

KPN PENSIOENFONDS

Jaarverslag

2024

In dit jaarverslag

	Onze missie, visie & doelstellingen	3
	Meerjarenoverzicht van kerncijfers en kengetallen	5
	Voorwoord	7
1.	Je pensioenfonds financieel	10
2.	Duurzaam en verantwoord beleggen voor een goed pensioen	15
3.	Transparant over kosten	59
4.	Onze organisatie: zo zorgen we voor je pensioen	64
5.	Risico's beheersen	74
6.	Je pensioenregeling en de ontwikkelingen in wet- en regelgeving	82
7.	Communicatie over je pensioen	86
8.	Actuariële analyse	91
9.	Verslag intern toezicht	95
10.	Verslag Verantwoordingsorgaan	99
11.	Jaarrekening	105
12.	Overige gegevens	158
A.	Bijlage Personalia	171
B.	Bijlage Code Pensioenfondsen	175
C.	Bijlage SFDR-rapportage 2024	184
D.	Bijlage Risicohouding	200
	Begrippenlijst	203

Onze missie en visie

Onze missie

Het pensioenfonds wil een betrouwbare, adequate en transparante invulling geven aan de pensioenovereenkomst. Het streven is om het pensioenresultaat in euro's over een voortschrijdende periode van vijftien jaar te maximaliseren. In de communicatie naar de (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en de werkgever, zal het pensioenfonds nadrukkelijk de mogelijkheden binnen de pensioenregeling naar voren brengen.

Onze visie

Het pensioenfonds bevordert de actieve betrokkenheid van alle belanghebbenden, waarbij het streven is dat zij een realistische verwachting krijgen van het pensioenresultaat. Het pensioenfonds monitort en vervult een actieve rol ten aanzien van de ontwikkelingen in de pensioensector, is daar onderdeel van en zorgt voor tijdige implementatie van gewijzigde maatschappelijke inzichten en wet- en regelgeving. Het pensioenfonds beoordeelt periodiek zijn bestaansrecht. Het pensioenfonds heeft op basis van de huidige omvang, professionele governance en de huidige efficiënte bedrijfsvoering bestaansrecht voor de uitvoering van de collectieve pensioenregeling.

Onze doelstellingen

1. Langetermijn-doelstelling

Het pensioenfonds heeft een langetermijndoelstelling (15 jaar), waarbij het streeft naar een maximalisatie van het pensioenresultaat (prijsinflatie), rekening houdend met in het verleden gemiste toeslagen. Evenwichtige belangenafweging is een integraal onderdeel van de totstandkoming van het beleid.

2. Beheersing van continuïteit

De beheersing van continuïteit is gewaarborgd en de uitvoering van pensioenregelingen vindt nu en in de toekomst juist, tijdig, beheerst en volledig plaats.

3. Integere bedrijfsvoering

Integere bedrijfsvoering is onderdeel van de cultuur en stemt overeen met de geldende maatschappelijke normen.

4. Communicatie

De communicatie richting deelnemers (betreft zowel actieve deelnemers, gewezen deelnemers als pensioengerechtigden) is gericht op:

- het bieden van handelingsperspectief voor de deelnemer;
- het bouwen van en werken aan de relatie tussen de deelnemer en het pensioenfonds;
- bewustwording van belang en noodzaak van beleggen en het positieve effect van maatschappelijk verantwoord beleggen daarbij.

5. Maatschappelijk betrokken

Het pensioenfonds is maatschappelijk betrokken, door op actieve wijze, een bijdrage te leveren aan een leefbare wereld en is daarmee zichtbaar in de buitenwereld. De maatschappelijke betrokkenheid van het pensioenfonds is gericht op samenwerking en het bijdragen aan de ontwikkelingen in de pensioensector.

In 2024 zijn belangrijke vorderingen gemaakt in het Wet toekomst pensioenen (Wtp) traject. Binnen het pensioenfonds wordt momenteel getoetst of de overgang naar het nieuwe stelsel gerealiseerd kan worden. Een van de randvoorwaarden is dat dat op een beheerste wijze te realiseren zodat ook de dagelijkse operatie gegarandeerd blijft.

Meerjarenoverzicht van kerncijfers en kengetallen

Bedragen x € 1,0 miljoen	2024	2023	2022	2021	2020
Aantal verzekerden (per eind van het jaar)					
Deelnemers, actief en voortgezet	10.952	11.055	10.656	11.497	12.025
Gewezen deelnemers	36.155	36.511	39.003	39.266	39.581
Pensioengerechtigden	24.720	23.926	23.243	22.445	21.611
Totaal aantal verzekerden	71.827	71.492	72.902	73.208	73.217
Pensioenen					
Kostendekkende premie	131	122	163	184	169
Gedempte kostendekkende premie	115	126	118	125	98
Ontvangen jaarpremie	118	128	121	128	127 ¹
Uitvoeringskosten	12	10	10	9	10
Uitkeringen	323	312	284	252	242
Toeslagverlening ²					
Actieve deelnemers	2,09%	0,00%	10,50%	2,57%	0,11%
Gewezen deelnemers en pensioengerechtigden	2,17%	0,00%	11,82%	2,57%	0,13%
Inhaaltoeslag actieve deelnemers ³	0,00%	0,00%	0,00%	0,83%	0,00%
Inhaaltoeslag gewezen deelnemers en pensioengerechtigden ³	0,00%	0,00%	0,00%	0,83%	0,00%
Vermogen en solvabiliteit					
Aanwezig eigen vermogen	2.456	2.044	1.842	3.073	1.830
Minimaal vereist eigen vermogen (Pensioenwet art. 131)	344	330	313	399	419
Vereist eigen vermogen (Pensioenwet art. 132)	1.417	1.481	1.447	1.718	1.780
Technische voorziening risico pensioenfonds	8.128	7.791	7.491	9.489	9.980
Technische voorziening risico deelnemers	1.278	1.186	1.068	1.376	1.264
Actuele dekkingsgraad	126,1%	122,8%	121,5%	128,3%	116,3%
Beleidsdekkingsgraad	126,8%	123,7%	128,9%	125,3%	110,3%
Duration van de voorziening	15,2	15,3	15,6	17,8	18,6
Gemiddelde marktrente	2,2%	2,4%	2,7%	0,5%	0,1%

1. De ontvangen premie in 2020 is inclusief de koopsom voor de affinanciering van het VPL-pensioen, die apart bij de werkgever in rekening is gebracht.

2. De toeslag die per 1 januari van enig jaar wordt toegekend, wordt verwerkt in de balans van 31 december van het jaar ervoor.

3. De inhaaltoeslag van 1 januari 2022 geldt voor actieve en gewezen deelnemers en pensioengerechtigden die deelnamen aan de pensioenregeling per 31 december 2008. De inhaaltoeslag en eventuele nabetaling worden bepaald over het pensioen dat is opgebouwd tot en met 31 december 2008. De inhaaltoeslag is al verwerkt in de financiële positie ultimo 2021.

Bedragen x € 1,0 miljoen	2024	2023	2022	2021	2020
Kostenratio's					
Totale kostenratio (in % van het gemiddeld belegd vermogen)	0,68%	0,72%	0,69%	0,76%	0,72%
Pensioenbeheerkosten ⁴ (in euro per deelnemer/pensioengerechtigde)	€ 219	€ 199	€ 217	€ 194	€ 206
Vermogensbeheerkosten ⁵ (in % van het gemiddeld belegd vermogen)	0,60%	0,64%	0,62%	0,71% ⁶	0,65% ⁷
Transactiekosten (in % van het gemiddeld belegd vermogen)	0,14%	0,13%	0,12%	0,11%	0,12%
Beleggingen					
Beleggingen risico pensioenfonds ⁸	10.643	9.907	9.420	12.672	11.918
Beleggingsopbrengsten risico pensioenfonds	933	681	-3.068	858	970
Beleggingen risico deelnemer	1.278	1.186	1.068	1.367	1.264
Beleggingsopbrengsten risico deelnemer	129	137	-283	137	104
Samenstelling beleggingsportefeuille					
Aandelen ⁹	35,0%	31,9%	30,0%	38,4%	36,5%
Vastrentende waarden	50,3%	51,9%	53,5%	50,1%	50,7%
Vastgoed	8,5%	10,1%	12,1%	7,7%	7,0%
Derivaten	-10,4%	-12,5%	-15,0%	0,3%	4,3%
Liquide middelen	16,7%	18,6%	19,4%	3,5%	1,5%
Beleggingsrendement (exclusief vermogen in BPR-regeling en premiedepot)					
Jaarrendement portefeuille ¹⁰	9,7%	7,5%	-24,5%	7,4%	9,2%
Afgelopen 5 jaar in % ¹¹	0,9%	2,4%	0,6%	7,9%	8,7%
Afgelopen 10 jaar in % ¹¹	4,1%	5,3%	4,7%	9,0%	9,3%

4. De pensioenuitvoeringskosten worden gerapporteerd in euro's per deelnemer, waarbij het aantal deelnemers de som is van het aantal actieve deelnemers en pensioengerechtigden. In deze kosten zitten geen schattingselementen. De kosten per deelnemer in 2021 zijn gecorrigeerd voor het deel van de WTP-kosten over 2021 die in 2022 betaald zijn.

5. De vermogensbeheerkosten van de DB-regeling zijn exclusief transactiekosten.

6. De vermogensbeheerkosten van het jaar 2021 zijn in het jaarverslag van 2021 € 19,8 miljoen (0,16%) te laag gerapporteerd. De gecorrigeerde cijfers zijn in deze tabel verwerkt.

7. De vermogensbeheerkosten van het jaar 2020 zijn in het jaarverslag van 2020 € 1,1 miljoen (0,01%) te hoog gerapporteerd. De gecorrigeerde cijfers zijn in deze tabel verwerkt.

8. De balanswaarde van de beleggingen bestaat uit de beleggingen voor risico pensioenfonds, marktwaarde derivaten, vorderingen inzake beleggingen die zijn gepresenteerd onder de vorderingen op de balans en de schulden inzake beleggingen die zijn gepresenteerd onder de schulden op de balans.

9. Private equity maakt onderdeel uit van de categorie aandelen.

10. Inclusief derivaten en inclusief het rendement op het premiedepot.

11. Het rendement is berekend op basis van de geometrische methode.

Voorwoord

Het zal niemand ontgaan zijn dat er in 2024 grote stappen gemaakt zijn om het Nederlandse pensioenstelsel aan te passen. Nadat in 2023 de Wet Toekomst Pensioenen (Wtp) door zowel de Tweede als de Eerste kamer is goedgekeurd, is er in heel Nederland volop overleg geweest over nieuwe pensioenregelingen. De sociale partners die betrokken zijn bij KPN, hebben in 2024 in het transitieplan de belangrijkste uitgangspunten van de nieuwe pensioenregeling voor de deelnemers aan de KPN-pensioenregeling bekendgemaakt. Het transitieplan is tot stand gekomen met alle betrokken vakbonden en de werkgever. De gepensioneerdvereniging GVKPN heeft daarbij op kritische en constructieve wijze invulling gegeven aan het hoorrecht.

De discussie over de inhoud en de beoogde effecten van de wet loopt ondertussen nog gewoon door. Het is dan ook één van de grootste transformaties in de pensioenwereld ooit. Dat vraagt om grote zorgvuldigheid van iedereen die hierbij betrokken is. De materie is niet alleen omvangrijk maar ook inhoudelijk lastig. Dit blijkt ook uit de vele publicaties en discussiestukken over het nieuwe pensioenstelsel. Mocht je vragen hebben over het nieuwe pensioenstelsel, dan hebben wij daar dan ook alle begrip voor. We zullen je dan graag en zo snel mogelijk antwoord geven.

Nu het transitieplan is vastgesteld, is het pensioenfonds aan zet om de nieuwe pensioenregeling verder uit te werken en te toetsen of de nieuwe pensioenregeling op een verantwoorde wijze kan worden uitgevoerd. Vervolgens werken we aan het verkrijgen van de goedkeuring van de Nederlandsche Bank. Grote thema's daarbij zijn het verminderen van de complexiteit in de pensioenregeling, de benodigde hoge datakwaliteit bij onze pensioenuitvoerder en de zorgvuldigheid en evenwichtigheid van alle bestuursbesluiten rondom de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel. Een goede samenwerking met onze uitvoeringspartners is hierin cruciaal.

Wij staan positief tegenover de Wtp. De Wtp betekent voor onze deelnemers dat hun pensioen transparanter en persoonlijker wordt. We zullen onze deelnemers stap voor stap begeleiden bij deze overgang.

Tegelijk moeten ook de normale taken van het pensioenfonds met grote zorgvuldigheid uitgevoerd worden. We werden via Omroep Max geconfronteerd met een aantal zaken uit het verre (1989) verleden: de ABP garantie in combinatie met de zogenaamde samenlooptoeslag en aanvulling van het pensioen van gehuwde vrouwen. Zie ook

<https://www.knppensioen.nl/aanvulling-vanwege-samenlooptoeslag-abp> en <https://www.knppensioen.nl/aanvulling-door-overgangsregeling-voor-getrouwde-vrouwen>.

We zijn een en ander zorgvuldig aan het analyseren. We zullen onze deelnemers daarover uiteraard informeren. Bij persoonlijke vragen is natuurlijk ook onze pensioendesk via pensioendesk@knppensioen.nl beschikbaar.

Over het jaar 2024 realiseerde het pensioenfonds een mooi pensioenresultaat van € 412 miljoen, mede dankzij de positieve ontwikkelingen op de financiële markten. Het beleggingsresultaat over 2024 was € 1.081 miljoen. We keerden € 323 miljoen aan pensioenen uit aan 24.720 gepensioneerde deelnemers. De pensioenbeheerkosten per deelnemer kwamen uit op € 219. In 2024 stegen de kosten vooral door de voorbereidingen op de overgang naar Wtp. Het aantal deelnemers in het pensioenfonds bedroeg op 31 december 71.827. De toeslag kwam per 1 januari 2025 uit op 2,17% voor oud-werknemers en gepensioneerden en 2,09% voor deelnemers die nog pensioen opbouwen.

Onze beleidsdekkingsgraad kwam eind 2024 uit op 126,8% (2023: 123,7%). De actuele dekkingsgraad op 31 december was 126,1% (2023: 122,8%). In aanloop naar de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel is besloten om onze gezonde dekkingsgraad te beschermen tegen ongunstige rentebewegingen, dit met het oog op een goede financiële start in de nieuwe pensioenregeling.

De samenstelling van het bestuur wijzigde met het vertrek van Cor van der Sluis, aan wie wij veel dank verschuldigd zijn. Hij is opgevolgd door Jolanda Messerschmidt, die wij van harte welkom heten in ons bestuur. De verhouding man/vrouw wijzigde hierdoor naar zes mannen en vijf vrouwen.

We kiezen dit jaar ook voor een andere opzet voor ons jaarverslag. Het duurzaamheidsverslag is met ingang van dit jaar geïntegreerd in het jaarverslag. De beleggingsinformatie is zoveel mogelijk opgenomen in één hoofdstuk. Dit doen we om de informatie zo transparant en eenduidig mogelijk aan te bieden aan de lezers.

Grote dank namens het bestuur gaat uit naar de medewerkers van onze uitvoeringsorganisaties TKP, Aegon Investment Management, adviseurs en sleutelfunctiehouders en de medewerkers van ons bestuursbureau. Zonder hun toewijding was de voortgang in het transitieproject naar de Wtp, maar ook de reguliere uitvoering van de pensioenregeling niet mogelijk geweest. Het jaar 2025 zal naar verwachting

inhoudelijk en qua werkdruk opnieuw een uitdagend jaar worden. Met de inspanningen van iedereen die bij het pensioenfonds betrokken is, zien wij het jaar 2025 met veel vertrouwen tegemoet!

Samen staan we voor een belangrijke verandering in het pensioenstelsel. Het vertrouwen en de betrokkenheid van onze deelnemers zijn voor ons van onschatbare waarde. Wij zorgen voor een zorgvuldige overstap naar een transparanter en toekomstbestendiger pensioen. Samen bouwen we verder aan het pensioen voor morgen.

Amersfoort, 17 april 2025

Peter van Gameren
Voorzitter Pensioenfonds KPN

RENDEMENT, DEKKINGSGRAAD, TOESLAGVERLENING & PREMIE

Je pensioenfonds financieel

1.

Hoe staat je pensioenfonds ervoor? Hoe beter we ervoor staan, des te zekerder je pensioen is. En alleen als we er financieel goed genoeg voorstaan, mogen we je pensioen laten meegroeien met de inflatie.

Dekkingsgraad – wat is het?

Hoe je pensioenfonds ervoor staat, kun je zien aan de dekkingsgraad. De dekkingsgraad is de verhouding tussen het geld dat we hebben en het geld dat we nodig hebben om alle pensioenen nu en in de toekomst te kunnen betalen. Hoe hoger de dekkingsgraad, des te beter staan we er financieel voor.

Er zijn twee verschillende dekkingsgraden van belang:

- De **actuele dekkingsgraad**: dat is de financiële positie op één bepaald moment. We stellen de actuele dekkingsgraad aan het eind van iedere maand vast.
- De **beleidsdekkingsgraad**: dat is de gemiddelde stand van de actuele dekkingsgraad over de laatste 12 maanden. Omdat het een gemiddelde stand is, schommelt de beleidsdekkingsgraad minder snel dan de actuele dekkingsgraad. Belangrijke beslissingen, zoals het jaarlijkse besluit of we je pensioen kunnen verhogen met een toeslag, baseren we op de beleidsdekkingsgraad.

Financiële ontwikkelingen in het afgelopen jaar

2024 was financieel een goed jaar voor het pensioenfonds. Ondanks de aanhoudende onrust in de wereld werd het uiteindelijk een prima beleggingsjaar. Dat was vooral aan de bedrijfswinsten te danken, waardoor vooral aandelen en obligaties met een hoger risicoprofiel het over het algemeen goed deden. Wij behaalden een rendement, op de beleggingen in de DB-regeling van 9,7% (inclusief renteafdekking). Dat betekent dat het pensioenfonds voor elke ingelegde € 100 ongeveer € 9,70 beleggingswinst heeft behaald.

Door het beleggingsrendement steeg het totale vermogen met € 1,1 miljard. Omdat wij jaarlijks meer aan pensioen uitkeren dan dat we aan premie binnenkrijgen, moesten we voor de uitbetaling van de pensioenen € 0,3

miljard uit de beleggingen halen. Per saldo was de waarde van onze beleggingen eind 2024 dus € 0,8 miljard hoger dan eind 2023.

Het beleggingsrendement was natuurlijk goed voor onze financiële positie. Daar stond tegenover dat de rente in 2024 daalde. Dat kwam met name doordat de inflatie afnam (hoewel die historisch gezien nog steeds hoog bleef). Als de rente daalt, moeten we meer geld hebben om in de toekomst dezelfde pensioenen uit te kunnen betalen. Een lagere rente werkt daardoor negatief uit op onze financiële situatie. De gemiddelde rente waarmee we onze pensioenverplichtingen moeten berekenen daalde van 2,36% eind 2023 naar 2,19% eind 2024. In totaal stegen onze pensioenverplichtingen van € 9,0 miljard (eind 2023) naar € 9,4 miljard (eind 2024).

Per saldo sloten we het jaar af met een sterkere financiële positie. Onze actuele dekkingsgraad steeg in 2024 van 122,8% naar 126,1%. Dat betekent dat er voor elke € 100 aan pensioenverplichtingen ruim € 126 beschikbaar is. Onze beleidsdekkingsgraad steeg in 2024 van 123,7% naar 126,8%. Met die stand voldoen onze financiële buffers eind 2024 net als in 2023 aan de wettelijke eisen.

Meer details over het resultaat lees je in de volgende paragraaf.

Ontwikkeling actuele dekkingsgraad in het afgelopen jaar

In 2024 hadden de positieve beleggingsopbrengsten en de stijging van de verplichtingen door de gedaalde rente de meeste impact op onze financiële positie. Maar er was meer dat onze financiële positie beïnvloedde. In de tabel hieronder is een overzicht opgenomen:

Dekkingsgraad primo	122,8%
Effect toeslag	-2,3%
Effect premie	-0,3%
Effect uitkeringen plus kosten	0,8%
Effect beleggingsresultaat incl. renteafdekking	6,2%
Effect a.g.v. van wijziging rentetermijnstructuur	-1,6%
Effect a.g.v. wijziging actuariële grondslagen	0,0%
Effect overige oorzaken	0,5%
Dekkingsgraad ultimo	126,1%

Ontwikkeling vermogen en pensioenverplichtingen

In de grafiek hieronder zie je hoe ons vermogen de afgelopen tien jaar is gegroeid. Dat komt vooral door de waardeinstijgingen van de beleggingen, maar ook door premiebetaling voor nieuwe pensioenopbouw. Je ziet dat tegelijkertijd de pensioenverplichtingen per saldo zijn gestegen. Dat komt met name door de daling van de rente en door de pensioenopbouw. Zoals je ziet, ligt de lijn van de beleggingen (het vermogen) de laatste jaren boven die van de pensioenverplichtingen: de dekkingsgraad is dan hoger dan 100%.

Ontwikkeling pensioenvermogen en verplichtingen 2014-2024

De pensioenen zijn op 1 januari 2025 verhoogd

Pensioenfondsen KPN streeft ernaar jouw pensioen door een toeslagverlening mee te laten groeien met de prijzen in Nederland. Wij kijken daarvoor naar de prijsstijgingen

(inflatie) over de periode september tot en met september, zoals die door het Centraal Bureau voor de Statistiek worden gepubliceerd. De prijzen in Nederland¹³ zijn in de meetperiode september 2023 – september 2024 met 2,54% gestegen.

Wij hebben op basis van ons toeslagbeleid besloten de pensioenen per 1 januari 2025 gedeeltelijk te verhogen. Het pensioen voor de mensen die pensioen bij ons opbouwen is met 2,09% verhoogd. Voor oud-werknemers en gepensioneerden is het pensioen met 2,17% verhoogd. Het gedeelte van de prijsinflatie dat wij niet konden compenseren, is verwerkt in de toeslagenachterstand.

¹³. Jaarlijks bepalen we de prijsstijging met het CBS-consumumentenprijsindexcijfer voor alle bestedingen (afgeleid) over de periode september-september.

Gemiste toeslagen

In het verleden hebben wij de pensioenen niet altijd volledig kunnen laten meegroeien met de inflatie. Gemiste toeslagen kunnen we volgens ons pensioenreglement in de toekomst goedmaken als onze beleidsdekkingsgraad daarvoor hoog genoeg is. Dat noemen wij een inhaaltoeslag.

Onze beleidsdekkingsgraad zou volgens de richtlijnen van het huidige pensioenstelsel op de datum van het besluit ten minste 129,8% moeten bedragen om een inhaaltoeslag te mogen verlenen. Daar bleven we echter onder en dus konden wij per eind 2024 geen inhaaltoeslag verlenen.

De achterstand in de toeslagen per 1 januari 2025 is voor de deelnemers die nog pensioen opbouwen maximaal 19,63% en voor de pensioengerechtigden en gewezen deelnemers maximaal 18,97%. Jouw achterstand in toeslagen hangt af van hoe lang je al deelnemer bent bij het pensioenfonds.

Bekijk het volledige overzicht van ons toeslagenbeleid op onze website

www.knpnpensioen.nl

Herstelplan

Volgens de Pensioenwet moeten pensioenfondsen een herstelplan indienen bij de Nederlandsche Bank als de beleidsdekkingsgraad te laag is. Sinds juni 2021 ligt onze beleidsdekkingsgraad boven de grens die daarvoor geldt. We hoeven daarom geen herstelplan in te dienen.

Haalbaarheidstoets

Het pensioenfonds voert jaarlijks een zogenaamde haalbaarheidstoets uit. Hiermee onderzoeken we of we op de zeer lange termijn (60 jaar) onze ambitie voor het pensioenresultaat naar verwachting kunnen halen.

Voor pensioenfondsen die de opgebouwde pensioenen naar verwachting volledig zullen invaren in de nieuwe pensioenregeling onder Wtp en die na invaren naar verwachting geen flexibele premieregeling met een vastgestelde uitkering uitvoeren, is de mogelijkheid geboden om van de jaarlijkse haalbaarheidstoets af te zien. Dit is bij ons pensioenfonds het geval. Wij hebben ervoor gekozen om in 2024 geen haalbaarheidstoets uit te voeren.

Premie

De werknemers van KPN betalen samen met de werkgever een vaste premie voor de opbouw van hun pensioen. De vaste premie is 23% van de som van de pensioengrondslagen, waarbij de werkgever 16% betaalt en de werknemer maximaal 7%. Deze vaste premie van 23% is afgesproken tot en met 31 december 2025.

De vaste premie wordt jaarlijks in het premiedepot gestort. Ieder jaar onttrekken we aan het depot de zogeheten gedempte kostendeekkende premie voor de nieuwe pensioenopbouw van de actieve deelnemers. Daarnaast neemt het premiedepot toe of af met de beleggingsrendementen.

Op 1 januari 2024 was de waarde van het premiedepot € 69,6 miljoen (inclusief voorlopige afrekening). Eind 2024 bedroeg de waarde € 73,0 miljoen (inclusief voorlopige afrekening). Het premiedepot nam in 2024 dus toe. Dat had twee oorzaken. De eerste was het verschil tussen de gedempte kostendeekkende premie (in 2024: 22,70%) en de vaste premie van 23%. Daarnaast nam het premiedepot in 2024 toe door een positief beleggingsrendement.

In het pensioenreglement is vastgelegd dat als de vaste premie van 23% onvoldoende is en er in het premiedepot niet voldoende geld zit om de gedempte kostendeekkende premie te kunnen betalen, dat in dat jaar de pensioenopbouw verlaagd zal worden. Dat is tot op heden nog niet voorgekomen.

Meer weten over de gedempte kostendeekkende premie

Volgens de huidige Pensioenwet moet de kostendeekkende premie ten minste bestaan uit de volgende onderdelen:

- de actuarieel benodigde premie voor de pensioenverplichtingen (nominale premie);
- een opslag die nodig is voor het in stand houden van het vereist eigen vermogen (solvabiliteitsopslag);
- een opslag voor uitvoeringskosten van het pensioenfonds (kostenopslag);
- indien van toepassing: de premie die actuarieel benodigd is voor de voorwaardelijke toeslagverlening van de pensioenregeling (toeslagpremie).

De toeslagpremie is bij ons op nul gesteld, omdat de toeslagverlening volgens ons pensioenreglement uit overrendementen wordt gefinancierd.

Ons pensioenfonds maakt gebruik van de mogelijkheid om de kostendeekkende premie te dempen. Vanaf 2016 wordt de gedempte kostendeekkende premie berekend met een rendementscurve op basis van de maximaal toegestane parameters. De rendementscurve staat in principe voor vijf jaar vast, maar kan tussentijds aangepast worden als de maximaal toegestane parameters wijzigen. De rendementscurve is voor het laatst in 2023 aangepast.

**Duurzaam en
verantwoord beleggen
voor een goed pensioen**

2.

2.1

Beleggingsbeleid en resultaten 2024

Waarom beleggen we het pensioengeld? En wat heeft dat opgeleverd? Hoe houden we de risico's verantwoord? Wat doen we op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen? En hoe zit het met de kosten? Over dit alles lees je meer in dit hoofdstuk.

Hoofdpunten

In 2024 hebben we op de beleggingen van de DB-regeling een rendement (voor kosten) gehaald van 9,7%. Het belegde vermogen in de DB-regeling bedroeg eind 2024 € 10.570 miljoen. Dat is een stijging van € 733 miljoen ten opzichte van vorig jaar. Het beleggingsrendement droeg € 984 miljoen bij aan het vermogen. Het saldo van ontvangen premies en uitkeringen zorgde in 2024 voor een afname van het vermogen van € 251 miljoen. Naast de beleggingen in de DB-regeling is er € 1.278 miljoen pensioenkapitaal aanwezig in de life-cycles en de vrij beleggen depots van de BPR-regeling en de IPS-regeling (Individueel Pensioensparen). Een overzicht van de rendementen op deze pensioenkapitalen vind je elders in dit verslag. De rendementen verschillen per leeftijdscohort en vrij beleggen depot.

Waarom beleggen we je pensioengeld?

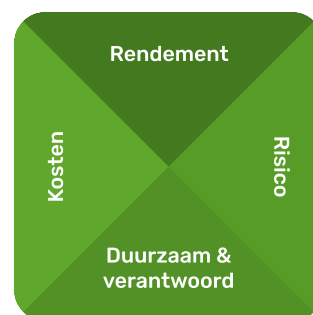
Beleggen is nodig voor een goed en betaalbaar pensioen. Het beleggen van de premie levert op de lange termijn het meeste geld op. En dat is nodig om je pensioengeld voldoende te laten aangroeien. Zodat we je een pensioen kunnen bieden dat we je levenslang uitbetalen en liefst ook nog eens laten meegroeien met de prijzen. Alleen sparen is daarvoor niet genoeg.

Samen pensioen opbouwen in een pensioenfonds heeft als voordeel dat de beleggingsrisico's over alle deelnemers worden gespreid. En omdat we als pensioenfonds voor de zeer lange termijn beleggen worden de beleggingsrisico's ook over verschillende generaties gespreid, zodat pech- en gelukgeneraties zoveel mogelijk worden voorkomen. Dat zorgt ervoor dat je samen binnen vastgestelde grenzen verantwoord beleggingsrisico's kunt accepteren.

In de BPR/IPS-regelingen worden beleggingsrisico's niet gedeeld over alle deelnemers, maar zijn ze direct voor rekening van de individuele deelnemer. Daarom wordt er in de BPR/IPS-regeling in een life-cycle belegd. Daarin worden beleggingsrisico's opgebouwd richting de pensioendatum. Wil je als deelnemer anders beleggen, dan heb je in de BPR/IPS-regeling keuzevrijheid om af te wijken van de life-cycle en om in één van de vrij beleggen depots te beleggen.

Hoe beleggen we?

We beleggen de premie die jij en je werkgever inleggen op een duurzame en verantwoorde manier. We letten bij het maken van beleggingskeuzes op een goed rendement, verantwoorde risico's en acceptabele kosten, maar ook op het effect van de beleggingen voor mens en milieu. We zijn altijd op zoek naar de juiste balans. We beschrijven ieder van deze onderdelen afzonderlijk, zodat jij een compleet beeld krijgt van hoe wij beleggen voor een goed pensioen.

Om deze vier onderdelen goed te kunnen verantwoorden is het belangrijk om eerst kort het huidige beleggingsbeleid en de totstandkoming daarvan te beschrijven. Als je geïnteresseerd bent in meer gedetailleerde informatie over ons beleggingsbeleid, kijk dan eens in ons [beleggingsplan](#) op de website.

De beleggingscyclus

Het proces van de beleggingen van het pensioenfonds volgt een cyclus. Wij beschrijven hoe de verschillende stappen van deze cyclus er in de praktijk uitzien en welk beleggingsbeleid hieruit is ontstaan. De eerder in dit verslag beschreven missie, doelstellingen & risicohouding vormen de basis voor de beleggingscyclus.

2. Beleggingsovertuigingen

Hoe wij het pensioengeld voor de lange termijn beleggen en beleggingsrisico's beheersen, ligt vast in ons beleggingsbeleid. Dat is gebaseerd op zeven beleggingsovertuigingen:

- Het pensioenfonds is een langetermijnbelegger
- Beleggen in risicovolle beleggingscategorieën voegt waarde toe
- Spreiding van beleggingen verlaagt het risico
- Beleg alleen in transparante categorieën en strategieën
- Actief beheer alléén als verwacht wordt dat dit tot extra rendement leidt
- Maatschappelijk verantwoord beleggen loont en draagt op lange termijn bij aan een positief rendement-risicoprofiel
- Geld is een sturende kracht voor duurzame ontwikkeling

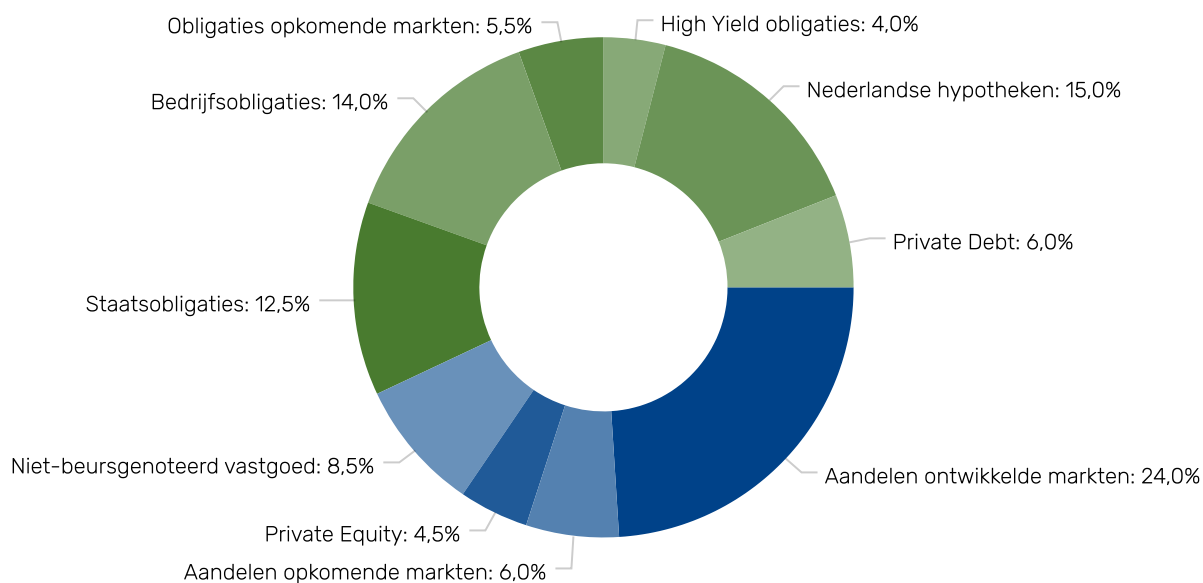
3. Strategisch kader

De beleggingsmix

In de strategische beleggingsmix is vastgelegd hoe we pensioengeld verdelen over de verschillende soorten beleggingen, elk met zijn eigen risico- en rendementsverwachtingen. Hiermee bepalen we de verhouding tussen beleggingsrisico's en de kans op extra rendement. Het pensioenfonds voert elke drie jaar een zogeheten ALM-studie uit naar wat voor de deelnemers het optimale beleggingsbeleid is. De studie is afgestemd op de risicohouding en de pensioenverplichtingen voor de lange termijn. In 2023 is de meest recente ALM-studie uitgevoerd. Eind 2024 bestaat de strategische portefeuille voor 43% uit zakelijke waarden (aandelen, vastgoed en private equity). De andere 57% is belegd in vastrentende waarden (bedrijfsobligaties, hoogrentende obligaties, staatsobligaties opkomende landen, Nederlandse hypotheek, private debt en staatsobligaties). Je ziet de verdeling in onze strategische portefeuille verder uitgesplitst terug in onderstaande figuur. Belangrijk om te benoemen is dat de strategische portefeuille een beoogde portefeuille is. Bijvoorbeeld private debt is op dit moment nog in opbouw, waardoor er nog niet voor de beoogde 6% in wordt belegd.

Vastrentende waarden

Zakelijke waarden

Renteafdekking

Een daling van de rente leidt tot hogere pensioenverplichtingen, en dus vormt het een risico voor onze dekkingsgraad. Wij dekken het renterisico daarom gedeeltelijk af. We willen immers voorkomen dat rentedalingen leiden tot het niet kunnen realiseren van de pensioenambitie op langere termijn.

In 2024 is de renteafdekking verhoogd naar 100%. Daarvoor is gekozen om de huidige gezonde financiële situatie van het pensioenfonds zoveel mogelijk te beschermen tegen renteschokken tot het moment van overgang naar het nieuwe pensioenstelsel. De renteafdekking wordt uitgevoerd met renteswaps en vastrentende beleggingen als obligaties. Een renteswap is een financieel instrument dat in waarde stijgt als de rente daalt, net als vastrentende beleggingen. Samen beschermen ze de dekkingsgraad als de pensioenverplichtingen toenemen doordat de rente daalt.

Maatschappelijk verantwoord beleggen

Maatschappelijk verantwoord beleggen is een belangrijk onderdeel van ons beleggingsbeleid. Dit is een proces dat voortdurend in beweging is.

4. Portefeuille constructie en beleggingsplan

Verfijning van de strategische beleggingsmix

In stap vier wordt het strategisch beleggingsbeleid verder verfijnd. De beleggingscategorieën worden daarin gedetailleerder ingevuld. Bijvoorbeeld binnen aandelen worden er keuzes gemaakt over spreiding over regio's en beleggingsstrategieën. Een ander aspect is het valutarisico. Het pensioenfonds belegt een deel in vreemde valuta terwijl de pensioenverplichtingen in euro's luiden. Beleggingen in vreemde valuta zijn hoofdzakelijk in Amerikaanse dollars, Britse ponden en Japanse yens. Om de gevolgen van wisselkoersveranderingen te beperken, dekt het pensioenfonds deze valuta af. De mate van afdekking verschilt per beleggingscategorie.

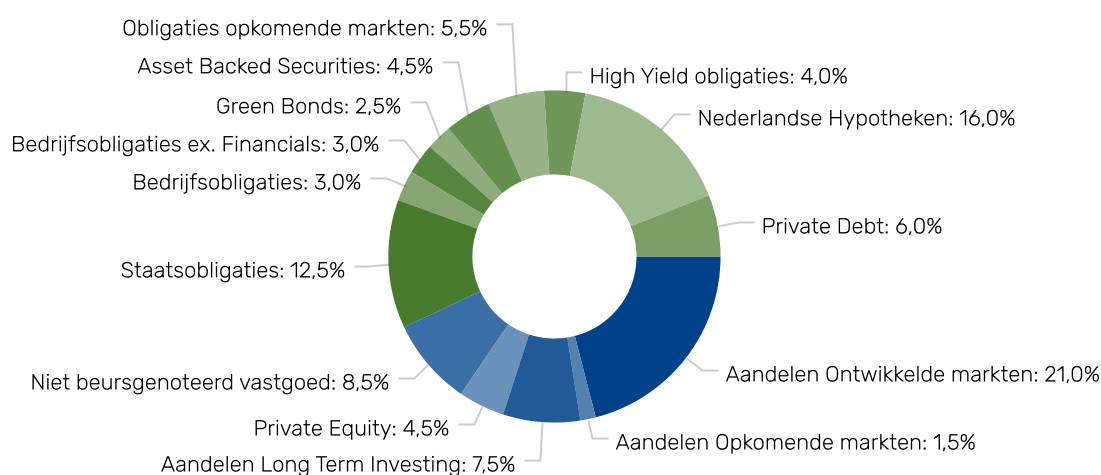
Tijdelijke afwijkingen in het beleggingsplan

Een economische visie van het bestuur kan, mede op basis van het advies van onze fiduciair beheerder, aanleiding geven om tijdelijk (in een periode van 1 tot 3 jaar) af te wijken van het langetermijn strategische beleggingsbeleid. Een tijdelijke afwijking wordt vastgelegd in het beleggingsplan van het betreffende

jaar. De verfijning en de tijdelijke afwijkingen worden vastgelegd in een beleggingsmix die de normportefeuille heet. Meer informatie hierover kun je vinden in het laatste beleggingsplan op onze [website](#) onder 'documenten'. In de tabel zie je onze normportefeuille 2024.

Vastrentende waarden

Zakelijke waarden

De normportefeuille kende in 2024 de volgende afwijkingen ten opzichte van de strategische beleggingsmix:

- Een overweging naar Nederlandse hypotheekten ten koste van bedrijfsobligaties. Nederlandse hypotheekten blijven binnen onze hypotheekportefeuille een aantrekkelijk rendement behouden. Daar komt bij dat het risico relatief beperkt is vanwege de hoge betalingsmoraal bij Nederlandse huiseigenaren, overheidsgaranties en de relatief lage hypotheekten ten opzichte van de woningwaarde.
- Aandelen ontwikkelde markten waren overwogen ten koste van opkomende markten. Op basis van wereldwijde ontwikkelingen verwachtten we dat het rendement voor opkomende markten niet voldoende compensatie gaf voor het hogere risico van deze aandelen.

5. Implementatie en uitbesteding

In stap vijf wordt de normportefeuille daadwerkelijk geïmplementeerd. Hierbij maken we op productniveau keuzes over de invulling van de beleggingsportefeuille. Daarnaast maken we afspraken met partijen over de uitbesteding. Enkele voorbeelden zijn:

- Het opstellen van mandaten voor externe managers die onderdelen van het vermogen gaan beleggen.
- Het inrichten van rapportages die nodig zijn voor de monitoring.
- Het opstellen van evaluatiecriteria, zodat het resultaat achteraf zo objectief mogelijk kan worden beoordeeld.

6. Monitoring en rapportage

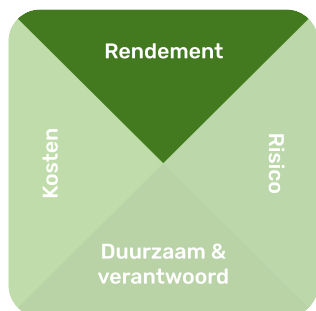
Bij de laatste stap, monitoring en rapportage, worden de rapportages over de uitvoering van het beleggingsplan door ons gemonitord. Hierbij eisen we van de uitvoerende vermogensbeheerders onder meer dat de rapportages adequaat inzicht geven in beheersing van de risico's en de resultaten die op de beleggingen zijn behaald. Op basis van deze resultaten en inzichten kunnen we toetsen of de ambitie en doelstellingen worden gerealiseerd. Als we afwijkingen constateren, kunnen we besluiten om (een deel van) de beleggingscyclus opnieuw te doorlopen. Onderdeel van

monitoring en rapportage is ook het openbaar maken van de resultaten in het jaarverslag. In het volgende hoofdstuk vind je de resultaten over 2024.

2.2

Wat levert dit op aan rendement?

Ontwikkelingen en resultaten beleggingen 2024

Het jaar 2024 stond economisch vooral in het teken van de afnemende maar nog steeds hoge inflatie. Door de afnemende inflatie was er ruimte voor centrale banken om de rente te verlagen, maar het aantal verlagingen lag lager dan door marktpartijen verwacht. Mede hierdoor stegen langere rentes voor de meeste ontwikkelde economieën in 2024. Het was vooral aan hogere bedrijfswinsten te danken dat aandelen en obligaties met een hoger risicoprofiel veelal een succesvol jaar kenden. De prijs voor olie was in 2024 stabiel. Een vat olie in de Verenigde Staten (WTI) begon en eindigde het jaar op

USD 72. De gasprijs in Europa liep wel op. Mede door de stijging in het vierde kwartaal steeg de gasprijs in Europa met 50% in 2024. De goudprijs ontwikkelde zich gedurende 2024 voortvarend en werd per saldo 27% duurder en kwam uit op USD 2.625 per ounce.

Het totale rendement op onze beleggingen, inclusief de rente- en valuta-afdekking, bedroeg 9,7%. Het positieve rendement werd breed door vrijwel de gehele portefeuille gerealiseerd. Over de verschillende categorieën waarin we beleggen zagen we wel wisselende positieve en negatieve relatieve rendementen. Wereldwijde aandelen, emerging market debt en hypotheek deden het (significant) beter dan hun benchmark. High yield, aandelen small caps en private equity bleven achter bij hun benchmarks. Deze beleggingscategorieën behaalden wel alle drie een significant positief rendement, maar ze deden het slechter dan de benchmark waarmee we hun behaalde rendement vergelijken. Voor private equity en Nederlandse hypotheek is geen passende benchmark beschikbaar. Daarom wordt het relatieve rendement van deze categorieën over een langere termijn beoordeeld.

Resultaat beleggingen DB-regeling

De economische ontwikkelingen en de keuzes binnen het beleggingsbeleid hebben invloed op het resultaat van de beleggingen. In de tabel hieronder zie je voor de beleggingen in de DB-regeling het resultaat over 2024. De percentages in de laatste kolom laten zien hoe de beleggingscategorie heeft bijgedragen aan het totale rendement.

Categorie/subcategorie	Normgewicht 2024 (in %)	Marktwaaarde (in mln. €)	Bijdrage aan totaal rendement (in %)
Zakelijke waarden	43	4.629	6,7
Aandelen wereldwijd	21,0	2.091	3,6
Aandelen opkomende markten	1,5	163	0,2
Aandelen Long Term Investing	7,5	824	1,5
Aandelen Small Caps	0,0	0	0,6
Private Equity	4,5	650	0,8
Vastgoed	8,5	901	0,0
Vastrentende waarden en Liquiditeiten	57	7.052	4,4
Bedrijfsobligaties	3,0	295	0,1
Bedrijfsobligaties ex. Financials	3,0	363	0,2
Green Bonds	2,5	255	0,1
Asset Backed Securities	4,5	477	0,3
Obligaties opkomende markten	5,5	650	1,0
High Yield obligaties	4,0	451	0,5
Nederlandse hypotheke	16,0	1.999	1,4
Private Debt	6,0	9	0,0
Staatsobligaties en liquiditeiten	12,5	2.551	0,7
Totaal zonder overlay		11.681	11,1
Renteafdekking		-1.055	0,5
Valutaafdekking		-55	-1,9
Totaal beleggingen	100	10.570	9,7

Toelichting op de ontwikkeling van de financiële markten in 2024

Aandelenkoersen in *ontwikkelde markten* behaalden significant positieve rendementen onder aanvoering van technologie aandelen uit de Verenigde Staten, in het bijzonder de zogenaamde 'Magnificent 7' (zeven Amerikaanse aandelen met twee belangrijke eigenschappen: het zijn erg grote bedrijven en ze hebben een sterke band met technologie). Het rendement van de index voor ontwikkelde markten bedroeg over het jaar 26,6% (gemeten in euro's). Het rendement in de Verenigde Staten bedroeg 32,3% en was daarmee hoger dan rendementen in Europa (8,6%) en Japan (15,5%). De best presterende markten in Europa waren Oostenrijk en Ierland. Een negatieve uitschieter in Europa was Portugal.

De koersen van aandelen in de IT-sector deden het erg goed en stegen gemiddeld met ruim 40%. Ook de aandelenkoersen in de sector communicatiediensten stegen significant. De koersontwikkeling van bedrijven uit de materialensector (-1,9%) bleven achter, deze sector was de enige met een negatief absoluut rendement. Aandelen van grote bedrijven deden het dit jaar gemiddeld beter dan kleinere bedrijven.

Het rendement van *opkomende markten* was in 2024 positief. Het rendement bleef wel sterk achter bij het rendement van de ontwikkelde markten. Dit werd voor een belangrijk deel gedreven door een sterke tegenwind voor aandelen uit opkomende markten in het vierde kwartaal rond de overwinning van Trump bij de Amerikaanse presidentsverkiezingen. Beleggers maakten

zich zorgen over de impact van de voorgestelde importheffingen op goederen en diensten uit opkomende landen wat enkele aandelenmarkten onder druk zette. Over het gehele jaar presteerden vooral enkele landen in Azië goed, en met name Taiwan. De sterke opmars van de Taiwanese aandelenmarkt (+43%) was grotendeels te danken aan de goede prestatie van enkele

technologiebedrijven die profiteerden van het aanhoudende positieve sentiment rondom de vraag naar kunstmatige intelligentie. Ook de opkomende landen in Europa en het Midden-Oosten waren per saldo in trek bij beleggers. De Latijns-Amerikaanse regio bleef fors achter bij de andere regio's wat werd veroorzaakt door negatieve rendementen in Brazilië (-25%) en Mexico (-22%).

Categorie/subcategorie	Rendement 2024 (%)	Benchmark (%)	Relatief rendement (%)
Zakelijke waarden			
Aandelen wereldwijd niet afgedekt	26,4	25,3	0,9
Aandelen opkomende markten	13,5	14,7	-1,0
Aandelen Long Term Investing	20,4	25,3	-3,9
Aandelen Small Caps	15,5	18,5	-2,6
Private Equity	12,7	25,3	-10,0
Vastrentende waarden			
Bedrijfsobligaties	5,1	4,7	0,4
Green Bonds	3,2	3,0	0,2
Obligaties opkomende markten niet afgedekt	17,8	13,6	3,6
High Yield obligaties niet afgedekt	13,7	14,6	-0,8

Op onze beleggingen in *aandelen* behaalden we in 2024 een rendement van 20,2%. Onze beleggingen in aandelen wereldwijd scoorden ongeveer 0,8%-punt hoger dan de benchmark. Het relatieve rendement van aandelen met een langetermijnfocus en aandelen small caps bleven achter bij de benchmarks. Voor small caps bleef het rendement van het beleggingsfonds langere tijd achter bij de benchmark. Mede hierdoor hebben we in 2024 afscheid genomen van deze categorie.

De rendementen op *private equity* waren in 2024 gemiddeld genomen positief, maar ze lagen onder het langjarig gemiddelde en bleven achter bij de meeste aandelenbeurzen. Onderliggend deden met name de grotere overnamedeals het goed, terwijl durfkapitaal in jonge snelgroeiende bedrijven (venture capital) opnieuw een moeizaam jaar had. Met het dalen en stabiliseren van zowel de rente als inflatie verdwijnen de effecten hiervan verder naar de achtergrond. Wel legden fondsmanagers zich bij het creëren van waarde vooral toe op operationele verbeteringen bij hun bedrijven met een focus op de geldstromen en minder op snelle omzetgroei.

Hoewel het transactievolume voor kleinere en kwalitatief hoogwaardige bedrijven redelijk op peil bleef, had de bredere markt van fusies en overnames het in 2024 moeilijk. Het verschil tussen wat verkopers vroegen voor een bedrijf en kopers bereid waren te betalen wordt maar langzaam kleiner. Richting het einde van het jaar lieten de aankooprijzen van Europese middelgrote bedrijven weer een stijging zien, nadat ze drie jaar lang vrijwel continu gedaald waren. Dit kan duiden op het bereiken van een nieuw prijsevenwicht bij bedrijven. Het slechte verkoopklimaat leidde tot een achterstand in het verkopen van bedrijven en uitkeren van winsten. Mede hierdoor was 2024 opnieuw een moeilijk jaar voor fondsmanagers om vers kapitaal op te halen. Dit gold met name voor kleine, jonge en minder succesvolle fondsmanagers.

Onze beleggingen in *private equity* behaalden in 2024 een rendement van 12,7%. Dit was lager dan de wereldwijde aandelenindex die als benchmark voor de lange termijn wordt gehanteerd. Door het afwijkende karakter van *private equity* in vergelijking met wereldwijde aandelen, bijvoorbeeld qua waarderingen,

kan het rendement afwijken en verloopt dit in zijn algemeenheid meer schoksgewijs. De toegevoegde waarde van private equity ten opzichte van wereldwijde aandelen dient daarom op de lange termijn te worden gezien. Op de lange termijn ligt het rendement van private equity boven de doelstelling.

Na een periode waarin prijzen corrigeerden begonnen vanaf medio 2024 de *vastgoedmarkten* wereldwijd aan een herstel, mede geholpen door lagere rentetarieven. In de tweede helft van 2024 werden de rendementen in Europa en de Verenigde Staten weer positief. In een toenemend aantal markten stabiliseerden de aanvangsrendementen en in sommige gevallen begonnen ze zelfs te dalen, wat een teken is van herstel op de vastgoedmarkten. Ook transactievolumes vertoonden in 2024 een marginale verbetering. Ondanks onzekerheden over rentetarieven en kapitaalmarkten, verbeterde ook de verhuurmarkt. Huurprijzen overtroffen eerdere records. Hoewel de leegstand toenam, was er sprake van een forse daling van de nieuwbouwontwikkeling in een groot deel van de wereld.

In Europa hield de lage beschikbaarheid van hoogwaardige logistieke panden aan, ondanks een opleving van nieuw aanbod. Woningen bleef de sector in Europa met het kleinste aanbod, wat niet bijdroeg aan een oplossing voor het woningtekort. In de Verenigde Staten hadden veel markten in de Sun Belt en Mountain West regio's last van een verhoogd aanbod, maar de vraag (gedreven door een instroom van huishoudens, opening van satellietkantoren en verhuizing van hoofdkantoren) bleef robuust. Na zeven jaar achtereen de beste rendementen te hebben gerealiseerd, raakte de Amerikaanse logistieke sector deze koppositie kwijt aan de winkelsector. Azië-Pacific presteerde ondermaats in vergelijking met de overige regio's. Dit was deels het gevolg van het uitblijven van positieve herwaarderingen in Korea en Australië en het einde van een langdurige periode van stijgende prijzen in Japan. De logistieke sector presteerde relatief goed in deze regio met uitzondering van China. Onze beleggingen in *vastgoed* behaalden in 2024 een rendement van 0,1%. De Europese en Noord-Amerikaanse vastgoedbeleggingen behaalden een licht positief resultaat en de beleggingen in Azië bleven stabiel.

Toelichting op het resultaat vastrentende waarden

De Duitse 10-jaars rente kende een volatiel jaar en steeg per saldo met ruim 0,3%-punt naar 2,37%. Hoewel de ECB de rente meerdere keren heeft verlaagd, bleven beleggers bang voor terugkerende inflatie. Toch daalde de break-even inflatie, afgelezen uit Duitse 10-jaars inflatiegerelateerde obligaties, tot onder het door de ECB gewenste niveau van 2%. Eind 2024 bedroeg de 10-jaars break-even inflatie 1,8% tegen 2,0% per eind 2023.

Obligaties met een wat hoger risicoprofiel presteerden beter dan staatsobligaties en sloten 2024 af met veelal hogere rendementen dan 'veilige staatsobligaties'.

Europese staatsobligaties met een lange(re) looptijd kenden een volatiel jaar waarin een licht negatief rendement werd behaald. Nadat rentes in het eerste halfjaar opliepen, volgde in de zomer een scherpe daling. Richting het einde van het jaar werd weer een stijgende lijn ingezet. De Duitse 10-jaars rente steeg met 0,3%-punt naar 2,4%. Opvallend was het verschil in renteontwikkeling tussen de verschillende landen in de Eurozone. Zo was de rentestijging in Frankrijk een stuk groter, terwijl deze voor de Zuid-Europese landen juist beperkter was in vergelijking met Duitsland. De 10-jaars rente in Italië daalde zelfs met 0,2%-punt. De politieke en economische ontwikkelingen in Duitsland en Frankrijk zorgden voor een relatief grote(re) rentestijging in beide landen. Een andere opvallende ontwikkeling was het renteverschuif tussen Duitse staatsobligaties en renteswaps. Aan het einde van het jaar lag de 10-jaars Duitse rente op hetzelfde niveau als dat voor renteswaps. Op het 30-jaars punt ligt de Duitse rente inmiddels 44 basispunten boven de swapcurve. Historisch gezien is dit

opvallend, omdat de Duitse rente veelal onder de swapcurve ligt. Belangrijke oorzaken hiervan zijn het niet meer op grote schaal opkopen van staatsobligaties door de ECB, de grotere vraag naar lang lopende renteswaps van Nederlandse pensioenfondsen en de verslechterende economische en politieke ontwikkelingen in Duitsland.

Rentes met korte(re) looptijden daalden gedurende 2024, in lijn met de renteverlagingen van de ECB.

Duitse inflatiegerelateerde obligaties behaalden dit jaar eveneens een licht negatief rendement. We hebben in 2024 onze inflatiegerelateerde obligaties omgezet naar nominale staatsobligaties, waarbij ook een specifieke focus op MVB is aangebracht in het staatsobligatiemandaat. De aanleiding voor de omzetting is dat Duitsland stopt met het uitgeven van nieuwe inflatiegerelateerde obligaties.

Staatsobligaties van opkomende landen die noteren in Amerikaanse dollars behaalden een positief rendement. Dat kwam met name door de gedaalde risicopremie. Vooral binnen de groep landen met een lage kredietwaardigheid daalden de risicopremies fors. Schuldherstructurerings – veelal in samenwerking met het IMF – speelden hierbij een belangrijke rol. Per saldo daalde de risicopremie van de index met 1,39%-punt naar 2,48%. In het eerste kwartaal van 2024 steeg de rente behoorlijk doordat de inflatie op een relatief hoog niveau bleef. Daarom ging de markt ervan uit dat centrale banken de rente voor een langere tijd op een hoog niveau zouden laten blijven. In de loop van 2024 veranderde dit marktbeeld. De kapitaalmarktrente daalde weer sterk en centrale banken maakten een begin met het verlagen van de beleidsrente. In de laatste maanden van 2024, toen steeds duidelijker werd dat Trump opnieuw president van de VS zou gaan worden en een beleid wil gaan voeren dat opwaartse druk geeft op de inflatie, veranderde het marktbeeld opnieuw en liepen kapitaalmarktrentes weer stevig op. Het negatieve effect van de gestegen rente werd ruimschoots gecompenseerd door de sterk gedaalde risicopremie, waardoor deze beleggingscategorie in 2024 een positief rendement behaalde.

Bedrijfsobligaties kenden een positief jaar. Door relatief goede bedrijfswinsten en een positieve ontwikkeling op aandelenmarkten presteerden bedrijfsobligaties ruim 1%-punt beter dan staatsobligaties. Verschillen tussen de sectoren waren beperkt en alle sectoren kenden een hoger rendement dan staatsobligaties. Per saldo daalde de risicopremie op investment grade euro bedrijfsobligaties met 0,34%-punt naar 0,99%.

Hoogrentende bedrijfsobligaties (high yield) hadden een positief jaar door relatief goede bedrijfswinsten. De licht opgelopen staatsrente had geen impact op de markt voor bedrijfsobligaties met een high yield rating. Hoogrentende bedrijfsobligaties presteerden ruim 6%-punt beter dan staatsobligaties in 2024. Per saldo daalde de risicopremie met 0,77%-punt naar 3,07%.

Europese Asset Backed Securities beleefden opnieuw een positief en stabiel jaar waarin een fors positief rendement werd gerealiseerd. Het positieve sentiment voor Europese ABS was het gevolg van onder andere beter dan verwachte financiële omstandigheden voor Europese consumenten. Ook de variabele rentestructuur zorgde ervoor dat de Europese ABS markt relatief stabiel was, ondanks de volatiliteit in bredere financiële markten. De meer risicovolle delen van het Europese ABS universum behaalden de hoogste rendementen.

De *green bond* index behaalde in 2024 een positief rendement. Net als bij reguliere bedrijfsobligaties werd dit gedreven door positieve bedrijfswinsten en afnemende spreads. Per saldo daalde de risicopremie met 0,23%-punt naar 0,82%. De markt voor Green Bonds groeide sterk: het totale volume van nieuwe uitgiftes bedroeg in 2024 bijna EUR 600 miljard.

Ondanks de afgenomen vraag naar *Nederlandse hypotheke*n van institutionele beleggers behaalden Nederlandse hypotheke een sterk positief rendement, dat ook aanzienlijk hoger was dan dat van staatsobligaties. De risicopremie daalde in 2024 met 0,7%-punt naar 1,3% voor een hypotheek met een 20-jaars looptijd en Nationale Hypotheek Garantie (NHG). Huizenprijzen liepen op in 2024 en betalingsachterstanden bevonden zich op een laag niveau.

In 2024 hebben we de eerste investering in onze nieuwe *private debt* allocatie gedaan. De komende jaren zal deze portefeuille verder worden opgebouwd.

Toelichting op het resultaat renteafdekking

De dekkingsgraad van het pensioenfonds is gevoelig voor renteveranderingen. Om de dekkingsgraad te beschermen dekken we het renterisico af met vastrentende waarden en renteswaps. De renteafdekking is gedurende 2024 stapsgewijs verhoogd van 70% naar 100%. Het resultaat op renteswaps is sterk afhankelijk van rentebewegingen. In 2024 daalde de Euro

swaprente. Dit had een positief effect op de waarde van renteswaps. Het resultaat op de swapportefeuille droeg +0,5%-punt bij aan het totale rendement van de portefeuille.

Toelichting op het resultaat valuta-afdekking

Het pensioenfonds dekt een deel van het valutarisico van de beleggingen af. Per saldo leidde de afdekking tot een negatieve bijdrage aan het rendement van -1,9%-punt. Dit is met name een gevolg van het afdekken van de Amerikaanse dollar, die sterker werd ten opzichte van de euro.

In onderstaande tabel zijn de posities in de grootse valuta's voor en na afdekking van het valutarisico opgenomen, zowel in absolute en relatieve waarden.

Valuta	Waarde beleggingen voor afdekking (in mln. €)	Waarde beleggingen na afdekking (in mln. €)	Voor afdekking (in %)*	Na afdekking (in %)*
Euro	5.837,0	8.666,7	54,9	82,0
US dollar	3.820,1	1.154,0	35,9	10,9
Britse pond	158,1	66,0	1,5	0,6
Japanse yen	138,5	68,2	1,3	0,6
Hong Kong dollar	91,1	91,1	0,9	0,9
Australische dollar	88,3	34,3	0,8	0,3
Indiase roepie	78,4	78,4	0,7	0,7
Taiwan dollar	74,8	74,8	0,7	0,7
Canadese dollar	57,9	54,9	0,5	0,5
Overig	282,0	282,0	2,7	2,7
Totaal	10.626,2	10.570,4	100	100

* Vanwege afrondingen kunnen sommaties van de getoonde cijfers afwijken van de optelling zonder afronding.

2.3

Je beleggingen voor Individueel Pensioensparen en Beschikbare Premieregeling

2024 was een goed beleggingsjaar. Al onze lifecycles en depots behaalden een positief rendement. De hoogste rendementen werden behaald op de meest risicovolle beleggingsmixen voor de jongere leeftijdscohorten. Aandelen waren de best presterende beleggingscategorie. Voor de oudere leeftijdscohorten wordt het risico afgebouwd en de renteafdekking opgebouwd met langlopende staatsobligaties. Deze obligaties behaalden een rendement van -1,3%. Dit negatieve rendement werd voor oudere leeftijdscohorten goedge maakt door het positieve rendement op de risicovolle beleggingen.

Hieronder lees je meer over de resultaten van de verschillende beleggingen in de Beschikbare Premieregeling en het Individueel Pensioensparen (lifecycles). De samenstelling van de verschillende lifecycles en vrij beleggen depots vind je in het overzicht op de [website](#).

Resultaat lifecycles

Lifecyclebeleggen is zo ingericht dat het beleggingsrisico afneemt naarmate je dichterbij je pensioen komt. Zo beschermen we de hoogte van de aanstaande pensioenuitkeringen. De stabiele lifecycle is tot op het moment van met pensioen gaan de basis in de beschikbare premieregeling. Daarnaast is er ook een lifecycle voor deelnemers die kiezen voor een variabele

uitkering vanaf de pensioendatum. De lifecycle voor de variabele uitkering wijkt vanaf leeftijd 58 af van de lifecycle voor de stabiele uitkering. In de variabele lifecycle is het pensioen na de pensioendatum nog voor een deel belegd in zakelijke waarden zoals aandelen. Deelnemers aan de beschikbare premieregeling kunnen op hun 58ste kiezen tussen de beide lifecycles. Deze keuze is voorlopig. De definitieve keuze maak je op de pensioendatum.

In de tabellen hieronder zie je de samenstellingen van de verschillende lifecycles. Eind 2024 bedroeg het totaal belegd vermogen in de verschillende lifecycles € 1.094,3 miljoen. In de volgende tabellen zie je het resultaat per leeftijdscohort.

Leeftijdscohort	Marktwaaarde (in mln. €)*	Rendement 2024 (in %)	Benchmark (in %)	Relatief rendement (in %)
Life-cycle stabiel opbouwfase				
LC 1 <50	145,6	17,0	17,5	-0,4
LC 2 50-51	70,2	15,9	15,8	0,1
LC 3 52-53	99,8	14,7	14,3	0,3
LC 4 54-55	124,1	13,4	12,8	0,6
LC 5 56-57	123,2	11,9	10,9	0,9
LC 6 58-59	111,7	10,1	9,0	1,1
LC 7 60-61	107,4	8,0	6,8	1,2
LC 8 62-63	108,0	5,1	4,1	1,0
LC 9 64-65	79,5	2,1	1,4	0,7
LC 10 66-67	35,5	1,2	0,4	0,8

* Vanwege afrondingen kunnen sommaties van de getoonde cijfers afwijken van de optelling zonder afronding.

Leeftijdscohort	Marktwaaarde (in mln. €)*	Rendement 2024 (in %)	Benchmark (in %)	Relatief rendement (in %)
Life-cycle variabel opbouwfase				
LC DOORBELEGGEN 6 58-59	12,5	11,6	10,5	1,0
LC DOORBELEGGEN 7 60-61	13,2	10,4	9,4	0,9
LC DOORBELEGGEN 8 62-63	11,2	9,1	8,2	0,8
LC DOORBELEGGEN 9 64-65	11,0	8,0	7,2	0,7
LC DOORBELEGGEN 10 66-67	6,3	6,9	6,2	0,6

* Vanwege afrondingen kunnen sommaties van de getoonde cijfers afwijken van de optelling zonder afronding.

Leeftijdscohort	Marktwaaarde (in mln. €)*	Rendement 2024 (in %)	Benchmark (in %)	Relatief rendement (in %)
Life-cycle variabel uitkeringsfase				
68-77	35,0	5,8	5,1	0,6
78-82	-	-	-	-
83-87	-	-	-	-
88-92	-	-	-	-
>92	-	-	-	-

* Vanwege afrondingen kunnen sommaties van de getoonde cijfers afwijken van de optelling zonder afronding.

Resultaat Vrij Beleggen

Een deelnemer kan er ook voor kiezen om niet mee te doen in de lifecycles, maar in plaats daarvan zelf te kiezen voor één van de vrij beleggen depots. Voor deelnemers die de verantwoordelijkheid voor de samenstelling van de beleggingen overnemen, onderzoeken we jaarlijks of ze niet te veel risico nemen. Als het gekozen risicoprofiel van de beleggingen niet

overeenkomt met de risicobereidheid die is vastgesteld met de Beleggingswijzer, dan ontvangt de deelnemer jaarlijks een brief waarin we hem of haar hierover informeren. De samenstelling van de vrij beleggen depots vind je op de [website](#).

Eind 2024 bedroeg het totaal belegd vermogen in de vrij beleggen depots € 184,1 miljoen. In de volgende tabel zie je het behaalde resultaat per depot.

Leeftijdscohort	Marktwaaarde (in mln. €)*	Rendement 2024 (in %)	Benchmark (in %)	Relatief rendement (in %)
Vrij beleggen depots				
A	50,4	18,2	19,2	-0,9
B	64,5	15,3	15,1	0,1
C	49,9	11,9	10,9	0,9
D	14,4	6,4	5,4	1,0
E	3,5	0,7	-0,2	0,9
G	1,4	3,6	3,8	-0,2

* Vanwege afrondingen kunnen sommaties van de getoonde cijfers afwijken van de optelling zonder afronding.

Toelichting op het resultaat van de vrij beleggen depots

Op alle vrij beleggen depots werd een positief rendement behaald. De depots met het hoogste aandelenrisico behaalden de hoogste rendementen. Depot G belegt enkel in geldmarktfondsen en behaalde met een zeer laag risico een rendement van 3,6%.

2.4

Premiedepot

De totale omvang van de beleggingen in het premiedepot bedraagt per 31 december 2024 € 73,0 miljoen. De beleggingen voor het premiedepot worden apart van de overige beleggingen belegd. Hieronder vind je een overzicht van het premiedepot en het behaalde resultaat in 2024.

Het premiedepot is bedoeld ter bescherming van de pensioenopbouw van actieve deelnemers. Het maakt geen onderdeel uit van het eigen vermogen van het pensioenfonds en telt niet mee bij de bepaling van de beleidsdekkingsgraad. Het premiedepot wordt defensief belegd.

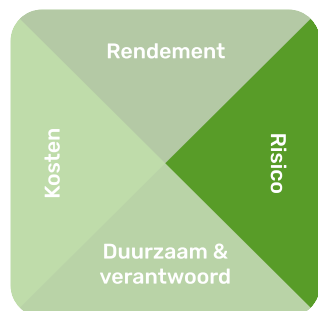
Categorie/subcategorie	Strategisch gewicht (in %)	Marktwaaarde (in mln. €)*	Rendement 2024 (in %)	Benchmark (in %)	Relatief rendement (in %)
Premiedepot					
Bedrijfsobligaties	33,3	24,2	5,1	4,7	0,4
Asset Backed Securities	33,3	24,3	6,6	4,5	2,0
Nederlandse hypothecken	33,3	24,4	7,1	1,0	6,1
Totaal	100,0	73,0	6,3	3,5	2,7

* Vanwege afrondingen kunnen sommaties van de getoonde cijfers afwijken van de optelling zonder afronding.

2.5

Hoe gaan we om met beleggingsrisico's?

Hoe is onze houding ten aanzien van risico's?

Als pensioenfondsen streven we naar een zo goed mogelijk pensioen voor de deelnemer. Daarvoor beleggen we de ingelegde pensioenpremie. We accepteren daarbij bewust risico's, omdat we daarvoor naar verwachting met een hoger rendement worden beloond. Uiteraard is een goede beheersing van de risico's cruciaal. We willen zoveel mogelijk voorkomen dat we de pensioenen door tegenvallende resultaten moeten verlagen. De mate waarin we bereid zijn beleggingsrisico te nemen, noemen we onze risicohouding. Die hebben we met de sociale partners afgestemd en vastgelegd volgens de door wet- en regelgeving voorgeschreven methodiek. Deze wettelijk voorgeschreven risicohouding vind je in de bijlage.

Voor onze houding ten opzichte van beleggingsrisico en onzekerheid hanteren wij niet het begrip risicohouding maar risicobereidheid. De risicobereidheid is de mate waarin wij bereid zijn bepaalde risico's te lopen om onze missie, visie en strategische doelstellingen te realiseren. Deze risicobereidheid leggen we vast voor de belangrijkste risico's en per strategische doelstelling.

Voor het beleggingsbeleid zijn de volgende hoofdrisico's vastgesteld. De hoofdrisico's worden voortdurend door ons gemonitord. Als risico's de grenzen van onze risicobereidheid overschrijden, en daarmee onze doelstellingen bedreigen, treffen we aanvullende beheersmaatregelen.

1. Marktrisico

Marktrisico is het risico dat de waarde van beleggingen kan fluctueren door veranderingen in de markt. Deze kunnen veroorzaakt worden door politieke en economische factoren als rentewijzigingen, inflatie en algemene trends in vraag en aanbod.

Onze risicobereidheid op marktrisico is hoog. Er is een hoge mate van risicoacceptatie, omdat het nemen van risico naar verwachting wordt beloond.

Het pensioenfonds loopt bewust marktrisico, omdat dit op de lange termijn wordt beloond met rendement. Om het marktrisico te beheersen spreiden we de beleggingen binnen vaste bandbreedtes over verschillende beleggingscategorieën, landen, sectoren, strategieën en ondernemingen.

Een ander belangrijk element is dat we stress op de financiële markten voortdurend monitoren. In augustus 2024 liep het marktrisico in de portefeuille sterk op. In de eerste dagen van augustus sloeg het sentiment op de financiële markten snel om. Aandelen gingen in de uitverkoop en de rentes zetten een daling in. Dit werd aangewakkerd door een verhoogde kans op een recessie in de Verenigde Staten. Na dit signaal is er direct een marktupdate gegeven door onze vermogensbeheerder en is onderzocht of er aanvullende beheersmaatregelen nodig waren. We hebben geconcludeerd dat de gespreide beleggingsportefeuille voldoende robuust was, waardoor ingrijpen niet nodig was. Achteraf bleek het overigens te gaan om een tijdelijke correctie in de markt.

Belangrijk instrument voor de beheersing van onder andere het marktrisico is een Asset Liability Management (ALM) studie. Dit is een strategische analyse waarbij de risico's voor de balans van het pensioenfonds in kaart worden gebracht. Er wordt gekeken naar de vermoedelijke toekomstige ontwikkelingen van de beleggingen en de pensioenverplichtingen. Een ALM-studie geeft daarmee inzicht in hoe de belangrijkste risicofactoren in de balans van het pensioenfonds doorwerken. Door deze risico's inzichtelijk te maken

kunnen we deze meewegen in de strategische beleidsvorming. Wanneer risico's in relatie tot de strategische doelstellingen te groot zijn, kunnen we beleid maken om de risico's te beheersen.

2. Krediet- en tegenpartijrisico

Krediet- en tegenpartijrisico is het risico dat tegenpartijen waaraan wij een lening ter beschikking hebben gesteld of waarmee we een financiële transactie hebben gesloten hun verplichtingen aan ons niet of niet volledig nakomen. Daardoor kunnen wij verlies lijden op beleggingen of vorderingen.

Onze risicobereidheid voor krediet- en tegenpartijrisico is gematigd. Risico's worden deels geaccepteerd en scherp afgewogen tegen de extra opbrengsten en/of kosten.

Het pensioenfonds werkt met een risicobudget. Dit vooraf bepaalde risicobudget geeft de grenzen aan voor de verschillende vormen van leningen. Naast kredietwaardige staatsobligaties beleggen we ook in risicovollere leningen, omdat we naar verwachting worden gecompenseerd voor die risico's. Daarnaast hebben we te maken met tegenpartijrisico op de tegenpartijen voor valuta- en rentederivaten en tegenpartijen waar kasgeld is belegd. Het tegenpartijrisicobeleid is erop gericht de kans op faillissementschade voor ons te beperken.

Een voorbeeld van een toenemend tegenpartijrisico in 2024 is NVIDIA. Dit Amerikaanse technologiebedrijf groeide sterk door nieuwe AI-toepassingen. De marktwaaarde van NVIDIA werd daardoor zo groot dat bijna 1% van onze portefeuille belegd was in dit bedrijf. Voor ons was dit een signaal om de omvang van deze positie te heroverwegen: te veel afhankelijkheid van één partij leidt tot een te hoog concentratierisico. Omdat onze beleggingen in NVIDIA onder de 1% zijn gebleven, hebben we tot op heden niet ingegrepen.

3. Matching- en renterisico

Matching/renterisico betreft renterisico's, valutarisico's en inflatierisico's. Renterisico heeft betrekking op het renterisico van de verplichtingen. Valutarisico ontstaat doordat de pensioenverplichtingen in Euro's luiden en

beleggingen niet allemaal uit Euro beleggingen bestaan. Inflatierisico ontstaat doordat we er naar streven de pensioenen jaarlijks te indexeren.

Onze risicobereidheid op matching- en renterisico is gematigd. Risico's worden deels geaccepteerd en scherp afgewogen tegen de extra opbrengsten en/of kosten.

Het is ons beleid om het renterisico niet helemaal afdekken. We accepteren een deel van het renterisico omdat dit naar verwachting bescherming biedt bij oplopende inflaties. Het risico wordt nauwlettend gemonitord met strikte bandbreedtes. Op dit moment hebben we ervoor gekozen een uitzondering te maken en de rente voor 100% af te dekken. Hiermee willen we de huidige gezonde financiële situatie zo goed mogelijk beschermen tot het moment van de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel. Het risico wordt nauwlettend gemonitord met strikte bandbreedtes.

Het valutarisico wordt zoveel mogelijk afgedekt. Maar dit is niet in alle gevallen efficiënt, waardoor het risico deels wordt geaccepteerd. In sommige landen is het te kostbaar om het valutarisico af te dekken en is het soms ook onderdeel van de strategie waar een hoger verwacht rendement tegenover staat. We beheersen het valutarisico met limieten die doorlopend worden gemonitord.

Het inflatierisico kent een gedeeltelijke impliciete afdekking met beleggingscategorieën die profiteren van een inflatiestijging. Een voorbeeld is vastgoed, waarbij de huuropbrengsten vaak (gedeeltelijk) meestijgen met de inflatie. Een indicator op inflatierisico wordt nauwlettend gemonitord en signaleert wanneer het risico oploopt.

In 2024 was de rentemarkt relatief stabiel: er waren geen grote rentebewegingen, zeker niet in vergelijking met de volatiele rentemarkten in 2022 en 2023.

4. Liquiditeitsrisico

Dit is het risico op verliezen of op het niet tijdig in staat zijn om aan financiële verplichtingen te voldoen als gevolg van (al dan niet plotseling optredende) verschillen in timing van ingaande en uitgaande geldstromen. Dit

kan voortkomen uit liquiditeit op de financiële markt, derivaten, onderpandverplichtingen of een verschil in pensioenuitkeringen en binnenkomende premie.

De risicobereidheid op liquiditeitsrisico is laag, risico's worden zoveel mogelijk gemeden, maar niet ten koste van alles.

Wij monitoren de liquiditeit van de beleggingen nauwkeurig. We staan ongeveer 30% aan illiquide beleggingen toe, omdat daar naar verwachting extra rendement tegenover staat. Door middel van stresstesten toetsen we of het liquiditeitsniveau ook in extreme omstandigheden voldoende is. We willen altijd en in alle omstandigheden in staat zijn aan onze financiële verplichtingen te voldoen.

In 2024 heeft een aantal illiquide beleggingen boven de vastgelegde bandbreedte gezeten. Dit betrof private equity en niet-beursgenoteerd vastgoed. We waren daar door marktbevingen meer in belegd dan in het strategisch beleggingsbeleid is vastgelegd. Vroegtijdig deze beleggingen van de hand doen leidt echter tot een lagere verkoopprijs, wat uiteraard ten koste gaat van het rendement. We hebben de overschrijding daarom tijdelijk geaccepteerd en sturen bij door geen nieuwe investeringen in deze beleggingscategorieën te doen. Niet-beursgenoteerd vastgoed bevindt zich daardoor nu weer binnen de bandbreedte. Voor private equity geldt dat naar verwachting in 2025.

5. ESG-risico

Het ESG-risico is het risico dat bedrijven waarin we beleggen een structurele negatieve impact hebben op mens, maatschappij en milieu, waardoor de waarde van deze beleggingen kan dalen.

De risicobereidheid op ESG-risico is laag. Risico's worden zoveel mogelijk gemeden, maar niet ten koste van alles.

Het ESG-risico is een breed risico en valt uiteen in verschillende onderliggende deelrisico's.

- Klimaatverandering: financiële schade als gevolg van klimaatverwarming (fysiek risico) en verlies biodiversiteit en het verstoren van het ecologisch systeem.

- Transitierisico: financiële schade door abrupt ingrijpen van overheden (om bijvoorbeeld de Parijs-doelstellingen te halen).
- Sociale impact: het risico verantwoordelijkheid te dragen voor mensenrechtenschending, onveilige arbeidsomstandigheden en diversiteitskwesaties.
- ESG controverses / incidenten: financiële risico's als gevolg van boetes, claims en/of verlies van omzet door ESG-wanprestatie.
- Imagoschade: reputatieschade voor het pensioenfonds door beleggingen in bedrijven of sectoren die negatief in de media komen vanwege ESG-controverses.

In 2024 hebben we ons ESG-risicoraamwerk verder uitgebreid. Daarbij is nadrukkelijk rekening gehouden met 'best practices' die door de toezichthouder DNB zijn gepubliceerd. We meten op kwartaalbasis de fysieke klimaatrisico's van een 3-gradenscenario en de impact daarvan op onze beleggingsportefeuille. Daarnaast hebben we ook het transitierisico onderzocht in een stresstest: wat zijn de gevolgen voor de economie en onze beleggingen als de overheid abrupt ingrijpt? We streven ernaar het ESG-risico zo goed mogelijk in kaart te brengen, maar we weten dat er nog onzekerheden en imperfecties zijn als het gaat om data en aannames over de mogelijke impact van risico's.

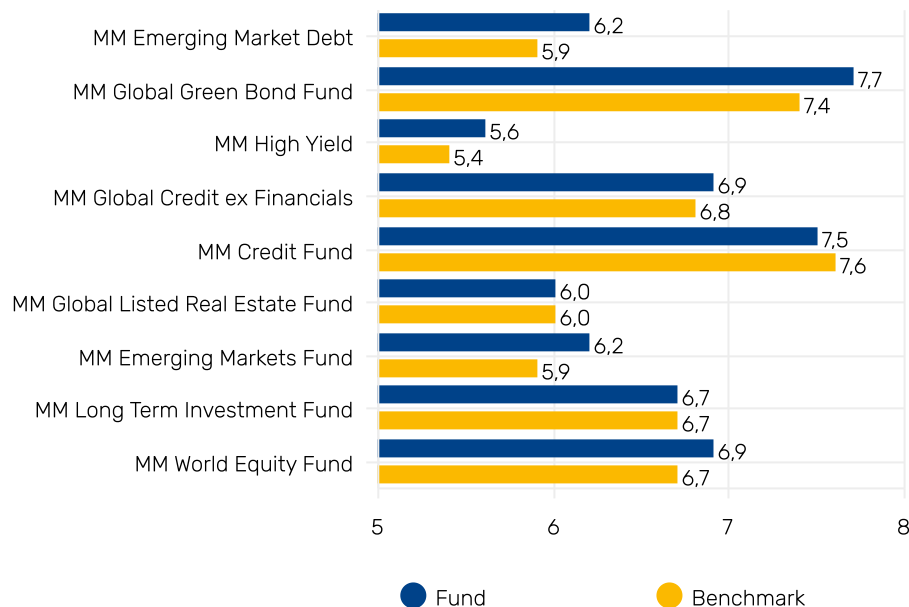
We meten onze beleggingsportefeuille minimaal elke zes maanden door op het gebied van duurzaamheid. Dat doen we aan de hand van data van externe ESG-dataproviders. Onze doelstelling is om het totale ESG-profiel positief te laten afwijken van de benchmark.

Zo heeft de MSCI ESG-rating als doel om aan te geven hoe goed een onderneming zijn meest materiële ESG-risico's beheerst ten opzichte van sectorgenoten. MSCI gebruikt een methodologie die is ontworpen om te toetsen hoe weerbaar een bedrijf is tegen (financiële) langetermijnrisico's op het gebied van milieu, maatschappij en governance. Hierbij identificeert het de blootstelling van het bedrijf aan sectorspecifieke risico's op basis van de bedrijfsactiviteiten, omvang van de activiteiten en waar het bedrijf actief is. Vervolgens wordt bepaald hoe een bedrijf zijn risico's beheerst. De ESG-scores worden gecombineerd en genormaliseerd ten opzichte van brancheleden om de algemene ESG-

rating te bepalen. De ESG-rating wordt uitgedrukt als een getal tussen de 0 en 10. Hierbij geldt: hoe hoger de rating, des te lager het verwachte risico. Dit wordt voor

de bedrijven in de portefeuille geaggregeerd op beleggingsstrategie- en portefeuilleniveau.

MSCI ESG-rating

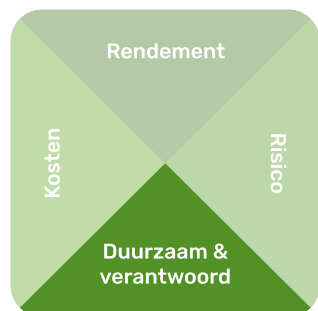

6. Actief risico

Een deel van de beleggingen in onze beleggingsportefeuille beheren we actief. Dat betekent dat we externe vermogensbeheerders de ruimte geven om af te wijken van de brede marktindex (benchmark). Vermogensbeheerders maken op basis van kennis en ervaring afwijkende keuzes om naar verwachting extra rendement te behalen. Om het risico te beheersen dat vermogensbeheerders een te geconcentreerde beleggingsportefeuille aanhouden, stellen we grenzen aan het actief afwijken van de brede marktindex. Dit doen we per soort belegging, maar ook op het niveau van de totale beleggingsportefeuille. Daarnaast evalueren we periodiek de toegevoegde waarde van het actief afwijken van de index.

2.6

Maatschappelijk verantwoord beleggen

Pensioenfonds KPN belegt om een zo hoog mogelijk rendement te halen bij een verantwoord risico. Daarbij letten we er ook op dat de bedrijven waarin we beleggen voldoende oog hebben voor mens en milieu en integer worden geleid. Maatschappelijk verantwoord beleggen, noemen we dat. Zo dragen we bij aan een leefbare wereld, terwijl het meewegen van duurzaamheidscriteria bij onze beleggingsbeslissingen naar onze overtuiging ook bijdraagt aan een gezond rendement voor je pensioen.

Maatschappelijk verantwoord beleggen is een breed begrip dat nog volop in beweging is. Op dit moment zijn er op veel onderdelen nog verschillen in interpretatie en definities. Ook is betrouwbare data niet altijd beschikbaar. Wij voeren ons eigen beleid, waarbij we voldoen aan wet- en regelgeving en waar mogelijk aansluiten bij internationale standaarden. Daarbij staat voorop dat wij zelf achter onze beleidskeuzes kunnen staan en deze kunnen verantwoorden aan onze deelnemers.

Beleggingsovertuigingen en impact

Onze beleggingskeuzes zijn gebaseerd op een aantal uitgangspunten die van belang zijn voor een zo goed mogelijk langetermijnrendement bij aanvaardbare risico's.

Twee van de beleggingsovertuigingen zijn gericht op duurzaam en verantwoord beleggen:

- *'Maatschappelijk verantwoord beleggen loont en draagt positief bij aan het risico-rendementsprofiel.'*
- *'Geld is een sturende kracht voor duurzame ontwikkeling.'*

Als institutionele belegger nemen wij onze verantwoordelijkheid om op een maatschappelijk verantwoorde manier te beleggen. Wij hebben de overtuiging dat daarmee het risico-rendementsprofiel van de beleggingen verbetert en dat we tegelijkertijd een bijdrage leveren aan een leefbare wereld. We nemen daarom duurzaamheidscriteria mee bij al onze beleggingsbeslissingen. Daarbij is het 'do no harm'-principe leidend. Daarnaast beleggen we ook een deel van het vermogen in impactbeleggingen, activiteiten die nadrukkelijk gericht zijn op het leveren van een positieve en meetbare sociale of milieu-impact ('do good'). Binnen de totale beleggingsportefeuille willen we eind 2026 minimaal 5% van het vermogen belegd hebben in impactbeleggingen.

Thematische speerpunten

Het pensioenfonds wil focus houden in de beleggingsportefeuille en dat geldt ook voor maatschappelijk verantwoord beleggen. Daarom hebben we binnen het MVB-beleid drie speerpunten vastgesteld. In verschillende deelnemerspanels en het reputatieonderzoek hebben we daarvoor de voorkeuren van deelnemers opgehaald en geëvalueerd. We hebben voor de komende jaren gekozen voor de volgende drie thema's:

1. Klimaat en biodiversiteit

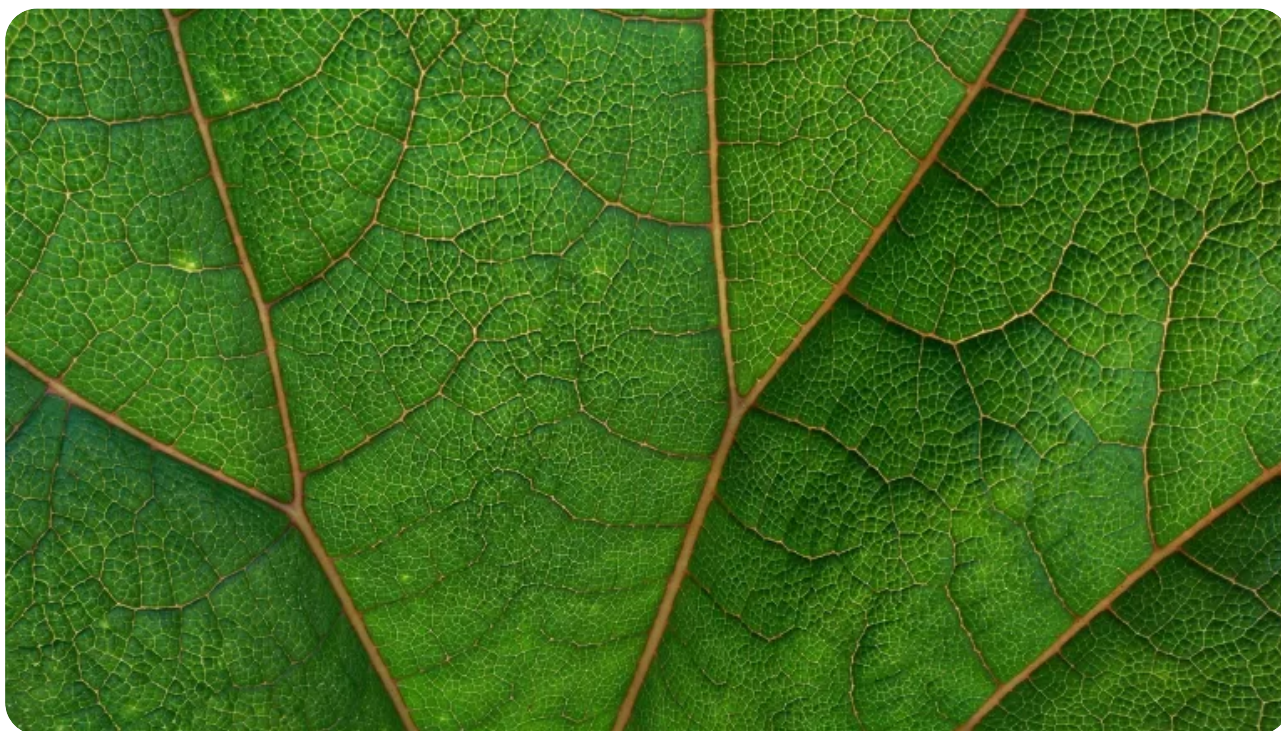
De transitie naar een klimaatneutrale economie heeft verstrekkende gevolgen voor de maatschappij. We willen bijdragen aan het transformeren van de economie naar een klimaat neutrale economie en biodiversiteitsverlies tegengaan.

2. Duurzame technologie

Dit zijn technische ontwikkelingen die duurzame maatschappelijke behoeften vervullen zonder gebruik te maken van niet-hernieuwbare hulpbronnen en zonder grootschalige, niet terug te draaien milieuschade. Als grote belegger willen wij de sturende kracht van geld inzetten om bij bestaande processen veranderingen teweeg te brengen die bijdragen aan verduurzaming van de samenleving. Dit sluit goed aan bij de positie van KPN N.V. als één van de duurzaamste telecombedrijven ter wereld. KPN N.V. zet technologie actief in voor het verduurzamen van het eigen bedrijf.

3. Duurzame consumptie en productie

Wij willen door gerichte investeringen een bijdrage leveren aan het stimuleren van een duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen en aan het efficiënt produceren en consumeren om negatieve milieueffecten te minimaliseren.

Hoe implementeren wij maatschappelijk verantwoord beleggen?

Het beleid maatschappelijk verantwoord beleggen kan geïllustreerd worden met onderstaande figuur:

< Generiek

Spectrum van het MVB-beleid

Specifiek >

Pijler 1

ESG-integratie

Het pensioenfonds acht het van groot belang dat bij de beleggingsbeslissingen in al haar beleggingsportefeuilles rekening wordt gehouden met het milieu (Environment) met sociale factoren (Social) en met maatstaven van goed bestuur (Governance), oftewel ESG.

Pijler 2

Stemmen en dialoog

Door middel van actief stembeleid en dialoog met bedrijven zo veel mogelijk invloed uitoefenen op een duurzame bedrijfsvoering.

Door actieve participatie in bepaalde thematische beleggingen de speerpunten van het pensioenfonds kracht bijzetten.

Pijler 3

Uitsluitingen

Door uitsluiten voorkomt het pensioenfonds dat het belegt in bedrijven en landen die niet passen bij het MVB-beleid of in strijd zijn met internationale verdragen

Pijler 1: Hoe integreren wij ESG in de beleggingen?

Een van onze beleggingsovertuigingen is dat ESG-integratie (het betrekken van duurzaamheidscriteria bij alle beleggingsbeslissingen) bijdraagt aan het verbeteren van het risico/rendementsprofiel van onze beleggingen. ESG-integratie speelt een belangrijke rol bij onder andere het selecteren van externe vermogensbeheerders en bij de invulling van de beleggingscategorieën. Hieronder lees je hoe deze integratie op verschillende onderdelen plaatsvindt.

Managerselectie

Van de managers van beleggingsfondsen waarin wij deelnemen verwachten wij dat ze de United Nations Principles for Responsible Investment (UNPRI) onderschrijven. Deze principes houden onder meer in dat de managers ESG-factoren meewegen in de beleggingsanalyse en het besluitvormingsproces. Daarnaast wordt verwacht dat zij zich opstellen als actief eigenaar en ESG-factoren betrekken bij dialogen die zij

voeren met bedrijven. Voor de totale portefeuille van het pensioenfonds geldt dat alle externe managers zijn aangesloten bij de UNPRI.

Impact beleggen

In het afgelopen jaar hebben wij verdere stappen gezet in het invullen van impactbeleggen. Impactbeleggen is beleggen met de intentie om een positieve en meetbare sociale of milieuimpact te hebben, naast een marktconform financieel rendement. Voor eind 2026 streven we ernaar 5% van de beleggingen als impactbeleggingen te kunnen classificeren. Daarvoor toetsen we de beleggingen met een in eigen beheer ontwikkeld impactraamwerk. Hierbij sluiten we aan bij de definitie van The Global Impact Investing Network (GIIN). We kiezen voor een eigen raamwerk omdat er in de markt nog geen eenduidige definitie is van impactbeleggen. Als pensioenfonds willen wij goed kunnen verantwoorden dat wat wij als impactbelegging classificeren dat ook echt is.

Het raamwerk bestaat uit de volgende onderdelen:

1. Prestatiedoelstellingen: bij een impactbelegging moet expliciet zijn aangegeven dat er wordt belegd met een expliciete intentie om een milieu- of sociaal probleem op te lossen en dat dit via KPI's/maatstaven in kaart wordt gebracht.
2. Intentionaliteit: de intentie om impact te realiseren moet helder omschreven zijn bij het aangaan van de belegging.
3. Additionaliteit:
 - Voor private categorieën achten we – ongeacht of een andere investeerder het had kunnen verstrekken – dat de investering additioneel moet bijdragen aan een duurzame ontwikkeling.
 - Voor publieke categorieën kan het om 'beursgenoteerde' of 'indirecte' impact gaan, waarbij deze voorwaarde wat ruimer wordt geïnterpreteerd omdat direct additionaliteit niet altijd aantoonbaar is.
4. 'Do no harm': dit zal inzichtelijk moeten worden gemaakt voor de belegging.
5. Monitoring en rapportage over KPI's: een belangrijk uitgangspunt van impactbeleggen is het vermogen om intentie te vertalen naar impactresultaten. Er kan sprake zijn van een impactbelegging als de impact daadwerkelijk meetbaar is.

Eind 2024 maakten de impactbeleggingen 2,6% van de totale beleggingen uit, met een waarde van € 257 mln. Het grootste deel van deze allocatie komt momenteel uit green bonds. Daarnaast classificeren beleggingen in private equity (deep tech impact fonds), niet-beursgenoteerd vastgoed (vastgoed op scienceparken) en private debt (infrastructuur) als impact beleggingen.

Naast bovenstaande beleggingen willen we de impactbeleggingen verder gaan invullen binnen private leningen, private equity en niet-beursgenoteerd vastgoed. We verwachten dat het gewicht van de impactbeleggingen in de beleggingsportefeuille in 2025 verder zal toenemen.

Voorbeelden impact beleggingen

1. *Macquarie Green Energy Debt Fund*: Dit fonds verstrekt leningen aan infraprojecten voor duurzame energie, met name zon- en windparken met ruimte voor alternatieve energievormen zoals waterstof, batterijopslag en biomassa. Hiermee wordt bijgedragen aan de energietransitie via de duurzame opwekking van elektriciteit. Eén van de projecten is het Project Emerald. Dit is een portfolio van diverse wind- en zonne-energieprojecten door heel Europa met een opwekkingscapaciteit van 1,385MW. Het project levert jaarlijks een geschatte 3,344GWh aan schone energie. Dat is het equivalent van het verbruik van 814.000 huishoudens. Het project draagt bij aan een geschatte jaarlijkse 1,170kt CO₂ aan vermeden emissies. Dit is het equivalent van het van de weg halen van 386.000 benzineauto's.
2. *a.s.r. Dutch Science Park Fund*: Dit fonds investeert in commercieel vastgoed op de meest aantrekkelijke scienceparken van Nederland door de aankoop van bestaand vastgoed en de ontwikkeling van nieuwbouw met een aantrekkelijk risico-rendementprofiel. De strategie biedt ruimte aan bedrijven die nauwelijks bediend worden door de markt of specifieke waarde toevoegen die ten goede komen aan het Nederlandse kennis- en educatie-ecosysteem. Eén van de beleggingen in dit fonds betreft NEXT Delft. Dit gebouw biedt huisvesting en voorzieningen aan scale-ups en innovatieve bedrijven in Delft. Kantoor- en maakruimte ontbrak op de TU Delft Campus en zal daarmee een unieke hub vormen binnen het ecosysteem. Daarnaast faciliteert NEXT de doorstroom van scale-ups om ruimte te maken voor nieuwe startups. De realisatie is een nauwe samenwerking tussen het fonds en de TU Delft. De gemeente Delft en de provincie Zuid-Holland dragen bij met subsidies. Met deze investeringen wordt bijgedragen aan de ontwikkeling van

technologie en kennis via huisvesting van innovatieve scale-ups.

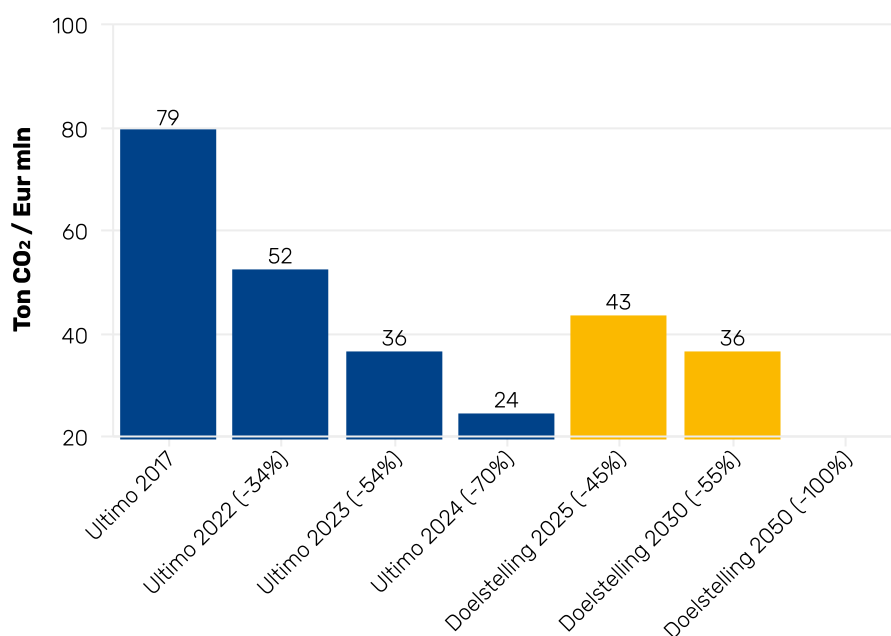
3. *Innovation Industries*: Dit fonds investeert in deeptech start- en scale-ups die met hun potentieel baanbrekende technologie belangrijke maatschappelijke vraagstukken kan helpen oplossen. De meeste bedrijven zijn ontstaan aan Nederlandse universiteiten en hun technologie is gebaseerd op jarenlang wetenschappelijk onderzoek. Eén van de onderliggende bedrijven is een toonaangevend R&D agritech-bedrijf, opgericht in 2017. Dit bedrijf ontwikkelt biologische oplossingen voor de landbouw, zoals het ontwikkelen van microbiële stammen voor bepaalde gewassen. Potentieel zorgen de microbiële stammen voor verbeterde opname van voedingsstoffen door planten, verhoogde gewasopbrengsten en een betere bescherming van planten tegen ziektes ('biocontrole'). Het impactpotentieel van de producten van dit bedrijf is daarnaast dat er 20-50% minder chemische grondstoffen nodig zijn. De investering draagt bij aan een duurzamere en meer biologische landbouwproductie.

CO₂-doelstelling

Een van onze speerpunten is het verminderen van de CO₂-uitstoot van de bedrijven waarin we beleggen. We hebben een CO₂-reductietarget van -55% in 2030 ten opzichte van 2017. Deze doelstelling is in lijn met ambitieuze targets als de Green Deal in Europa (-55% in 2030 t.o.v. 1990) en gaat verder dan de Nederlandse ambitie in het klimaatakkoord (-49% in 2030 t.o.v. 1990). Daarnaast is er een tussendoelstelling vastgelegd van -45% in 2025 gedefinieerd en een net zero doelstelling voor 2050 vastgesteld.

In de periode eind 2017 tot en met eind 2024 is de CO₂-voetafdruk van onze aandelen, bedrijfsobligaties en high yield beleggingen gezamenlijk met 70% gedaald. Eind 2023 was dit -54%. We liggen hiermee ruim voor op onze reductiedoelstelling voor 2025 (-45%) en die voor 2030.

CO₂-voetafdruk & reductiedoelstellingen

¹ Vanwege onvoldoende databeschikbaarheid is verondersteld dat de CO₂-voetafdruk van bedrijfsobligaties en high yield op Q2 2021 gelijk is aan de CO₂-voetafdruk van ultimo 2017.

² Voor de periode 2017 – Q2 2021 is ontwikkeling van de CO₂-voetafdruk van aandelen op basis van EVIC (huidige methodiek) gelijk verondersteld als de ontwikkeling op basis van marktwaarde (oorspronkelijke methodiek).

Invulling beleggingscategorieën

Green bonds

Via de beleggingen in green bonds wil het pensioenfonds bijdragen aan de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen van de Verenigde Naties. Dit zijn obligaties die zijn uitgegeven met als specifiek doel om klimaatprojecten te financieren. Dergelijke obligaties zijn uitsluitend bestemd voor projecten met een meetbaar positief milieu-effect. De bijdrage aan de duurzame doelstelling wordt gemeten aan de hand van de vermeden CO₂-uitstoot (CO₂ avoided emissions) als gevolg van onze financiering van groene projecten. Over 2024 is er door onze belegging in groene obligaties ongeveer 56.700 ton CO₂-uitstoot vermeden, wat vergelijkbaar is met de jaarlijkse CO₂-uitstoot van een middelgrote kolencentrale.

Bedrijfsobligaties

Binnen de beleggingscategorie bedrijfsobligaties worden specifieke ESG-benchmarks gehanteerd. De benchmark voor het actief belegde deel sluit onder andere bedrijven uit die het slechtst scoren op het gebied van duurzaamheid (meer dan 5% omzet uit bedrijfsactiviteiten die gerelateerd zijn aan fossiele brandstoffen, wapenproductie en gokken). De CO₂-reductie ten opzichte van de reguliere index bedraagt ongeveer 40%. Daarnaast hebben de actieve managers de opdracht gekregen om meer te beleggen in toekomstgerichte bedrijven. Dit draagt voor ons bij aan een reductie van het transitierisico.

Voor de passieve invulling is gekozen voor een klimaattransitiebenchmark (climate transition benchmark). Deze benchmark heeft als doel om de CO₂-uitstoot jaarlijks te verlagen met 7% tot net-zero in 2050. Dit wordt gerealiseerd door CO₂-efficiënte bedrijven meer gewicht te geven en door restricties op de leggen die verandering stimuleren.

Deze aanpassingen hebben geleid tot een verdere reductie van de CO₂-voetafdruk binnen de categorie bedrijfsobligaties.

Aandelen

De ondernemingen waarin we beleggen zijn divers van soort en gespreid over de hele wereld. De beleggingen zijn uitbesteed aan externe vermogensbeheerders. Wij hebben afspraken gemaakt met de fiduciair vermogensbeheerder om specifieke CO₂-doelstellingen vast te leggen in de contracten met externe vermogensbeheerders. Voor alle actieve aandelenfondsen zijn doelstellingen vastgesteld met een CO₂-reductie van 40% tot 50% ten opzichte van de benchmark.

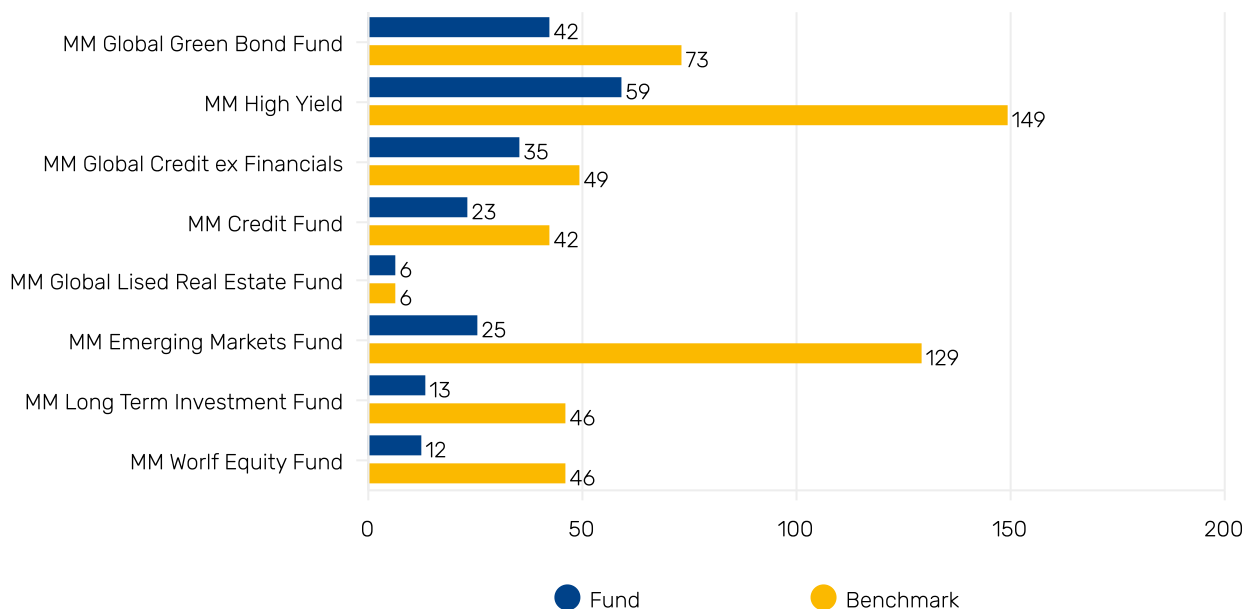
Om inzicht te hebben in de ecologische voetafdruk wordt voor de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles de uitstoot van de bedrijven gemeten in termen van CO₂-equivalenten. Hiervoor wordt maken we gebruik van databases van externe ESG-dataproviders. De maatstaf die wordt gehanteerd is het aantal kilogram CO₂ dat wordt uitgestoten per geïnvesteerde euro. Hierbij gaat het om:

- De directe uitstoot van de productiefaciliteiten van de bedrijven (scope 1);
- De uitstoot die is gerelateerd aan de door de onderneming ingekochte elektriciteit (scope 2).

Per bedrijf wordt de totale CO₂-uitstoot bepaald en gerelateerd aan de totale ondernemingswaarde van het bedrijf. Dit resulteert in een CO₂-uitstoot per euro geïnvesteerd vermogen. Vervolgens wordt voor de beleggingsportefeuille de kapitaalgewogen CO₂-uitstoot uitgerekend en vergeleken met de CO₂-uitstoot van een benchmark waarbij geen rekening wordt gehouden met duurzaamheidskenmerken. In het komende jaar onderzoeken we in hoeverre verdere doelstellingen kunnen worden vastgesteld voor ESG-integratie en/of aan de CO₂-uitstoot van de portefeuilles.

CO₂-scores

kg CO₂ per geïnvesteerde euro

g/CO₂ / % euro Mcap

De VN heeft doelstellingen voor duurzame ontwikkeling vastgelegd in de Sustainable Development Goals (SDG's). Deze bieden een kader om in belangrijke kwesties voor de wereldbevolking en de planeet tot een duurzame en rechtvaardige aanpak te komen. Voor een geconcentreerde aandelenportefeuille van ons pensioenfonds is in kaart gebracht welke bedrijven met hun producten en diensten een duidelijke positieve of negatieve relatie hebben met die SDGs.

Met het oog op langetermijn waardecreatie beleggen we een deel van de portefeuille met een specifieke long-term investing aandelenstrategie. Externe vermogensbeheerders selecteren de bedrijven zorgvuldig met een beleggingshorizon van 5 tot 10 jaar. Zij kiezen bedrijven waarbij de belangen van het bedrijf en het pensioenfonds parallel lopen, door scherp te letten op maatstaven voor goed bestuur. Ook wordt nadrukkelijk gelet op milieu- en sociale factoren omdat deze naar verwachting bijdragen aan het langetermijnsucces van het bedrijf. Ten slotte maakt de lange periode waarin de aandelen worden gehouden een traject van invloed op het management van het bedrijf

mogelijk. Wij vinden het belangrijk dat de gekozen vermogensbeheerders actief gebruikmaken van deze mogelijkheid.

Het uitgangspunt is dat door deze aanpak een beter langjarig rendement wordt behaald bij een gelijkblijvend risicoprofiel. Deze aanpak leidt er in de praktijk ook toe dat deze portefeuille gunstig afsteekt ten opzichte van de relevante benchmark wat betreft de ESG en CO₂-uitstoot.

De fiduciair vermogensbeheerder gaat met de externe managers in gesprek over posities die erg positief (strongly aligned) en erg negatief (strongly misaligned) bijdragen aan de SDG's. Dit doen ze om goed te kunnen doorgronden op basis waarvan een alignement tot stand komt. Daarnaast kunnen uitkomsten op portefeuilleniveau en ten opzichte van de benchmark besproken worden met de managers en meegenomen worden in periodieke evaluaties.

Hypotheeken

We hebben onze eigen duurzaamheidsvisie op hypotheeken formeel vastgelegd. Deze duurzaamheidsvisie is opgesteld aan de hand van 'environmental', 'social' en 'governance' aspecten zoals hieronder beschreven.

1. Environmental

Een belangrijk aspect binnen onze hypotheekbeleggingen is het verbeteren van de duurzaamheid van de onderpanden. Dit doen we onder meer door het stimuleren om huizen te verduurzamen (via externe managers) en door gunstige financiering voor verduurzaming en mogelijkheden om zonder advieskosten een verduurzamingshypotheek te verkrijgen. Aangestelde managers focussen zich hierbij met name op impact in de verduurzaming van bestaande woningen. Dit betekent niet we niet beleggen in hypotheeken met onderpand met hoge energielabels. Dit blijft belangrijk om een goede dwarsdoorsnede van de Nederlandse hypotheekmarkt te verkrijgen.

2. Social

Wij vinden een humaan beleid voor achterstandsbeheer een vereiste voor beleggingen in hypotheeken. Het is belangrijk dat de aangestelde managers een beleid voeren dat is gericht op het voorkomen en oplossen van betalingsachterstanden. Hiermee kan in veel gevallen een executoriale verkoop van de woning worden voorkomen. Wij beoordelen daarom hypotheekaanbieders op sociaal gebied. Het primaire doel is om klanten die betalingsachterstanden oplopen te helpen om in hun huis te blijven wonen of een andere duurzame oplossing te vinden. Op sociaal gebied vinden we het van belang dat er sprake is van verstrekking van hypotheeken aan alle inkomensgroepen.

3. Governance

Op het gebied van governance vinden we het belangrijk dat er voldoende inspraak en inzicht is via de Raad van Participanten op het beleid en controle door jaarverslagen en ISAE-rapportages.

Vastgoed

Wij hebben de overtuiging dat vastgoedfondsen met een hoger dan gemiddelde ESG-focus een beter risico/rendements- profiel hebben. Duurzame panden

hebben lagere kosten voor energie- en waterverbruik en dragen bij aan een goed leefklimaat voor de gebruikers en een leefbare wereld in het algemeen. Daardoor hebben deze vastgoedfondsen een voordeel in een concurrerende markt, wat onder andere verhuurbaarheid en liquiditeit van vastgoed ten goede komt.

Voor het bepalen van de ESG-score van niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen gebruikt het pensioenfonds de score uit de jaarlijkse Global Real Estate Sustainability Benchmark (GRESB). In deze score ligt een bovengemiddelde focus op de reductie van energieverbruik, CO₂-uitstoot en waterverbruik.

Voor al onze nieuwe beleggingen in vastgoedfondsen is deelname aan de GRESB vereist. De trackrecord van de fondsmanager op gebied van ESG vormt een integraal onderdeel van de selectieprocedure van nieuwe vastgoedfondsen. Na selectie vindt minimaal eens per jaar engagement met de fondsmanager plaats over de GRESB-score. In de toekomst willen we uitsluitend in vastgoedfondsen beleggen die een GRESB-score halen die hoger is dan het gemiddelde van een groep van vergelijkbare vastgoedfondsen (peer group) of in vastgoedfondsen die de potentie hebben dit op termijn te bereiken.

In 2024 behaalden onze vastgoedbeleggingen een gemiddelde GRESB-score van 87 (100 is de maximale score), terwijl de gemiddelde score van de peer group 74 was. Onze portefeuille behoort daarmee qua GRESB-score tot de top 20% van alle niet-beursgenoteerde fondsen wereldwijd. De CO₂-uitstoot van vastgoedbeleggingen is met 9,7% gedaald. De hierna genoemde daling van het energieverbruik speelt hierin uiteraard een belangrijke rol. Ook kan een hoger gebruik van hernieuwbare energiebronnen en vergroening van het onderliggende energienetwerk hieraan hebben bijgedragen. De energieconsumptie daalde met 7,6% op jaarbasis, ondanks een nog steeds groeiende elektrificering van het wagenpark en een groeiende automatisering en robotisering van logistieke objecten. Mogelijk is dit een gevolg van de sterk opgelopen energieprijzen waarop is gereageerd door het nemen van energiebesparende maatregelen (isolatie, installatie van zonnepanelen en warmtepompen). Het waterverbruik in

de vastgoedportefeuille daalde met 3,8% op jaarbasis, nadat het jaar ervoor nog een opvallende stijging werd gerapporteerd.

In 2024 hebben we voor onze niet-beursgenoteerd vastgoedportefeuille doelstellingen vastgesteld op het gebied van CO₂ -reductie en reductie van energiegebruik in lijn met de Parijs-doelstellingen. Dit gaat om langetermijndoelstellingen om de portefeuille verder te verduurzamen.

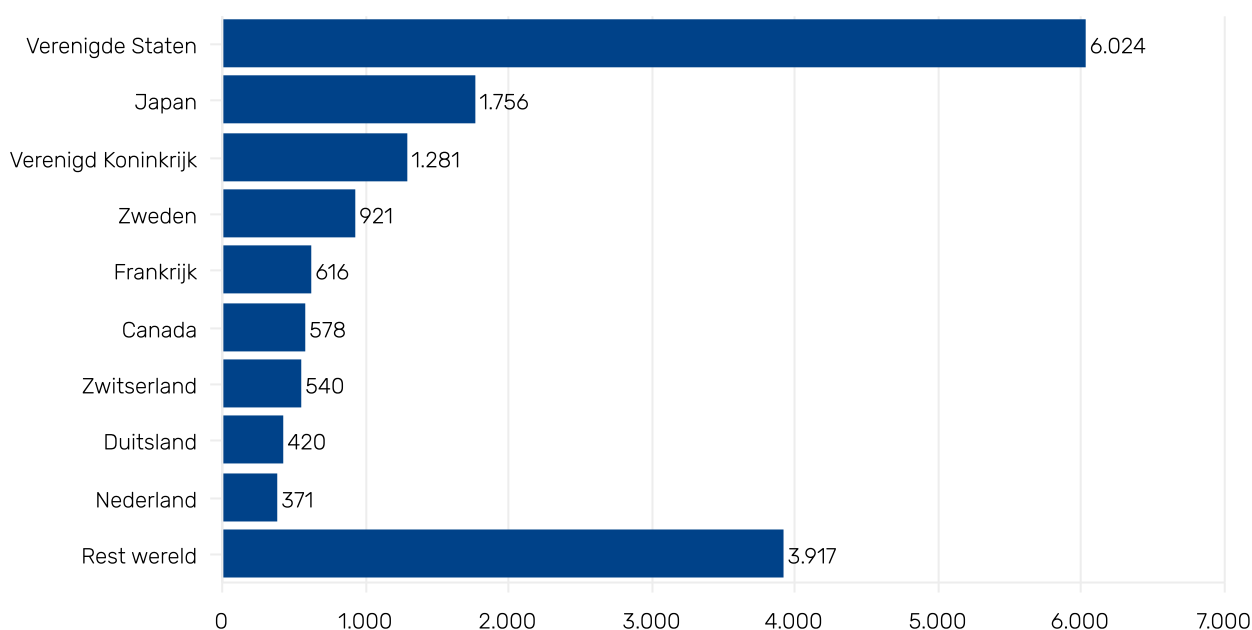
Pijler 2: Hoe zetten wij de sturende kracht van geld in?

Stemmen

Wij maken gebruik van het stemrecht op aandeelhoudersvergaderingen. Door te stemmen willen wij bijdragen aan positieve veranderingen bij bedrijven. Doordat de beleggingen wereldwijd gespreid zijn is het

niet mogelijk om zelf op een geïnformeerde manier onze stem uit te brengen op een aandeelhoudersvergadering. Daarom maakt het pensioenfonds gebruik van het gespecialiseerde stemadviesbureau ISS. Hieronder zie je hoe wij in het afgelopen jaar hebben gestemd.

Geografische verdeling stemmen

Wil je een overzicht van de aandeelhoudersvergaderingen waarop we hebben gestemd en hoe we hebben gestemd? Klik [hier](#) voor de stemrapportage.

Screening en dialoog

Wij streven ernaar dat alle bedrijven waarin we beleggen zich gedragen volgens de OESO-richtlijnen voor verantwoord ondernemen en de Global Compact Principles (GCP) van de Verenigde Naties (VN). Dit zijn principes op het gebied van mensenrechten, milieu, arbeidsomstandigheden en anticorruptie. De Global Compact Principles zijn te vinden op de website [De Tien Principes van het UN Global Compact](#).

Voor de screening maken we gebruik van de diensten van Aegon Asset Management en Sustainalytics. Deze partijen screenen de gehele beleggingsportefeuille. Met de bedrijven binnen de beleggingsportefeuille die onvoldoende scoren gaan de engagementmanagers van Aegon Asset Management een dialoog aan. Op basis van ons MVB-beleid wordt afhankelijk van de aard van de geconstateerde tekortkoming een maximale duur voor de engagementactiviteiten aangehouden. Voor bedrijven die niet voldoen is de engagementduur in principe beperkt tot één jaar. Voor bedrijven die dreigen niet te gaan voldoen is deze periode drie jaar. Na deze periode wordt het bedrijf in principe uitgesloten, tenzij wij van mening zijn dat door het bedrijf aantoonbare verbeterstappen zijn gezet die de geconstateerde tekortkoming teniet doen.

Sustainalytics geeft als externe engagementprovider namens ons ook invulling aan het instrument "Screening en Dialoog" uit het MVB-beleid. Sustainalytics richt zich daarbij nadrukkelijk op de thematische speerpunten. Daarnaast verzorgen zij zelf ook een bredere, uitgebreidere en diepere engagement bij bedrijven die op onderdelen niet voldoen aan internationale standaarden op bijvoorbeeld mensenrechten, ethiek en omgeving. Daarbij worden objectieve doelen gesteld en wordt vooruitgang nauwlettend gemonitord.

Daarnaast vragen wij van de vermogensbeheerders in de beleggingsportefeuille dat zij een dialoog voeren met bedrijven in hun portefeuilles over hun duurzaamheidsprestaties. Wij nemen de zichtbare inspanningen voor deze dialogen en de rapportage hierover mee in de beoordeling van de externe managers.

Hierna gaan we in op een aantal voorbeelden van deze dialogen van de externe managers en de hierbij behaalde resultaten.

Stewart Investors: Gezamenlijke dialoog op duurzaam gebruik van mineralen bij de productie van halfgeleiders.

Thema's: technologie; duurzame consumptie & productie

Stewart Investors heeft recent een update gegeven over een gezamenlijke dialoog over mineralen in de toeleveringsketen van halfgeleiders. De manager heeft zich aangesloten bij de Responsible Minerals Initiative (RMI), een initiatief dat in 2021 van start ging. Sindsdien heeft RMI gesprekken gevoerd met 21 elektronica- en industriële bedrijven over de traceerbaarheid van mineralen. De manager erkent dat de dialoog over dit onderwerp weg is die een aantal jaren zal duren. Tegelijkertijd is er hoop dat veranderingen een stap dichterbij is gekomen door het opbouwen van een nauwere relatie met invloedrijke bedrijven in de toeleveringsketen van elektronica.

Stewart Investors Novonesis:

Thema's: Combinatie van de thema's klimaatverandering & biodiversiteit; technologie; duurzame consumptie & productie

Stewart voerde een dialoog met Novonesis, dat onder meer biobrandstoffen produceert. Er is op aangedrongen om de transitie naar het gebruik van tweede generatie biobrandstoffen (gebaseerd op restafval) te versnellen. Dit omdat eerste generatie biobrandstoffen veelal gebruikmaken van voedselgewassen en daardoor concurreren met beschikbare landbouwgrond en voedselvoorzieningen. Novonesis heeft aangetoond dat men volop investeert in de transitie naar de tweede generatie biobrandstoffen en het volume hiervan toeneemt. Stewart blijft deze ontwikkelingen monitoren.

Baillie Gifford: Coupang rapporteren emissies en dialoog over recycling.

Thema's: klimaat en duurzame consumptie en productie

Met Coupang, het grootste e-commerce platform in Korea, werd gesproken over haar CO₂-emissies. Coupang rapporteert nog geen scope 1 en 2 emissies, omdat men tot nu toe recycling en het werken met duurzame verpakkingen heeft geprioriteerd. Baillie Gifford heeft er bij Coupang op aangedrongen om meer aandacht aan emissies te besteden en deze te rapporteren. Onder meer omdat Coupang's logistieke centra in dichtbevolkte gebieden zijn gevestigd en ook vanuit verplichtingen van de Amerikaanse toezichthouder omdat Coupang een notering heeft in de VS. Wel heeft men Coupang geadviseerd om pas een CO₂ reductiedoelstelling te formuleren als men voldoende inzicht heeft in haar emissies. Baillie Gifford heeft hierbij hulp aangeboden. In een eerste reactie heeft Coupang aangegeven te overwegen haar emissies te publiceren in haar eerstvolgende ESG-rapportage. Baillie Gifford blijft dit monitoren.

Thematische dialogen

In 2024 zijn de thematische speerpunten door Sustainalytics ingevuld middels verschillende dialoog programma's. Waar de oude programma's een termijn van 3 jaar kenden, zijn de nieuwe programma's meer integraal ingestoken en hebben ze ook geen harde einddatum. De praktijk leert dat dialogen een langere periode van betrokkenheid vragen om echt verandering teweeg te kunnen brengen. In deze nieuwe programma's gaat Sustainalytics in gesprek met een selecte groep bedrijven om ze te bewegen verbeteringen door te voeren met betrekking tot het thema. Dit doet Sustainalytics vanuit eigen expertise. Maar door de groep bij elkaar te brengen faciliteren ze ook onderlinge kennisoverdracht. Daarbij kunnen achterblijvers bijvoorbeeld versneld leren van bedrijven die al verder zijn.

Thema klimaat en biodiversiteit

Op het thema klimaat en biodiversiteit voert Sustainalytics het programma 'Biodiversity and Natural Capital' uit. Dit richt zich op het helpen van bedrijven bij het zo goed mogelijk omgaan met natuurlijke hulpbronnen en biodiversiteit. Dit is niet alleen vanuit een risicocontext ingestoken. Er wordt ook gezocht naar kansen die bijdragen aan de bedrijfsresultaten. Het programma is gericht op 50 bedrijven in de agrarische waardeketen. Dit zijn investeerders, handelaren, agrochemische bedrijven en producenten. Sustainalytics stuurt aan het gebruik van internationale standaarden, waardoor uniformiteit ontstaat bij bedrijven. Dit programma is in 2024 gestart en heeft op dit moment nog wisselende resultaten. 25% van de bedrijven werkt op dit moment constructief mee, 60% houdt het bij algemene reacties en het overige deel is moeilijk te bereiken. Omdat het programma nog in de opstartfase is, zal er in de loop der tijd meer te vertellen zijn over de voortgang.

Ook de fiduciair vermogensbeheerder bevraagt de externe managers onder andere over hun visie op relatief hoog uitstotende bedrijven binnen de portefeuille. Belangrijk onderdeel van deze discussies is ook wat de mening van de manager is over de plannen tot verduurzaming van de bedrijven waar belegd wordt, en dus niet alleen over de uitstoot op dit moment.

Thema duurzame technologie

Het pensioenfonds neemt deel aan het programma 'Net Zero Transition'. Dit programma is erop gericht om met bedrijven in dialoog te gaan over hoe ze de bedrijfsvoering zodanig kunnen aanpassen dat ze bewegen naar een net zero bedrijfsproces. Het programma richt zich op 100 bedrijven. Sustainalytics wijst bedrijven op internationale standaarden en samenwerkingsverbanden, waardoor geprofiteerd kan worden van ontwikkelingen die er al zijn.

Een voorbeeld van een dialoog is die met een Spaans elektriciteitsbedrijf. In de dialoog worden de volgende zaken besproken om het bedrijf verder te helpen:

1. Hoe gaat het bedrijf ervoor zorgdragen dat leveranciers consequent hun broeikasgasemissies gaan rapporteren ?
2. Met het bedrijf worden concrete tussentijdse doelstellingen vastgesteld voor scope3-emissies, zodat de voortgang over tijd goed gemonitord kan worden.
3. Het bedrijf wil stappen gaan zetten om voortgang op het terugdringen van de uitstoot proactief openbaar te gaan maken om zo de bredere bedrijfstak te versterken in dit proces.

De gesprekken lopen constructief en het bedrijf is zeer welwillend om stappen te gaan zetten. Ook dit voorbeeld leert dat er veel stappen en tijd nodig zijn om significante vooruitgang te boeken.

Thema duurzame consumptie en productie

Pensioenfonds KPN is betrokken bij een programma 'Scaling Circular Economies' van Sustainalytics. Het programma richt zich op bedrijven die gekoppeld zijn aan de automotive sector. In dialogen willen we de bedrijven helpen om hun productieprocessen steeds zo in te richten dat circulariteit van producten de aandacht heeft. In de automotive-industrie botsen ambities voor de circulaire economie gemakkelijk met doelstellingen om steeds meer auto's te verkopen. Het programma moedigt bedrijven aan om prioriteit te geven aan alternatieven die minder grondstoffen verbruiken. Het programma wil bedrijven stimuleren om te benutten waar ze goed in zijn, zoals kapitaal aantrekken, innoveren, produceren, vermarkten, verkopen en lobbyen.

Een voorbeeld is een dialoog die wordt gevoerd met een Indiaas autobedrijf. Dit bedrijf beschikt over een uitgebreid circulair raamwerk opgebouwd vanuit de vier bouwblokken uit het Circulair Car Initiative van het Wereld Economisch Forum:

1. Decarbonisatie
2. Materiaalcirculariteit
3. Levensduuroptimalisatie
4. Verbetering van het gebruik

Het bedrijf ontwikkelt KPI's, mijlpalen en doelstellingen om de prestaties binnen dit framework te meten en te vergelijken. Daarnaast worden afdelingshoofden verantwoordelijk gehouden voor de implementatie van het framework. Sustainalytics richt zich in de dialoog vooral de monitoring van de voortgang en het delen van ontwikkelingen met de sector.

Pijler 3: Wat doen wij vanuit maatschappelijk oogpunt niet?

Uitsluitingen

We sluiten ook landen en bedrijven uit van de beleggingsportefeuille. Hiermee voorkomen we dat we beleggen in bedrijven die niet passen bij ons MVB-beleid of in strijd zijn met internationale verdragen. In deze landen en bedrijven wordt dus op voorhand niet belegd.

Er zijn ook bedrijven waar we wel in belegden, maar die na een intensieve dialoog over hun duurzaamheidsprestaties geen of onvoldoende verbetering hebben laten zien en die we daarom op de uitsluitingslijst hebben geplaatst. Hieronder is een voorbeeld opgenomen van bedrijf dat niet voldeed aan de UN Global Compact principes. Met dit bedrijf is een dialoog gevoerd en het is uiteindelijk in verband met onvoldoende voortgang uitgesloten van de beleggingsportefeuille.

Voorbeeld uitsluiting

Barrick Gold Corp.

Het Canadese mijnbouwbedrijf Barrick Gold Corp was geïdentificeerd voor het niet naleven van UNGC Principe 2: bedrijven moeten ervoor zorgen dat ze niet medeplichtig zijn aan mensenrechtenschendingen. Het bedrijf werkt samen met het Chinese Zijin Mining aan de exploitatie van de, in Papoea Nieuw Guinea gelegen, Porgera goudmijn. Dit bedrijf is reeds uitgesloten. De Porgera mijn is zeer slecht bereikbaar en er is al langere tijd geweld tussen lokale bevolkingsgroepen en wetteloosheid door afwezigheid van overheidsdiensten. In 2024 is een engagementtraject gestart met Barrick Gold Corp. Uit de gesprekken komt naar voren dat milieuvervuiling systematisch is en dat er geen lokale onafhankelijke beoordeling op omgang met mensenrechten mogelijk is door het vele geweld. Door geringe verwachtingen dat er verbetering gaat optreden wordt het bedrijf daarom per 1 januari 2025 uitgesloten.

Landen

In 2023 hebben we het uitsluitingenbeleid voor landen aangescherpt. De uit te sluiten beleggingen zijn aandelen, staatsobligaties & overige leningen uitgegeven door centrale en lagere overheden van deze landen en bedrijven die voor 100% eigendom zijn van de overheid of

volledig worden gegarandeerd door de overheid. We hanteren de volgende criteria voor het uitsluiten van landen.

- Landen die op basis van universeel erkende gronden zijn veroordeeld. De belangrijkste veroordelingen van staten zijn de sancties van de VN Veiligheidsraad en oproepen tot boycot door de International Labour Organisation (ILO);
- Landen met een score lager dan 30 in de Corruption Perceptions Index;
- Landen die als 'not free' worden beoordeeld door Freedom House.

Bedrijven

We sluiten de volgende bedrijven uit voor onze beleggingen:

Controversiële wapens

- Bedrijven die betrokken zijn bij de productie, ontwikkeling, handel en onderhoud van controversiële wapens en bedrijven die een belang hebben in een bedrijf welke betrokken is bij voorgenoemde activiteiten. Als controversiële wapens zijn gedefinieerd: anti-persoonsmijnen, chemische en biologische wapens, verarmd uranium munitie, nucleaire wapens en clusterwapens en witte fosfor

Kolen

- Kolenmijnbouw bedrijven die 1% of meer van hun omzet behalen uit de winning van thermische kolen. Dit type kolen wordt verbrand met als doel elektriciteit en/of hitte op te wekken en heeft een sterk vervuilende impact op het milieu. De mijnen van deze bedrijven lopen een groot risico om in de toekomst onrendabel te worden (de zogenaamde 'stranded assets').
- Bedrijven die jaarlijks meer dan 20 miljoen ton thermische steenkool produceren én actief de exploratie-, mijnbouw- of raffinageactiviteiten uitbreiden.
- Bedrijven die 5% of meer van hun omzet behalen uit kolengestookte elektriciteitsopwekking.

- Bedrijven die een capaciteit hebben voor kolen gestookte elektriciteit opwekking van meer dan 10 gigawatt en actief de productiecapaciteit van kolencentrales uitbreiden, ook als dit minder dan 5% van hun omzet bedraagt.

Tabak

- Tabaksbedrijven, die omzet uit de productie van tabak en tabak-gerelateerde producten halen. Bedrijven die 10% of meer van de omzet uit de distributie en verkoop van tabak en tabakgerelateerde producten halen.

Olie

- Bedrijven die 5% of meer van hun omzet halen uit onconventionele olie- of gaswinning en/of bedrijven die een significante betrokkenheid hebben bij het transport van onconventionele olie- of gas (hieronder vallen onder meer teerzandolie, schaliegas en kolenbedmethaan).
- Bedrijven die 5% of meer van hun omzet halen uit de olie- en gaswinning in het poolgebied.
- Mensenrechten
- Bedrijven uit Rusland en Wit Rusland

Biodiversiteit

- Bedrijven die 5% of meer van hun inkomsten uit palmolieproductie en/of distributie halen.
- Bedrijven die bossen beheren voor de productie met een FSC-certificerings-dekking van 75% of lager. Biodiversiteit is zeer belangrijk voor onze samenleving. Permanent verlies van biodiversiteit vormt net als klimaatverandering een van de grootste systeemrisico's voor al het leven op de planeet. Dit heeft dus grote consequenties voor de samenleving, de economie en financiële instellingen. Het beperken van de achteruitgang van de biodiversiteit is een grote wereldwijde uitdaging.

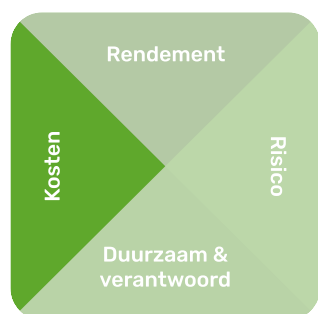
Non-compliant

- Bedrijven die non-compliant zijn met de UN Global Compact principles worden in principe uitgesloten wanneer deze binnen één jaar niet als compliant kunnen worden bestempeld.

- Bedrijven die niet handelen in lijn met OESO-richtlijnen en waarbij de gevoerde dialoog niet heeft geleid tot het gewenste resultaat kunnen worden uitgesloten.

In bijlage 9.2. van het MVB-beleid is een actuele lijst van uitgesloten landen en bedrijven opgenomen. Je vindt het MVB-beleid op onze website.

2.7 Kosten

Het beleggen van de pensioenpremies voor een goed pensioen brengt kosten met zich mee. Deze kosten gaan af van het rendement. Wij kijken kritisch naar de kosten die we maken. Bij de beleggingen maken we altijd een afweging tussen verwacht rendement, risico, kosten en duurzaamheid. De kosten verschillen per beleggingscategorie. Het beleggen in duurdere categorieën (bijvoorbeeld private equity en private debt)

levert ondanks de extra kosten op de lange termijn naar verwachting meer rendement op. Dat kan een hoger kostenniveau rechtvaardigen. In dit hoofdstuk gaan we in op de vermogensbeheerkosten in de DB-regeling, het premiedepot, de BPR- en de IPS-regeling.

Totale kosten vermogensbeheer

De totale vermogensbeheerkosten inclusief transactiekosten bedroegen in 2024 € 80,8 miljoen. Dat is 0,71% van het van het gemiddeld belegd vermogen. Hieronder gaan we afzonderlijk in op de kosten van de DB-regeling en de BPR-regeling. We lichten toe hoe de kosten zijn verdeeld over de verschillende beleggingscategorieën en hoe ze in relatie staan tot de behaalde rendementen. In het hoofdstuk 'Transparant over kosten' geeft het bestuur een oordeel over de totale kosten die we hebben gemaakt, waaronder ook de vermogensbeheerkosten.

Kosten DB-regeling

Onderstaande tabel toont de ontwikkeling van de vermogensbeheerkosten van de DB portefeuille in de tijd.

Ontwikkeling vermogensbeheerkosten	2024	2023	2022	2021	2020
in % gemiddeld belegd vermogen					
Kosten vermogensbeheer (excl. transactiekosten)	0,60	0,64	0,62	0,71	0,65
Kosten vermogensbeheer (incl. transactiekosten)	0,74	0,77	0,74	0,82	0,77
in € 1.000					
Kosten vermogensbeheer (excl. transactiekosten)	61.712	60.825	65.576	86.894	73.419
Kosten vermogensbeheer (incl. transactiekosten)	75.643	73.294	78.736	99.902	87.183
in %					
Rendement voor kosten uitvoeringsorganisaties en algemene kosten Pensioenfonds exclusief derivaten	9,85	6,00	-11,10	12,70	5,40
Benchmark rendement exclusief derivaten	9,89	8,00	-12,30	10,70	3,30

Ontwikkeling vermogensbeheerkosten 2024

De hoogte van de vermogensbeheerkosten hangt van verschillende zaken af, maar zeker ook van hoe ze worden uitgedrukt. Bij een daling van ons totale vermogen kunnen de vermogensbeheerkosten in euro's dalen, maar als percentage van het totale vermogen stijgen. Daarnaast zijn prestatie-afhankelijke

vergoedingen hoger bij een hoog rendement op de beleggingen. Een goed beleggingsjaar kan daardoor leiden tot hogere kosten.

De vermogensbeheerkosten voor de DB-regeling bedroegen in 2024 in totaal € 61,7 miljoen. Dat is 0,60% over het gemiddeld belegd vermogen in 2024 (2023: 0,64%). Dit betreft alle door het pensioenfonds betaalde vermogensbeheerkosten exclusief de transactiekosten.

De totale transactiekosten in 2024 bedroegen € 13,9 miljoen. De totale kosten inclusief transactiekosten komen daarmee op € 75,6 miljoen. Dat komt overeen met 0,74% over het gemiddeld belegd vermogen in 2024. In 2023 was dit 0,77%.

De vermogensbeheerkosten (excl. transactiekosten) zijn in 2024 met € 0,9 miljoen gestegen ten opzichte van 2023. De lichte stijging van vermogensbeheerkosten in euro's is te verklaren door een hogere beheervergoeding in euro's voor externe managers en een hogere doorbelasting van overige kosten. De kosten zijn afhankelijk van de omvang van de beleggingen. Als percentage van het totaal gemiddeld belegd vermogen zijn de kosten juist gedaald met 0,04%. Dat komt doordat van het totaal belegd vermogen in 2024 een kleiner deel belegd was in duurdere beleggingscategorieën als vastgoed en private equity. Daarnaast is er sprake van een lichte daling van de performance fee, dus de prestatie-afhankelijke beloningen.

Kosten binnen de beleggingen

Onze beleggingen vinden plaats via beleggingsfondsen met meerdere externe managers of via beleggingsmandaten bij externe vermogensbeheerders.

Alle daaraan verbonden kosten zijn meegenomen in het kostenoverzicht van de verschillende beleggingen. De kosten voor niet-beursgenoteerd vastgoed, private equity en private debt zijn een schatting op basis van de ontvangen opgaven over de periode oktober 2023 tot en met 30 september 2024 en sluiten aan bij de periode van het verwerken van de waarderingen. Voor de overige beleggingen is het aandeel aan geschatte kosten beperkt.

Onderstaande tabel toont de vermogensbeheerkosten inclusief transactiekosten in 2024.

Beleggingen	Gem. belegd vermogen (in € 1.000)	Beheer-vergoeding (in € 1.000)	Prestatie-vergoeding (in € 1.000)	Overige kosten* (in € 1.000)	Transactie-kosten (in € 1.000)	Totale kosten (in € 1.000)	Kosten / gem. belegd vermogen (in %)
Zakelijke waarden							
<i>Aandelen</i>	2.890.732	6.796	-412	844	9.306	16.535	0,57
Aandelen wereldwijd	1.575.938	2.478	-412	452	4.880	7.398	0,47
Aandelen opkomende markten	131.929	172	0	150	324	646	0,49
Aandelen Long Term Investing	793.219	3.071	0	249	1.157	4.477	0,56
Aandelen Small Caps	389.646	1.076	0	-7	2.945	4.014	1,03
<i>Private Equity</i>	629.869	8.088	7.487	3.246	0	18.821	2,99
Discretionair - Private Equity Fondsen	629.869	8.088	7.487	3.246	0	18.821	2,99
<i>Vastgoed</i>	959.886	5.959	372	1.972	23	8.325	0,88
Discretionair - niet beursgenoteerd vastgoed fondsen	940.659	5.956	372	1.964	2	8.294	0,88
Beursgenoteerd Vastgoed	19.227	2	0	8	21	31	0,16
Vastrentende waarden							
<i>Vastrentende waarden</i>	5.593.273	9.124	2.944	900	3.870	16.838	0,30
Bedrijfsobligaties	287.031	342	0	59	645	1.047	0,36
Bedrijfsobligaties ex. Financials	361.243	122	0	47	257	425	0,12
Green Bonds	250.652	225	0	83	155	462	0,18
Asset Backed Securities	465.666	998	0	138	852	1.988	0,43
Obligaties opkomende markten	598.835	683	2.945	112	851	4.590	0,77
High Yield obligaties	421.018	446	-1	102	830	1.377	0,33
Nederlandse hypotheke	2.032.073	5.953	0	349	0	6.302	0,31
Private Debt	2.058	92	0	8	0	100	4,84
Discretionaire inflatiegerelateerde/nominale staatsobligaties	729.819	0	0	0	279	279	0,04
Europese lang lopende staatsobligaties	4.880	0	0	1	2	3	0,06
Fidelity Institutional Liquidity Fund PLC - The Euro Fund	146.744	73	0	0	0	73	0,05
Morgan Stanley Liquidity Funds - Euro Liquidity Fund	148.299	104	0	0	0	104	0,07
BlackRock ICS Euro Liquidity Fund	144.955	87	0	0	0	87	0,06
Overige kosten							
<i>Derivaten</i>		-	-	-	733	733	
Vergoeding uitvoeringsorganisaties		10.651	0,00	17	-	10.668	
Doorbelasting algemene kosten (88,7%)**		3.725	0,00	0,00	-	3.725	
Totaal		44.342	10.391	6.978	13.931	75.643	
Kosten in % gemiddeld belegd vermogen		0,43%	0,10%	0,07%	0,14%	0,74%	

* De bedragen onder overige kosten zijn o.a. de bewaarvergoeding, service fee, administratie- en bankkosten.

** Dit zijn algemene kosten van het bestuur en het verantwoordingsorgaan, bestuursbureau, externe adviseurs en toezichtkosten, welke naar rato (88,7%) zijn toegerekend aan de vermogensbeheerkosten.

Prestatieafhankelijke vergoedingen

Bij een deel van de beleggingen zijn we prestatieafhankelijke vergoedingen met de managers overeengekomen. Deze kosten zijn afhankelijk van het behaalde resultaat. Veelal worden deze vergoedingen jaarlijks afgerekend of in het geval van private equity bij verkoop of realisatie van de desbetreffende belegging. De in de tabel opgenomen bedragen zijn deels betaald en deels geschat op basis van het tot dan toe gerealiseerde resultaat. Bij een negatief resultaat in enig jaar wordt de schatting voor de prestatieafhankelijke vergoeding verlaagd. Dit leidt tot een negatief bedrag in bovenstaande tabel.

Transactiekosten vermogensbeheer

Zoals eerder beschreven worden transactiekosten apart inzichtelijk gemaakt. Wij streven ernaar om transactiekosten te beperken. Transactiekosten kunnen voorkomen binnen beleggingsfondsen, maar ook door bijsturing van de beleggingsportefeuille naar de normportefeuille¹. In beide gevallen proberen we het aantal transacties waar mogelijk te beperken.

De transactiekosten verschillen per soort belegging.

- Voor *aandelen* bestaan de kosten uit commissies voor het verwerken van transacties, belastingen en meer indirect geschatte kosten zoals het verschil tussen de bied- en laatprijs en eventuele invloed op de marktprijs bij grote transacties.
- Voor *vastrentende waarden* zijn de transactiekosten slechts bij benadering vast te stellen. Deze kosten zijn niet zichtbaar bij aan- en verkopen, maar zijn een impliciet onderdeel van het verschil tussen aan- en verkoopkoersen. Binnen vastrentende waarden worden de transactiekosten geschat op basis van het gemiddelde verschil tussen de aan- en verkoopkoersen in combinatie met de totale som van aan- en verkopen;
- *Niet-beursgenoteerd vastgoed, private equity en private debt*: de transactiekosten zijn gebaseerd op opgaven van managers. Voorbeelden van deze transactiekosten zijn acquisitie-, aan- en verkoopkosten en notariskosten. Deze kosten kunnen afhankelijk van het aantal transacties jaar op jaar sterk verschillen.

Onderstaande tabel toont de transactiekosten 2024 en 2023.

Beleggingen	2024 in € 1.000	2023 in € 1.000
Zakelijke waarden		
<i>Aandelen</i>	9.306	5.835
Aandelen wereldwijd	4.880	2.075
Aandelen opkomende markten	324	679
Aandelen Long Term Investing	1.157	677
Aandelen Small Caps	2.945	2.404
<i>Private Equity</i>	-	-
Discretionair - Private Equity Fondsen	-	-
<i>Vastgoed</i>	23	20
Discretionair – niet beursgenoteerd vastgoed fondsen	2	3
Beursgenoteerd Vastgoed	21	17
Vastrentende waarden		
<i>Vastrentende waarden</i>	3.870	6.429
Bedrijfsobligaties	645	1.458
Bedrijfsobligaties ex. Financials	257	514
Green Bonds	155	166
Asset Backed Securities	852	1.898
Obligaties opkomende markten	851	1.144
High Yield obligaties	830	1.221
Nederlandse hypotheeken	-	-
Private Debt	-	-
Inflatiegerelateerde obligatie	279	24
Discretionaire inflatiegerelateerde/nominale staatsobligaties	2	5
Fidelity Institutional Liquidity Fund PLC - The Euro Fund	-	-
Morgan Stanley Liquidity Funds - Euro Liquidity Fund	-	-
BlackRock ICS Euro Liquidity Fund	-	-
Overige		
<i>Derivaten</i>	733	185
Totaal	13.931	12.469
Kosten in % gemiddeld belegd vermogen	0,14%	0,13%

1. Zie hoofdstuk 2 'Duurzaam en verantwoord beleggen voor een goed pensioen', voor verdere toelichting op de normportefeuille.

De transactiekosten op basis van het gemiddeld belegd vermogen zijn licht gestegen (van 0,13% naar 0,14%). Onderdeel van deze kosten zijn toe- en uittredingskosten (€ 3,7 miljoen; in 2023 € 2,4 miljoen) in beleggingscategorieën. Deze transactiekosten komen voort uit aan- en verkopen door beleidswijzigingen en bijstellingen om de beleggingsportefeuille binnen de

gestelde bandbreedtes zoals gedefinieerd in ons beleggingsbeleid te houden. In 2024 namen de transactiekosten toe door de volledige verkoop van de beleggingen in small caps en de aankoop van wereldwijde aandelen en aandelen opkomende markten.

Vermogensbeheerkosten Beschikbare Premie Regeling & Individueel Pensioensparen

Deelnemers in de BPR/IPS lifecycles en vrij beleggen depots betalen geen aankoop- en/of verkoopkosten voor stortingen/onttrekkingen. De transactiekosten die binnen de beleggingsfondsen worden gemaakt komen wel voor rekening van de deelnemers. Dit zijn kosten om de beleggingsfondsen door marktontwikkelingen binnen de gestelde restricties te houden. Daarnaast betalen de deelnemers in BPR/IPS ook een deel van de vergoeding van de uitvoeringsorganisaties. Dit was in 2024 0,08%

(2023: 0,09%) over het gemiddeld belegd vermogen van dat jaar. Deze kosten worden direct verrekend in het rendement. Afhankelijk van de samenstelling van de beleggingen kunnen de kosten verschillen per cohort in de lifecycle en per vrij beleggen depot.

De tabel bevat alle vermogensbeheerkosten, inclusief de transactiekosten binnen de beleggingsfondsen. De kosten zijn opgesteld op basis van de samenstelling van de leeftijdscohorten in de lifecycle en de vrij beleggen depots per eind 2024. Ter vergelijking zie je ook de kosten per eind 2023.

Ontwikkeling vermogensbeheerkosten 2024

De kosten liggen in lijn met het vorige jaar.

<i>Life Cycle Stabiel</i>	<i>Leeftijd</i>	2024	2023	<i>Life Cycle Variabel opbouwfase</i>	<i>Leeftijd</i>	2024	2023
Depot 1	<50	0,3%	0,3%	Depot 1	<50	0,3%	0,3%
Depot 2	50-51	0,3%	0,3%	Depot 2	50-51	0,3%	0,3%
Depot 3	52-53	0,3%	0,3%	Depot 3	52-53	0,3%	0,3%
Depot 4	54-55	0,3%	0,3%	Depot 4	54-55	0,3%	0,3%
Depot 5	56-57	0,3%	0,3%	Depot 5	56-57	0,3%	0,3%
Depot 6	58-59	0,3%	0,3%	Depot 6	58-59	0,3%	0,3%
Depot 7	60-61	0,3%	0,3%	Depot 7	60-61	0,3%	0,3%
Depot 8	62-63	0,2%	0,2%	Depot 8	62-63	0,3%	0,3%
Depot 9	64-65	0,2%	0,2%	Depot 9	64-65	0,3%	0,3%
Depot 10	66-67	0,2%	0,2%	Depot 10	66-67	0,2%	0,2%

<i>Vrij beleggen</i>		2024	2023	<i>Life Cycle Variabel uitkeringsfase</i>	<i>Leeftijd</i>	2024	2023
Depot A		0,3%	0,3%	Depot N1	68-77	0,2%	0,2%
Depot B		0,3%	0,3%				
Depot C		0,3%	0,3%				
Depot D		0,3%	0,2%				
Depot E		0,2%	0,2%				
Depot G		0,1%	0,2%				

Transactiekosten DC/Depots

<i>Life Cycle Stabiel</i>	Leeftijd	2024	<i>Life Cycle Variabel opbouwfase</i>	Leeftijd	2024
Depot 1	<50	0,18%	Depot 1	<50	0,18%
Depot 2	50-51	0,17%	Depot 2	50-51	0,17%
Depot 3	52-53	0,17%	Depot 3	52-53	0,17%
Depot 4	54-55	0,16%	Depot 4	54-55	0,16%
Depot 5	56-57	0,15%	Depot 5	56-57	0,15%
Depot 6	58-59	0,13%	Depot 6	58-59	0,15%
Depot 7	60-61	0,11%	Depot 7	60-61	0,14%
Depot 8	62-63	0,07%	Depot 8	62-63	0,12%
Depot 9	64-65	0,04%	Depot 9	64-65	0,11%
Depot 10	66-67	0,03%	Depot 10	66-67	0,10%

<i>Vrij beleggen</i>		2024	<i>Life Cycle Variabel uitkeringsfase</i>	Leeftijd	2024
Depot A		0,20%	Depot N1	68-77	0,09%
Depot B		0,17%			
Depot C		0,15%			
Depot D		0,09%			
Depot E		0,03%			
Depot G		-			

2.8

Compliance

De Nederlandse wetgeving schrijft voor dat pensioenfondsen niet mogen beleggen in bedrijven die clustermunitie of onderdelen daarvan produceren, verkopen of distribueren. Daarnaast legt wetgeving ook een aantal verplichtingen op aan pensioenfondsen op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen. Hieronder zie je daar een aantal voorbeelden van.

EU Shareholders Rights Directive (SRD II)

De SRD II beoogt lange termijn aandeelhoudersbetrokkenheid te bevorderen. Ook wil men de transparantie verhogen ten aanzien van de wijze waarop het aandeelhouderbetrokkenheidsbeleid wordt uitgevoerd en geborgd. Deze Europese richtlijn is in de Nederlandse wetgeving verwerkt. Wij hebben hier onder andere invulling aan gegeven door voor de uitvoering van engagement op de geformuleerde speerpunten bij de bedrijven in de portefeuille een engagement-manager aan te stellen. Verder wordt aangesloten bij de stewardshipactiviteiten van de fiduciair vermogensbeheerder, om met meer gewicht verandering teweeg te kunnen brengen. Daarnaast hebben we met het beleggingsbeleid expliciet aandacht voor langetermijn waardecreatie, o.a. in de thematische engagementtrajecten.

De Institutions for Occupational Retirement Provision (IORP) II

De IORP II richtlijn is een Europese richtlijn voor het bestuur, de governance, de communicatie en het beleggingsbeleid van pensioenfondsen. Deze Europese richtlijn is door de overheid vastgelegd in Nederlandse wetgeving. Vanuit IORP II is voorgeschreven dat het pensioenfonds transparant is over de wijze waarop in het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met ESG-factoren. Daarnaast schrijft IORP II voor dat pensioenfondsen eens per drie jaar of bij een significante wijziging in het risicoprofiel een eigenrisicobeoordeling (ERB) uitvoeren. In de ERB moet het pensioenfonds een beoordeling maken van nieuwe of opkomende risico's, inclusief risico's die met klimaatverandering, het gebruik van natuurlijke hulpbronnen en het milieu verband

houden, sociale risico's en risico's in verband met de waardevermindering van activa. De relevante risico's nemen wij mee in onze ALM-studies. In 2024 hebben we een ERB uitgevoerd. Eén van de onderzochte risico-scenario's was: klimaatverandering heeft een negatieve impact op het pensioenfonds. Voor de analyse is er gekeken naar de mogelijke impact van een 1,5- en 4-graden opwarmingsscenario.

Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR)

Pensioenfonds KPN valt onder de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR). Deze Europese wetgeving wordt in verschillende stappen geïmplementeerd. Wij voldoen aan vereisten van de SFDR-wetgeving. We hebben niet voor de opt-out gekozen bij artikel 4 SFDR. Dit houdt in dat het pensioenfonds bevestigt zoveel mogelijk rekening te houden met de belangrijkste negatieve effecten (PAIs) in de zin van Artikel 4 van de SFDR, waar zinvol en waarvoor gegevens beschikbaar zijn. Externe vermogensbeheerders van de relevante beleggingsstrategieën worden ook contractueel verplicht dit te doen. Daarnaast is de pensioenregeling geclassificeerd als een financieel product dat duurzaamheidskenmerken promoot, waarbij gedeeltelijk in duurzame producten wordt belegd (Artikel 8). Meer informatie vind je in het [statement op onze website](#).

Dutch Stewardship Code

Naast deze wettelijke verplichtingen sluiten we ook aan op de Dutch Stewardship Code die per 1 januari 2019 in werking is getreden en is opgesteld door Eumedion. Door de principes van de Stewardship Code na te leven, maken we zichtbaar aan de Nederlandse beursvennootschappen en aan de samenleving als geheel dat we ons opstellen als een maatschappelijk verantwoord en betrokken aandeelhouder. In het MVB-beleid en de uitvoering hiervan zijn alle elementen van deze code opgenomen.

Transparant over kosten

3.

Wij vinden het belangrijk transparant te zijn over de kosten die wij maken om de pensioenen en beleggingen nu en in de toekomst professioneel te beheren. Daarom leggen we er in dit hoofdstuk uitgebreid verantwoording over af.

We beoordelen onze totale kosten en maken daarnaast ook onderscheid naar de kosten voor het pensioenbeheer en de kosten voor vermogensbeheer. Dit doen wij op de door de Pensioenfederatie voorgeschreven wijze. De totale kostenratio geeft inzicht in onze totale kosten, uitgedrukt als een percentage van het belegde vermogen. De kostenratio is een graadmeter voor de beoordeling van onze kosten. Bij de kosten voor pensioenbeheer kijken we naar de kosten voor onder andere het administreren van de pensioenen, het communiceren naar deelnemers en het uitkeren van pensioenen. Deze kosten drukken wij uit als kosten per

deelnemer per jaar. Daarnaast zijn er kosten voor het vermogensbeheer van onze beleggingen, waaronder de transactiekosten voor het aan- en verkopen van beleggingen. De kosten voor het vermogensbeheer zijn uitgedrukt als een percentage van het belegde vermogen.

De kosten worden meegenomen in het jaar waarin de kosten worden gemaakt. Dit geldt in het bijzonder voor kosten die in het kader van het project Wet toekomst pensioenen worden gemaakt.

Kosten in de afgelopen 5 jaar

In de tabel hieronder zie je de kosten die we maken weergegeven voor de afgelopen 5 jaar.

	2024	2023	2022	2021	2020
Totale kostenratio	0,68%	0,72%	0,69%	0,76%	0,72%
Pensioenbeheerkosten (in euro per deelnemer/pensioengerechtigde)	€ 219	€ 199*	€ 217	€ 194	€ 206
Vermogensbeheerkosten (in % van het gemiddeld belegd vermogen)	0,60%	0,64%	0,62%	0,71%	0,65%
Transactiekosten (in % van het gemiddeld belegd vermogen)	0,14%	0,13%	0,12%	0,11%	0,12%

* De pensioenbeheerkosten namen ten opzichte van 2022 in euro's toe. De daling van de pensioenbeheerkosten per deelnemer ten opzichte van het jaar 2022 is het gevolg van een toename van het aantal deelnemers.

Totale kostenratio

De totale kostenratio blijft nagenoeg gelijk. Hoewel we in euro's meer kosten hebben gemaakt dan in de voorgaande jaren, komt het hogere kostenniveau niet tot uiting in de kostenratio. Dit heeft te maken met de toename van ons belegd vermogen. De kostenratio geeft geen volledig beeld en daarom is het ook belangrijk om de kosten voor het pensioenbeheer en de kosten van het vermogensbeheer apart te beoordelen. Dat doen wij hieronder.

Toelichting op de diverse kostensoorten

Kosten pensioenbeheer

De kosten van het pensioenbeheer bestaan uit de totale kosten van de dienstverlening van onze uitvoeringsorganisatie TKP en een toedeling vanuit de algemene kosten. Onder de algemene kosten vallen onder andere de contributies en bijdragen voor de toezichthouders, de accountants-, actuaris- en advieskosten en de kosten van het bestuur, het verantwoordingsorgaan en het bestuursbureau.

De algemene kosten zijn niet direct gerelateerd aan pensioenbeheer of vermogensbeheer. De toedeling van de algemene kosten vindt plaats naar de verhouding van de pensioenbeheerkosten en vermogensbeheerkosten ten opzichte van de totale som van deze kosten. De verhouding van de pensioenbeheer- en vermogensbeheerkosten is niet vast en kan van jaar op jaar veranderen. Dit komt met name omdat de vermogensbeheerkosten meer fluctueren dan de pensioenbeheerkosten. De vermogensbeheerkosten zijn namelijk afhankelijk van de omvang van het belegd vermogen en de vergoedingen die deels prestatieafhankelijk zijn.

Kosten pensioenbeheer 2024

De totale kosten van het pensioenbeheer, inclusief de toedeling vanuit de algemene kosten van 11,3%, stegen in 2024 ten opzichte van 2023 met € 900 duizend. Vorig jaar was er sprake van een stijging van € 420 duizend. De pensioenbeheerkosten per deelnemer stegen daardoor van € 199 in 2023 naar € 219 in 2024.

De afgelopen jaren zijn onze kosten toegenomen. Dat hangt in grote mate samen met de voorbereidende werkzaamheden die wij doen in het kader van de nieuwe Wtp. Sinds de start van het project voor de Wtp maken wij kosten om op een zorgvuldige en verantwoorde wijze de nieuwe wet te kunnen implementeren. Er lopen ook grote projecten om te zorgen dat de pensioengegevens van onze deelnemers van goede kwaliteit zijn voordat wij overstappen naar een nieuwe pensioenregeling. Daarnaast wordt er hard gewerkt aan de inrichting van de pensioensystemen om straks onze nieuwe pensioenregeling uit te voeren. Bij andere pensioenfondsen zien wij ook dat de kosten de afgelopen

jaren zijn toegenomen. In 2024 heeft ons pensioenfonds € 1,4 miljoen aan kosten gemaakt in het voorbereidingstraject voor Wtp bij onze pensioenuitvoerders. Daarin zijn de kosten voor externe adviseurs en projectkosten meegenomen.

Bestuursoordeel over de kosten pensioenbeheer

Het bestuur beoordeelt de kosten van het pensioenbeheer in het licht van de pensioenregeling die we momenteel uitvoeren en de nieuwe pensioenregeling die we in de toekomst uitvoeren. Het bestuur acht de uitvoeringskosten passend bij de mate van complexiteit van de pensioenregeling en de uitgebreide communicatiediensten vanuit TKP. We concluderen dat het systeem van toewijzing van de algemene kosten, hoewel dit wel met fluctuaties gepaard gaat, in de tijd consistent en uitlegbaar is.

Wij merken op dat de kosten die in het kader van het nieuwe pensioenstelsel worden gemaakt van tijdelijke aard zijn. De verwachting is dat deze projectkosten nog enkele jaren zullen aanhouden.

Kosten vermogensbeheer

Het beleggen van de pensioenpremies voor een goed pensioen brengt kosten met zich mee. Deze kosten gaan af van het rendement. Wij kijken kritisch naar de kosten die we maken. Bij de beleggingen maken we altijd een afweging tussen verwacht rendement, risico, kosten en duurzaamheid. De kosten verschillen per beleggingscategorie. Het beleggen in duurdere categorieën (bijvoorbeeld private equity en private debt) levert – gecorrigeerd voor kosten – op de lange termijn naar verwachting meer rendement op. Dat kan een hoger kostenniveau rechtvaardigen.

De totale vermogensbeheerkosten inclusief transactiekosten bedroegen in 2024 € 80,8 miljoen. Dit is 0,71% van het van het gemiddeld belegd vermogen. Het grootste deel bedroeg de vermogensbeheerkosten voor de DB-regeling. Die waren in 2024 inclusief transactiekosten gelijk aan € 75,6 miljoen.

Voor meer details over de kosten vermogensbeheer binnen de DB-regeling en de BPR-regeling verwijzen we naar hoofdstuk 2 over de beleggingen.

Vergelijking vermogensbeheerkosten met andere pensioenfondsen

Eens in de drie jaar zetten wij onze kosten af tegen de pensioenfondsenmarkt (184 pensioenfondsen). Onze vermogensbeheerkosten zijn relatief hoog in vergelijking met die van andere pensioenfondsen. Dit wordt veroorzaakt door beleggingscategorieën als niet-beursgenoteerd vastgoed en private equity, waarvan de beheerkosten hoger zijn dan bijvoorbeeld beursgenoteerde aandelen. Daarnaast beheren we een groot deel van de beleggingsportefeuille actief, waarbij de beleggingen verdeeld worden over verschillende managers. Ons uitgangspunt daarbij is dat actief beheer voor de geselecteerde beleggingscategorieën op termijn een hoger rendement oplevert. Als we over een langere periode terugkijken, heeft het actieve beheer inderdaad extra rendement opgeleverd.

Bestuursoordeel over de vermogensbeheerkosten

De totale vermogensbeheerkosten voor het DB-vermogen inclusief transactiekosten bedroegen in 2024 0,74% van het gemiddeld belegd vermogen. Van deze totale vermogensbeheerkosten is 0,10%-punt toe te schrijven aan prestatieafhankelijke vergoedingen op de actief beheerde beleggingen. Deze actief beheerde beleggingen realiseerden in 2024 voor het totaal van de portefeuille geen extra rendement. Een aantal fondsen behaalden wel een positief relatief rendement, waar andere fondsen achter bleven bij de benchmark. De prestatievergoedingen die zijn uitgekeerd, hebben betrekking op het deel van de portefeuille waar actief beheer wel een extra rendement heeft behaald.

Veel van de beleggingscategorieën laten over een langere periode van 3-5 jaar een positief relatief rendement zien. Dit is ook de periode waar wij naar kijken om actief beheer te beoordelen. Wanneer we bijvoorbeeld terugkijken op de afgelopen 4 jaar, dan heeft actief beheer extra rendement opgeleverd. In absolute getallen is de extra gerealiseerde opbrengst in de periode 2021 tot en met 2024 € 77,4 miljoen. Dat is € 6,8 miljoen meer dan de prestatievergoedingen aan managers van € 70,5 miljoen.

Wij zijn er als bestuur van overtuigd dat actief beheer op de lange termijn positief bijdraagt aan het rendement. We accepteren daarom de hogere kosten die deze keuze met zich meebrengt. De over een langere periode extra gerealiseerde opbrengst door actief beheer onderbouwt deze keuze. Over 2024 was de prestatievergoeding relatief laag. Dit is passend bij de beperkte toegevoegde waarde in het afgelopen jaar.

Deze overtuiging neemt niet weg dat we als bestuur kritisch zijn op een langere periode waarin geen positief relatief rendement wordt behaald met actief beheer. Voor aandelen small caps heeft het achterblijvende rendement er onder meer voor gezorgd dat er in 2024 afscheid is genomen van deze categorie. Evaluaties van externe managers vinden minimaal eens in de 3 jaar plaats en als er geen sprake is van een positief relatief rendement volgens de doelstelling, wordt dit geïntensiveerd naar jaarlijks.

Uit de vergelijking met andere pensioenfondsen blijkt dat onze vermogensbeheerkosten hoger zijn dan bij andere pensioenfondsen. Dit wordt verklaard door relatief veel actief beheerde beleggingen en een aantal complexe beleggingscategorieën in onze portefeuille, bijvoorbeeld private equity. Wij zijn ervan overtuigd dat specialistische managers op deelgebieden binnen beleggingscategorieën bijdragen aan een hoger rendement. Daarom kiezen we voor beleggen met verschillende specialistische managers. Ook complexe categorieën realiseren naar verwachting een hoger rendement, omdat ze illiquide zijn en niet voor iedereen toegankelijk. Wij concluderen dat de kosten relatief hoog liggen ten opzichte van andere pensioenfondsen, maar we achten de gemaakte keuzes verantwoord in het licht van het op termijn hogere verwachte rendement. De specifieke vermogensbeheerkosten over 2024 zijn verklaarbaar en goed uitlegbaar, gegeven onze beleggingsovertuigingen.

De transactiekosten zijn in 2024 toegenomen als gevolg van de volledige verkoop van small caps en aankoop van wereldwijde aandelen en aandelen opkomende markten. De kosten zijn passend bij de ontwikkelingen in financiële markten en de toe- en uittredingen in de beleggingen in het afgelopen jaar.

Als bestuur beoordelen we het totale niveau van de vermogensbeheerkosten over 2024 als acceptabel en passend bij de behaalde resultaten en gemaakte keuzes.

**Onze organisatie: zo
zorgen we voor je pensioen**

4.

Bij pensioenfonds KPN hebben we de organisatie zo ingericht dat we optimaal kunnen zorgen voor je pensioen. Hier vertellen we je hoe we dat hebben gedaan: hoe zit onze organisatie in elkaar en hoe zorgen we ervoor dat we ons aan de wet- en regelgeving houden?

Het pensioenfonds

Stichting Pensioenfonds KPN, statutair gevestigd te Amersfoort, is opgericht op 26 juni 1998. Het pensioenfonds is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 02063809.

Ons bestuur

Wij hebben een paritair gemengd bestuur, met in totaal elf bestuursleden. In het bestuur zitten drie bestuursleden namens de werknemers, twee namens de pensioengerechtigden en drie namens de werkgever. Samen vormen ze het uitvoerend bestuur. Daarnaast bestaat het bestuur uit drie onafhankelijke niet-uitvoerende bestuursleden: één deskundige op het gebied van risicobeheer en IT, één deskundige op beleggingsgebied en de voorzitter van het pensioenfonds. De niet-uitvoerende bestuursleden vormen het intern toezicht. Het intern toezicht functioneert dus binnen het bestuur en heeft daarbij eigen taken en bevoegdheden. In het bestuur gelden de volgende stemverhoudingen:

- de 3 bestuursleden namens de werkgever hebben elk 2 stemmen;
- de 3 bestuursleden namens de werknemers hebben elk 1 stem;
- de 2 bestuursleden namens de pensioengerechtigden hebben elk 1,5 stem;
- de 3 niet-uitvoerende bestuursleden hebben elk 1 stem.

Voor deze inrichting van het bestuur is gekozen om de sociale partners een sterke rol binnen het pensioenfonds te laten spelen. We zijn immers het pensioenfonds van en voor de (ex-)medewerkers van KPN. Tegelijkertijd is op deze manier voldoende specialistische kennis binnen het bestuur aanwezig. Daarnaast heeft het bestuur drie sleutelfunctiehouders (Risicobeheer; Actuarieel en Interne audit) benoemd.

Het dagelijks bestuur bestaat uit de bestuursvoorzitter en twee plaatsvervangende voorzitters. De plaatsvervangende voorzitters zijn uitvoerende bestuursleden, één werknemerslid en één werkgeverslid. Eén van de twee plaatsvervangende voorzitters vervult ook de rol van secretaris.

Een vacature in het bestuur of in het verantwoordingsorgaan wordt zo snel mogelijk ingevuld. Een nieuw bestuurslid moet voldoen aan het opgestelde functieprofiel. We kijken hierbij naar diversiteit in de fondsorganen. We willen graag dat het bestuur en het verantwoordingsorgaan bestaan uit een goede mix van jongeren en ouderen, mannen en vrouwen. De bestuursleden worden benoemd door het bestuur na voordracht of verkiezingen. De drie vertegenwoordigers namens de werkgever worden voorgedragen door de werkgever. De drie vertegenwoordigers namens de werknemers worden voorgedragen door de Centrale Ondernemingsraad (COR) van KPN. Eén van de vertegenwoordigers wordt door de COR zelf voorgedragen en twee van de vertegenwoordigers worden via de COR voorgedragen door vakorganisaties betrokken bij het cao-overleg van KPN. De twee vertegenwoordigers van de pensioengerechtigden worden gekozen door de pensioengerechtigden. Dit volgens de procedure beschreven in het kiesreglement. De niet-uitvoerende bestuursleden worden, na bindende voordracht door het verantwoordingsorgaan, benoemd door de uitvoerende bestuursleden.

Het bestuur is collectief verantwoordelijk voor het eigen functioneren. De voorzitter is het eerste aanspreekpunt voor de bestuursleden, het intern toezicht, het verantwoordingsorgaan en externe partijen waaronder de toezichthouders DNB en AFM. Elk bestuurslid stelt zich bij de besluitvorming onafhankelijk op ten opzichte van de eigen achterban. Om een evenwichtig besluitvormingsproces te kunnen waarborgen, handelen de bestuursleden in het belang van alle

belanghebbenden van het pensioenfonds en houden ze rekening met de effecten van hun besluiten op alle belanghebbenden.

Wisselingen in bestuur

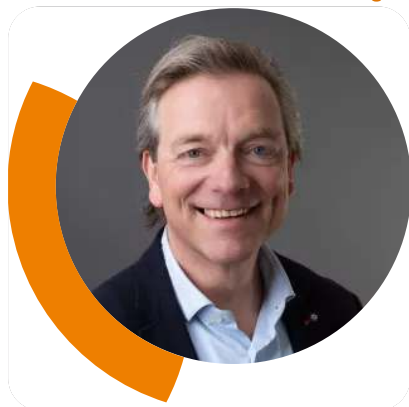
Per 15 oktober 2024 is de heer Van der Sluis afgetreden. Hij was sinds 1 juli 2014 als niet-uitvoerend bestuurslid. Hij vervulde vanaf het begin de rol van voorzitter van het intern toezicht. Vanuit deze functie heeft hij een belangrijke rol gespeeld bij de opzet en inrichting van het intern toezicht als orgaan van het pensioenfonds.

Het bestuur is verheugd dat mevrouw Messerschmidt hem per 15 oktober 2024 is opgevolgd. Zij heeft al zijn taken overgenomen.

Meer informatie over de bestuursleden en in welke commissies zij zitting hebben, vind je in de bijlage Personalia. Daarin is ook een overzicht van de nevenfuncties opgenomen.

Bestuursleden

Bestuursleden namens de werkgever (KPN N.V.)

Jeroen Burcksen

Désirée Leijten

Erik Luttenberg

Bestuursleden namens de werknemer

Edith Snoeij (secretaris)

Susan Eijgmans

Caspar Vlaar

Bestuursleden namens de pensioengerechtigden

Erik Overbeeke

Paul Gaalman

Niet uitvoerende bestuursleden

Peter van Gameren (voorzitter)

Gwen van Tongeren

Jolanda Messerschmidt

Aantal vergaderingen

Naast de uitvoering van onze huidige pensioenregeling stond het jaar 2024 vooral in het teken van de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel. In de bestuursvergaderingen is veel aandacht besteed aan de voorbereidingen op de overgang naar de nieuwe pensioenregeling. In 2024 zijn er in totaal 19 bestuursvergaderingen geweest en een groot aantal commissievergaderingen. In alle vergaderingen is het voor besluitvorming noodzakelijke aantal stemmen (quorum) aanwezig geweest.

Bestuursbureau

Het bestuur wordt ondersteund door het bestuursbureau. Per eind 2024 zijn de volgende functies onderdeel van het bestuursbureau:

- Directeur;

- Bestuurssecretaris;
- Secretaresse;
- Twee beleidsmedewerkers actuariael;
- Beleidsmedewerker beleggingen;
- Beleidsmedewerker communicatie;
- Juridisch beleidsmedewerker;
- ICT-specialist;
- Vervuller risicobeheerfunctie.

De directeur is aangewezen als medebeleidsbepaler. De beleidsmedewerker beleggingen is ook vervuller van de risicobeheerfunctie en doet dit samen met een externe deskundige. Ook de ICT-specialist is een externe deskundige.

Bestuurscommissies

Bij het pensioenfonds kennen we de volgende bestuurscommissies:

- beleggingscommissie;
- financiële commissie;
- pensioen- en communicatiecommissie;
- interne auditcommissie;
- risicocommissie.

De commissies zijn samengesteld uit een afvaardiging van bestuursleden en worden indien nodig ondersteund door één of meerdere adviseurs. In de commissievergaderingen worden onderwerpen voor de bestuursvergaderingen voorbereid of worden besluiten genomen over onderwerpen waarvoor het bestuur mandaat heeft gegeven. De commissies vergaderen in ieder geval voorafgaand aan elke bestuursvergadering en verder zo vaak als nodig is.

De interne auditcommissie wordt gevormd door de sleutelfunctiehouder Interne audit, een bestuurslid en de directeur bestuursbureau. Deze commissie wordt bij audits aangevuld met externe deskundigen. De risicocommissie bestaat uit de sleutelfunctiehouder Risk en de twee vervullers van de risicobeheerfunctie.

Met ingang van 1 januari 2024 behandelt de Geschilleninstantie Pensioenfondsen (GIP) geschillen over de uitvoering van het pensioenreglement. GIP is een onafhankelijke externe geschilleninstantie. Alle pensioenfondsen zijn hier verplicht bij aangesloten. Aan de werkzaamheden van onze eigen geschillencommissie is daarmee een einde gekomen. De geschillencommissie heeft tot medio 2024 alleen nog de per 31 december 2023 lopende geschilzaken afgewikkeld. De geschillencommissie bestond uit een onafhankelijke voorzitter en twee bestuursleden en werd ondersteund door de juridisch beleidsmedewerker.

Project nieuwe pensioenregeling

In 2021 is het pensioenfonds in samenwerking met de sociale partners van KPN gestart met de voorbereidingen van de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel. Voor de begeleiding van dit project is een gezamenlijke projectleider en adviseur aangetrokken. Na verloop van tijd is het bestuur daarnaast een eigen project opgestart

met het oog op de keuzes die het pensioenfondsbestuur moet maken. Om ervoor zorg te dragen dat alle bestuursleden over dezelfde informatie beschikken, is besloten om alle onderwerpen in plaats van de commissies rechtstreeks in de bestuursvergaderingen te behandelen. Er zijn drie deelprojecten ingericht: pensioenadministratie, beleggingen en communicatie. De projecteigenaren leggen rechtstreeks verantwoording af aan het bestuur.

Intern toezicht

Het intern toezicht wordt gevormd door de drie niet-uitvoerende bestuursleden. Het intern toezicht houdt toezicht op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken bij het pensioenfonds. Het intern toezicht let op een juiste risicobeheersing en de evenwichtige belangenafweging door het bestuur. Het intern toezicht legt verantwoording af over de uitvoering van de taken en bevoegdheden aan het verantwoordingsorgaan, de werkgever en het bestuur.

In 2024 vergaderde het intern toezicht 9 keer, waarvan 2 keer met het verantwoordingsorgaan. Daarnaast sprak het intern toezicht 1 keer met de externe accountant en 1 keer met de drie verschillende sleutelfunctiehouders afzonderlijk.

Het verslag van het intern toezicht is samen met de reactie van het bestuur opgenomen in dit jaarverslag.

Verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan van Pensioenfonds KPN bestaat uit minimaal zes leden. Er zijn twee leden namens de deelnemers en drie namens de pensioengerechtigden. Er zijn twee leden namens de werkgever. Het aantal leden namens de deelnemers en pensioengerechtigden in het verantwoordingsorgaan wordt bepaald door het aantal deelnemers dat pensioen opbouwt en het aantal pensioengerechtigden dat een uitkering ontvangt.

De leden namens de deelnemers en de pensioengerechtigden worden benoemd na verkiezingen en de leden namens de werkgever worden benoemd na voordracht door de werkgever. De namen van de leden vind je in de bijlage Personalia.

Het verantwoordingsorgaan geeft haar oordeel over het handelen van het bestuur. Daarnaast doet het verantwoordingsorgaan een bindende voordracht voor (her)benoeming van de niet-uitvoerende bestuursleden. Ook heeft het verantwoordingsorgaan een aantal wettelijke adviesrechten, bijvoorbeeld met betrekking tot het communicatiebeleid, het beloningsbeleid en de inrichting van het intern toezicht. Het bestuur heeft regelmatig overleg met het verantwoordingsorgaan. In 2024 heeft het verantwoordingsorgaan 21 keer overleg gevoerd met (een afvaardiging van) het bestuur. Het oordeel van het verantwoordingsorgaan is samen met de reactie van het bestuur opgenomen in dit jaarverslag.

Permanente educatie en (zelf)evaluatie

Als bestuur vinden wij het belangrijk om individueel en als geheel bekwaam te zijn en de kennis en kunde goed bij te houden. In 2024 hebben bestuursleden en leden van het verantwoordingsorgaan verschillende opleidingen gevolgd. Naast specifieke opleidingen bespreken we tijdens zogenaamde kennis- of awareness sessie over relevante en actuele onderwerpen. Daarnaast wordt het kennisniveau ook op peil gehouden door aanwezigheid bij congressen en seminars en het lezen van vakliteratuur.

Het eigen functioneren is voor ons als bestuur en voor het intern toezicht een continu aandachtspunt. Het bestuur en het intern toezicht evalueren jaarlijks het eigen functioneren van het bestuur als geheel en van de individuele leden. Hierbij betreft zowel het bestuur als het intern toezicht één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij.

Gedragscode

Bij ons pensioenfonds beschikken we over een gedragscode. Het doel hiervan is het waarborgen en behouden van het vertrouwen van belanghebbenden in het pensioenfonds. In de gedragscode staat hoe bestuursleden, leden van het verantwoordingsorgaan en medewerkers bestuursbureau moeten omgaan met vertrouwelijke informatie, relatiegeschenken en het vervullen van nevenfuncties bij andere ondernemingen en instellingen.

De compliance officer monitort de naleving van de gedragscode en geeft gevraagd en ongevraagd advies op transparant en integer handelen. Tot 1 januari 2024 werd de compliance functie binnen het bestuursbureau vormgegeven. Per 1 januari 2024 is een externe compliance officer benoemd.

We beschikken ook over een compliance-programma, een incidentenregeling en een klokkenluidersregeling.

Vertrouwenspersoon

Bestuurslid Edith Snoeij vervult binnen het pensioenfonds de functie van vertrouwenspersoon. Haar taken en bevoegdheden zijn vastgelegd in het reglement vertrouwenspersoon. Zowel de medewerkers van het bestuursbureau, bestuursleden en leden van het verantwoordingsorgaan kunnen een beroep op haar doen als zij te maken hebben met ongewenst gedrag.

In 2024 heeft de vertrouwenspersoon geen meldingen ontvangen.

Code Pensioenfondsen

De overheid ziet erop toe dat een pensioenfonds goed wordt bestuurd. De pensioensector heeft zelf ook regels opgesteld. Deze zijn vastgelegd in normen in de Code Pensioenfondsen. De code gaat over het goed functioneren van het bestuur, het intern toezicht en het verantwoordingsorgaan en over zaken als risicomanagement, integriteit en beloningen. De Code Pensioenfondsen is wettelijk verankerd in artikel 33 PW 'Beheerste bedrijfsvoering'.

Hiervan mag alleen worden afgeweken volgens het 'pas-toe-of-leg-uit'-principe. Per 1 januari 2024 is de Code gewijzigd. Pensioenfondsen hebben tot 1 januari 2025 de tijd om de code te implementeren. In bijlage B geven we voor alle normen kort aan hoe wij deze naleven.

Bij twee normen voldoen we niet helemaal aan de Code:

- Norm 34 gaat over diversiteit en inclusie. Wij hebben een diversiteitsbeleid, maar het element inclusie is nog een aandachtspunt.
- Norm 35, is de norm waarin staat dat zowel in het bestuur als in het verantwoordingsorgaan tenminste één vrouw en één man zitten, tenminste één iemand jonger dan veertig jaar en één iemand ouder dan veertig jaar.

Hoe wij hiermee omgaan, lichten we toe in de volgende paragraaf.

Diversiteitsbeleid en inclusie

Wij onderstrepen het belang van diversiteit in onze organisatie en organen. Als vertegenwoordigers van diverse groepen betrokken zijn bij het proces, ontstaat er een meervoudig perspectief dat ten goede komt aan de besluitvorming. Hieraan draagt een mix van mannen en vrouwen, jongeren en ouderen in het bestuur en de pensioenfondsorganen positief bij. Anderzijds is het belangrijk dat bij de samenstelling rekening wordt gehouden met de opbouw van het deelnemersbestand. Wij vinden het belangrijk dat deelnemers en pensioengerechtigden zich vertegenwoordigd kunnen voelen door het bestuur en andere pensioenfondsorganen. Daarbij streven we naar een evenwichtige mix van mannen en vrouwen. De doelstelling is om minimaal één man en één vrouw in het bestuur en in het verantwoordingsorgaan te hebben. Daarnaast proberen we minimaal één lid benoemd te hebben die op het moment van benoeming nog niet de leeftijd van veertig jaar heeft bereikt. Deze uitgangpunten zijn formeel vastgelegd in het diversiteitsbeleid. Om hieraan te voldoen wordt bij de vacaturestelling de noodzaak van diversiteit onder de aandacht gebracht en wordt dit ook met de voordragende partijen expliciet besproken.

De Code Pensioenfondsen stelt dat het bestuur naast beleid voor diversiteit, ook een beleid moet hebben voor inclusie. Inclusie vraagt in de eerste plaats om de aanwezigheid van bestuurders die diversiteit vertegenwoordigen en inbrengen. Daarnaast is een open cultuur waarin ruimte is voor verschillen in identiteit en perspectief van belang. Tenslotte gaat het er om de besluitvorming zo vorm te geven dat daarin actief gebruik gemaakt wordt van de verschillen en verschillende perspectieven. Dit vraagt nog om een discussie in het bestuur.

Bestuur

In het bestuur zitten eind 2024 vijf vrouwen en zes mannen. Geen van de bestuursleden is jonger dan veertig jaar. Om toch de stem van een jongere deelnemer aan de bestuurstafel te hebben, loopt sinds enkele jaren een deelnemer van het PensioenLab stage binnen het bestuur.

In 2024 heeft het bestuur gezocht naar een nieuw bestuurslid, dat tevens de rol van voorzitter van het intern toezicht invult. Deze bestuursfunctie is ingevuld door een vrouw. Het bestuur bestaat na deze wijziging voor bijna de helft uit vrouwen. Het bestuur stelt daarmee vast dat het vinden van geschikte vrouwelijke kandidaten binnen het bestuur geen probleem is. Het vinden van kandidaten jonger dan veertig jaar met voldoende kennis en competenties was, in ieder geval voor deze specifieke bestuursfunctie, een te grote uitdaging.

Het PensioenLab is opgericht door de jongerenvakbonden FNV Jong, CNV Jongeren en VCP Young Professionals. Het behartigt de belangen van jongeren op pensioenthema's. Dit doen zij door jongeren te informeren, te betrekken, op te leiden en hun stem te laten horen. De laatste jaren hebben wij steeds een stageplek binnen het bestuur beschikbaar gesteld. Aan KPN hebben wij gevraagd of zij jongere medewerkers in dienst hebben die mogelijk interesse hebben om deel te nemen aan het PensioenLab. Tot op heden heeft zich geen belangstellende gemeld.

Verantwoordingsorgaan

In het verantwoordingsorgaan zit één vrouw en een lid jonger dan veertig jaar. Dit betekent dat binnen het

verantwoordingsorgaan wordt voldaan aan het huidige diversiteitsbeleid.

Beloningsbeleid

Wij hebben bij ons pensioenfonds een beloningsbeleid opgesteld. We zijn ons bewust van het benodigde maatschappelijke draagvlak. Het beloningsbeleid kent geen prestatiegerelateerde beloningen en geen ontslagvergoeding. De hoogte van de beloning van de leden van het intern toezicht is gelijk aan die van de rest van het bestuur en staat een kritische opstelling niet in de weg.

De beloning is afgestemd op het aantal dagen dat een bestuurder gemiddeld genomen besteedt aan de werkzaamheden bij ons pensioenfonds. Jaarlijks, voor het eerst per 1 januari 2022, worden de beloningen geïndexeerd. Een bestuurslid ontvangt voor twee dagen per week per 1 januari 2024 € 65.690 bruto per jaar. De voorzitter ontvangt € 98.535 bruto per jaar, voor drie dagen per week. Een stagiair bestuurder ontvangt € 8.211 onder de voorwaarde dat de bestuurswerkzaamheden in de vrije tijd worden uitgevoerd en de stagiair geen andere vergoeding ontvangt.

Ook de leden van het verantwoordingsorgaan ontvangen een beloning voor de uitgevoerde werkzaamheden. Tot en met 2023 ontvingen zij een vergoeding afhankelijk van het aantal bijgewoonde vergaderingen. Vanwege de toegenomen werkzaamheden in verband met de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel is voor een nieuwe beloningssystematiek gekozen. Zij ontvangen per 1 januari 2024 een vaste vergoeding van € 16.423 per jaar. In de praktijk wordt deze beloning alleen uitgekeerd aan de pensioengerechtigde leden in het verantwoordingsorgaan.

Verwerking persoonsgegevens

Pensioenfonds KPN volgt de Gedragslijn Verwerking Persoonsgegevens, die per 1 januari 2023 van toepassing is.

Voor de uitvoering van de pensioenregeling worden persoonsgegevens verwerkt van deelnemers. De verwerking hiervan ligt bij de uitvoerder TKP. Hiervoor is

een verwerkersovereenkomst afgesloten, zoals bedoeld in artikel 28 Algemene Verordening Gegevensbescherming. In deze overeenkomst staat onder meer dat de er voldoende technische en organisatorische beveiligingsmaatregelen om datalekken te voorkomen.

Daarnaast werken we met adviseurs die berekeningen moeten doorvoeren, waarvoor zij een deel van de in de pensioenadministratie vastgelegde persoonsgegevens nodig hebben. Ook met deze partijen sluiten wij verwerkersovereenkomsten af.

Op het bestuursbureau worden, hoewel in beperkte mate, ook persoonsgegevens verwerkt. Bijvoorbeeld bij de afwikkeling van een deel van de klachten. Ook worden de persoonsgegevens van bestuurders, leden verantwoordingsorgaan en medewerkers bestuursbureau verwerkt. Uiteraard gaat het bestuur hier ook zorgvuldig mee om en heeft daar beveiligingsmaatregelen voor getroffen.

Compliance Officer

Als pensioenfonds dienen wij zorg te dragen voor een beheerste en integere bedrijfsvoering. In dat kader hebben we de heer Pullen van TriVu met ingang van 1 januari 2024 aangesteld als externe compliance officer. Wij hebben een eigen gedragscode. Deze heeft tot doel om gewenst gedrag te stimuleren en ongewenst gedrag te voorkomen. Dit draagt bij aan het integer functioneren van ons pensioenfonds en het waarborgen van de goede naam en reputatie.

Op grond van de gedragscode zijn 37 personen in 2024 aangewezen als verbonden persoon. Over 2024 hebben deze verbonden personen een verklaring van naleving van de gedragscode ingevuld en ondertekend waarbij meldingen ten aanzien van de gedragsnormen zoals nevenfuncties, geschenken, uitnodigingen en privébelangen zijn vastgelegd. Verder beschikt het pensioenfonds, naast de gedragscode, over compliance documenten zoals een compliance charter, een incidentenregeling, een klokkenluidersregeling, een beloningsbeleid en een SIRA. Het pensioenfonds heeft in 2024 de SIRA geactualiseerd en begin 2025 bestuurlijk vastgesteld. In 2024 heeft het pensioenfonds aandacht

besteed aan awareness op het gebied van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG). Op 29 februari 2024 heeft in dit kader een awareness sessie plaatsgevonden voor het bestuur en het bestuursbureau.

In de jaarlijkse compliance rapportage 2024 van de compliance officer zijn de volgende bevindingen opgenomen:

1. De meldingen die de verbonden personen in 2024 hebben gedaan, vallen binnen de normen van onze gedragscode. Er zijn een paar operationele aanbevelingen gedaan die zien op het proces van melding van geschenken en nevenfuncties.
2. Wij hebben een focus op de naleving van de gedragsnormen en aanverwante compliance gerelateerde onderwerpen zoals beloningsbeleid, sanctiewetgeving en terrorismefinanciering bij haar kern uitbestedingspartijen TKP en Aegon Investment Management (Aegon AM) en toetst dit. Belangrijke aandachtspunt daarbij zijn de risico's over de onderuitbesteding vanuit het pensioenfonds bezien.
3. Er zijn in 2024 een aantal operationele incidenten door TKP en Aegon AM gemeld, die inmiddels zijn of worden opgelost.
4. Er zijn in 2024 geen meldingen geweest van misstanden, onbehoorlijk handelen of fraude bij het pensioenfonds.
5. Wij beschikken over actuele compliencedocumenten. De gewijzigde gedragscode wordt in het eerste kwartaal van 2025 vastgesteld.

Geen sancties, dwangsommen of boetes

In 2024 zijn aan ons door de toezichthouders geen dwangsommen of boetes opgelegd. Ook zijn er door de toezichthouders geen aanwijzingen aan ons gegeven. Er is geen bewindvoerder aangesteld en de bevoegdheidsuitoefening van organen van het pensioenfonds is niet gebonden aan toestemming van de toezichthouders.

Toeziht De Nederlandsche Bank

DNB houdt toezicht op de pensioenfondsen op basis van de Pensioenwet door middel van gesprekken, beoordeling van rapportages van het pensioenfonds en onderzoeken. In 2024 zijn de volgende onderzoeken bij ons uitgevoerd:

- regievoering nieuw pensioencontract;
- niet-financiële risico's;
- premie en indexatie;
- duurzaamheid.

Daarnaast vraagt DNB zowel per kwartaal als per jaar diverse kerncijfers op. In het kader van transparantie publiceert DNB de kerncijfers van alle pensioenfondsen in Nederland op haar website.

Publicatie kwartaal- en jaarcijfers op website DNB

In het kader van transparantie publiceert DNB op haar website de kerncijfers van de pensioenfondsen in Nederland. Ieder kwartaal publiceert DNB uit de Kwartaalstaten Beleggingen de volgende gegevens: de beleidsdekkingsgraad, de vereiste dekkingsgraad (strategische mix), het belegd vermogen en het kwartaalrendement.

Uit de jaarstaten worden daarnaast gepubliceerd: de reële dekkingsgraad, de premie, de deelnemersaantallen, de toeslagverlening, de eventuele vermindering van pensioenaanspraken en -rechten en de uitvoeringskosten.

Toeziht Autoriteit Financiële Markten (AFM)

De AFM houdt toezicht op de wijze waarop pensioenfondsen de deelnemers informeren. De AFM voldoet dit door middel van vragenlijsten en zo nodig verdiepende onderzoeken. In 2024 zijn de volgende onderzoeken bij ons uitgevoerd:

- Waarborgen digitale informatiestrekking;
- Tweedepijleronderzoek 2023.

Organisatie en uitvoering

Als bestuur zijn we verantwoordelijk voor het beleid en de uitvoering, maar de uitvoering zelf is grotendeels uitbesteed.

TKP Pensioen (hierna TKP), onderdeel van a.s.r., voert de administratie van de pensioenen uit en adviseert over de uitvoering van ons communicatiebeleid. Het beleggingsbeleid wordt uitgevoerd via een vastgelegd mandaat van ons bestuur aan Aegon AM. In de overeenkomsten met TKP en Aegon AM zijn adequate

maatregelen opgenomen voor als de dienstverlener of een door hem ingeschakelde derde onvoldoende presteert, de overeenkomst niet naleeft of schade veroorzaakt door handelen of nalaten.

Het beloningsbeleid van de uitvoeringsorganisaties is beheerst en evenwichtig. Het voldoet aan de eisen die hieraan door de toezichthouders worden gesteld. Dit is vastgelegd in de overeenkomsten met de verschillende uitvoeringsorganisaties.

We toetsen de werkzaamheden aan de afspraken in de overeengekomen Service Level Agreement en evalueren deze jaarlijks. Ook ontvangen we jaarlijks een ISAE 3402 type II-rapport van de uitvoeringsorganisaties, dat door een externe onafhankelijke accountant is gecertificeerd. Wij zijn op de hoogte van de door de uitvoeringsorganisaties ingeschakelde partijen en monitoren dit. Ook vragen we de uitvoerders hierover verantwoording af te leggen.

Controle

De certificerend actuaris WTW en de externe onafhankelijke accountant Deloitte controleren de financiële verantwoording in de jaarrekening minimaal één keer per jaar (bestuursverslag en jaarrekening). Bij grote onderwerpen beoordelen en controleren zij deze tussentijds. Deze partijen kunnen onafhankelijk hun werk doen, zonder (schijn van) belangenverstrengeling. Het functioneren van de certificerend actuaris en de externe accountant wordt elke drie jaar door ons geëvalueerd.

Binnen het risicomanagement van het pensioenfonds (zie volgende hoofdstuk) hebben een drietal sleutelfunctiehouders een controlerende en signalerende taak. Dat zijn de sleutelfunctiehouders Actuarieel, Risicobeheer en Interne Audit. De beoordelingen van deze sleutelfunctiehouders worden door het bestuur meegewogen bij de uiteindelijke besluitvorming.

De certificerend actuaris Bart Weijers van WTW is ook de sleutelfunctiehouder Actuarieel. Hiervoor is gekozen omdat beide werkzaamheden dicht bij elkaar liggen. De combinatie van deze twee functies is op basis van regelgeving mogelijk.

De sleutelfunctiehouder Risicobeheer is een bestuurslid (Jeroen Burcksen). De sleutelfunctiehouder Interne audit wordt extern ingevuld (Jan Herder).

Risico's beheersen

5.

Bij het verzorgen van je pensioen heeft Pensioenfonds KPN te maken met allerlei risico's. Denk bijvoorbeeld aan beleggingsrisico's. Maar er zijn ook risico's die niet direct met de financiën te maken hebben, zoals het risico dat er iets misgaat in de IT-systemen of informatiebeveiliging. Het beheersen van al die risico's is één van onze kerntaken. We willen op een beheerste wijze omgaan met de pensioengelden die ons zijn toevertrouwd. Dat doen we met een systeem dat we 'integraal risicomanagement' noemen (IRM). In dit hoofdstuk lees je er meer over.

Pensioenfonds KPN heeft een organisatie waarmee de uitvoering van de pensioenregeling en het beheer van het vermogen op een goede en gecontroleerde manier kan plaatsvinden. Dat is nodig om invulling te geven aan onze missie, visie en doelstellingen, passend bij de mate van risico dat wij willen lopen. Deze mate van risico nemen, noemen wij risicobereidheid. Integraal risicomanagement neemt daarbij een centrale plaats in.

Integraal benadrukt dat het gaat om het management van alle verschillende risicogebieden in onderlinge samenhang.

Om het risicomanagement gestructureerd te laten plaatsvinden, hebben wij hiervoor een proces ingericht. In de volgende figuur is het IRM-proces weergegeven, waarna de belangrijkste stappen worden toegelicht.

Strategie en doelstellingen

De basis van het IRM-proces is onze missie en visie. Van hieruit hebben we strategische doelstellingen vastgesteld. Het doel van risicomanagement is het

beheersen van belangrijke risico's die onze doelstellingen bedreigen. Daarom vormen de strategische doelstellingen de basis voor het IRM.

Risicobereidheid

Zoals gezegd is het belangrijk om risico's die het behalen van onze doelstellingen bedreigen te beheersen. Maar risico's helemaal uit de weg gaan, dat gaat niet. Denk bijvoorbeeld aan de beleggingen: om voldoende rendement te kunnen halen, moeten we bereid zijn een bepaald (verantwoord) risico te lopen. Hoe hoog dit risico mag zijn, is door ons in samenspraak met de sociale partners vastgelegd. We hebben de risicobereid uitgewerkt en gekoppeld aan de verschillende strategische doelstellingen. Hierin zien we onder andere dat we fouten zoveel mogelijk proberen te voorkomen door op verschillende momenten controles te laten plaatsvinden op de uitvoering. We willen klachten en incidenten tot een minimum beperken. Maar wel maken daarbij ook afwegingen over impact, kosten en tijdsinspanning. Daarnaast nemen we doelbewust beleggingsrisico, omdat dit naar verwachting wordt beloond met extra rendement.

Voor iedere strategische doelstelling hebben we de belangrijkste hoofdrisico's in kaart gebracht. Voor deze hoofdrisico's hebben we ook vastgesteld hoeveel risico we bereid zijn te lopen om de strategische doelstelling na te kunnen komen. Verderop in dit hoofdstuk hebben we de hoofdrisico's nader toegelicht.

Risicoanalyse

Om grip te hebben op de hoofdrisico's wordt per hoofdrisico een analyse uitgevoerd waaruit de belangrijkste deelrisico's (risico-items genoemd) worden benoemd. Verderop in dit hoofdstuk, onder instrumenten en beheersing, lichten we de belangrijkste analyses toe.

Beheersmaatregelen

Nadat inzichtelijk is wat de risico-items zijn, beoordelen we in hoeverre deze risico-items buiten onze risicobereidheid vallen. Voor zover de risico's buiten die bereidheid vallen, worden beheersmaatregelen vastgesteld om ze te kunnen beheersen. Vervolgens wordt opnieuw beoordeeld of de vastgestelde beheersmaatregelen voldoende zijn om het risico binnen de risicobereidheid te krijgen.

Het is belangrijk dat de beheersmaatregelen niet alleen zijn beschreven (opzet), maar dat ze ook daadwerkelijk op de beschreven manier worden uitgevoerd (bestaan) en

tot slot dat ze het risico helpen beheersen (werking). Een beheersmaatregel moet daadwerkelijk bijdragen aan het verminderen van het risico dat één van de strategische doelstellingen niet wordt gehaald.

Managementrapportage

Risico's worden gemonitord. Dat gebeurt op veel verschillende plaatsen binnen en buiten de organisatie. Voorbeelden daarvan zijn de dagelijkse monitoring van onze beleggingsportefeuille door de fiduciair vermogensbeheerder, maandrapportages vanuit onze pensioenuitvoeringsorganisatie en kwartaalrapportages op niet-financiële risico's. Om de onderlinge samenhang te kunnen beoordelen staat elk kwartaal een integrale risicomanagementrapportage op agenda van de bestuursvergadering.

Belangrijke aandachtspunten in 2024

Het pensioenfonds kent één IRM-proces, maar vanwege de Wtp en alle voorbereidingen richting een transitie is er tijdelijk een tweede IRM-proces rondom Wtp ingericht. Dit functioneert naast het reguliere IRM-proces op de huidige pensioenuitvoering.

In 2024 hebben we op vrijwel alle hoofdrisico's uitgebreide risicoanalyses uitgevoerd. Daarbij zijn opzet, bestaan en werking van de beheersing geëvalueerd. Verder is de IRM-rapportage en het IRM-beleid doorontwikkeld. Wij zijn nu nog beter in staat om de ontwikkelingen van kwartaal op kwartaal te monitoren en er is ruimte om ook expliciet na te denken over risico's die buiten de geformuleerde hoofdrisico's vallen.

De Sleutelfunctiehouder Risicobeheer is nauw betrokken bij het proces rondom de Wtp. Vanuit de programmamanager van Wtp is er een duidelijk proces ingericht waarbij de betrokkenheid van sleutelfunctiehouders geborgd is. Daarnaast is er op kwartaalbasis een overleg waarin de sleutelfunctiehouders met elkaar spreken over de ontwikkelingen rond Wtp.

De Sleutelfunctiehouder Risicobeheer heeft ook op het reguliere proces zijn functie goed kunnen vervullen. Op diverse onderwerpen heeft hij zijn risico-opinie gegeven. En in zijn kwartaalrapportages heeft hij een toelichting

gegeven op diverse risico's binnen het pensioenfonds en concreet zijn bevindingen gedeeld met de eerste lijn in de organisatie.

Ten slotte is de Sleutelfunctiehouder Risicobeheer gedurende het jaar nauw betrokken geweest bij de ontwikkelingen bij onze belangrijkste uitbestedingsrelaties. Periodiek is er overleg met de tweedelijns risicomanagementfuncties binnen die organisaties.

Wtp-project en risico's

Het Wtp-project vormt een cruciaal en langlopend project binnen het pensioenfonds en is gekoppeld aan omvangrijke en langlopende verandertrajecten bij onze uitvoeringsorganisaties TKP en Aegon AM. Als pensioenfonds monitoren wij de project-, voortgangs- en risicorapportages bij TKP en Aegon AM actief en bespreken wij deze rapportages in het voltallige bestuur. Wij bewaken daarbij dat deze organisaties de benodigde veranderingen inhoudelijk en op tijd realiseren en ook dat zij zelf in voldoende mate in control zijn op de onderliggende projecten. Om het Wtp-project binnen het pensioenfonds te beheersen is er een externe programmamanager aangesloten. De programmamanager legt in de Wtp-bestuursvergaderingen verantwoording af met een projectrapportage. Aan de hand van de projectrapportage worden de belangrijkste risico's besproken in het bestuur.

Doorlopend wordt er tijdens het Wtp-project een eigen risico-analyse (RSA) uitgevoerd. Deze RSA wordt ieder kwartaal gerapporteerd aan het bestuur. In deze RSA zijn voor het WTP-project de volgende hoofdrisico's onderscheiden:

- Omgevingsrisico; dit betreft met name de veranderingen in wet- en regelgeving.
- Bestuurlijke processen; het ligt de nadruk op de besluitvormingsprocessen en stakeholdermanagement.
- Nieuwe pensioenregeling en invaren; met aandacht voor complexiteiten uit de oude regeling, compensatie en risicohouding.
- Uitvoering en projectmanagement; met de nadruk op de datakwaliteit en projectbeheersing.

- Financiële risico's; met extra aandacht voor de financiële positie van het pensioenfonds richting de transitie.
- Uitbestedingsrisico's; zijn de belangrijkste uitvoerders Aegon AM en TKP klaar voor een transitie van het pensioenfonds.
- Pensioenbewustzijn; hier ligt de nadruk op het meenemen van de deelnemers in de aankomende veranderingen.
- Juridische risico's; passen de voorgenomen aanpassen en veranderingen binnen wet- en regelgeving.
- Evenwichtigheid; het risico dat bepaalde deelnemers groepen en meer op vooruitgaan dan anderen.
- Operatie en transitie; het risico dat de daadwerkelijke omzetting op het moment van transitie niet goed verloopt.

Op deze hoofdrisico's zijn verschillende onderliggende risico's geïdentificeerd en beheersmaatregelen ingericht. Daarmee blijft het pensioenfonds in controle op de risico's binnen het Wtp-project.

De hoofdrisico's

Zoals hiervoor toegelicht hebben we per strategische doelstelling de hoofdrisico's vastgesteld. In deze paragraaf nemen wij je op hoofdlijnen mee door de belangrijkste risico's en hoe wij met de beheersing daarvan omgaan. Daarbij hebben we onderscheid gemaakt naar financiële en niet-financiële risico's. Deze risico's hebben betrekking op de huidige situatie van het pensioenfonds, het Wtp-project kent daarin een eigen proces, zoals beschreven in de vorige paragraaf.

1. Financiële risico's

De financiële risico's zijn in beginsel de meetbare risico's. Om deze te monitoren zijn grenzen vastgesteld. De risico's zijn veelal direct gekoppeld aan de beleggingen van het pensioenfonds. Daarom zijn deze risico's opgenomen in hoofdstuk 2 van dit jaarverslag. Enkel het verzekeringstechnisch risico is als financieel risico hieronder beschreven.

Verzekeringstechnisch risico

Het verzekeringstechnisch risico is het risico dat voortvloeit uit mogelijke afwijkingen van actuariële inschattingen die worden gebruikt voor de vaststelling van de technische voorzieningen en de hoogte van de premie. De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van langlevens, overlijden (kortleven) en arbeidsongeschiktheid. In de jaarlijkse actuariële analyse worden de afwijkingen tussen de (technische) aannames en de werkelijk waargenomen ontwikkelingen geanalyseerd. Deze risico's zijn een gegeven en moeten we daarom accepteren. Een manier van beheersing is het herverzekeren van dit risico. Gezien de omvang van het pensioenfonds kiezen we daar niet voor en hebben we het verzekeringstechnisch risico volledig in eigen beheer.

De belangrijkste maatregel om dit risico te beheersen is een jaarlijkse externe toetsing van de gehanteerde pensioenfondsgrondslagen op prudentie. Eind 2024 heeft een herziening van de overlevingstafels en ervaringssterfte plaatsgevonden, waardoor de meest recente ontwikkelingen op het gebied van levensverwachting worden toegepast. De prudentie van de overige gehanteerde grondslagen wordt periodiek beoordeeld. In 2024 heeft de laatste toetsing plaatsgevonden.

2. Niet-financiële risico's

We hebben ook te maken met niet-financiële risico's. Dat gaat om risico's die vooral de uitvoering van de pensioenregeling onder druk kunnen zetten. Het betreft ook het bieden van het gewenste handelingsperspectief aan deelnemers en de communicatie richting deelnemers en andere betrokkenen. Voor de verschillende niet-financiële risico's zijn harde grenzen moeilijk vast te stellen, maar we realiseren ons terdege dat er grote financiële schade kan ontstaan door bijvoorbeeld reputatieschade, niet integer handelen of een onjuiste uitvoering door de externe uitbestedingspartijen. Op kwartaalbasis monitort het bestuur of de risico's binnen de risicobereidheid vallen. Hieronder een toelichting op de niet-financiële risico's.

Inadequate bestuurlijke processen

Als eerste niet-financiële risico noemen we het risico dat het pensioenfonds onzorgvuldige of onvolledige besluiten neemt of niet de juiste fondsorganen betreft in de besluitvorming. Kernpunten daarbij zijn onvoldoende invulling van bestuursprocessen, inadequate organisatie en governancestructuur en onvolledige informatievoorziening aan het bestuur. Vanuit het pensioenfonds ziet het dagelijks bestuur op deze kernpunten toe en de bestuursleden worden hierop ook aangesproken tijdens de evaluatie die iedere bestuursvergadering plaatsvindt. Daarnaast heeft ook het intern toezicht een rol in het bestuurlijk proces en ziet het toe op de algemene gang van zaken binnen het pensioenfonds. Ten slotte heeft ook het verantwoordingsorgaan een adviesrol op bepaalde onderdelen en geeft een oordeel over de naleving van principes van goed pensioenbestuur.

Uitbestedingsrisico

Dit is het risico dat ontstaat als we werkzaamheden hebben uitbesteed aan externe partijen en deze partijen niet voldoen aan onze kwaliteitseisen. Het bestuur is verantwoordelijk voor de (onder)uitbesteding en zorgt voor voldoende waarborgen om hierop in control te zijn. Deze waarborgen behelzen onder andere het vastleggen in contracten en bijbehorende documenten van alle gemaakte afspraken over de kwaliteit van de dienstverlening, het duidelijk vastleggen van exit-voorwaarden en het verkrijgen van uitgebreide managementinformatie met een schriftelijke verantwoording over de uitvoering door de uitvoerder. Per kwartaal wordt door de uitvoerders een uitgebreide rapportage aangeleverd. Deze rapportages worden zowel door het bestuur als tussen het bestuur en de uitvoerders besproken.

Integriteitsrisico

Het integriteitsrisico wordt gedefinieerd als het risico dat de integriteit van het pensioenfonds of het financiële stelsel wordt beïnvloed als gevolg van niet-integere en onethische gedragingen binnen de organisatie van het pensioenfonds en van betrokken uitbestedingspartijen. Pensioenfondsen moeten jaarlijks een analyse maken van de integriteitsrisico's die samenhangen met uitbestedingen. Ze moeten voorkomen dat ze betrokken

raken bij handelingen die tegen de wet ingaan of handelingen die maatschappelijk onbetamelijk zijn. Wij onderkennen het belang van een goede en gedegen integriteitsrisicoanalyse. In 2024 hebben we een update gemaakt van de integriteitsanalyse. Hiermee voldoet de analyse aan de laatste inzichten.

Juridisch risico

Het juridisch risico hangt samen met veranderingen in en naleving van wet- en regelgeving, het mogelijk bedreigd worden van de rechtspositie, met inbegrip van de mogelijkheid dat contractuele bepalingen niet afdwingbaar zijn of niet correct gedocumenteerd worden. Het bestuur maakt onderscheid tussen het juridisch risico dat ontstaat door externe regelgeving en door eigen contracten. Om in controle te zijn ontvangt het pensioenfonds op kwartaalbasis een rapportage met de laatste actualiteiten op het gebied van wet- en regelgeving.

Omgevingsrisico

Het omgevingsrisico wordt beperkt door op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen via onder andere de Pensioenfederatie en externe adviseurs en door een actieve rol in de pensioendiscussie te spelen. We volgen de vele ontwikkelingen in pensioenland die invloed hebben op ons pensioenfonds op de voet. Een belangrijk onderwerp voor de komende jaren is de Wet toekomst pensioenen. Met betrekking tot de continuïteit van ons pensioenfonds kan gesteld worden dat het risico dat Koninklijke KPN N.V. (en gelieerde ondernemingen) haar verbintenis opzegt als nihil wordt ingeschat. Mocht dit wel gebeuren, dan heeft het bestuur hiervoor een scenario-analyse gemaakt. In die situatie zal er geen opbouw meer plaatsvinden van nieuwe pensioenen, maar blijft het pensioenfonds voor de in het verleden opgebouwde rechten bestaan.

Onvoldoende pensioenbewustzijn

Het risico van onvoldoende pensioenbewustzijn is dat deelnemers geen goed zicht hebben in hun eigen pensioen en de keuzemogelijkheden. Met een strategisch communicatieplan proberen we bewustwording bij deelnemers te creëren. Daarbij realiseren we ons dat we ondanks alle inspanningen niet de volledige deelnemerspopulatie zullen bereiken.

IT-risico

IT-risico definiëren we als het risico dat onderdelen van de dienstverlening op het gebied van IT ontoereikend zijn. Dat kan een negatieve impact hebben op de complete dienstverlening. In 2024 hebben we ons IT-beleid geëvalueerd en aangescherpt. Risicobeheersing is daarin een nadrukkelijk onderwerp.

Datakwaliteitsrisico

Het datakwaliteitsrisico is het risico dat de data die nodig is voor het vaststellen van de pensioenkapitalen, de pensioenrechten en -aanspraken niet juist zijn. Onjuistheden in deze data zijn ongewenst, omdat deelnemers van het pensioenfonds er op moeten kunnen rekenen dat hun pensioenrechten en -aanspraken op de juiste wijze worden vastgesteld en vastgelegd. Om het risico te beperken maar ook voor een verantwoorde overgang naar het nieuwe pensioenstelsel, is in 2024 veel tijd besteed om de datakwaliteit te onderzoeken en voorbereid te zijn op de transitie naar de Wtp. We doen dit in nauwe samenwerking met onze pensioenuitvoerder TKP Pensioen. Ook na de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel zal datakwaliteit een belangrijk onderwerp blijven.

Overige niet-financiële risico's

Naast deze risico's blijven we alert op mogelijke nieuwe risico's die de doelstellingen van het pensioenfonds kunnen bedreigen.

Instrumenten en beheersing

Om risico's te identificeren, analyseren en in controle te zijn zetten we verschillende instrumenten in. Een aantal belangrijke instrumenten lichten wij hier graag toe.

1. Risk Self Assessment (RSA)

Een RSA is een risicoanalyse waarbij de belangrijkste risico's in kaart worden gebracht die het realiseren van de doelstellingen bedreigen. De risicoanalyse is gericht op zowel de interne als de externe bedrijfsomgeving. Met een RSA beoordelen we of de bestaande beheersing goed functioneert en past bij onze risicobereidheid. De RSA vindt plaats over een periode van twee jaar, waarbij alle belangrijke risico's worden geanalyseerd. Vastlegging vindt plaats in een beheersingsraamwerk.

In 2024 hebben een groot aantal RSA's plaatsgevonden. Daarmee liggen de RSA's op schema om over een periode van 2 jaar allemaal geëvalueerd te worden.

2. Eigenrisicobeoordeling (ERB)

In ons ERB-beleid staat beschreven op welke wijze we de robuustheid van de doelstellingen beoordelen. De nadruk ligt op risico's waar we in de toekomst mogelijk aan worden blootgesteld en daardoor wordt er gewerkt met verschillende scenario's. De ERB is wettelijk voorgeschreven en wordt minimaal één keer per drie jaar uitgevoerd. De laatste ERB is in 2024 uitgevoerd en vooruitlopend op de Wtp is begin 2024 ook een specifieke ERB op Wtp afgerond.

3. ALM-studie

Een Asset Liability Management (ALM) studie is een strategische analyse waarbij de risico's van de balans van het pensioenfonds in kaart worden gebracht. Er wordt gekeken naar de vermoedelijke toekomstige ontwikkelingen van de beleggingen en de pensioenverplichtingen. Een ALM-studie geeft daarmee inzicht in hoe de belangrijkste risicofactoren in de balans van het pensioenfonds doorwerken. Door deze risico's inzichtelijk te maken kan het bestuur deze meewegen in

de strategische beleidsvorming. Wanneer risico's in relatie tot de strategische doelstellingen te groot zijn, kan het bestuur beleid maken om de risico's te beheersen.

4. Systematische integriteitsrisicoanalyse (SIRA)

De SIRA richt zich op de beheersing van het integriteitsrisico binnen ons pensioenfonds en bij uitbestedingspartijen. Belangrijke aandachtspunten zijn onder andere het voorkomen en bestrijden van belangenverstrengeling en corruptie. We herijken de integriteitsrisicoanalyse iedere drie jaar, of eerder bij een grote verandering. In 2024 heeft de laatste SIRA plaatsgevonden.

Je pensioenregeling en de ontwikkelingen in wet- en regelgeving

6.

Onze huidige pensioenregeling

Bij Pensioenfonds KPN neem je deel aan de volgende pensioenregeling:

- Tot een salaris van € 45.378 bouw je pensioen op in een zogeheten voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling. Daarin bouw je jaarlijks voorwaardelijk 1,875% op van je pensioengrondslag van dat jaar. Mocht de financiering vanuit het premiedepot in enig jaar onvoldoende zijn, dan is het mogelijk dat de opbouw lager is dan 1,875% over dat jaar.
- Vanaf een salaris van 45.378 tot aan het fiscaal maximale pensioengevend salaris 137.800 (grens voor 2024) bouw je pensioen op in een beschikbare premieregeling. Deze regeling kent een leeftijdsafhankelijke beschikbare premiestaffel. De premies worden belegd en van het saldo wordt op jouw pensioendatum een pensioen ingekocht. Ook bestaat de mogelijkheid van doorbeleggen.
- Als onze financiële situatie het toelaat, verhogen we je opgebouwde pensioen jaarlijks om de prijsstijgingen in Nederland te compenseren (toeslagverlening). Er is geen recht op toeslagen. Het is niet zeker of en in hoeverre je pensioen in de toekomst kan worden verhoogd met een toeslag.
- Ook is het mogelijk om binnen bepaalde grenzen deel te nemen aan individueel pensioensparen. De opbouw vindt plaats met een leeftijdsafhankelijke beschikbare premiestaffel.
- We hanteren een rekenleeftijd van 68 jaar, maar je kunt je pensioen ook eerder laten ingaan. In onze pensioenregeling is dat mogelijk vanaf 60 jaar. In de praktijk wordt vaak de datum waarop de AOW ingaat gekozen als pensioendatum. De pensioenaanspraken worden dan aangepast naar deze leeftijd.
- Voor nabestaanden is recht op een tijdelijk en een levenslang partnerpensioen en een wezenpensioen.
- Als je arbeidsongeschikt bent, wordt je pensioen onder voorwaarden verder opgebouwd. Dit heet premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid en het salaris dat hiervoor in aanmerking komt bedraagt maximaal € 137.800 (grens voor 2024).

- Er is onder voorwaarden een arbeidsongeschiktheidspensioen over het salaris boven € 71.628 (grens voor 2024). Bij de bepaling van het arbeidsongeschiktheidspensioen wordt geen rekening gehouden met het fiscaal maximale pensioengevend salaris.

Een gedetailleerd overzicht van je [pensioenregeling](#) vind je op onze website.

Pensioenen stijgen in 2025

Half november 2024 hebben we besloten om de pensioenen per 1 januari 2025 te verhogen. Het pensioen voor actieven stijgt met 2,09% en het pensioen van de groep oud-werknemers en pensioengerechtigden is met 2,17% verhoogd.

Om de pensioenen (gedeeltelijk) te kunnen verhogen moet de beleidsdekkingsgraad hoog genoeg zijn. En dat was in 2024 het geval. De dekkingsgraad was niet hoog genoeg om de pensioenen evenveel te laten stijgen als de prijzen (2,54%). Wel konden de pensioenen gedeeltelijk verhoogd worden.

We bekijken ieder jaar of de pensioenen verhoogd kunnen worden. Daarbij wordt onder andere gekeken naar twee zaken:

- Onze beleidsdekkingsgraad.
- Het dalen of stijgen van de prijzen van bijvoorbeeld gas, elektriciteit en dagelijkse boodschappen. We gaan daarbij uit van de afgeleide consumentenprijsindex (CPI) van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Deelnemers zijn op dinsdag 10 december 2024 over dit besluit geïnformeerd door middel van de nieuwsbrief aangevuld met uitgebreid [nieuwsbericht](#) op de website.

Wet- en regelgeving: ontwikkelingen in 2024

Wet toekomst pensioenen

De inwerkingtreding van de Wet toekomst pensioenen op 1 juli 2023 heeft er nog niet toe geleid dat pensioenfondsen massaal zijn overgestapt op een nieuwe Wtp-pensioenregeling. Op 1 januari 2025 hebben drie pensioenfondsen de overstap gemaakt. In de loop van 2025 en naar verwachting vooral in 2026 zullen meer pensioenfondsen de overstap maken naar een nieuwe pensioenregeling, doorgaans een solidaire premieregeling (SPR).

Alle pensioenfondsen moeten in 2025 het transitieplan (op 1 januari) en het implementatieplan (op 1 juli) gereed hebben. Die datum kan voor het implementatieplan nog wijzigen voor pensioenfondsen die van plan zijn om na 1 juli 2026 over te gaan naar de nieuwe pensioenregeling. Bij de Tweede Kamer is eind 2024 namelijk een wetsvoorstel ingediend waarin sprake is van een koppeling van de datum van indiening van het implementatieplan aan de voorgenomen datum van overgang naar de nieuwe pensioenregeling en van invaren. In de lagere regelgeving gebaseerd op de Pensioenwet wil de regering ook de mogelijkheid opnemen dat de uiterste transitiedatum van nu nog 1 januari 2027 door een besluit van de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid wordt verruimd. De verwachting is dat die datum naar 1 januari 2028 gaat; daar gaat de pensioensector nu al van uit.

Details nieuwe pensioenregeling

Sociale partners geven in hun transitieplan de hoofdlijnen van de nieuwe pensioenregeling aan zoals de hoogte van de pensioenpremie en de omvang van bepaalde (risico)dekkingen. Verder staan in het transitieplan zaken als de wijze waarop bij de overgang wordt omgegaan met de opgebouwde pensioenaanspraken, -rechten en -kapitalen. Ook gaat het over de omvang, het doel en de wijze van het vullen van de solidariteitsreserve en de wijze waarop compensatie wordt verleend aan de groep belanghebbenden die nadeel ondervindt van de overgang van een gelijkblijvende pensioenopbouw naar een gelijkblijvende premie.

Het pensioenreglement van de nieuwe pensioenregeling bevat een grote hoeveelheid details die in een transitieplan niet allemaal aan bod komen. Dit zijn bijvoorbeeld uitvoeringsdetails over zaken als de keuzemogelijkheden van een deelnemer bij pensioeningang. Over de invulling van deze onderwerpen zal in de praktijk het pensioenfondsbestuur besluiten, zo nodig in afstemming met de sociale partners.

De details van de nieuwe pensioenregeling zullen tot stand komen in overleg met de uitvoeringsorganisaties. De uitvoeringsorganisaties hebben in voorbereiding op de nieuwe pensioenregelingen veelal een nieuw administratiesysteem gebouwd of aangeschaft. De nieuwe systemen zijn ontwikkeld om de belangrijke standaardkeuzes te kunnen uitvoeren. Het kan echter zo zijn dat een pensioenfonds op onderdelen van de nieuwe pensioenregeling een andere keuze wil maken die niet in de standaard systemen staat. Het pensioenfonds zal dan in overleg treden met de pensioenuitvoerder om te bepalen of het mogelijk is om de wensen van het pensioenfonds uit te voeren.

Aanpassingen in de Wtp

Dagelijks ontstaan er bij de uitvoeringsorganisaties en pensioenfondsen nieuwe vragen die door wetten en regels niet worden beantwoord. Het ligt dan ook in de verwachting dat de wet- en regelgeving zoals die per 1 januari 2025 luidt, nog meermalen zal worden aangepast. Logisch dat het bij de huidige grotere veranderingen in pensioenland enige tijd duurt voordat het wettelijk kader een goed werkend geheel vormt.

Wetsvoorstel pensioenverdeling bij scheiding

De Wet pensioenverdeling bij scheiding (Wps) zou vanaf 2021 de opvolger moeten worden van de huidige Wet verevening pensioenrechten bij scheiding. Al vrij snel werd de inwerkingtreding uitgesteld naar de einddatum van de transitieperiode van de Wet toekomst pensioenen. Die datum is inmiddels voorzien voor 1 januari 2028.

In de tussentijd wilde de regering maatregelen nemen die de positie van de ex-partners bij de verdeling van pensioen bij scheiding al eerder zouden moeten verbeteren. Een van de maatregelen is dat de termijn voor het indienen van het Mededelingsformulier zou

verlengd worden van twee naar vijf jaar. Een andere maatregel is de gevolgen van de scheiding voor het pensioen van de deelnemer en de ex-partner op Mijn Pensioenoverzicht te vermelden.

De invoering van deze maatregelen is uitgesteld. De internetconsultatie voor deze wijziging zal volgens de minister van SZW pas begin 2026 plaatsvinden. Als de wet in 2028 in werking moet treden, is er erg weinig tijd om die tussentijdse wijzigingen van enige betekenis te laten zijn.

Aanpak schijnzelfstandigheid

In 2023 heeft de Minister van het Ministerie van Sociale zaken en Werkgelegenheid het wetsvoorstel 'Verduidelijking beoordeling arbeidsrelaties en rechtsvermoeden' (VBAR) ter consultatie voorgelegd. Het wetsvoorstel moet schijnzelfstandigheid tegengaan. Schijnzelfstandigen zijn zelfstandigen die op opdrachtbasis werk doen, maar waarbij op een bepaald moment blijkt dat ze eigenlijk een arbeidsovereenkomst hebben met hun opdrachtgever.

In november 2024 heeft de Raad van State zijn advies aan de regering gegeven waarin de Raad op onderdelen kritische opmerkingen maakt. Begin 2025 was het wetsvoorstel nog niet aan de Tweede Kamer aangeboden. Een verwachte datum van inwerkingtreding is op dit moment nog niet bekend.

In het wetsvoorstel is een eenduidige manier uitgewerkt om vast te stellen welke arbeidsverhouding een werkende heeft in relatie tot een werkgever. Daarnaast introduceert het wetsvoorstel een rechtsvermoeden: als een werkende arbeid verricht tegen een uurtarief dat lager is dan een jaarlijks vast te stellen grensbedrag (voorlopig vastgesteld op € 33,-) wordt vermoed dat er sprake is van een arbeidsovereenkomst.

Het is aan de werkgever om aan te tonen dat er geen sprake is van een arbeidsovereenkomst. Met name door dit rechtsvermoeden zal het voor een schijnzelfstandige veel eenvoudiger zijn om als werknemer aangemerkt te kunnen worden dan nu het geval is.

Controle door de Belastingdienst

De Belastingdienst controleert vanaf 2025 voor het eerst sinds langere tijd weer bij werkgevers op het bestaan van arbeidsrelaties die moeten worden aangemerkt als arbeidsovereenkomst, terwijl partijen de indruk hebben willen wekken dat er geen sprake was van een arbeidsovereenkomst tussen opdrachtgever en zelfstandige. De handhaving richt zich op het stimuleren van het aangaan van een arbeidsrelatie die past bij de werkelijke verhouding tussen de werkgever en degene die voor hem werkzaamheden verricht.

Mogelijke gevolgen voor pensioenfondsen

De komende wetgeving en de hervatte controles van de Belastingdienst kunnen ervoor zorgen dat arbeidsrelaties van schijnzelfstandigen sneller en vaker als arbeidsovereenkomst wordt aangemerkt. Gevolg daarvan is dat deze werknemers – mogelijk in grote aantallen – toekenning van pensioen claimen over de periode dat zij als schijnzelfstandige werkzaam waren.

Wetsvoorstel bedrag ineens

De Wet bedrag ineens, RVU en verlofsparen is in 2021 aangenomen door de Eerste Kamer. Het onderdeel 'bedrag ineens' is echter niet in werking getreden, in afwachting van een wijziging waar de Eerste Kamer om heeft gevraagd. De Eerste Kamer wilde het mogelijk maken de betaling van het bedrag ineens uit te stellen tot januari van het jaar na het jaar waarin de deelnemer AOW-gerechtigd wordt. Dit geeft namelijk een lagere belastingdruk voor de deelnemer.

De Tweede Kamer heeft op 8 oktober 2024 ingestemd met het herziene wetsvoorstel, dat begin 2025 ter behandeling bij de Eerste Kamer ligt. Ook deze Kamer zal naar verwachting instemmen. De (gewezen) deelnemer krijgt dan bij ingang van zijn ouderdomspensioen de mogelijkheid om maximaal 10% van de waarde van zijn aanspraken op ouderdomspensioen (of kapitaal voor het ouderdomspensioen) ineens te ontvangen. De pensioenuitvoerder moet daaraan meewerken. De voorgenomen datum van inwerkingtreding is al diverse malen uitgesteld. Gezien de voorbereidingstijd die pensioenuitvoerders denken nodig te hebben, zal de wet mogelijk pas op 1 januari 2026 of later ingaan.

Communicatie over je pensioen

7.

Communicatie

Goede communicatie over je pensioen is cruciaal. Dat geldt al helemaal met een nieuwe Pensioenwet en een nieuwe pensioenregeling op komst. Dat brengt immers ingrijpende veranderingen met zich mee. Voor ons als pensioenfonds, maar vooral voor onze deelnemers. Het verstrekken van heldere en tijdige informatie is essentieel om vertrouwen te krijgen en dit te behouden.

Maar hoe zorgen we dat we op de juiste manier communiceren? Heel belangrijk daarbij is dat we onze deelnemers zo goed mogelijk (leren) kennen. Dat doen we niet alleen door het analyseren van nieuwsbrieven, mails, campagnes en andere uitingen, maar vooral door onze deelnemers te spreken en goed naar ze te luisteren. Bijvoorbeeld in het dagelijkse contact met de frontoffice, het organiseren van deelnemerspanels en webinars. Zo leren we hun informatiebehoefte nog beter kennen. Het goed weten te bereiken van onze deelnemers is daarbij van het grootste belang. Dat is voor de overgang naar de nieuwe regels van belang, maar ook nu die overgang nog even op zich laat wachten. De beste (digitale) bereikbaarheid zorgt ervoor dat we deelnemers zo goed mogelijk kunnen voorbereiden op hun financiële toekomst.

Panels over nieuwe pensioenregels

Een van de manieren om onze deelnemers te leren kennen en bij te praten, is het organiseren van panels. In juni 2024 vonden er drie deelnemerspanels plaats over *de nieuwe regels voor pensioen* voor Pensioenfonds KPN. Deze panels (digitaal en fysiek) vonden plaats om al onze deelnemers te informeren en te bevragen over het onderwerp. Uit de panels bleek: zowel werknemers als oud-werknemers en pensioengerechtigden zijn niet voldoende op de hoogte dat er afspraken zijn gemaakt om schommelingen in hun pensioen op te vangen. Daarom moeten we nóg beter uitleggen dat er een solidariteitsreserve is, hoe deze gevuld wordt en hoe deze gebruikt zal worden. Deze én andere uitkomsten gebruiken we om de communicatie zo goed mogelijk af te stemmen op de verschillende doelgroepen.

Nieuwe pensioenregeling KPN gaat later in

In 2023 zijn de nieuwe regels voor pensioen in Nederland ingegaan. Het pensioenfonds krijgt daarom een nieuwe pensioenregeling. Werkgever KPN maakt samen met de vakbonden afspraken over hoe de nieuwe regeling eruit komt te zien. We wilden de nieuwe pensioenregeling in laten gaan op 1 januari 2026, maar in 2024 zijn we tot de conclusie gekomen dat deze datum niet haalbaar is.

Reden voor dit uitstel is dat er nog veel moet gebeuren om de overstap mogelijk te maken. Daarnaast vinden we het uiteraard erg belangrijk dat de overgang zorgvuldig gebeurt. We hebben meer tijd nodig om dat goed te doen. We gaan er nu vanuit dat de nieuwe pensioenregeling ingaat op 1 oktober 2026.

E-mailadressen KPN'ers

In 2024 hebben we verder gewerkt aan de digitale bereikbaarheid. Dit doen we aan de hand van de (herhaal)campagnes. In samenwerking met werkgever KPN hebben we in 2024 een mailing gestuurd aan ongeveer 2700 medewerkers die nog geen privé e-mailadres hadden doorgegeven. Van deze doelgroep was wel het werk e-mailadres bekend. Uiteindelijk hebben bijna 500 KPN'ers hun e-mailadres aangepast. We bekijken of we deze actie in samenwerking met werkgever KPN in 2025 gaan herhalen.

Interactief verkort jaarverslag

Net als voorgaande jaren is er ook in 2024, naast het officiële jaarverslag, een [interactief verkort jaarverslag](#) gepubliceerd op onze website, waarin de belangrijkste informatie op een heldere, gemakkelijk leesbare manier gepresenteerd is.

Communicatie in 2024

In 2024 hebben we de communicatieacties volgens onze jaarkalender uitgevoerd. Hieronder lichten we er enkele toe:

- De campagne digitale bereikbaarheid had als doel het verzamelen van e-mailadressen. Deze campagne stond voor 2023 gepland, maar werd doorgeschoven naar maart 2024. Aangeschreven werden gepensioneerden, ex-deelnemers en ex-partners. De doelstelling van 9% werd ruimschoots gehaald. In totaal liet 16% van de totaal aangeschreven groep van 16.786 deelnemers hun e-mailadres achter en daarmee werden zij voor ons digitaal bereikbaar.
- Eind mei is de campagne Bouncers verstuurd. Aanleiding was dat er bij een digitale uiting altijd een aantal deelnemers niet wordt bereikt doordat de mail bouncet. Het doel van deze campagne is dat deelnemers inloggen, hun e-mailadres controleren en indien nodig een nieuw e-mailadres laten registreren. En dat had resultaat: ongeveer 60% van de 1.422 aangeschreven deelnemers logde in en ongeveer 40% heeft het e-mailadres aangepast.
- Verder is in juli 2024 de pagina over (maatschappelijk verantwoord) beleggen vernieuwd. Later in het jaar zijn ook de infographics over MVB geactualiseerd. Deze aanpassingen zijn gedeeld met onze deelnemers in de nieuwsbrieven.
- In samenwerking met onderzoeksbureau Kien is begin september 2024 de 0-meting over kennisniveau Wtp verstuurd aan actieven, ex-deelnemers en pensioengerechtigden. Zo weet 85% van de respondenten dat er in Nederland nieuwe regels voor pensioenen zijn. Maar er is meer uitleg vereist over het hoe en waarom van de nieuwe regeling. Minder mensen, maar nog steeds een ruime meerderheid van 70%, weet dat ook het pensioen bij Pensioenfonds KPN gaat veranderen. De uitkomsten worden meegenomen in het communicatieplan 'Inzicht in je nieuwe pensioen'.

- De campagne pensioenkeuzes is half oktober 2024 digitaal en per post verstuurd naar in totaal 13.558 actieven en ex-deelnemers van 58 jaar en ouder die nog niet met pensioen zijn gegaan. In de campagne werden zij verwezen naar de Pensioenplanner op de website. Tevens hebben we voor de groep werknemers een uitnodiging meegestuurd voor het webinar over hetzelfde onderwerp. Op donderdag 14 november 2024 keken ruim 250 deelnemers live mee naar het [webinar](#). Een mooi resultaat.
- En ook de campagne Digitale bereikbaarheid deed het goed. In totaal bezocht 24,6% van de digitaal aangeschreven deelnemers de pensioenplanner. Van de digitaal aangeschreven deelnemers heeft 18,5% van de actieve deelnemers en 18,3% van de ex-deelnemers ingelogd op de pensioenplanner. Hiermee is de doelstelling van 15,0% voor actieven wel behaald, maar de doelstelling van 20,0% voor ex-deelnemers niet. Van de per brief aangeschreven deelnemers heeft 7,3% van de actieve deelnemers en 7,0% van de ex-deelnemers ingelogd op de pensioenplanner. Daarmee werden de doelstellingen van 2,6% voor actieven en 3,5% voor ex-deelnemers behaald.
- In november 2024 hebben we, net als in 2023, meegedaan aan de Pensioen3daagse. Dit landelijk initiatief van het platform Wijzer in Geldzaken vond dit jaar voor de veertiende keer plaats op 12, 13 en 14 november. Tijdens deze drie dagen wordt er extra aandacht gevraagd voor het pensioen. In een campagne riepen we deelnemers op een pensioencheck te doen op [MijnPensioenoverzicht.nl](#).
- Samen met de werkgever KPN is, net als in 2023, in december weer een digitale en fysieke kerstkaart verstuurd naar ruim 23.000 pensioengerechtigden. Belangrijkste boodschap: uitdragen dat in verbinding blijven met elkaar van groot belang is en er te zijn wanneer iemand ons nodig heeft.
- Op 23 december 2024 is het transitieplan Wtp en de samenvatting van dit plan [gepubliceerd](#) op de website. In het transitieplan staan alle afspraken over de nieuwe pensioenregeling. Daarnaast bevat het plan ook de keuzes, overwegingen en berekeningen die de basis vormen voor de overgang naar de nieuwe pensioenregeling.

Digitale communicatie

Zoals gezegd is digitale bereikbaarheid een aandachtspunt voor Pensioenfonds KPN. We geven de voorkeur aan digitale communicatie. Digitale

communicatie is duurzamer, goedkoper, efficiënter en sneller dan post. De groei van het digitale bereik van de afgelopen jaren zet ook in 2024 door.

%-emailadressen

	2024	2023	2022	2021
Actieve deelnemers	96,7%	74,0%	77,5%	75,8%
Gewezen deelnemers	69,5%	61,7%	60,1%	57,7%
Pensioengerechtigden	78,1%	75,4%	73,8%	71,3%

Vragen van deelnemers

In 2024 hebben deelnemers 11.107 vragen gesteld aan het pensioenfonds (2023: 9.918). Ze stelden met name vragen over hun pensioenaanvragen, pensioenaanspraken, pensioenuitkeringen, echtscheiding, persoonsgegevens, website, communicatie en pensioenoverdracht.

Goed omgaan met klachten

In 2023 is een nieuwe gedragslijn van kracht geworden als het gaat om omgaan met klachten en het afleggen van verantwoording hierover. De wettelijke definitie van een klacht zoals opgenomen in de Wet toekomst pensioenen: 'elke uiting van ontevredenheid van een persoon, gericht aan de pensioenuitvoerder, wordt beschouwd als een klacht.'

Dat is een uitgebreidere definitie, want ook een deelnemer die in een telefoongesprek aangeeft 'niet zo blij te zijn' valt hier onder. Dit heeft behoorlijk veel impact op de wijze waarop onze pensioenuitvoerder TKP klachten registreert en rapporteert. Vanaf medio 2024 worden alle klantsignalen direct geregistreerd, ongeacht of deze schriftelijk of mondeling zijn geuit. Voor de eerste helft van 2024 geldt dat de pensioenuitvoerder met

terugwerkende kracht veel klantsignalen alsnog heeft kunnen registreren, maar ongetwijfeld zal ook een deel gemist zijn.

Om de dienstverlening aan deelnemers voortdurend te verbeteren, hanteren we een gestructureerde en geïntegreerde aanpak. Hierbij staat de klantbeleving centraal: de manier waarop deelnemers alle interacties ervaren gedurende de volledige klantreis en via alle kanalen. Klachten van deelnemers vormen een belangrijke bron van data die we daarvoor gebruiken. Het doel van deze klachtenanalyse is om continu te verbeteren en de dienstverlening te optimaliseren. Door klachten systematisch te onderzoeken, krijgen we inzicht in knelpunten en mogelijke verbeterkansen.

De over 2024 geregistreerde klachten zijn als volgt te categoriseren:

Rubriek gedragslijn	Aantal klachten	Geëscaleerde klachten	Geschillen
Service en klantgerichtheid	9	1	0
Behandelingsduur	4	0	0
Informatieverstrekking	22	0	0
Deelnemersportaal	23	0	0
Keuzebegeleiding	0	0	0
Pensioenberekening en -betaling	207	5	4
Registratie werknemersgegevens/datakwaliteit	13	0	0
Toepassing wet- en regelgeving: algemeen	24	1	0
Toepassing wet- en regelgeving: invaren, transitie	9	1	0
Financiële situatie	169	39	0
Duurzaamheid	0	0	0
Overig	15	0	0
Afgehandelde klachten/geschillen in 2024:	495	47	4

Onze pensioenuitvoeringsorganisatie TKP heeft inmiddels een programma 'feedback' voor medewerkers met deelnemerscontacten uitgerold en een framework opgesteld voor het vertalen van data naar concrete verbetervoorstellen. Eén van de eerste conclusies was dat veel deelnemers documentatie (o.a. de jaaropgave) niet goed kunnen vinden in het deelnemersportaal. Door de inrichting daarvan te veranderen, hebben we direct resultaat geboekt.

Ouderdomspensioen aanvragen

Klachten over het aanvragen van het ouderdomspensioen wijzen op verschillende knelpunten in het proces, met name door technische problemen op de website, verwarring door onduidelijke communicatie en vertragingen in de verwerking van aanvragen. Daarnaast ervaren deelnemers onduidelijkheid over de pensioenkeuzes en het ontbreken van flexibiliteit in opties zoals beleggingsstrategieën of partnerpensioen.

Als mogelijke verbeteracties zijn onderkend:

- Verbeter digitale functionaliteit: website vertoont technische problemen en onduidelijke navigatie. Het verbeteren van gebruiksvriendelijkheid en het integreren van belangrijke informatie zoals het IPS-saldo zou de ervaring verbeteren.
- Verbeter communicatie en documentafstemming: er is verwarring door onduidelijke communicatie en herhalende herinneringen. Duidelijkere instructies en afstemming van documenten zouden de deelnemers meer zekerheid geven.

Actuariële analyse

8.

Het verloop van de technische voorziening werd in 2024 voor een groot deel bepaald door de bewegingen van markttrentes en beleggingsrendementen.

In de tabel hieronder vind je een analyse van het actuariële resultaat. Hierbij worden de actuariële uitgangspunten van het pensioenfonds vergeleken met de werkelijke actuariële ontwikkelingen over het verslagjaar. De bedragen wijken af van de bedragen in de jaarrekening, die boekhoudkundig zijn bepaald.

Actuariële analyse

Bedragen x € 1.000	2024	2023
Resultaat op beleggingen	672.798	442.211
Resultaat op wijziging RTS	-114.176	-277.009
Resultaat op premie	4.285	21.332
Resultaat op waardeoverdrachten	638	-941
Resultaat op kosten	1.505	3.324
Resultaat op uitkeringen	-658	-154
Resultaat op kanssystemen	13.015	13.354
Resultaat op toeslagverlening	-169.477	-160
Resultaat op overige (incidentele) mutaties technische voorzieningen	1.099	-876
Resultaat op andere oorzaken	2.899	657
Totaal saldo van baten en lasten	411.928	201.738

In 2024 zijn de volgende belangrijke effecten op actuariële resultaat te onderscheiden:

Beleggingen

Onder resultaat op beleggingen wordt verstaan:

- alle directe en indirecte beleggingsopbrengsten inclusief kosten van het vermogensbeheer;
- de rentelasten over vreemd vermogen, achtergestelde leningen en rekening-courantverhoudingen met andere partijen;
- de benodigde intresttoevoeging aan de technische voorzieningen. Deze wordt vastgesteld aan de hand van de eerstejaars spot rate uit de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur (RTS) per jaar ultimo van het vorige verslagjaar.

Het resultaat op beleggingen in het boekjaar bedraagt € 673 miljoen. Een gedetailleerde onderbouwing van dit resultaat kun je vinden in het hoofdstuk 'Beleggingen'. Het rendement op de beleggingen draagt in 2024 positief bij aan de dekkingsgraad.

Wijziging rentetermijnstructuur (RTS)

De RTS ultimo 2024 ligt onder de RTS ultimo 2023. Wanneer beide curves worden uitgedrukt in één gemiddeld rentepercentage is de rente in 2024 met ongeveer 0,1%-punt gedaald, wat leidt tot een toename van de voorziening en dus tot een negatief resultaat. Het resultaat hiervan bedraagt - € 114 miljoen.

Premie

De jaarlijks vaste premie van 23% van de pensioengrondslag wordt in het premiedepot gestort. In 2024 is de opbouw van pensioenverplichtingen gefinancierd uit het premiedepot. Het resultaat op premie wordt bepaald als het verschil tussen de vaste premie en de premie op basis van de gemiddelde rente per eind 2023. Dit leidt in 2024 tot een positief resultaat van € 4 miljoen.

Kosten

Het resultaat op kosten wordt bepaald als saldo van de kostendekking vanuit de premiestelling en de vrijval kosten als gevolg van het uitbetalen van de pensioenuitkeringen enerzijds en de in de premie

opgenomen kostencomponenten en feitelijke uitvoeringskosten anderzijds. In 2024 leidt dit tot een positief resultaat van € 1,5 miljoen.

Kanssystemen

Aan het vaststellen van de technische voorzieningen liggen kanssystemen ten grondslag. De belangrijkste zijn sterfte en arbeidsongeschiktheid. De realisatie van het aantal overlijdens en invalideringen ten opzichte van de verwachtingen vooraf leidt tot een positief resultaat van € 13 miljoen.

Toeslagverlening

Het pensioenfonds kijkt voor de toeslagverlening naar de prijsstijgingen (inflatie) over de periode september tot en met september zoals door het Centraal Bureau voor de Statistiek worden gepubliceerd. De prijzen in Nederland stegen in de meetperiode september 2023 – september 2024 met 2,54%. Het bestuur heeft op basis van de financiële positie besloten om per 1 januari 2025 een gedeeltelijke toeslag te verlenen. Als gevolg van deze toeslag is de voorziening met € 169 miljoen gestegen.

Overige (incidentele) mutaties technische voorzieningen

In het boekjaar is de prognosetafel gewijzigd en zijn ook de fondsspecifieke ervaringscurves aangepast. Daarnaast zijn de gehuwdheidsfrequenties geactualiseerd en is de opslag latent wezenpensioen verlaagd van 0,7% naar 0,6%. Het resultaat als gevolg van deze wijzigingen bedraagt € 1 miljoen.

Andere oorzaken

Dit zijn overige actuariële resultaten die ontstaan doordat de feitelijke uitkomsten afwijken van wat actuariëel verondersteld is. Deze resultaten zijn niet toe te wijzen aan één van de eerdergenoemde categorieën.

Kostendeekkende premie

De kostendeekkende premie bestaat uit een actuariëel benodigde premie voor de pensioenopbouw en de risicodekkingen voor overlijden en arbeidsongeschiktheid, de solvabiliteitsopslag, de opslag voor uitvoeringskosten en de opslag voor toeslagverlening en reservetekort. De kostendeekkende premie is berekend op basis van de rentetermijnstructuur.

Bij de vaststelling van de gedempte kostendeekkende premie wordt uitgegaan van het verwachte rendement met een opslag voor de toekomstbestendige toeslagverlening van de toeslag ter hoogte van de verwachte prijsinflatie. Het bestuur heeft besloten om het ingroeipad voor de inflatie vast te zetten met als peilmoment 30 september 2023 (rentetermijnstructuur). Ook voor wat betreft de samenstelling portefeuille op zakelijke waarden is de rentetermijnstructuur per eind september 2023 genomen.

In de volgende tabel is een overzicht van de zuivere (RTS), de gedempte kostendekkende en de feitelijke premie opgenomen.

Premie voor risico pensioenfonds	RTS (incl. UFR)	Gedempt	Feitelijk
Actuarieel benodigde premie voor inkoop onvoorwaardelijke onderdelen van de regeling:			
• regulier	92.681	93.776	93.776
• risicopremie overlijden	5.301	6.152	6.152
• opslag voor uitvoeringskosten	5.487	5.536	5.536
• de risicopremie voor WIA-excedent en premievrijstelling bij invaliditeit	9.675	9.486	9.486
• solvabiliteitsopslag	18.047	0	0
Toetswaarde premie	131.191	114.950	114.950
Overige premie			
• Individueel pensioensparen			828
• Solvabiliteitsopslag DC			2.394
• Afrekening vorig boekjaar			134
Totaal feitelijke premie			118.306
<i>Waarvan</i>			
• feitelijke premie voor risico pensioenfonds			82.129
• feitelijke premie voor risico deelnemer			36.177
Totaal feitelijke premie			118.306

Het pensioenfonds voldoet aan de eis dat de feitelijke premie minimaal gelijk moet zijn aan de gedempte kostendekkende premie.

Vereist eigen vermogen

Het vereist eigen vermogen is gebaseerd op de strategische portefeuilles en is bepaald op 15,1%. Als het vereist eigen vermogen bepaald zou zijn op basis van de actuele portefeuille, zou het uitkomen op 15,2%.

Oordeel van de externe actuaris over de financiële positie

De verklaring van de actuaris is opgenomen in de jaarrekening.

Verslag intern toezicht

9.

Algemene opdracht

Pensioenfonds KPN heeft een paritair gemengd bestuursmodel. De kern van dit model is dat het intern toezicht wordt uitgevoerd door de niet-uitvoerende bestuurders. De niet-uitvoerende bestuurders zijn drie onafhankelijke deskundigen die naast hun bestuurlijke taak de intern-toezichttaak uitoefenen. Het intern toezicht houdt toezicht op het beleid, de algemene gang van zaken, adequate risicobeheersing en op de evenwichtige belangenafweging. Het intern toezicht beoogt haar toezichtstaak zodanig uit te voeren dat het bijdraagt aan het effectief en slagvaardig functioneren van het pensioenfonds en aan een beheerste en integere bedrijfsvoering.

Naast deze algemene opdracht kan het intern toezicht specifieke aspecten in zijn opdracht meenemen. Het intern toezicht heeft de specifieke aandachtspunten met het verantwoordingsorgaan besproken en het toezichtprogramma en normenkader voor het jaar 2024 met het bestuur afgestemd.

Visie op toezicht

Het intern toezicht heeft een toezichtvisie 2022-2025 opgesteld. Met deze toezichtvisie beoogt het intern toezicht een bijdrage te leveren aan het behalen van de doelstellingen van het pensioenfonds en het behoud van vertrouwen van deelnemers en stakeholders in het bestuur als "Goed Huisvader". Daarbij heeft zij de intentie om invulling te geven aan een brede taakopvatting met een kritische en onafhankelijke blik. Daarmee is de toezichtvisie ook een leidraad voor het handelen van het intern toezicht.

Specifieke aandachtspunten

In 2024 heeft het intern toezicht specifiek aandacht geschonken aan de volgende onderwerpen:

1. Opvolging van de aanbevelingen uit de rapportages intern toezicht;
2. Wet toekomst pensioenen;
3. Beheersing ICT-risico's, waaronder informatiebeveiliging en cyberrisico's;
4. Uitbestedingsrisico.

Werkwijze

Het intern toezicht hanteert een normenkader dat is gebaseerd op de Pensioenwet en de Code Pensioenfonds.

Het intern toezicht legt verantwoording af over de uitvoering van zijn taken en bevoegdheden aan het verantwoordingsorgaan, de werkgever en in het bestuursverslag. Bij de uitvoering van de toezichttaak wordt gebruik gemaakt van de rapportages van bevindingen van de sleutelfunctiehouders.

De toegevoegde waarde van het gehanteerde bestuursmodel is dat de niet-uitvoerend bestuurders in de vergaderingen van het bestuur, van de commissies en van de project/werkgroepen, voor zover zij daar zitting in hebben, zowel op proces als op inhoud hun eigen waarneming uit hoofde van hun toezichtrol of externe deskundigheid direct met de uitvoerende bestuurders kunnen delen. Op deze manier dragen zij bij aan een slagvaardiger bestuur.

Ieder kwartaal stelt het intern toezicht een rapportage op met daarin bevindingen, oordeel en aanbevelingen bij de specifieke aandachtspunten en eventuele overige opmerkingen. Hiermee wordt gedurende het jaar aandacht besteed aan het toezichtprogramma. De kwartaalrapportages worden besproken in de bestuursvergaderingen. Het bestuur reageert formeel in een schriftelijke managementreactie.

Ieder jaar evalueert het intern toezicht het eigen functioneren. Begin 2025 hebben de leden van het intern toezicht een zelfevaluatie uitgevoerd aan de hand van een vragenlijst. Hieruit zijn enkele actiepunten naar voren gekomen voor verdere opvolging.

Algemeen oordeel

Het intern toezicht is over het geheel tevreden over het functioneren van het bestuur. Ook over 2024 heeft het intern toezicht geconstateerd dat er sprake is van een onverminderd ambitieus en goed functionerend bestuur. Het pensioenfonds heeft een gezonde financiële positie. De bedrijfsvoering is gedegen en er is een goed werkende structuur met sleutelfunctiehouders, waar het intern toezicht gebruik van maakt.

Het intern toezicht heeft wel een aantal aanbevelingen, die kwalificeren als aansporing om nog verder te verbeteren. Op het gebied van projectvoering, het managen van de uitbestedingsrelatie met de pensioenuitvoeringsorganisatie en de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel blijft het bestuur voldoende uitdagingen houden.

Bevindingen en aanbevelingen

In het rapport over 2024 komt het intern toezicht tot de volgende bevindingen en aanbevelingen:

1. Opvolging van de aanbevelingen uit de rapportages intern toezicht

De reacties op de aanbevelingen uit de intern toezicht rapportage 2023 en uit de kwartaalrapportages 2024 zijn vastgelegd in de managementreacties, die na iedere rapportage door het bestuur worden vastgesteld. Het intern toezicht adviseert de huidige werkwijze vast te houden voor een efficiënte en effectieve opvolging.

2. Wet toekomst pensioenen

KPN en vakbonden hebben in 2024 afspraken gemaakt over de nieuwe pensioenregeling (SPR). In het transitieplan doen sociale partners een verzoek aan pensioenfonds KPN om de opgebouwde pensioenaanspraken en -rechten in te varen in deze pensioenregeling en de deelnemers die nadeel ondervinden van de afschaffing van de doorsneesystematiek hiervoor te compenseren. Het definitieve transitieplan is, na het doorlopen van het wettelijk vereiste hoorrecht met de GVKPN, door het bestuur eind 2024 ontvangen.

Het bestuur heeft in 2024 de nodige stappen ondernomen en heeft daarbij een tot op heden zorgvuldig proces doorlopen, om na afronding van het besluitvormingsproces gepland in 2025 de opdracht van sociale partners te kunnen aanvaarden en een beheerste overstap naar het nieuwe pensioenstelsel te kunnen maken. De beoogde invaardatum van 1 januari 2026 is om verschillende redenen uitgesteld tot later in 2026. Het invaren van de BPR-kapitalen en de bestuurlijke vastlegging van het invaarbesluit vraagt nog aandacht.

Het intern toezicht beveelt het bestuur aan om, als de besluitvorming is afgerond, zich goed voor te bereiden op het vervolgtraject met DNB en de implementatiefase. De belangrijkste aandachtspunten hierbij zijn de governance van de implementatiefase en de beschikbare capaciteit voor de implementatie binnen het pensioenfonds en bij de uitbestedingspartijen, met name op het gebied van IT.

3. Beheersing ICT risico's, waaronder informatiebeveiliging en cyberrisico's

Binnen het IT-beleid van pensioenfonds lag de focus in 2024 op de DORA (Digital Operational Resilience Act) compliance. Aan de implementatie van deze wetgeving is door het bestuur op een gestructureerde wijze invulling gegeven in een constructieve samenwerking met de uitbestedingspartners. Pensioenfonds KPN voldoet per 17 januari 2025 materieel aan de DORA wetgeving. Daar waar het pensioenfonds niet volledig voldoet aan de wetgeving is een actieplan vastgesteld.

Het intern toezicht vraagt aandacht voor het operationaliseren van de DORA vereisten in de pensioenuitvoering en het verkrijgen van de waarborgen dat dit effectief en in lijn met de DORA wetgeving plaatsvindt.

4. Uitbestedingsrisico

Met de komst van het nieuwe pensioenstelsel neemt de druk op de uitvoeringsorganisaties toe en dit brengt zowel strategische als operationele risico's met zich mee. Het capaciteitsvraagstuk raakt zowel thema's binnen de Wtp als de reguliere pensioenuitvoering. Het intern toezicht heeft het uitbestedingsrisico van de reguliere processen en daar waar de change de run raakt als apart thema benoemd. Het is van belang dat de huidige processen goed blijven functioneren. Voor de beheersing van de risico's zijn goede afspraken en monitoring cruciaal.

Het intern toezicht heeft vorig jaar de aanbeveling gedaan om voortdurend in gesprek met partijen te blijven en binnen het bestuur aandacht te blijven houden voor de risico's en de beheersing ervan. Het intern toezicht heeft geen verdere aanbevelingen en zal het onderwerp als specifiek aandachtspunt blijven volgen in haar toezichtprogramma 2025.

5. Bestuurlijke processen

Het intern toezicht ziet door de Wtp transitie ook de druk op de capaciteit bij de externe adviseurs en het bestuursbureau toenemen. Deze druk op capaciteit kan het bestuurlijk besluitvormingsproces ongewenst onder spanning zetten. Het intern toezicht vraagt hier aandacht voor.

Tot slot

Het intern toezicht bedankt het bestuur, het verantwoordingsorgaan, de medewerkers van het bestuursbureau en alle andere betrokkenen voor de professionele en plezierige samenwerking en ziet met vertrouwen uit naar de samenwerking in 2025.

Op 15 oktober 2024 is Cor van der Sluis afgetreden. Sinds 2014 was hij als bestuurder en voorzitter intern toezicht betrokken bij het pensioenfonds KPN. Het intern toezicht wil hem hartelijk danken voor zijn waardevolle bijdrage aan het functioneren van het intern toezicht en het pensioenfonds KPN.

Amersfoort, 17 april 2025

Jolanda Messerschmidt (voorzitter intern toezicht)
Gwen van Tongeren
Peter van Gameren

Reactie van het bestuur op de jaarrapportage van het intern toezicht

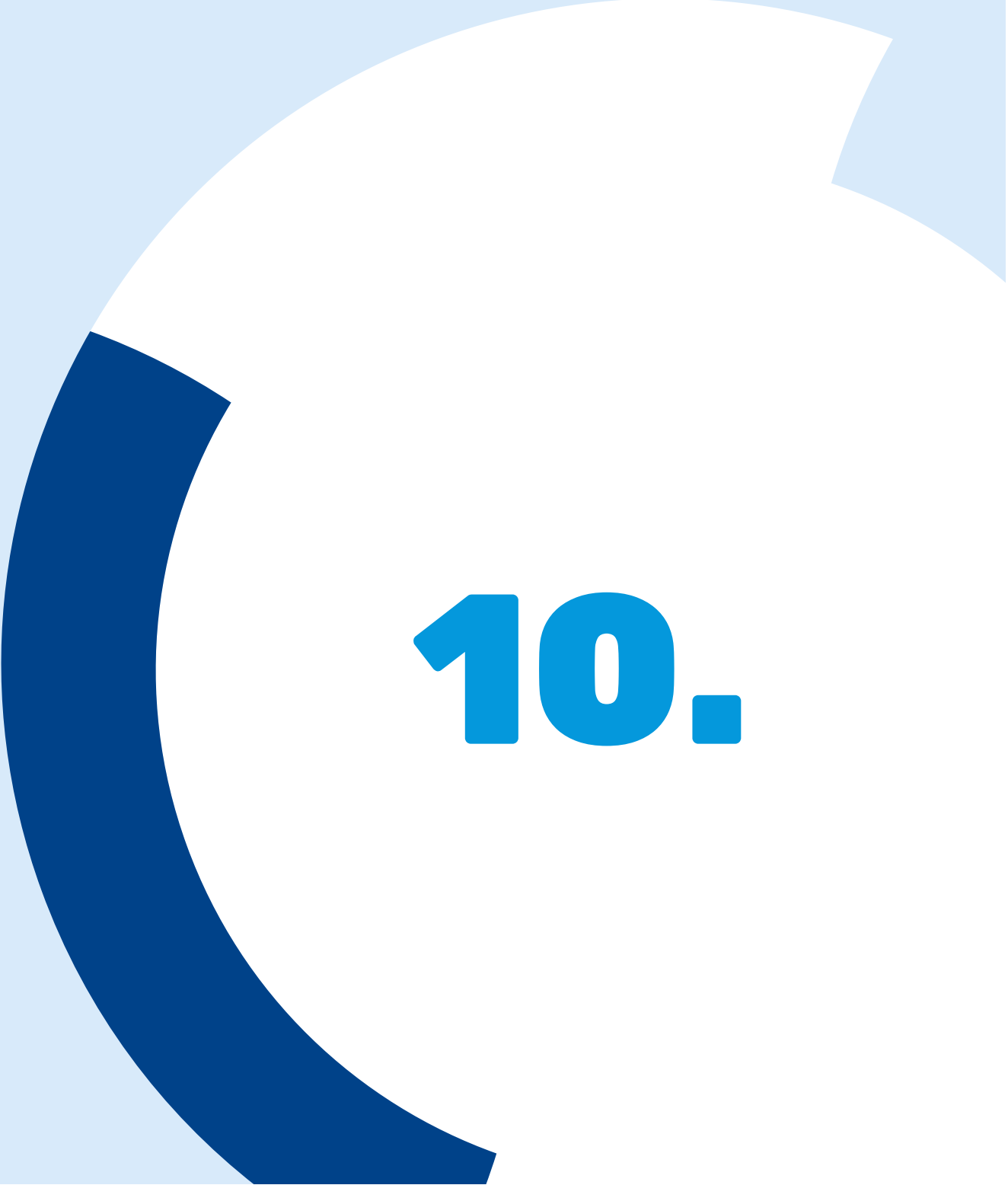
Het bestuur bedankt het intern toezicht voor de kritische houding en de aanbevelingen gedurende het jaar, de uitgebreide jaarrapportage evenals voor de waardering die in het jaarrapport voor het bestuur wordt uitgesproken. Het bestuur neemt de aanbevelingen ter harte en heeft, daar waar nodig, acties uitgezet.

Het bestuur bedankt de heer Van der Sluis voor zijn grote en deskundige inzet in de tien afgelopen jaar en stelt met tevredenheid vast dat mevrouw Messerschmidt-Otten een uitstekende opvolger is.

Het bestuur is onverminderd tevreden over de samenwerking tussen de uitvoerende en niet-uitvoerende bestuurders en is content met het feit dat het intern toezicht ondanks de dubbelrol zich niet belemmerd heeft gevoeld in haar functioneren. Daarmee is de toegevoegde waarde van het gehanteerde bestuursmodel ook in deze dynamische periode gewaarborgd, hetgeen de slagvaardigheid van het bestuur vergroot.

Het bestuur herkent zich in het oordeel van het intern toezicht dat de komende tijd, met name als gevolg van de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel, uitdagend zal blijven. Het bestuur zal zorgdragen voor een goede voortgang op dit dossier.

Verslag Verantwoordingsorgaan

10.

Inleiding

Het Verantwoordingsorgaan (hierna VO) beoordeelt het door het bestuur van Stichting Pensioenfonds KPN (hierna bestuur) gevoerde beleid en de beleidskeuzes voor de toekomst. Uitgangspunt hierbij is de vraag of het bestuur bij de genomen besluiten op een evenwichtige wijze met de belangen van actieve deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en de werkgever rekening heeft gehouden.

Het VO heeft het recht advies uit te brengen over verschillende onderwerpen, zoals:

- de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten;
- het communicatie- en voorlichtingsbeleid;
- het beloningsbeleid;
- de vorm en inrichting van het intern toezicht;
- het sluiten, wijzigen of beëindigen van een uitvoeringsovereenkomst;
- het vaststellen en wijzigen van een intern klachten- en geschillenprocedure.

Daarnaast heeft het VO het recht om een bindende voordracht te doen voor de (her)benoeming van niet-uitvoerend bestuurders alsmede een bindend advies uit te brengen bij ontslag van deze niet-uitvoerend bestuurders.

Verantwoording en werkwijze

Het afgelopen jaar heeft het VO, buiten zijn interne overleggen, deelgenomen aan:

- periodiek overleg met (vertegenwoordigers van) het bestuur en dagelijks bestuur;
- kennissessies over het nieuwe pensioenstelsel en het beleggingsbeleid;
- de jaarlijkse interview-sessies met de bestuursleden per geleding, de sleutelfunctiehouders, de certificerend actuaire, de accountant en het intern toezicht.

Het VO krijgt voldoende mogelijkheden om kennis te verwerven, o.a. door het volgen van externe trainingen. Het VO heeft toegang tot rapportages die opgesteld worden voor het pensioenfonds en tot de notulen van bestuurs- en commissievergaderingen. Voor de Wtp wordt het VO bijgestaan door adviseurs van PwC.

Het VO heeft in 2024 een zelfevaluatie uitgevoerd onder leiding van een onafhankelijke derde partij. Hierbij is uitgebreid gesproken over welke kwaliteiten en teamgedragingen het VO wil behouden, loslaten en verder ontwikkelen en wat hierbij de belangrijkste focusgebieden zijn. Over het geheel gezien is het VO tevreden met het eigen functioneren.

Andele Nauta is herbenoemd als VO-lid namens de gepensioneerden per 1 december 2024; hiervoor zijn geen verkiezingen geweest aangezien er geen geschikte tegenkandidaten waren. Per 1 januari 2025 is Luc Appeldoorn toegetreden als nieuw lid van het VO namens de werknemers. Hij vervangt Jeroen Thorenaar vanwege zijn vertrek bij KPN. Het VO heeft voldoende diversiteit overeenkomstig de Code Pensioenfonds (minimaal één vrouw en minimaal één lid onder de 40 jaar).

Uitgebrachte adviezen

Het VO heeft in 2024 de volgende adviezen uitgebracht:

Datum	Onderwerp	Advies
13-12-2023	Gewijzigde klachtenregeling (met aanvullende standpunten in februari en maart 2024, zie de opmerkingen hieronder)	Positief
19-04-2024	Profielchets niet-uitvoerend bestuurder risicomanagement en voorzitter intern toezicht	Positief
30-05-2024	Beloningsbeleid per 1 januari 2024	Positief
06-12-2024	Strategische communicatiebeleid en jaarstart 2025	Positief
06-12-2024	Communicatiebeleid Wtp	Positief
19-12-2024	Beloningsbeleid per 1 januari 2025	Positief

Het VO heeft in december 2023 een (positief) advies uitgebracht over de gewijzigde klachtenregeling. Ondanks dit positieve advies verschilt het VO op één punt van mening met het bestuur. De bestaande interne geschillencommissie uit de oude klachtenregeling is door het bestuur vervangen door een geëscaleerde klachteninstantie bestaande uit leden van het Dagelijks Bestuur (DB) van het pensioenfonds. Het VO heeft de voorkeur om de bestaande geschillencommissie – met daarin twee bestuursleden (geen DB-leden) en een onafhankelijke voorzitter – als een interne geëscaleerde klachteninstantie te handhaven. Het VO heeft hiervoor o.a. de volgende redenen:

- De bestaande geschillencommissie heeft een onafhankelijke voorzitter, waardoor de onafhankelijkheid beter gewaarborgd is bij de behandeling van geëscaleerde klachten.
- De aanwezigheid van een onafhankelijke voorzitter biedt de mogelijkheid om een extra juridische toets op de klachtafhandeling uit te voeren.
- Een geëscaleerde klachteninstantie zonder DB-leden biedt de mogelijkheid om het DB te ontlasten, zodat deze de volle aandacht kan geven aan de implementatie van de Wtp. Het aantal klachten zou na de invoering van de Wtp verder kunnen stijgen.

Het VO zal het verloop van de klachtenbehandeling nauw blijven monitoren.

Het VO heeft in 2024 twee bindende voordrachten gedaan voor het intern toezicht:

- 12 maart 2024: Bindende voordracht van Gwen van Tongeren voor de functie van Niet-Uitvoerend Bestuurslid met expertise vermogensbeheer. De herbenoeming is per 13 juni 2024 voor een periode van vier jaar.
- 10 juli 2024: Bindende voordracht van Jolanda Messerschmidt voor de functie van Niet-Uitvoerend Bestuurslid met expertise risicomanagement en tevens voorzitter van het Intern Toezicht. De voorzitter van het VO was onderdeel van de sollicitatiecommissie. De benoeming is per 15 oktober 2024 voor een periode van vier jaar. Jolanda volgt Cor van der Sluis op vanwege het aflopen van zijn derde en tevens laatste termijn.

Het VO heeft met het bestuur de afspraak gemaakt dat het bestuur een schriftelijke en gemotiveerde terugkoppeling geeft over de genomen besluiten naar aanleiding van de adviezen en eventuele aanbevelingen van het VO.

Verantwoording over 2024 – belangrijkste bevindingen

Het VO had voor 2024 alleen de invoering van de Wet toekomst pensioenen (Wtp) gedefinieerd als speerpunt, vanwege het grote belang van de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel.

Het VO heeft in 2024 intensief en constructief overleg gehad met het (dagelijks) bestuur en intern toezicht. Het VO is van mening dat het intern toezicht goed heeft gefunctioneerd over het afgelopen jaar en deelt hun belangrijkste bevindingen en aanbevelingen.

Hierna volgt een korte uitwerking van de belangrijkste bevindingen en aanbevelingen van het VO.

Invoering Wtp

Het VO heeft in 2024 veel aandacht besteed aan de invoering van de Wtp. Het VO is regelmatig bijgepraat door het bestuur en diens adviseurs over de voortgang en eventuele knelpunten en risico's bij de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel. Het VO heeft ook waar nodig overleg gevoerd met externe adviseurs.

Het pensioenfonds heeft in de afgelopen jaren hard gewerkt aan de voorbereiding van de implementatie van de Wtp. Binnen de Regiegroep Pensioenakkoord vindt nauw overleg plaats tussen de sociale partners en het pensioenfonds om te komen tot een nieuwe pensioenregeling. Op basis hiervan hebben de sociale partners op 13 december 2024 een definitief transitieplan uitgebracht. Dit transitieplan bevat de contouren van de nieuwe pensioenregeling en waar nodig compensatieregelingen voor deelnemers die nadeel ondervinden door de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel.

Het bestuur heeft in 2024 de risicohouding van actieve en inactieve deelnemers in kaart gebracht. Op basis van het transitieplan en risicohouding heeft het bestuur het

uitkerings-, beleggings- en solidariteitsbeleid geformuleerd. Vervolgens heeft het bestuur aan de hand van een evenwichtigheidskader de uitkomsten van het nieuwe beleid geëvalueerd op evenwichtigheid.

Het pensioenfonds heeft periodiek overleg gehad met pensioenuitvoeringsorganisatie TKP en vermogensbeheerder Aegon Investment Management (Aegon AM) over de noodzakelijke aanpassingen in de informatietechnologie, de pensioenadministratie en beleggingen teneinde de nieuwe pensioenregeling te kunnen uitvoeren en aan de Wtp-eisen te kunnen voldoen.

Het VO heeft het belang van de datakwaliteit en de evenwichtigheid van de complexiteitsreductie benadrukt, aangezien dit kritische factoren zijn voor de invoering van de Wtp. Het bestuur heeft samen met TKP in 2024 diverse stappen genomen op dit punt.

De transitie is voor alle pensioenfonds een complex proces. Deze complexiteit wordt versterkt door de grote financiële belangen van alle betrokken deelnemers (waarvoor een evenwichtige belangenafweging moet plaatsvinden), de afhankelijkheid van sociale partners, pensioenuitvoerings-organisaties (bijvoorbeeld de noodzakelijke en ingrijpende aanpassingen in de ICT) en vermogens-beheerders, alsmede de onzekerheid in de regelgeving door het volatiele politieke landschap. Ondanks deze factoren, is het VO van mening dat het bestuur betrokken, zorgvuldig en actief handelt om de transitie naar verwachting in de loop van 2026 tot een goed resultaat te brengen voor alle betrokken belanghebbenden.

Het VO constateert wel dat het bestuur gedurende het transitieproces in belangrijke mate steunt op externe adviseurs, waardoor afhankelijkheid blijft bestaan van hun expertise en rekenmodellen. Hierdoor is het belangrijk om aandacht te houden voor voldoende 'countervailing power' vanuit de sleutelfunctiehouders, experts binnen het bestuur of bestuursbureau of andere externe adviseurs (bijvoorbeeld met second opinions vanuit een actuarieel, juridisch of business control perspectief). Ook constateert het VO dat het bestuur tijdens de oordeelsvorming grondig te werk gaat, maar hierdoor de hoofdlijnen soms overschaduwd worden

door gedetailleerde analyses. Het VO wil benadrukken dat sleutelfunctiehouders tijdens hun beoordelingen een goede balans blijven houden tussen proces en inhoud.

Het VO heeft in 2023, 2024 en eerste kwartaal van 2025 uitgebreide analyses en beoordelingen gedaan op de nieuwe pensioenregeling (inclusief bijbehorende compensatieregelingen), de risicohouding, het evenwichtigheidskader, het beleggings-, solidariteits- en uitkeringsbeleid, alsmede de verwachte uitkomsten van dat beleid voor de verschillende deelnemersgroepen en generaties. Hierbij heeft het VO uitgebreid stilgestaan bij de evenwichtigheid van de gehele transitie voor actieve deelnemers, slapers, pensioengerechtigden en andere uitkeringsgerechtigden alsmede de werkgever. Het VO neemt deze analyses en beoordelingen mee in het advies op het invaarsbesluit dat naar verwachting in de loop van 2025 zal worden afgegeven aan het bestuur.

Bij de beoordeling van de risicohouding en het communicatiebeleid voor de Wtp, is het VO ondersteund door een zogenaamde Cohorten Commissie (CoCo). De CoCo¹ bestaat uit 12 leden die twaalf leeftijdscategorieën vertegenwoordigen, bestaande uit 8 actieve deelnemers, 2 gewezen deelnemers en 2 gepensioneerden. Het VO heeft kennisgenomen van de aanbevelingen van de CoCo en deze waar nodig meegewogen in het advies inzake het communicatiebeleid Wtp en bij de beoordeling van de risicohouding.

¹ De CoCo strekt tot uitvoering van art 115 lid 3 PW, aangezien niet alle leeftijdscategorieën in het VO vertegenwoordigd kunnen zijn. De CoCo is een tijdelijk ingestelde commissie.

Het VO geeft de volgende aandachtspunten of aanbevelingen aan het bestuur:

- Analyseer tijdig de evenwichtigheid op totaalniveau voor de periode tot aan de transitie, bij de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel alsmede in de jaren daarna, waarbij rekening wordt gehouden met o.a. de volgende ontwikkelingen:
 - de eventuele toeslagen in de komende jaren;
 - het verwachte verloop van het premiedepot en de nog te ontvangen CDC (Collective Defined Contribution) premies;
 - de te vormen reserves bij de invoering van het nieuwe pensioenstelsel;
 - de compensatie voor de toekomstige afschaffing van de doorsneepremie;
 - de afwikkeling van de complexiteitsreductie;
 - de toeslagachterstand ten tijde van de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel.
- Kijk niet alleen naar de evenwichtigheid van de gehele transitie als totaalpakket maar beoordeel ook de belangrijkste onderliggende mutaties in de pensioenverwachtingen en netto profijt voor de verschillende deelnemersgroepen, om zo een beter begrip te krijgen wat de gevolgen van de gehele transitie zijn.
- Blijf aandacht houden voor een goede uitvoerbaarheid van de nieuwe pensioenregeling bij de pensioenuitvoerders zoals TKP en Aegon AM.
- Blijf voldoende aandacht besteden aan transparante communicatie richting alle deelnemers over de inhoud en gevolgen van het nieuwe pensioenstelsel, de keuzes die de sociale partners hebben gemaakt (en wat dit betekent voor alle belanghebbenden) alsmede de vorderingen in de transitie.
- Blijf aandacht houden voor voldoende 'countervailing power' op de gemaakte berekeningen door externe adviseurs. Het VO denkt hierbij aan o.a. second opinions vanuit de sleutelfunctiehouders, experts binnen het bestuur of bestuursbureau of andere externe adviseurs.

- Houd gedurende het gehele besluitvormingsproces de focus op hoofdzaken en gebruik alleen nadere detailleringen waar dat nodig is voor een goede oordeelsvorming.
- Blijf voldoende aandacht besteden aan het versterken van de kennis en beheersingsmaatregelen van uitbestedings-, ICT- en cybersecurityrisico's, bij zowel het pensioenfonds zelf als bij de belangrijkste uitbestedingspartners.
- Per 1-1-2026 loopt de cao bij KPN af. Ga tijdig na wat de gevolgen kunnen zijn van een nieuwe cao op de transitie, het premiedepot etc.

Uitvoeringskosten 2024

Op grond van art 115a lid 2 PW laatste volzin, dient het verslag van het VO ook een oordeel te bevatten over de gemaakte uitvoeringskosten. Het VO deelt de mening van het bestuur dat de kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling in lijn zijn met de complexiteit van de pensioenregeling. De kosten liggen in 2024 en de komende jaren tijdelijk hoger door de invoering van de Wtp; naar inziens van het VO zouden de Wtp-kosten wel separaat in het jaarverslag vermeld moeten worden. De vermogensbeheerkosten zijn bij het pensioenfonds hoger dan bij andere pensioenfondsen. Dit wordt veroorzaakt door relatief veel actief beheerde beleggingen en een aantal complexe beleggingscategorieën zoals private equity, private debt en niet-beursgenoteerd vastgoed; het bestuur heeft de verwachting dat op termijn hier hogere rendementen tegenover zullen staan. Het VO constateert echter dat het rendement van enkele beleggingscategorieën (zoals private equity) in 2024 deels achterblijft ten opzichte van de benchmarks. Het VO begrijpt dat dit wel op langere termijn beoordeeld moet worden. Het VO is tenslotte van mening dat het bestuur in de beleidskeuzes voldoende aandacht heeft besteed aan de beheersing van de kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling en de kosten voor het vermogensbeheer.

Eindoordeel over 2024

Op grond van bovenstaande werkzaamheden en bevindingen, is het VO van oordeel dat het bestuur over 2024 goed heeft gehandeld om de pensioenregeling op een beheerste en evenwichtige wijze uit te voeren. Tevens is het VO van mening dat de huidige governance (bestuur, intern toezicht, de sleutelfunctiehouders en het bestuursbureau) naar behoren heeft gefunctioneerd. Het VO wil alle bestuursleden, sleutelfunctiehouders en medewerkers van het bestuursbureau bedanken voor hun inzet en ziet voor het komende jaar weer een goede samenwerking tegemoet.

Speerpunten voor 2025

Vooruitkijkend naar 2025 heeft het VO de volgende speerpunten gedefinieerd:

1. Het kritisch bewaken en invullen van de VO-rol t.b.v. de invoering Wtp
2. Evaluatie van het bestuur op het huidige bestuursmodel.

Amersfoort, 17 april 2025

J.A. van Dijk (voorzitter)

L. Appeldoorn (vanaf 1 januari 2025)

W. Belt-Berenbak (vanaf 16 januari 2024)

L.H. van Hurck

A.W. Nauta

E.P. Noorloos

J. Thorenaar (tot 31 december 2024)

W.E. Velding

Reactie van het bestuur op het verslag van het VO

Het bestuur bedankt het verantwoordingsorgaan voor zijn verslag over 2024 en wil daarbij wederom waardering uitspreken voor de niet aflatende betrokkenheid, inzet en constructieve samenwerking. Gezien de belangrijke besluiten die genomen moeten worden over de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel, is het belangrijk dat het verantwoordingsorgaan en het bestuur zich wederzijds en in vertrouwen kunnen openstellen voor discussie.

De aanbevelingen van het verantwoordingsorgaan hebben logischerwijs vooral betrekking op de Wet toekomst pensioenen. Het bestuur neemt de aanbevelingen ter harte en zal het verantwoordingsorgaan op een transparante wijze meenemen in het besluitvormingsproces.

Jaarrekening

11.

11.1

Balans per 31 december 2024

(na voorgestelde bestemming van het saldo van baten en lasten)

(bedragen x € 1.000)		31-12-2024		31-12-2023	
	Ref.				
ACTIVA					
Beleggingen voor risico pensioenfonds	1				
- Vastgoedbeleggingen		900.921		995.671	
- Aandelen		3.077.653		2.549.986	
- Vastrentende waarden		5.352.090		5.142.920	
- Derivaten		75.631		46.191	
- Overige beleggingen		1.328.807		1.256.478	
			10.735.102		9.991.246
Beleggingen voor risico deelnemers	2		1.278.435		1.186.335
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen	3		0		597
Vorderingen en overlopende activa	4		1.107.213		1.200.705
Overige activa	5		14.832		8.350
TOTAAL ACTIVA			13.135.582		12.387.233
PASSIVA					
Stichtingskapitaal en reserves	6		2.456.010		2.044.082
Technische voorzieningen					
- Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	7	8.113.593		7.778.003	
- Overige technische voorzieningen	8	14.454		13.311	
			8.128.047		7.791.314
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	9		1.278.435		1.186.335
Langlopende schulden	10		73.029		69.568
Derivaten	11		1.185.931		1.281.473
Overige schulden en overlopende passiva	12		14.130		14.461
TOTAAL PASSIVA			13.135.582		12.387.233

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de balans.

11.2

Staat van baten en lasten

(bedragen x € 1.000)		2024		2023	
	Ref.				
BATEN					
Premiebijdragen voor risico pensioenfonds	13		82.129		97.061
Premiebijdragen voor risico deelnemer	14		36.177		30.482
Beleggingsresultaten risico pensioenfonds	15		932.630		681.165
Beleggingsresultaten risico deelnemer	16		128.614		137.374
Baten uit herverzekering	17		-597		-54
Overige baten	18		2.954		1.087
TOTAAL BATEN			1.181.907		947.115
LASTEN					
Pensioenuitkeringen	19		323.119		311.902
Pensioenuitvoeringskosten	20		7.812		6.945
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	21				
- Pensioenopbouw		72.308		69.392	
- Toeslagverlening		169.477		160	
- Rentetoevoeging		262.509		240.072	
- Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten		-329.843		-318.987	
- Wijziging marktrente		114.176		277.009	
- Wijziging actuariële grondslagen		-3.207		462	
- Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		-6.004		-3.830	
- Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen		56.771		35.537	
			336.187		299.815
Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen	22		-597		-54
Mutatie overige technische voorzieningen	23		1.143		733
Mutatie pensioenverplichting voor risico deelnemers	24		92.100		118.113
Saldo herverzekering	25		-520		-104
Saldo overdrachten van rechten	26		10.680		7.597
Overige lasten	27		55		430
TOTAAL LASTEN			769.979		745.377
Saldo van baten en lasten			411.928		201.738
Bestemming van het saldo van baten en lasten					
Algemene reserve			411.928		201.738
Totaal saldo van baten en lasten			411.928		201.738

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de staat van baten en lasten.

11.3

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode

(bedragen x € 1.000)	2024		2023	
Kasstroom uit pensioenactiviteiten				
Ontvangsten				
Ontvangen premies	112.508		124.600	
Ontvangen i.v.m. overdracht van rechten	3.770		7.263	
Ontvangen uitkeringen van herverzekeraars	489		114	
Overig	2.763		605	
		119.530		132.582
Uitgaven				
Betaalde pensioenuitkeringen	-324.292		-310.766	
Betaald i.v.m. overdracht van rechten	-14.450		-14.860	
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-11.676		-10.330	
Werkgeversbijdrage t.b.v. premiedepot	-882		-17.395	
		-351.300		-353.351
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten		-231.770		-220.769
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten				
Ontvangsten				
Verkopen en aflossingen van beleggingen	4.004.875		5.356.828	
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	5.557		-44.007	
Overig	0		0	
		4.010.432		5.312.821
Uitgaven				
Aankopen beleggingen	-3.873.525		-5.297.597	
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-14.554		-10.092	
Overig	0		0	
		-3.888.079		-5.307.689
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten		122.353		5.132
Netto kasstroom		-109.417		-215.637
Koers-/omrekenverschillen		860		-477
Mutatie liquide middelen		-108.557		-216.114
Liquide middelen per 1 januari		1.335.959		1.552.073
Liquide middelen per 31 december		1.227.402		1.335.959
Mutatie liquide middelen		-108.557		-216.114

(bedragen x € 1.000)		2024	2023
Waarvan:			
Voor risico pensioenfonds		1.227.402	1.335.959
Voor risico deelnemers		0	0
Liquide middelen per 31 december		1.227.402	1.335.959

11.4

Algemeen en grondslagen

Algemeen

Activiteiten

Stichting Pensioenfonds KPN, statutair gevestigd te Amersfoort, is opgericht op 26 juni 1998. Het pensioenfonds is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 02063809.

Het doel van Stichting Pensioenfonds KPN (hierna 'het pensioenfonds') is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan pensioengerechtigden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het pensioenfonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Het pensioenfonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregelingen van de onderneming KPN N.V.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfonds. Het bestuur heeft op 17 april 2025 de jaarrekening opgemaakt.

Referenties

In de balans en de staat van baten en lasten zijn referenties opgenomen waarmee wordt verwezen naar de toelichting.

Algemene grondslagen

Alle bedragen in de jaarrekening zijn vermeld in euro's x 1.000, tenzij anders is aangegeven.

Continuïteitsveronderstelling

De gehanteerde grondslagen voor waardering en resultaatbepaling zijn gebaseerd op de continuïteitsveronderstelling.

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post 'nog af te wikkelen transacties'. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Vreemde valuta

Functionele valuta

De jaarrekening is opgesteld in euro's, zijnde de functionele en presentatievaluta van het pensioenfonds.

Transacties, vorderingen en schulden

Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers op transactiedatum. Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. De uit de afwikkeling en omrekening voortvloeiende koersverschillen komen ten gunste of ten laste van de staat van baten en lasten.

De koersen van de belangrijkste valuta's in euro's zijn:

	31-12-2024	Gemiddeld 2024	31-12-2023	Gemiddeld 2023
USD	0,9657	0,9241	0,9053	0,9249
GBP	1,2095	1,1813	1,1540	1,1498
JPN	0,0061	0,0061	0,0064	0,0066
CHF	1,0656	1,0499	1,0756	1,0294
SEK	0,0874	0,0875	0,0898	0,0871

Schattingswijziging

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld.

Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten.

In 2024 heeft het Actuariel Genootschap nieuwe sterfteveronderstellingen gepubliceerd (AG prognosetafel). Het bestuur heeft besloten de pensioenverplichtingen te waarderen met toepassing van deze veronderstellingen. Dit heeft een verlagend effect op de voorziening pensioenverplichtingen van € 14,9 miljoen en een positief effect op de dekkingsgraad van 0,20%-punt.

Ook heeft het pensioenfonds de correctiefactoren op de sterftekansen geactualiseerd. Dit heeft een verhogend effect op de voorziening pensioenverplichtingen van € 9,0 miljoen en een negatief effect op de dekkingsgraad van 0,12%-punt.

Daarnaast is de opslag wezenpensioen die bij de voorziening van latent partnerpensioen van nog niet gepensioneerde deelnemers wordt toegepast verlaagd van 0,7% naar 0,6%. Dit heeft een verlagend effect op de voorziening pensioenverplichtingen van € 0,5 miljoen en een positief effect op de dekkingsgraad van 0,01%-punt.

De basis voor vaststelling van de gehuwdheidsfrequenties voor de reservering voor latent partnerpensioen is geactualiseerd. Dit heeft een verlagend effect op de voorziening pensioenverplichtingen van € 1,0 miljoen en een positief effect op de dekkingsgraad van 0,01%-punt.

Voor het in het verleden opgebouwde zogeheten ongehuwden ouderdomspensioen is het percentage deelnemers waarvan wordt aangenomen dat ze op de pensioendatum een partner hebben aangepast van 77% naar 76%. Dit heeft een verhogend effect op de voorziening pensioenverplichtingen van € 2,0 miljoen en een negatief effect op de dekkingsgraad van 0,03%-punt.

Een tweetal pensioenproducten vanuit oude regelingen (WAO-aanvulling en ANW-hiaat) kent een onvoorwaardelijke stijging van de aanspraak. Dit heeft een verhogend effect op de voorziening pensioenverplichtingen van € 2,0 miljoen en een negatief effect op de dekkingsgraad van 0,03%-punt.

Het totaal van bovengenoemde wijzigingen van de actuariële grondslagen bedraagt een verlagend effect op de voorziening pensioenverplichtingen van € 3,2 miljoen.

Dekkingsgraden

De beleidsdekkingsgraad is gebaseerd op het rekenkundig gemiddelde van de dekkingsgraden per maandeinde over de laatste 12 maanden. Hierbij wordt steeds gebruik gemaakt van de meest actuele inschatting van de desbetreffende dekkingsgraden.

De (actuele) dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt de voorziening pensioenverplichtingen herrekend, rekening houdend met de verwachte loon- en prijsinflatie.

Grondslagen voor waardering van activa en passiva

Beleggingen

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Het begrip marktwaarde is te beschouwen als synoniem van reële waarde. Onder waardering op marktwaarde wordt verstaan: het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een passief kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde partijen, die tot een transactie bereid en onafhankelijk van elkaar zijn.

De waardering van participaties in beleggingsinstellingen geschiedt tegen marktwaarde. Voor beursgenoteerde beleggingsinstellingen is dit de marktnotering per balansdatum. De waardering van niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen geschiedt tegen marktwaarde.

Beleggingen voor risico pensioenfondsen en voor risico deelnemers worden op dezelfde wijze gewaardeerd.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vastgoedbeleggingen

Beleggingen in direct vastgoed worden gewaardeerd tegen reële waarde, zijnde de marktwaarde per balansdatum, gebaseerd op door onafhankelijke deskundigen verrichte taxaties. De gehele directe vastgoedportefeuille wordt jaarlijks door deze deskundigen getaxeerd. Indien daartoe aanleiding is, wordt bij de waardering rekening gehouden met de feitelijke verhuursituatie en/of renovatieactiviteiten. Waardeveranderingen van op marktwaarde gewaardeerde vastgoedbeleggingen worden verwerkt in de staat van baten en lasten. Op vastgoedbeleggingen wordt niet afgeschreven.

Beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers. De marktwaarde van niet-beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen is gebaseerd op het aandeel dat het pensioenfonds heeft in het voor de vastgoedbeleggingen op marktwaarde gewaardeerde eigen vermogen van de niet-beursgenoteerde vastgoedbeleggingen per balansdatum.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum.

De marktwaarde van niet-beursgenoteerde aandelen en participaties in beleggingsfondsen is gebaseerd op het aandeel dat het pensioenfonds heeft in het voor de aandelen op marktwaarde gewaardeerde eigen vermogen van het niet-beursgenoteerde aandeel per balansdatum.

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum.

Indien vastrentende waarden of participaties in beleggingsinstellingen niet-beursgenoteerd zijn, vindt waardebepaling plaats op basis van de geschatte toekomstige netto-kasstroom (rente en aflossingen) die uit de beleggingen zullen voortvloeien, contant gemaakt tegen de ultimo boekjaar geldende marktrente en rekening houdend met het risicoprofiel (kredietrisico; oninbaarheid) en de looptijden.

De lopende interest op vastrentende waarden wordt gepresenteerd als onderdeel van de marktwaarde van de vastrentende waarden.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnoteringen of, als die niet beschikbaar zijn, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingsmodellen.

Indien een derivatenpositie negatief is, wordt het bedrag onder de schulden verantwoord.

Overige beleggingen

Overige beleggingen worden gewaardeerd op marktwaarde. Indien geen marktwaarde beschikbaar is, wordt de waarde bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingsmodellen, zijnde taxaties uitgevoerd door gecertificeerde taxateurs.

De overige beleggingen bestaan uit beleggingen in private equity en liquide middelen. De vorderingen en schulden inzake beleggingen worden onder de overige vorderingen en overige schulden gepresenteerd.

Beleggingen voor risico deelnemers

De grondslagen voor de waardering van de beleggingen voor risico deelnemers zijn gelijk aan de grondslagen die voor de beleggingen voor risico van het pensioenfonds worden aangehouden.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft. Vorderingen uit herverzekeringscontracten op risicobasis worden verantwoord op het moment dat de verzekerde gebeurtenis zich voordoet.

Bij de waardering worden de herverzekerde uitkeringen contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur, onder toepassing van de actuariële grondslagen van het pensioenfonds.

Vorderingen uit herverzekeringscontracten die geclassificeerd worden als garantiecontracten worden gelijkgesteld aan de hiertegenover staande voorziening voor pensioenverplichtingen. Vorderingen uit herverzekeringscontracten die geclassificeerd worden als kapitaalcontracten worden gewaardeerd voor de waarde van het verzekerde risico op basis van de grondslagen van het contract. Bij de waardering van de vorderingen wordt rekening gehouden met de kredietwaardigheid van de herverzekeraar (afslag voor kredietrisico).

Vorderingen uit hoofde van winstdelingsregelingen in herverzekeringscontracten worden verantwoord op het moment van toekenning door de herverzekeraar.

De waardering en presentatie van beleggingsdepots gekoppeld aan kapitaalcontracten zijn overeenkomstig de grondslagen voor beleggingen. De waarde van het aandeel herverzekeraar is gelijk aan de voorziening herverzekeringsdeel technische voorziening.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Vorderingen in verband met beleggingstransacties conform RJ 610.230 zijn verantwoord onder de post vorderingen en overlopende activa.

Liquide middelen

Liquide middelen worden tegen nominale waarde gewaardeerd. Onder de liquide middelen zijn opgenomen die kas- en banktegoeden die onmiddellijk opeisbaar zijn dan wel een looptijd korter dan twaalf maanden hebben. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties.

In geval van een negatieve positie wordt het saldo aan de passiefzijde van de balans getoond.

Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden.

Stichtingskapitaal en reserves

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

De voorziening voor pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toezeggingen tot) toeslagen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de marktrente, waarvoor de actuele rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB wordt gebruikt.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of toeslagen op de opgebouwde pensioenaanspraken worden verleend. Alle per balansdatum bestaande besluiten tot toeslagverlening (ook voor besluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex ante condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van premies waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

- Als rekenrente voor de voorziening pensioenverplichting wordt gehanteerd de rentetermijnstructuur per 31 december 2024 zoals die door DNB is gepubliceerd.
- Voor mannen en vrouwen is gebruikgemaakt van de door AG gepubliceerde Prognosetafels 2024 (2023: AG Prognosetafel 2022).
- Om rekening te houden met het gegeven dat de fondspopulatie af kan wijken van de totale populatie waarop de prognosetafel is gebaseerd, is een leeftijdsafhankelijke correctiefactor op de sterftekansen toegepast op basis van de Sprenkels-ervaringssterfte 2024 (2023: Sprenkels-ervaringssterfte 2022).
- De leeftijd op balansdatum is gelijk aan de reglementaire pensioenleeftijd verminderd met de toekomstige duur.
- De leeftijd en duur worden in maanden nauwkeurig vastgesteld.
- Het leeftijdsverschil tussen een mannelijke deelnemer en zijn vrouwelijke partner wordt gesteld op 3 jaar. Het leeftijdsverschil tussen een vrouwelijke deelnemer en haar mannelijke partner wordt gesteld op -1 jaar.
- Voor de reservering voor latent partnerpensioen worden de gehuwdheidsfrequenties tot de pensioenrichtleeftijd van 68 jaar gebaseerd op de partnerfrequenties CBS 2024, met een frequentie van 100% op de pensioenrichtleeftijd (2023: CBS 2022, met een frequentie van 100% op de pensioenrichtleeftijd).

- Voor de reservering van latent wezenpensioen wordt een opslag van 0,6% op de voorziening voor latent partnerpensioen van niet gepensioneerde deelnemers opgenomen (2023: 0,7%).
- Voor toekomstige excasso- en administratiekosten wordt 3% van de netto voorziening pensioenverplichting opgenomen.
- Voor het in het verleden opgebouwde zogeheten ongehuwden ouderdomspensioen wordt aangenomen dat op de pensioendatum 76% van de deelnemers een partner zal hebben (2023: 77% van de deelnemers zal een partner hebben).
- Inkoop van aanspraken uit spaarkapitaal geschiedt tegen de actuele marktrente.
- Voor arbeidsongeschikte deelnemers wordt de TV voor het arbeidsongeschikte deel berekend als de contante waarde van de op de pensioendatum in uitzicht gestelde pensioenen bij een tot die datum voortgezette pensioenopbouw.
- Pensioenleeftijd 68.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Gezien de omvang en het draagvlak van het pensioenfonds worden alle risico's voortvloeiende uit de aangegane verplichtingen volledig in eigen beheer gehouden.

Op de balans van het pensioenfonds is ultimo 2024 geen herverzekerde voorziening opgenomen. Het herverzekeringscontract met Zwitserleven is in 2024 afgekocht. Deze voorziening had betrekking op de toekomstige inleg van arbeidsongeschikte deelnemers van KPN-Contact, zoals deze periodiek door de herverzekeraar aan het pensioenfonds wordt overgemaakt. Daarnaast bestond deze voorziening uit ingegane arbeidsongeschiktheidsuitkeringen van het voormalige Ondernemingspensioenfonds (OPF) KPN en Stichting Voorzieningsfonds Getronics (SVG).

Overige technische voorzieningen

Deze voorziening betreft de voorziening voor ingegane ziektegevallen. Deze voorziening wordt getroffen voor de verwachte toekomstige schadelast voor zieke deelnemers die op de balansdatum korter dan 24 maanden ziek zijn en die naar verwachting arbeidsongeschikt zullen worden verklaard. Deze voorziening is gelijkgesteld aan tweemaal de risicopremie voor arbeidsongeschiktheid en premievrijstelling.

Voorziening pensioenverplichting voor risico deelnemers

De waardering van de voorzieningen voor risico van deelnemers wordt bepaald door de waardering van de tegenover deze voorzieningen aangehouden beleggingen.

Langlopende schulden

Onder de langlopende schuld is het premiedepot opgenomen.

Het premiedepot is onderdeel van de CDC-financieringsafspraken tussen de sociale partners en de werkgever. Afsproken is dat tot en met 31 december 2025 een vaste premie van 23% van de som van de pensioengrondslagen per jaar wordt betaald en gestort in het premiedepot. Uit dit premiedepot wordt jaarlijks de gedempte kostendekkende premie onttrokken. Daarnaast wordt het beleggingsrendement aan dit depot toegevoegd. Wanneer onvoldoende middelen in het depot aanwezig zijn, dan wordt de opbouw in dat jaar naar evenredigheid van het tekort in het premiedepot gekort. Aan het einde van de afgesproken periode beslist het bestuur in overleg met de sociale partners wat er met een eventueel overschot gebeurt, waarbij expliciet is overeengekomen dat het premiedepot of een gedeelte hiervan in geen geval terugvloeit naar de werkgever.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Schulden in verband met beleggingstransacties conform RJ 610.268 zijn verantwoord onder de post overige schulden en overlopende passiva.

Kortlopende schulden hebben een looptijd korter dan een jaar.

Grondslagen voor bepaling van het resultaat**Algemeen**

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

Onder premiebijdragen van werkgevers en werknemers wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte dan wel te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben. Extra stortingen en opslagen op de premie zijn eveneens als premiebijdragen verantwoord.

Premiebijdragen risico deelnemers

Dit betreft ontvangen (vrijwillige spaar) bijdragen van deelnemers in het kader van de beschikbare-premieregeling. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben.

Beleggingsresultaten risico pensioenfonds***Indirecte beleggingsopbrengsten***

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. (In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten.

Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten van vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden zowel de externe als de daaraan toegerekende interne kosten verstaan. Afschrijvingen en andere exploitatiekosten van onroerende zaken in exploitatie zijn in de kosten van vermogensbeheer opgenomen.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen e.d. verrekend.

Beleggingsresultaten risico deelnemers

De grondslagen voor bepaling van het resultaat betreffende beleggingsresultaten risico deelnemers zijn gelijk aan de grondslagen voor bepaling van het resultaat betreffende beleggingsresultaten risico pensioenfonds.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds***Pensioenopbouw***

Bij de pensioenopbouw zijn aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben.

Toeslagverlening

Het pensioenfonds streeft ernaar de opgebouwde pensioenrechten van de actieve deelnemers jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de prijsindex. De toeslagverlening heeft een voorwaardelijk karakter. Dit betekent dat geen recht op toeslagen bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst toeslagverlening kan plaatsvinden. Daarnaast streeft het pensioenfonds ernaar de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten (gewezen deelnemers) jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de prijsindex. Ook deze toeslagverlening heeft een voorwaardelijk karakter.

Een eventuele achterstand in de toeslagverlening kan worden ingehaald.

Rentetoevoeging

In 2024 zijn de pensioenverplichtingen opgerent met de 1-jaarsrente van de RTS-curve van 1 januari 2024 zijnde 3,439% (2023: 3,264%).

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Vooraf wordt een actuariële berekening gemaakt van de toekomstige pensioenuitvoeringskosten (met name excassokosten) en pensioenuitkeringen die in de voorziening pensioenverplichtingen worden opgenomen. Deze post betreft de vrijval ten behoeve van de financiering van de kosten en uitkeringen van het verslagjaar.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijzigingen actuariële grondslagen

De actuariële grondslagen en/of methoden worden jaarlijks beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruikgemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het pensioenfonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Een resultaat op overdrachten kan ontstaan doordat de vrijval van de voorziening plaatsvindt tegen fondstarieven, terwijl het bedrag dat wordt overgedragen gebaseerd is op de wettelijke factoren voor waardeoverdrachten. De tarieven van het pensioenfonds wijken af van de wettelijke tarieven.

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

De overige mutaties ontstaan door mutaties in de aanspraken door overlijden, arbeidsongeschiktheid en pensioneren.

Mutatie pensioen verplichtingen voor risico deelnemers

De mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers betreft de wijzigingen in de waarde van de technische voorziening voor risico deelnemers.

Saldo herverzekeringen

Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft.

Saldo overdrachten van rechten

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen. Hierin zijn tevens de collectieve waardeoverdrachten opgenomen.

Overige baten en lasten

Overige baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is volgens de directe methode opgesteld. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

De aan- en verkopen in het kasstroomoverzicht zijn niet direct aan te sluiten met de aan- en verkopen in de toelichting op de balans. De aan- en verkopen in het kasstroomoverzicht hebben betrekking op alle beleggingen van het pensioenfonds, de toelichting op de balans is gesplitst in een deel beleggingen voor risico pensioenfonds en een deel beleggingen voor risico deelnemers. Daarnaast zijn in het kasstroomoverzicht de aan- en verkopen van derivaten gesaldeerd opgenomen, waar deze in de toelichting op de balans wel zijn uitgesplitst.

11.5

Toelichting op de balans per 31 december 2024

Activa

1. Beleggingen voor risico pensioenfonds

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024	31-12-2023
Vastgoedbeleggingen	900.921	995.671
Aandelen	3.077.653	2.549.986
Vastrentende waarden	5.352.090	5.142.920
Derivaten	75.631	46.191
Overige beleggingen	1.328.807	1.256.478
Totaal	10.735.102	9.991.246

(bedragen x € 1.000)	Vastgoed-beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2024	995.671	2.549.986	5.142.920	-1.235.282	1.256.478	8.709.773
Aankopen	468.902	820.232	797.952	0	1.562.438	3.649.524
Verkopen	-521.911	-857.938	-944.143	109.745	-1.529.064	-3.743.311
Herwaardering	-41.741	565.373	355.362	15.237	61.235	955.466
Overige mutaties	0	0	0	0	-22.280	-22.280
Stand per 31 december 2024	900.921	3.077.653	5.352.090	-1.110.300	1.328.807	9.549.171
Schuldpositie derivaten (credit)						1.185.931
Totaal						10.735.102

Schattingen van de actuele waarde zijn een momentopname, gebaseerd op de marktomstandigheden en de beschikbare informatie over het financiële instrument. Deze schattingen zijn van nature subjectief en bevatten onzekerheden en een significante oordeelsvorming (bijvoorbeeld rentestand, volatiliteit, schatting van kasstromen, etc.) en kunnen derhalve niet met precisie worden vastgesteld.

In 2024 bedraagt de negatieve derivatenpositie € 1.185,9 miljoen (2023: € 1.281,5 miljoen).

In de 'overige beleggingen' worden de beleggingen in private equity en money market funds verantwoord. Daarnaast worden ook de beleggingsliquiditeiten onder 'overige beleggingen' verantwoord. De vorderingen en schulden inzake beleggingen en het onderpand op de derivaten zijn in 2024 en 2023 niet opgenomen onder de 'overige beleggingen' maar separaat opgenomen onder de vorderingen en overlopende activa en de overige schulden en overlopende passiva.

Het saldo onder overige mutaties in de categorie 'Overige beleggingen' heeft betrekking op de betalingen en ontvangsten van kasonderpand.

(bedragen x € 1.000)	Vastgoed-beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2023	1.137.622	2.261.248	5.038.151	-1.409.897	923.538	7.950.662
Aankopen	13.968	506.518	2.493.377	64.082	1.689.265	4.767.210
Verkopen	-8.750	-633.128	-2.642.846	-67.349	-1.454.693	-4.806.766
Herwaardering	-147.169	415.348	254.238	177.882	29.152	729.451
Overige mutaties	0	0	0	0	69.215	69.215
Stand per 31 december 2023	995.671	2.549.986	5.142.920	-1.235.282	1.256.478	8.709.773
Schuldpositie derivaten (credit)						1.281.473
Totaal						9.991.246

In 2023 heeft de fondsbeheerder de structuur van een aantal beleggingsfondsen vereenvoudigd. Voor het pensioenfonds betekende dit dat beleggingen in bepaalde 'feeder' fondsen verkocht werden en dat voor dezelfde waarde werd belegd in het 'master' fonds. Het pensioenfonds behield daarmee dezelfde onderliggende beleggingen. De hier uit voortvloeiende transacties zijn in bovenstaande overzicht mee genomen als verkoop respectievelijk aankoop (voor Aandelen betrof dit € 120,9 miljoen, voor Vastrentende waarden € 1.246,2 miljoen).

Vastgoedbeleggingen

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024	31-12-2023
Indirecte vastgoedbeleggingen, zijnde participaties in beleggingsinstellingen die beleggen in vastgoed	900.921	995.671
Totaal	900.921	995.671

De verkrijgingsprijs van vastgoed bedraagt per balansdatum in totaal € 878,6 miljoen (2023: € 850,9 miljoen).

Ultimo boekjaar bedragen de volgende posten meer dan 5% van de betreffende beleggingscategorie:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024		31-12-2023	
Vesteda	87.860	9,8%	75.179	7,6%
Prologis Targeted US	0	0,0%	67.337	6,8%
Prologis European Logistics	63.621	7,1%	63.128	6,3%
Morgan Stanley Prime Property	66.971	7,4%	68.696	6,9%
Bouwinvest Dutch Residential Fund	48.553	5,4%	44.902	4,5%
CBRE Europe Logistics Partner	78.180	8,7%	80.744	8,1%

Aandelen

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024	31-12-2023
Beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in aandelen	3.077.653	2.549.986
Totaal	3.077.653	2.549.986

De verkrijgingsprijs van aandelen bedraagt per balansdatum in totaal € 2.072,7 miljoen (2023: € 1.861,7 miljoen). Er zijn geen aandelenposities met een belang groter dan 5% van de beleggingen in aandelen (2023: geen).

Het pensioenfonds belegt voor € 892,4 duizend ofwel 0,01% van de totale beleggingsportefeuille in de werkgever KPN N.V. In 2023 belegde het pensioenfonds niet in de werkgever KPN N.V.

Vastrentende waarden

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024	31-12-2023
Obligaties	772.324	703.161
Hypotheekfondsen	2.023.433	2.089.510
Niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in vastrentende waarden	2.556.334	2.350.249
Totaal	5.352.090	5.142.920

De verkrijgingsprijs van vastrentende waarden bedraagt per balansdatum in totaal € 4.919,4 miljoen (2023: € 5.026,5 miljoen). Het pensioenfonds heeft geen vastrentende waarden uitgeleend (2023: geen).

De beleggingen onder "Hypotheekfondsen" betreft de beleggingen in het MM Dutch Mortgage Fund.

Ultimo boekjaar bedragen de volgende posten meer dan 5% van de betreffende beleggingscategorie:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024		31-12-2023	
Duitse staatsobligaties	401.580	7,5%	730.952	14,2%
Totaal	401.580	7,5%	730.952	14,2%

De waarde van de beleggingen in MM Dutch Mortgage Fund bedraagt € 2.023,4 miljoen en is meer dan 5% van de beleggingen in vastrentende waarden. Echter, de uiteindelijke beleggingen zijn verspreid over een veelvoud van debiteuren.

Derivaten

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024	31-12-2023
Valutaderivaten	75.631	46.191
Overige derivaten	0	0
Totaal	75.631	46.191

In de bovenstaande weergave zijn alleen de positieve derivatenposities meegenomen in verband met het hoge saldo aan negatieve rentederivaten. De negatieve derivatenpositie staat aan de passiva zijde van de balans. Een toelichting inzake de derivatenposities is opgenomen in de paragraaf Risicobeheer.

Overige beleggingen

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024	31-12-2023
Liquide middelen	123.047	144.467
Private equity	650.415	607.326
Money Market Funds	555.345	504.686
Totaal	1.328.807	1.256.478

De vorderingen en schulden inzake beleggingen worden separaat op de balans onder de vorderingen en overlopende activa en de overige schulden en overlopende passiva gepresenteerd.

Ultimo boekjaar bedragen de volgende posten meer dan 5% van de betreffende beleggingscategorie:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024		31-12-2023	
Morgan Stanley Liquidity Fund	184.886	13,9%	175.931	14,0%
Fidelity Institutional Liquidity Fund PLC	185.300	13,9%	165.355	13,2%
BlackRock ICS Euro Liquidity Fund	185.159	13,9%	163.400	13,0%
Totaal	555.345	41,8%	504.686	40,2%

Schattingen en oordelen

Zoals vermeld in de toelichting zijn de beleggingen van het pensioenfonds nagenoeg allemaal gewaardeerd tegen actuele waarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de actuele waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de actuele waarde benadert als gevolg van het kortetermijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de actuele waarde.

Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde financiële instrumenten, zoals bijvoorbeeld derivaten zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van waarderingsmodellen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten.

In onderstaand overzicht is rekening gehouden met de vorderingen en schulden inzake beleggingen en de negatieve derivaten. Hierdoor komt de eindstand niet overeen met de eindstand op de balans en de toelichting op de balans. Op basis van de boekwaarde kan het volgende onderscheid worden gemaakt:

(bedragen x € 1.000)	Directe markt-noteringen	Afgeleide markt-noteringen	Waarderings-modellen	Overig	Totaal
Vastgoedbeleggingen	0	18.633	882.288	0	900.921
Aandelen	0	3.077.653	0	0	3.077.653
Vastrentende waarden	772.324	2.556.334	2.023.433	0	5.352.090
Derivaten	0	-1.110.300	0	0	-1.110.300
Overige beleggingen	0	555.345	650.415	1.217.102	2.422.862
Stand per 31 december 2024	772.324	5.097.664	3.556.136	1.217.102	10.643.226

(bedragen x € 1.000)	Directe markt-noteringen	Afgeleide markt-noteringen	Waarderings-modellen	Overig	Totaal
Vastgoedbeleggingen	0	20.421	975.251	0	995.671
Aandelen	0	2.549.986	0	0	2.549.986
Vastrentende waarden	703.161	2.350.249	2.089.510	0	5.142.920
Derivaten	0	-1.235.282	0	0	-1.235.282
Overige beleggingen	0	504.686	607.326	1.341.526	2.453.537
Stand per 31 december 2023	703.161	4.190.059	3.672.086	1.341.526	9.906.832

2. Beleggingen voor risico deelnemers

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024	31-12-2023
Vastgoedbeleggingen	65.884	60.238
Aandelen	592.960	542.146
Vastrentende waarden	618.200	581.301
Overige beleggingen	1.391	2.650
Totaal	1.278.435	1.186.335

(bedragen x € 1.000)	Vastgoed-beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2024	60.238	542.146	581.301	2.650	1.186.335
Aankopen	11.832	135.278	76.624	268	224.001
Verkopen	-9.583	-187.212	-63.175	-1.593	-261.563
Herwaardering	3.398	102.748	23.450	66	129.662
Stand per 31 december 2024	65.884	592.960	618.200	1.391	1.278.435

(bedragen x € 1.000)	Vastgoed-beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2023	55.086	495.781	514.031	3.324	1.068.222
Aankopen	10.089	60.281	460.017	1.103	531.490
Verkopen	-8.475	-112.571	-429.018	-1.856	-551.920
Herwaardering	3.538	98.655	36.271	79	138.543
Stand per 31 december 2023	60.238	542.146	581.301	2.650	1.186.335

In 2023 heeft de fondsbeheerder de structuur van een aantal beleggingsfondsen vereenvoudigd. Voor het pensioenfonds betekende dit dat beleggingen in bepaalde 'feeder' fondsen verkocht werden en dat voor dezelfde waarde werd belegd in het 'master' fonds. Het pensioenfonds behield daarmee dezelfde onderliggende beleggingen. De hier uit voortvloeiende transacties zijn in bovenstaande overzicht mee genomen als verkoop respectievelijk aankoop (voor Aandelen betrof dit € 21,5 miljoen, voor Vastrentende waarden € 373,6 miljoen). Dit zorgt er ook voor dat de aan- en verkopen in 2023 significant hoger zijn dan in 2024.

Vastgoedbeleggingen

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024	31-12-2023
Indirecte vastgoedbeleggingen, zijnde participaties in beleggingsinstellingen die beleggen in vastgoed	65.884	60.238
Totaal	65.884	60.238

De verkrijgingsprijs van vastgoed bedraagt per balansdatum in totaal € 60,8 miljoen (2023: € 57,8 miljoen).

Aandelen

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024	31-12-2023
Beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in aandelen	592.960	542.146
Totaal	592.960	542.146

De verkrijgingsprijs van aandelen bedraagt per balansdatum in totaal € 403,8 miljoen (2023: € 395,2 miljoen).

Vastrentende waarden

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024	31-12-2023
Beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in vastrentende waarden	618.200	581.301
Totaal	618.200	581.301

De verkrijgingsprijs van vastrentende waarden bedraagt per balansdatum in totaal € 591,9 miljoen (2023: € 576,8 miljoen).

Overige beleggingen

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024	31-12-2023
Beleggingsfondsen	1.391	2.650
Totaal	1.391	2.650

3. Herverzekeringsdeel technische voorziening

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024	31-12-2023
Herverzekeringsdeel technische voorziening	0	597
Totaal	0	597

Het herverzekeringscontract is in 2024 afgekocht en hiermee is het herverzekeringsdeel technische voorziening vervallen en zijn toekomstige uitkeringen opgenomen als vordering. Deze voorziening had betrekking op de toekomstige inleg van arbeidsongeschikte deelnemers van KPN-Contact, zoals deze periodiek door de herverzekeraar aan het pensioenfonds wordt overgemaakt. Daarnaast bestond deze voorziening uit ingegane arbeidsongeschiktheidsuitkeringen van het voormalige Ondernemingspensioenfonds (OPF) KPN en Stichting Voorzieningsfonds Getronics (SVG).

4. Vorderingen en overlopende activa

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024	31-12-2023
Vorderingen inzake beleggingen	1.097.630	1.197.059
Vorderingen op de werkgever	9.054	3.266
Vordering op de belastingdienst	310	174
Vordering op de herverzekeraar	66	0
Overige vorderingen en overlopende activa	153	206
Totaal	1.107.213	1.200.705

De vorderingen inzake beleggingen betreffen kas onderpand en nog af te wikkelen transacties.

De vorderingen op de werkgever hebben voornamelijk betrekking op de voorlopige premieafrekening over het jaar 2024 (€ 9,0 miljoen).

De vordering op de belastingdienst bestaat uit de terug te vorderen btw over het vierde kwartaal 2024.

De vordering op de herverzekeraar betreffen nog te verwachten uitkeringen van de herverzekeraars Nationale Nederlanden en Zwitserleven over de jaren 2025 en 2026.

De overige vorderingen en overlopende activa bestaan voornamelijk uit de nog te ontvangen creditrente over het vierde kwartaal 2024 (€ 0,1 miljoen).

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd korter dan één jaar.

5. Overige activa

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024	31-12-2023
Liquide middelen	14.832	8.350
Totaal	14.832	8.350

De tegoeden bij banken staan ter vrije beschikking van het pensioenfonds. Pensioenfonds KPN heeft een Intraday limiet van € 10,5 miljoen bij zijn huisbankier.

Passiva

6. Stichtingskapitaal en reserves

(bedragen x € 1.000)	2024	2023
Stand per 1 januari	2.044.082	1.842.344
Bestemming saldo van baten en lasten boekjaar	411.928	201.738
Stand per 31 december	2.456.010	2.044.082

Dekkingsgraden, vermogensposities en herstelplan

	31-12-2024	31-12-2023
Actuele dekkingsgraad	126,1%	122,8%
Reële dekkingsgraad	99,6%	96,2%
Beleidsdekkingsgraad	126,8%	123,7%

Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt ten behoeve van deze berekening de voorziening pensioenverplichtingen herrekend, rekenend houdend met de verwachte prijsinflatie. Doordat het premiedepot is opgenomen onder de langlopende schulden, wordt deze niet meegeteld in de bepaling van de dekkingsgraad. De reële dekkingsgraad is gelijk aan de beleidsdekkingsgraad gedeeld door de beleidsdekkingsgraad die is vereist voor de volledige toeslagverlening op basis van prijsinflatie. Op basis van deze definitie komt de reële dekkingsgraad ultimo 2024 uit op 99,6% (2023: 96,2%).

Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het pensioenfonds gebruik van het standaardmodel. Het bestuur acht het gebruik van het standaardmodel passend voor de risico's van het pensioenfonds. De uitkomsten van de solvabiliteitstoets zijn opgenomen onder de paragraaf 'Risicobeheer'.

Op basis hiervan bedraagt het (minimaal) vereist vermogen op 31 december:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024	31-12-2023
Stichtingskapitaal en reserves	2.456.010	2.044.082
Minimaal vereist eigen vermogen	343.864	329.676
Vereist eigen vermogen	1.417.466	1.480.695

De vermogenspositie van het pensioenfonds kan ultimo 2024 gekarakteriseerd worden als een situatie met een toereikende solvabiliteit omdat de beleidsdekkingsgraad hoger is dan de dekkingsgraad die hoort bij het vereist vermogen.

Herstelplan

Per 30 juni 2021 was de beleidsdekkingsgraad hoger dan de vereiste dekkingsgraad. Hiermee was het pensioenfonds per deze datum uit herstel. Omdat de beleidsdekkingsgraad per 31 december 2024 (126,8%) ook hoger is dan de vereiste dekkingsgraad (115,1%), hoeft het pensioenfonds geen actualisatie van het herstelplan in te dienen in 2025, omdat de verplichting per 30 juni 2021 al was vervallen.

Op grond van het financieel toetsingskader, moet een pensioenfonds jaarlijks een haalbaarheidstoets uitvoeren. Daarnaast moet het pensioenfonds laten zien dat het afgesproken premiebeleid reëel en haalbaar is, alsook dat het pensioenfonds een voldoende herstelkracht heeft vanuit het niveau van het minimaal vereist eigen vermogen.

Voor pensioenfondsen die naar verwachting volledig zullen invaren en die na invaren naar verwachting geen flexibele premieregeling met een vastgestelde uitkering uit zal voeren, is de mogelijkheid geboden om van de jaarlijkse haalbaarheidstoets af te zien. Dit is voor ons pensioenfonds het geval. Wij hebben gekozen van de mogelijkheid gebruik te maken om geen haalbaarheidstoets uit te voeren.

Statutaire regelingen omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Er zijn geen statutaire bepalingen betreffende de bestemming van het resultaat. Het saldo van de staat van baten en lasten is toegevoegd aan de algemene reserve.

7. Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024	31-12-2023
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	8.113.593	7.777.406
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen	0	597
Totaal	8.113.593	7.778.003

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

(bedragen x € 1.000)	2024	2023
Stand per 1 januari	7.777.406	7.477.591
Pensioenopbouw	72.308	69.392
Toeslagverlening	169.477	160
Rentetoevoeging	262.509	240.072
Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten	-329.843	-318.987
Wijziging marktrente	114.176	277.009
Wijziging actuariële grondslagen	-3.207	462
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-6.004	-3.830
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	56.771	35.537
Stand per 31 december	8.113.593	7.777.406

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariële berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Toeslagverlening

De toeslagverlening voor deelnemers, pensioengerechtigden en gewezen deelnemers wordt gebaseerd op het afgeleide consumentenprijsindexcijfer (periode september – september). Bij een beleidsdekkingsgraad tussen 110% en de grens die nodig is voor toekomstbestendige toeslagverlening (in 2024 129,8%) kan een evenredige toeslag worden toegekend aan de actieve deelnemers. De evenredige toeslag wordt berekend op basis van de beleidsdekkingsgraad.

Voor de pensioengerechtigden en de gewezen deelnemers wordt de toeslag berekend aan de hand van het aanwezige vermogen boven de grens van 110%. De aldus bepaalde toeslag is hoger dan de evenredig berekende toeslag.

Het bestuur heeft op basis van de financiële positie besloten per 1 januari 2025 een gedeeltelijke toeslag te verlenen van 2,09% voor de actieve deelnemers en 2,17% voor de pensioengerechtigden en de gewezen deelnemers. De reguliere toeslag bedraagt in totaal € 169,5 miljoen en dit bedrag is toegevoegd aan de voorziening pensioenverplichtingen.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met 3,439% (2023: 3,264%), op basis van de 1-jaarsrente van de RTS- curve aan het begin van het verslagjaar, wat overeenkomt met een bedrag van € 262,5 miljoen.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen van de verslagperiode.

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de kosten van de verslagperiode.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur.

De gemiddelde marktrente is per 31 december 2024 2,19% (2023: 2,36%) en daarmee 0,2%-punt lager dan per 31 december 2023. Als gevolg van deze daling van de marktrente is € 114,2 miljoen toegevoegd aan de voorziening pensioenverplichtingen.

Wijziging actuariële grondslagen

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

In 2024 heeft het Actuarieel Genootschap nieuwe sterfteveronderstellingen gepubliceerd (AG prognosetafel). Het bestuur heeft besloten de pensioenverplichtingen te waarderen met toepassing van deze veronderstellingen. Dit heeft een verlagend effect op de voorziening pensioenverplichtingen van € 14,9 miljoen en een positief effect op de dekkingsgraad van 0,20%-punt.

Ook heeft het pensioenfonds de correctiefactoren op de sterftekansen geactualiseerd. Dit heeft een verhogend effect op de voorziening pensioenverplichtingen van € 9,0 miljoen en een negatief effect op de dekkingsgraad van 0,12%-punt.

Daarnaast is de opslag wezenpensioen die bij de voorziening van latent partnerpensioen van nog niet gepensioneerde deelnemers wordt toegepast verlaagd van 0,7% naar 0,6%. Dit heeft een verlagend effect op de voorziening pensioenverplichtingen van € 0,5 miljoen en een positief effect op de dekkingsgraad van 0,01%-punt.

De basis voor vaststelling van de gehuwdheidsfrequenties voor de reservering voor latent partnerpensioen is geactualiseerd. Dit heeft een verlagend effect op de voorziening pensioenverplichtingen van € 1,0 miljoen en een positief effect op de dekkingsgraad van 0,01%-punt.

Voor het in het verleden opgebouwde zogeheten ongehuwden ouderdomspensioen is het percentage deelnemers waarvan wordt aangenomen dat ze op de pensioendatum een partner hebben aangepast van 77% naar 76%. Dit heeft een verhogend effect op de voorziening pensioenverplichtingen van € 2,0 miljoen en een negatief effect op de dekkingsgraad van 0,03%-punt.

Een tweetal pensioenproducten vanuit oude regelingen (WAO-aanvulling en ANW-hiaat) kent een onvoorwaardelijke stijging van de aanspraak. Dit heeft een verhogend effect op de voorziening pensioenverplichtingen van € 2,0 miljoen en een negatief effect op de dekkingsgraad van 0,03%-punt.

Het totaal van bovengenoemde wijzigingen van de actuariële grondslagen bedraagt een verlagend effect op de voorziening pensioenverplichtingen van € 3,2 miljoen.

Wijziging uit hoofde overdracht van rechten

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024	31-12-2023
Toevoeging aan de technische voorziening	4.497	5.973
Onttrekking aan de technische voorziening	-10.501	-9.803
Totaal	-6.004	-3.830

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024	31-12-2023
Resultaat op kanssystemen:		
- Sterfte	-3.587	-6.635
- Arbeidsongeschiktheid	-937	-4.145
- Mutaties	61.134	47.027
Overige technische grondslagen	161	-710
Totaal	56.771	35.537

Het resultaat op sterfte is in 2024, net als in 2023, relatief hoog. Deelnemers leefden korter dan verwacht.

De 'mutaties' bestaan voornamelijk uit de omzetting van DC naar DB als gevolg van uitdiensttredingen en pensioneren. In de overige technische grondslagen is onder andere de waarde van de garantie voor de 0%-garantieregeling verwerkt. De mutatie van de 0%-garantieregeling betreft in 2024 een afname van € 0,1 miljoen.

De voorziening voor pensioenverplichtingen, exclusief het herverzekerde deel van de technische voorziening en de overige technische voorziening is naar categorieën ultimo 2024 als volgt samengesteld:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024		31-12-2023	
	Voorziening	Aantallen	Voorziening	Aantallen
Actieven	1.409.414	10.952	1.369.754	11.055
Gewezen deelnemers	2.436.498	36.155	2.391.035	36.511
Pensioengerechtigden	4.267.681	24.720	4.016.617	23.926
Totaal	8.113.593	71.827	7.777.406	71.492

Korte beschrijving pensioenregeling

De pensioenregeling betreft een gecombineerde regeling. Tot het salarisdeel van € 45.378 betreft het een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling (artikel 10 Pensioenwet: uitkeringsovereenkomst) en vanaf € 45.378 betreft het een beschikbare-premieregeling (artikel 10 Pensioenwet: premieovereenkomst).

De pensioenleeftijd bedraagt 68 jaar, uitstel en vervroeging is mogelijk en er is geen sprake van een toetredingsleeftijd.

Jaarlijks wordt in de middelloonregeling een aanspraak op ouderdomspensioen opgebouwd van 1,875% van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. Het pensioengevend salaris betreft het vaste maandsalaris, verhoogd met 8/10,5de deel van het cao-budget. Daarnaast zijn bepaalde variabele en vaste salariscomponenten pensioengevend. De franchise bedraagt voor 2024 € 17.545 en met ingang van 2024 is er sprake van een maximum pensioengevend salaris van € 137.800.

De beschikbare-premieregeling heeft een leeftijdsafhankelijke staffel. Het saldo wordt voor (gewezen) deelnemers omgezet op de pensioendatum tegen de dan geldende omzettingfactoren. Het bestuur is bevoegd om deze omzettingfactoren aan te passen. De inkooptarieven voor de BPR- en de IPS-regeling worden vastgesteld op de maandelijks gepubliceerde rentetermijnstructuur.

Er is sprake van een recht op nabestaanden- en wezenpensioen en premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid. Jaarlijks beslist het bestuur van het pensioenfonds de mate waarin over de opgebouwde aanspraken toeslag wordt verleend.

Toeslagverlening

De toeslagen op pensioenrechten en pensioenaanspraken worden jaarlijks vastgesteld door het bestuur van het pensioenfonds. Er bestaat een ambitie om jaarlijks de pensioenrechten en pensioenaanspraken aan te passen. De daadwerkelijke toeslag in een jaar is voorwaardelijk en is afhankelijk van de hoogte van de beschikbare middelen. De toeslag bedraagt maximaal de stijging van de consumentenprijsindex (cpi) voor alle bestedingen (afgeleid) over de periode september-september, zoals vastgesteld door het CBS.

Er is geen recht op toekomstige toeslagen. Het is niet zeker of en in hoeverre in de toekomst wordt geïndexeerd. Het pensioenfonds heeft geen geld gereserveerd voor toekomstige toeslagen. Toeslagen zijn afhankelijk van de middelen van het pensioenfonds, en daarvoor zijn beleggingsresultaten een belangrijk element.

Het bestuur heeft op basis van de financiële positie besloten per 1 januari 2025 een gedeeltelijke toeslag te verlenen van 2,09% voor de actieve deelnemers en 2,17% voor de pensioengerechtigden en de gewezen deelnemers.

Inhaaltoeslagen

Onder bepaalde omstandigheden kunnen inhaaltoeslagen worden toegekend. Inhaaltoeslagen zijn toeslagen die worden toegezegd, voor zover in het verleden niet voor 100% is geïndexeerd. Om inhaaltoeslagen te kunnen toekennen is een hoge dekkingsgraad vereist. Het bestuur van het pensioenfonds geeft in zijn jaarrekening elk jaar een specificatie van het verschil tussen de volledige en de werkelijk toegekende toeslagen.

De percentages uit het verleden van het pensioenfonds en ondernemingspensioenfonds KPN zijn naar rato samengevoegd opgenomen.

Actieve deelnemers	Volledige toeslag-verlening	Toegekende toeslagen	Vershil	Cumulatief verschil (t.o.v. ambitie)
2014	1,08%	0,34%	0,74%	9,05%
2015	0,57%	0,38%	0,19%	9,26%
2016	0,39%	0,00%	0,39%	9,69%
2017	-0,01%	0,00%	-0,01%	9,68%
2018	1,47%	0,74%	0,73%	10,48%
2019	1,47%	1,11%	0,36%	10,87%
2020	1,64%	0,41%	1,23%	12,24%
2021	0,99%	0,11%	0,88%	13,23%
2022	2,57%	2,57%	0,00%	13,23%
2023	17,16%	10,50%	6,66%	20,77%
2024	-1,39%	0,00%	-1,39%	19,09%
2025	2,54%	2,09%	0,45%	19,63%

Het toeslagpercentage is bepaald over het lopende boekjaar en gaat in per 1 januari van het daaropvolgende jaar.

Gewezen deelnemers en pensioengerechtigden	Volledige toeslag-verlening	Toegekende toeslagen	Vershil	Cumulatief verschil (t.o.v. ambitie)
2014	1,33%	0,42%	0,91%	9,78%
2015	0,82%	0,55%	0,27%	10,08%
2016	0,64%	0,00%	0,64%	10,78%
2017	-0,01%	0,00%	-0,01%	10,77%
2018	1,47%	0,81%	0,66%	11,50%
2019	1,47%	1,16%	0,31%	11,85%
2020	1,64%	0,48%	1,16%	13,14%
2021	0,99%	0,13%	0,86%	14,11%
2022	2,57%	2,57%	0,00%	14,11%
2023	17,16%	11,82%	5,34%	20,20%
2024	-1,39%	0,00%	-1,39%	18,53%
2025	2,54%	2,17%	0,37%	18,97%

Het toeslagpercentage is bepaald over het lopende boekjaar en gaat in per 1 januari van het daaropvolgende jaar.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Het pensioenfonds had herverzekeringscontracten afgesloten met betrekking tot het risico van arbeidsongeschiktheid. Het herverzekeringscontract met Zwitserleven is in 2024 afgekocht en daarom is er geen sprake meer van een herverzekeringsdeel technische voorzieningen.

Mutatie overzicht herverzekeringsdeel technische voorziening

(bedragen x € 1.000)	2024	2023
Stand per 1 januari	597	651
Overige actuariële wijzigingen	-597	-54
Stand per 31 december	0	597

8. Overige technische voorzieningen

Voorziening voor arbeidsongeschiktheid

(bedragen x € 1.000)	2024	2023
Stand per 1 januari	13.311	12.578
Overige actuariële wijzigingen	1.143	733
Stand per 31 december	14.454	13.311

Deze voorziening betreft de voorziening voor ingegane ziektegevallen. De voorziening heeft overwegend een langlopend karakter. De voorziening voor arbeidsongeschiktheid is gelijk aan twee keer de risicopremie uit de premiestelling van het komende jaar.

9. Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemer

De pensioenregeling voor risico deelnemers is een beschikbare-premieregeling (premieovereenkomst). De regeling is bedoeld voor deelnemers met een salaris boven de BPR-grens.

De premie is gebaseerd op een leeftijdsafhankelijke premiestaffel. Het pensioenfonds ontvangt jaarlijks de premie van de werkgever en maakt deze over aan de vermogensbeheerder. De deelnemer betaalt geen aankoop en/of verkoopkosten. De kosten van beleggen (total expense ratio) worden direct verrekend in het rendement. Deze beleggingskosten zijn afhankelijk van het depot waarin wordt belegd.

De hoogte van de beleggingsrendementen (en daarmee het te bereiken eindkapitaal) is naast de premie afhankelijk van het door de deelnemer geselecteerde beleggingsprofiel en de binnen dit profiel aangekochte beleggingen. Het uiteindelijk te bereiken kapitaal is hiermee onzeker en volledig voor risico van de deelnemer.

Per 1 september 2016 is de Wet Verbeterde Premieregeling (WVP) in werking getreden. Het pensioenfonds biedt per 1 januari 2019 de mogelijkheid om een variabele pensioenuitkering in te kopen. Dit betekent ook dat vanaf 1 januari 2019 de deelnemer geen mogelijkheid meer heeft om met het opgebouwde BPR-kapitaal te shoppen buiten het pensioenfonds. De deelnemers die vanaf 1 januari 2019 met pensioen gaan (en een BPR/IPS-kapitaal hebben) krijgen de keuze voorgelegd om op de pensioendatum te kiezen tussen een stabiele of een variabele uitkering.

Tussentijds opnemen van het kapitaal anders dan door middel van een waardeoverdracht is niet mogelijk.

Ultimo 2024 bedraagt de waarde van de WVP-regeling € 40,7 miljoen.

(bedragen x € 1.000)	2024	2023
Stand per 1 januari	1.186.335	1.068.222
Inleg en stortingen	35.349	30.089
Uitkeringen en onttrekkingen	-72.911	-51.342
Beleggingsresultaten risico deelnemers	129.662	139.366
Stand per 31 december	1.278.435	1.186.335

De "uitkeringen en onttrekkingen" bestaan voornamelijk uit de omzetting van DC naar DB als gevolg van uitdiensttredingen en pensioneren.

10. Langlopende schulden

Premiedepot

(bedragen x € 1.000)	2024	2023
Stand per 1 januari	69.568	82.524
Totaal toegevoegde premie	116.237	110.236
Rendement in boekjaar	4.343	4.441
	190.148	197.201
Gedempte kostendeekkende premie t.b.v. het resultaat	-114.647	-125.516
Onttrekking t.b.v. solvabiliteitsopslag pensionering	-2.394	-1.921
Nog te verrekenen met premiedepot	-78	-979
Nog te verrekenen met premiedepot (t.b.v. solvabiliteitsopslag pensionering)	0	783
Stand per 31 december	73.029	69.568

De totale premie die door de werkgevers in 2024 is gestort in het premiedepot bedraagt € 116,2 miljoen. De gedempte kostendeekkende premie is uit het premiedepot onttrokken. In de totale premie is ook een bedrag opgenomen aan voorlopige afrekening 2024. Het deel van dit bedrag dat toegerekend moet worden aan het premiedepot wordt bepaald op basis van de gedempte kostendeekkende premie. Op het moment dat deze definitief is bepaald, vindt nog een afrekening plaats.

In 2024 is een bedrag van € 2.394 onttrokken t.b.v. de financiering van de inkoop van de solvabiliteitsopslag van KPN-deelnemers bij de omzetting van DC-saldi bij pensioneren.

11. Derivaten

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024	31-12-2023
Derivaten	1.185.931	1.281.473
Totaal	1.185.931	1.281.473

Een uitgebreide toelichting inzake de derivatenpositie is opgenomen in de paragraaf Risicobeheer.

12. Overige schulden en overlopende passiva

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024	31-12-2023
Belastingen en premie sociale verzekeringen	6.049	6.013
Schulden inzake beleggingen	3.575	0
Vooruitontvangen posten	0	23
Overige schulden en overlopende passiva	4.506	8.425
Totaal	14.130	14.461

De post 'Belastingen en premie sociale verzekeringen' betreft de nog af te dragen loonheffing, die maandelijks achteraf overgemaakt wordt naar de belastingdienst.

De schulden inzake beleggingen betreffen kas onderpand en nog af te wikkelen transacties.

De overige schulden en overlopende passiva bestaan voornamelijk uit de overlopende kosten over het boekjaar 2024 van € 3,5 miljoen, de openstaande crediteuren van € 0,6 miljoen en de schuld inzake afkoop klein pensioen van € 0,4 miljoen. De openstaande crediteuren hebben voornamelijk betrekking op kosten advieskosten (€ 0,3 miljoen), kosten TKP (€ 0,1 miljoen) en kosten bestuur, bestuursbureau en verantwoordingsorgaan (€ 0,1 miljoen).

De schuld inzake niet opgevraagde pensioenen is vanaf 2024 meegenomen in de voorziening pensioenverplichtingen risico pensioenfonds. In 2023 betrof dit een bedrag van € 1,2 miljoen.

Alle schulden hebben een resterende looptijd korter dan één jaar.

11.6

Risicobeheer

Het risicobeheer met betrekking tot de balans van het pensioenfonds wordt eens in de 3 jaar op strategisch niveau grondig geëvalueerd in een ALM-studie. De uitkomsten hiervan vormen mede de basis voor het strategisch beleid van het pensioenfonds. Dit beleid en hoe het pensioenfonds de beheersing heeft ingericht is verwoord in de ABTN van het pensioenfonds, waar het is opgedeeld naar verschillende onderwerpen die invloed hebben op de balans van het pensioenfonds. Dit betreft het:

- Beleggingsbeleid;
- Premiebeleid;
- Herverzekeringsbeleid;
- Toeslagbeleid.

Risicomanagement is integraal onderdeel van de besluitvorming door het bestuur. Het bestuur is in zijn geheel primair verantwoordelijk voor het vaststellen, uitvoeren en monitoren van het risicobeleid. Het bestuur heeft de monitoring en borging van het IRM-proces belegd bij de Risicocommissie (RC) en daarnaast de verschillende onderkende hoofdrisico's toebedeeld aan de eerstelijns commissies. Hun taak is het monitoren en rapporteren over de desbetreffende risico's aan het bestuur. Hierbij wordt het pensioenfonds ondersteund door externe adviseurs en medewerkers op het Bestuursbureau.

Solvabiliteitsrisico's

Het belangrijkste risico voor het pensioenfonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het pensioenfonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten op basis van zowel algemeen geldende normen als specifieke normen die door de toezichthouder worden opgelegd.

Indien de solvabiliteit van het pensioenfonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het pensioenfonds de premie voor de onderneming en deelnemers zou moeten verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op opgebouwde pensioenrechten. In de CDC-systematiek is voorzien dat als het premiedepot onvoldoende middelen heeft om de opbouw te financieren, de opbouw verlaagd kan worden. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het pensioenfonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

Voor de bepaling van de dekkingsgraad wordt rekening gehouden met de beleggingen en verplichtingen voor risico deelnemers en het herverzekerde deel.

De aanwezige actuele dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

Ontwikkeling dekkingsgraad	2024	2023
Dekkingsgraad per 1 januari	122,8%	121,5%
Premie	-0,3%	0,0%
Uitkeringen en kosten	0,8%	0,8%
Toeslagverlening	-2,3%	0,0%
Wijziging rentetermijnstructuur voorziening pensioenverplichtingen	-1,6%	-3,8%
Beleggingsrendementen (inclusief renteafdekking)	6,2%	4,1%
Wijziging actuariële grondslagen	0,0%	0,0%
Wijziging uit hoofde overdracht van rechten	0,0%	0,0%
Overige oorzaken	0,5%	0,2%
Dekkingsgraad per 31 december	126,1%	122,8%

De bepaling van de procentuele effecten van de diverse resultaatbronnen op de dekkingsgraad zijn conform de richtlijnen van DNB alle uitgedrukt ten opzichte van de primo dekkingsgraad. Dit zorgt ervoor dat de optelling van primo dekkingsgraad plus alle afzonderlijke procentuele effecten niet leidt tot de ultimo dekkingsgraad. Het verschil tussen deze twee wordt verantwoord onder de noemer "overige oorzaken" en betreft de kruiseffecten.

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het pensioenfonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers (buffers plus de pensioenverplichtingen heten samen het vereist vermogen) wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de pensioenfondsspecifieke restrisico's (na afdekking).

Het vereist eigen vermogen heeft zich als volgt ontwikkeld:

Vereist Eigen Vermogen	2024	2023
S1 Renterisico	0,1%	2,6%
S2 Risico zakelijke waarden	12,2%	12,4%
S3 Valutarisico	3,6%	3,6%
S4 Grondstoffenrisico	0,0%	0,0%
S5 Kredietrisico	3,6%	3,6%
S6 Verzekeringstechnische risico	2,4%	2,4%
S7 Liquiditeitsrisico	0,0%	0,0%
S8 Concentratierisico	0,0%	0,0%
S9 Operationeel risico	0,0%	0,0%
S10 Actief beheerrisico	1,4%	1,4%
Diversificatie-effect	-8,2%	-9,6%
Vereist Eigen Vermogen per 31 december	15,1%	16,5%

Bovenstaande uitkomsten moeten geïnterpreteerd worden als bedragen op een schaal van € 100: dit betekent dat het vereist eigen vermogen € 15,10 is per € 100,00 verplichting en gelijk staat aan een dekkingsgraad van 115,1%.

Het Vereist Eigen Vermogen (VEV) is de omvang van het eigen vermogen waarover een pensioenfonds minimaal moet beschikken. Indien een pensioenfonds niet over dit vermogen beschikt is er sprake van een reservetekort en moet het een herstelplan indienen bij de toezichthouder. Hierbij wordt uitgegaan van de beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad (126,8%) is per 31 december 2024 hoger dan de dekkingsgraad op basis van het vereist eigen vermogen (115,1%).

Het VEV is het vermogen dat hoort bij de evenwichtssituatie van een pensioenfonds. In deze situatie is het eigen vermogen zodanig dat het over 1 jaar met een zekerheid van 97,5% meer bezittingen heeft dan verplichtingen. Per ultimo december 2024 is met het standaardmodel per risicofactor de vereiste solvabiliteit bepaald. De vereiste solvabiliteit per risicofactor is aan de hand van de voorgeschreven (wortel)formule gecombineerd tot een totaal vereiste solvabiliteit.

Diversificatievoordeel ontstaat doordat in het standaardmodel met behulp van een (wortel)formule wordt verondersteld dat niet alle risico's gelijktijdig optreden. In de formule wordt verondersteld dat een daling van de marktwaarde van zakelijke waarden samengaat met een daling van de rente. De samenhang (correlatie) tussen het renterisico en het zakelijke waarden risico/kredietrisico is 0,4. Daarnaast is de correlatie tussen zakelijke waarden en het kredietrisico 0,5. Voor de overige risicofactoren wordt geen samenhang verondersteld. Op deze wijze is er diversificatie tussen verschillende risicofactoren, d.w.z. dat niet alle risico's gelijktijdig opgetreden, meegenomen in de formule.

Het VEV is 15,1% en is gebaseerd op de strategische portefeuille, indien het VEV op basis van de feitelijke portefeuille bepaald zou zijn, zou het vereist eigen vermogen uitkomen op 15,2%.

Het vereist eigen vermogen is bepaald als de wortel van: $S1^2 + S2^2 + (0,5 \times 2 \times S1 \times S2) + S3^2 + S4^2 + S5^2 + S6^2 + S10^2$.

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024	31-12-2023
Vereist pensioenvermogen	10.823.948	10.458.344
Voorziening pensioenverplichting	9.406.482	8.977.649
Vereist eigen vermogen	1.417.466	1.480.695
Aanwezig pensioenvermogen (Totaal activa -/- schulden)	2.456.010	2.044.082
Surplus	1.038.544	563.387

In de paragraaf beleggingsrisico wordt dit nader toegelicht.

Beleggingsrisico

De belangrijkste beleggingsrisico's betreffen het markt-, krediet- en liquiditeitsrisico. Het marktrisico is uit te splitsen in renterisico, valutarisico en prijs(koers)risico. Marktrisico wordt gelopen op de verschillende beleggingsmarkten waarin het pensioenfonds op basis van het vastgestelde beleggingsbeleid actief is. De beheersing van het risico is geïntegreerd in het beleggingsproces. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid kunnen zich voorts risico's manifesteren uit hoofde van de geselecteerde managers en bewaarbedrijven (zogeheten manager- en custodyrisico), en de juridische bepalingen omtrent gebruikte instrumenten en de uitvoeringsovereenkomst (juridisch risico). Het marktrisico wordt beheerst doordat met de vermogensbeheerder specifieke mandaten zijn afgesproken, die in overeenstemming zijn met de beleidskaders en richtlijnen zoals deze zijn vastgesteld door het bestuur. Het bestuur monitort de mate van naleving van deze mandaten. De marktpositities worden periodiek gerapporteerd.

Renterisico (S1)

Renterisico is het risico dat de waarde van de portefeuille vastrentende waarden en de waarde van de pensioenverplichtingen veranderen als gevolg van ongunstige veranderingen in de marktrente. Maatstaf voor het meten van rentegevoeligheid is de duration. De duration is de gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Op balansdatum is de duratie van de beleggingen aanzienlijk korter dan de duratie van de verplichtingen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde 'duratie-mismatch'. Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van beleggingen minder snel daalt dan de waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur), waardoor

de dekkingsgraad zal stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad daalt.

Voor het afdekken van het renterisico geldt per eind 2024 een vast afdekkingsniveau van 100% van het renterisico van de verplichtingen (2023: vast afdekkingsniveau van 70% van het renterisico van de verplichtingen). Per eind van 2024 is 100,1% van het renterisico afgedekt door middel van een combinatie van de beleggingen in vastrentende waarden en renteswaps. Het pensioenfonds focust op de marktwaardering van de pensioenverplichtingen.

De waardemutatie van de beleggingen en verplichtingen (op basis van het strategische beleid) in het FTK-scenario wordt weergegeven in de onderstaande tabel. De mate van renteafdekking in het FTK-scenario is circa 98,8% (2023: 69,3%).

De duratie en het effect van de renteafdekking wordt in de onderstaande tabel samengevat.

	31-12-2024		31-12-2023	
	€	Duration	€	Duration
Vastrentende waarden (excl. derivaten)	0	4,9	0	4,9
Vastrentende waarden (incl. derivaten)	0	21,1	0	15,8
(nominale) Pensioenverplichtingen	8.113.593	15,2	7.777.406	15,3

Gerealiseerde renteafdekking

Op basis van de werkelijke renteontwikkeling kan de gerealiseerde renteafdekking over 2024 worden berekend. Deze kan afwijken van de feitelijke afdekking doordat in de feitelijke renteafdekking geen rekening wordt gehouden met niet parallel verschuiving van de rentetermijnstructuur (de verandering van rentes met verschillende looptijden kunnen van elkaar verschillen). Daarnaast kan de renteverandering van een staats- of bedrijfsobligatie (risico-opslagen) anders zijn dan van de swaprente. De rentegevoeligheid van de verplichtingen is hiervoor gebaseerd op marktwaardering en houdt geen rekening met de effecten van de UFR-methodiek. De gerealiseerde afdekking over 2024 bedroeg circa 86% (in 2023: 94%). Gedurende 2024 is de renteafdekking stapsgewijs verhoogd van 70% naar 100%.

De samenstelling van de vastrentende waarden voor risico pensioenfonds naar looptijd is als volgt:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024		31-12-2023	
Resterende looptijd < 1 jaar	280.651	5,2%	228.498	4,4%
Resterende looptijd > 1 jaar < 5 jaar	1.210.431	22,6%	1.249.491	24,3%
Resterende looptijd > 5 jaar < 10 jaar	1.087.716	20,3%	1.195.897	23,3%
Resterende looptijd > 10 jaar < 20 jaar	1.912.184	35,7%	1.567.323	30,5%
Resterende looptijd > 20 jaar	861.109	16,1%	901.711	17,5%
Totaal	5.352.090	100,0%	5.142.920	100,0%

De presentatie van de vastrentende waarden in bovenstaande looptijden hangt samen met het langetermijnkarakter van de investeringen van het pensioenfonds en het hiermee samenhangende beleid en ter vergelijking met de looptijden van de verplichtingen zoals in onderstaand overzicht weergegeven.

De resterende looptijd van de pensioenverplichtingen (excl. herverzekerde pensioenverplichtingen) kan als volgt worden weergegeven:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024		31-12-2023	
Resterende looptijd < 5 jaar	1.630.358	20,1%	1.528.191	19,6%
Resterende looptijd > 5 jaar < 10 jaar	1.538.084	18,9%	1.461.836	18,8%
Resterende looptijd > 10 jaar < 20 jaar	2.503.131	30,8%	2.421.148	31,1%
Resterende looptijd > 20 jaar	2.456.474	30,2%	2.379.542	30,5%
Totaal	8.128.047	100,0%	7.790.717	100,0%

Risico zakelijke waarden(S2)

Zakelijke waarden risico is het risico dat de waarde van de zakelijke waarden (voornamelijk aandelen, beursgenoteerd indirect vastgoed en converteerbare obligaties) verandert door veranderingen in de marktprijzen voor deze waarden. Het structurele marktrisico wordt beheerst binnen het ALM-proces. Daarin wordt een zodanige beleggingsmix vastgesteld dat het marktrisico acceptabel is. De feitelijke beleggingsmix mag binnen vastgestelde bandbreedtes afwijken van de ALM-beleggingsmix. Voor de beheersing van het marktrisico in samenhang met het renterisico wordt gebruikgemaakt van derivaten.

Valutarisico (S3)

Valutarisico betreft het risico dat de marktwaarde van de beleggingen in vreemde valuta daalt door een waardedaling van andere valuta's ten opzichte van de euro.

Binnen de categorie aandelen wordt de valuta exposure naar de Amerikaanse dollar, het Britse pond en de Japanse yen voor de helft afgedekt. Het valutarisico van de Private equity beleggingen wordt niet afgedekt. De beleggingen in vastrentende waarden luiden hoofdzakelijk in euro (of dat de valutarisico's voor het grootste gedeelte worden afgedekt). De valuta van obligaties uit opkomende landen wordt minimaal voor 80% afgedekt.

Voor de vastgoedbeleggingen worden de valutarisico's afgedekt. In het discretionaire vastgoedmandaat wordt bij de start van elke belegging in een vastgoedfonds besloten of de valuta wel of niet afgedekt wordt. Voor de beleggingen in beursgenoteerd vastgoed wordt het valutarisico van de Amerikaanse dollar, het Britse pond en de Japanse yen afgedekt.

Het totaalbedrag dat ultimo jaar in euro's is belegd, bedraagt voor afdekking 55% (2023: 58%). Het bedrag dat ultimo jaar in euro's in belegd, bedraagt na afdekking 82% (2023: 83%).

Per einde boekjaar is de waarde van de uitstaande valutatermijncontracten € -56,0 miljoen (2023: € 41,1 miljoen). Dit is inclusief de waarde van de valutatermijncontracten binnen de beleggingsfondsen van € -0,81 miljoen (2023: € -0,05 miljoen).

De valutapositie per 31 december 2024 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven. Deze tabel is samengesteld op basis van de beleggingen in aandelen, vastrentende waarden, Private equity en vastgoed. Derivaten en liquide middelen zijn in het overzicht niet opgenomen.

31-12-2024	Totaal voor afdekking	Valutaderivaten afdekking	Netto positie na afdekking
EUR	5.910.025	2.829.595	8.739.620
GBP	158.130	-92.115	66.015
JPY	138.501	-70.285	68.216
USD	3.820.112	-2.666.129	1.153.983
Overige	672.447	-57.056	615.391
Totaal	10.699.216	-55.990	10.643.226

De valutapositie per 31 december 2023 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven. Deze tabel is samengesteld op basis van de beleggingen in aandelen, vastrentende waarden, commodity's en vastgoed. Derivaten en liquide middelen zijn in het overzicht niet opgenomen.

31-12-2023	Totaal voor afdekking	Valutaderivaten afdekking	Netto positie na afdekking
EUR	5.714.061	2.538.309	8.252.370
GBP	155.064	-94.957	60.108
JPY	166.141	-83.759	82.382
USD	3.197.000	-2.254.982	942.018
Overige	633.472	-63.518	569.954
Totaal	9.865.739	41.094	9.906.832

In de solvabiliteitstoets van het pensioenfonds is in de buffers voor het valutarisico rekening gehouden met bovenstaande valutaposities en afdekkingen.

Prijrisico

Prijrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen. Het wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren.

Het prijsrisico wordt gemitigeerd door diversificatie die onder meer is vastgelegd in de strategische beleggingsmix van het pensioenfonds. In aanvulling hierop maakt het pensioenfonds voor afdekking van het prijsrisico gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten), zoals opties en futures.

Naast de strategische mix heeft het pensioenfonds in het mandaat aan de vermogensbeheerders richtlijnen gesteld aan het maximale percentage dat namens het pensioenfonds in een sector, land of tegenpartij mag worden belegd.

Naleving van deze richtlijnen wordt binnen de multimanager beleggingsfondsen door de custodian gemonitord. De totale valuta-overlay wordt gemonitord door de fiduciair beheerder.

De vorderingen en schulden inzake beleggingen zijn in onderstaande tabellen meegenomen. De segmentatie van de totale beleggingsportefeuille voor risico pensioenfonds naar regio is als volgt:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024		31-12-2023	
Europa EU	5.103.407	47,9%	5.035.105	50,8%
Afrika	92.563	0,9%	75.094	0,8%
Noord-Amerika	2.763.967	26,0%	2.295.032	23,2%
Zuid-Amerika	388.819	3,7%	347.443	3,5%
Azië-Pacific	877.406	8,2%	839.216	8,5%
Gemixt	104.502	1,0%	96.687	1,0%
Subtotaal vastgoed, aandelen en vastrentende waarden	9.330.664	87,7%	8.688.577	87,7%
Derivaten	-1.110.300	-10,4%	-1.235.282	-12,5%
Overige beleggingen incl. vorderingen en schulden	2.422.862	22,8%	2.453.537	24,8%
Totaal	10.643.226	100,0%	9.906.832	100,0%

De segmentatie van de totale beleggingsportefeuille voor risico pensioenfonds naar sectoren is als volgt:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024		31-12-2023	
Energie	131.508	1,2%	136.896	1,4%
Bouw- en grondstoffen	67.870	0,6%	82.302	0,8%
Industrie	628.200	5,9%	558.608	5,6%
Duurzame consumentengoederen	578.028	5,4%	502.168	5,1%
Consumentengebruiksgoederen	327.903	3,1%	282.003	2,8%
Gezondheidszorg	358.661	3,4%	357.024	3,6%
Vastgoed	934.173	8,8%	1.012.306	10,2%
Informatietechnologie	901.811	8,5%	725.126	7,3%
Telecommunicatie	477.266	4,5%	324.152	3,3%
Nutsbedrijven	101.635	1,0%	87.961	0,9%
Overheid en overheidsinstellingen	1.174.626	11,0%	1.175.448	11,9%
Hypotheke	2.314.346	21,7%	2.376.624	24,0%
Financiële instellingen	1.004.670	9,4%	842.421	8,5%
Liquiditeiten	155.204	1,5%	175.372	1,8%
Overige	174.763	1,6%	50.168	0,5%
Subtotaal vastgoed, aandelen en vastrentende waarden	9.330.664	87,7%	8.688.577	87,7%
Derivaten	-1.110.300	-10,4%	-1.235.282	-12,5%
Overige beleggingen incl. vorderingen en schulden	2.422.862	22,8%	2.453.537	24,8%
Totaal	10.643.226	100,0%	9.906.832	100,0%

Het vastgoed bevindt zich voor 63,2% in Europa, 21,4% in Noord-Amerika en voor 13,4% in Azië-Pacific. Daarnaast wordt 2,1% belegd in beursgenoteerd vastgoed in ontwikkelde landen. Vanwege het risico van leverage binnen de direct vastgoedportefeuille wordt de allocatie gekenmerkt als indirect vastgoed (conform voorschriften van DNB).

Grondstoffenrisico (S4)

Het pensioenfonds belegt niet in grondstoffen.

Kredietrisico (\$5)

Kredietrisico is het risico op financiële verliezen voor het pensioenfonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het pensioenfonds (potentiële) vorderingen heeft.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico's is het afwikkelingsrisico ('settlementrisico'). Dit houdt het risico in dat partijen waarmee het pensioenfonds transacties is aangegaan, niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het pensioenfonds financiële verliezen kan lijden.

Beheersing van het kredietrisico vindt plaats door het stellen van kredietwaardigheidseisen aan de tegenpartijen waarmee transacties kunnen worden gedaan. Daarnaast worden limieten gesteld aan tegenpartijen; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand bij renteswaps en het uitlenen van effecten ('securities lending'). Het gevoerde tegenpartijbeleid houdt rekening met de risicopremies waardoor het inspeelt op de actualiteit.

Ter afdekking van het afwikkelingsrisico wordt door het pensioenfonds belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementsysteem functioneert.

De samenstelling van de vastrentende waarden voor risico pensioenfonds naar regio's kan als volgt worden samengevat:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024		31-12-2023	
Zuid-Amerika	334.953	6,3%	300.618	5,8%
Noord-Amerika	612.437	11,4%	565.400	11,0%
Azië-Pacific	165.460	3,1%	163.038	3,2%
Europa	4.050.774	75,7%	3.946.336	76,7%
Afrika	83.965	1,6%	70.842	1,4%
Gemixt	104.502	2,0%	96.687	1,9%
Totaal	5.352.090	100,0%	5.142.920	100,0%

De samenstelling van de vastrentende waarden voor risico pensioenfonds naar sectoren is als volgt:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024		31-12-2023	
Energie	108.474	2,0%	100.777	2,0%
Bouw- en grondstoffen	146	0,0%	1.453	0,0%
Industrie	232.196	4,3%	189.673	3,7%
Duurzame consumentengoederen	179.210	3,3%	173.815	3,4%
Consumentengebruiksgoederen	154.906	2,9%	143.606	2,8%
Hypotheken	2.314.346	43,2%	2.376.624	46,2%
Informatietechnologie	90.286	1,7%	93.089	1,8%
Telecommunicatie	136.490	2,6%	117.860	2,3%
Nutsbedrijven	92.336	1,7%	84.024	1,6%
Overheid en overheidsinstellingen	1.174.626	21,9%	1.175.448	22,9%
Financiële instellingen	554.850	10,4%	491.173	9,6%
Gezondheidszorg	44.576	0,8%	50.461	1,0%
Liquiditeiten	94.463	1,8%	94.874	1,8%
Overige	175.185	3,3%	50.043	1,0%
Totaal	5.352.090	100,0%	5.142.920	100,0%

De samenvatting van de vastrentende waarden voor risico pensioenfondsen op basis van gemiddelde ratings eind 2024 is als volgt:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024		31-12-2023	
AAA	1.344.250	25,1%	1.361.178	26,5%
AA	2.010.146	37,6%	1.951.323	37,9%
A	546.097	10,2%	528.843	10,3%
BBB	578.247	10,8%	552.668	10,7%
BB	405.854	7,6%	325.705	6,3%
B	180.217	3,4%	186.896	3,6%
CCC	103.766	1,9%	64.665	1,3%
CC	44.022	0,8%	29.867	0,6%
C	1.927	0,0%	11.333	0,2%
D	24.585	0,5%	23.294	0,5%
Geen rating	112.980	2,1%	107.149	2,1%
Totaal	5.352.090	100,0%	5.142.920	100,0%

De beleggingen met "Geen rating" betreffen met name cash en nog niet afgewikkelde transacties in vastrentende waarden.

In de solvabiliteitstoets per eind 2024 is met het kredietrisico zoals blijkt uit bovenstaande gegevens rekening gehouden.

Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's, S6)

Het verzekeringstechnisch risico is het risico dat voortvloeit uit mogelijke afwijkingen van actuariële inschattingen die worden gebruikt voor de vaststelling van de technische voorzieningen en de hoogte van de premie. De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van langlevens, overlijden (kortleven), arbeidsongeschiktheid en het toeslagrisico.

Langlevensrisico

Het langlevensrisico is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Langlevensrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting. Door toepassing van prognosetafels met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Met de publicatie van de Prognosetafel AG2024 op 12 september 2024 geeft het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG) haar meest recente inschatting van de toekomstige overlevingskansen voor de Nederlandse bevolking. De Prognosetafel AG2024 vervangt de Prognosetafel AG2022. Volgens de nieuwe prognosetafel blijft de levensverwachting bij geboorte voor zowel mannen (90,2 jaar) als vrouwen (92,9 jaar) vrijwel ongewijzigd ten opzichte van de vorige prognosetafel. Ook de resterende levensverwachting voor een 65-jarige blijft met 20,5 voor mannen en 23,4 jaar voor vrouwen vrijwel ongewijzigd ten opzichte van de vorige prognosetafel.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het pensioenfonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het pensioenfonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het pensioenfonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen ('schadereserve'). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien.

Toeslagrisico

Het toeslagrisico omvat het risico dat de ambitie van het bestuur om toeslagen op pensioen toe te kennen in relatie tot de algemene prijsontwikkeling niet kan worden gerealiseerd. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, beleggingsrendementen, looninflatie en demografie (beleggings- en actuariële resultaten) echter, afhankelijk van de hoogte van de dekkingsgraad van het pensioenfonds. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toeslagverlening voorwaardelijk is.

De zogenaamde reële dekkingsgraad geeft inzicht in de mate waarin toeslagen kunnen worden toegekend (ook wel aangeduid als de toeslagruimte). Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden onvoorwaardelijke nominale pensioenverplichtingen verdisconteerd tegen een reële, in plaats van nominale, rentetermijnstructuur. Omdat er op dit moment geen markt voor financiële instrumenten aanwezig is waaruit de reële rentetermijnstructuur kan worden afgeleid, wordt gebruik gemaakt van een benaderingswijze.

Ultimo 2024 bedraagt de reële dekkingsgraad 99,6% (31 december 2023: 96,2%).

Het pensioenfonds heeft deze risico's verwerkt in de buffer voor het verzekeringstechnisch risico ultimo 2024.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico kan worden beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er moet eveneens rekening worden gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies.

Concentratierisico (S8)

Concentraties kunnen ertoe leiden dat het pensioenfonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) grote (veelal financiële) gevolgen hiervan ondervindt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering.

Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen maakt het bestuur gebruik van diversificatie en limieten voor beleggen in landen, regio's, landen, sectoren en tegenpartijen. Deze uitgangspunten zijn door het pensioenfonds vastgesteld op basis van de ALM-studie. De uitgangspunten zijn vastgelegd in de contractuele afspraken met de vermogensbeheerders en het bestuur monitort op kwartaalbasis de naleving hiervan.

De spreiding in de beleggingsportefeuille is weergegeven in de tabel die is opgenomen bij de toelichting op het kredietrisico. Grote posten kunnen een post van concentratierisico zijn. Om te bepalen welke posten dit betreft worden per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur opgeteld. Als grote post wordt aangemerkt elke post

die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt. Ultimo 2024 zijn de volgende posten met meer dan 2% van het balanstotaal aanwezig:

(bedragen x € 1.000)	31-12-2024		31-12-2023	
Duitse staatsobligaties	401.580	3,1%	730.952	5,9%
Totaal	401.580	3,1%	730.952	5,9%

De waarde van de beleggingen in MM Dutch Mortgage Fund bedraagt € 2.023,4 miljoen en is meer dan 2% van het balanstotaal. Echter, de uiteindelijke beleggingen zijn verspreid over een veelvoud van debiteuren.

Het pensioenfonds is zich bewust van het gegeven dat bepaalde beleggingen groter zijn dan 2% van het balanstotaal en neemt dit mee in de analyse van het beleggingsbeleid. Het pensioenfonds is van mening dat de beleggingen in voldoende mate zijn gediversifieerd.

Op grond hiervan heeft het bestuur geconcludeerd dat er geen sprake is van concentratie in de activa of verplichtingen en daarom wordt er geen buffer voor concentratierisico wordt aangehouden.

De belangrijkste vorm van concentratierisico in de verplichtingen van het pensioenfonds is de demografische opbouw van de deelnemers. Gegeven de aard is dit risico niet te beïnvloeden. Ultimo 2024 is de verhouding actieve deelnemers tussen mannen en vrouwen in het pensioenfonds: 75% - 25% (2023: 75% - 25%).

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Deze risico's worden door het pensioenfonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering zijn betrokken. Het pensioenfonds heeft de genoemde werkzaamheden uitbesteed aan TKP en Aegon AM.

Uitbestedingsrisico is het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de aan derden uitbesteede werkzaamheden dan wel door deze derden ter beschikking gestelde apparatuur en personeel worden geschaad. Het uitbestedingsrisico wordt gemitigeerd door de afspraken (kwaliteitseisen) in de uitvoeringsovereenkomst en de daaraan verbonden Service Level Agreement (SLA). Monitoring van de uitvoering door het bestuur van het pensioenfonds vindt plaats op basis van de periodieke rapportages van de externe uitvoeringsorganisaties over de uitgevoerde werkzaamheden. Tevens ontvangt het pensioenfonds van de uitvoeringsorganisaties TKP en Aegon AM een ISAE 3402 type II-rapport. De ISAE 3402-rapportage geeft inzicht in de wijze van beheersing van de operationele risico's en geeft aan of de uitvoeringsorganisatie 'in control' is. Een externe onafhankelijke accountant certificeert de ISAE 3402-rapportage.

Actief risico (S10)

Een actief beleggingsrisico ontstaat wanneer met het beleggingsbeleid binnen de beleggingscategorieën af wordt geweken van het beleid volgens de benchmark. Een gedeelte van de portefeuille van het pensioenfonds wordt actief beheerd. De standaardtoets is gebaseerd op de risico's in de benchmark en indien daarvan wordt afgeweken, ontstaat derhalve een extra beleggingsrisico.

Hierbij kunnen managers afwijken van een bepaalde benchmark, zodat zij hun kennis kunnen inzetten om een hoger rendement te behalen. Bij actief beheerde beleggingen worden er grenzen gesteld aan de mate van afwijking. Dit geldt zowel voor de Aegon AM-beleggingsfondsen als voor de individuele managers. Het risico dat gepaard gaat met actieve

beleggingen op pensioenfondsniveau wordt begrensd door een limiet te stellen op de stijging in het vereist eigen vermogen door deze beleggingen. Naast een risicobudget op totaalniveau blijven de grenzen gelden zoals ze al bestonden voor de Aegon AM-beleggingsfondsen en de grenzen die de individuele managers krijgen.

De beoogde tracking error van het pensioenfonds bedraagt eind 2024 1,6% (2023: 1,4%) op pensioenfondsniveau. Het actief risico is in de berekening van het vereist eigen vermogen opgenomen als S10. S10 heeft een omvang van tweemaal de tracking error van de portefeuille (97,5% zekerheid). Er is verondersteld dat het actief risico niet samenhangt met de andere risicofactoren.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het pensioenfonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het pensioenfonds niet beheersbaar. Het systeemrisico maakt geen deel uit van de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets.

Derivaten

Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruikgemaakt van financiële derivaten. De hoofdregel die hierbij geldt, is dat derivaten uitsluitend worden gebruikt voor zover dit passend is binnen het beleggingsbeleid van het pensioenfonds. Derivaten worden hoofdzakelijk gebruikt om de hiervoor vermelde vormen van marktrisico zo veel mogelijk af te dekken.

Derivaten hebben als voornaamste risico het kredietrisico. Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met goed te boek staande partijen en door zoveel mogelijk te werken met onderpand.

Gebruik kan worden gemaakt van onder meer de volgende instrumenten:

- **Futures:** dit zijn standaard beursgenoteerde instrumenten waarmee snel posities kunnen worden gewijzigd. Futures worden gebruikt voor het tactische beleggingsbeleid. Tactisch beleggingsbeleid is slechts zeer beperkt mogelijk binnen de grenzen van het strategische beleggingsbeleid.
- **Putopties op aandelen:** dit betreft al dan niet beursgenoteerde opties waarmee het pensioenfonds het neerwaartse koersrisico van de aandelenportefeuille kan beperken. Voor deze opties wordt bij de verwerving een premie betaald die onder meer afhankelijk is van het actuele koersniveau van de onderliggende index, de looptijd van de opties en de uitoefenprijs van de opties.
- **Valutatermijncontracten:** dit zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het verkopen van een valuta en de aankoop van een andere valuta, tegen een vooraf vastgestelde prijs en op een vooraf vastgestelde datum. Door middel van valutatermijncontracten worden valutarisico's afgedekt.
- **Swaps:** dit betreft met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het uitwisselen van rentebetalingen over een nominale hoofdsom. Door middel van swaps kan het pensioenfonds de rentegevoeligheid van de portefeuille beïnvloeden.

Ultimo 2024 zijn geen zekerheden ontvangen voor de renteswaps en valutaderivaten (2023: € 50,9 miljoen). Er is ultimo 2024 voor een bedrag € 1.119,9 miljoen aan collateral gesteld (2023: € 1.229,5 miljoen).

De getoonde "saldo waarde" onder valutaderivaten betreft alleen de derivaten die op eigen naam van het pensioenfonds staan.

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de derivatenpositie op 31 december 2024:

Type contract (bedragen x € 1.000)	Maximum looptijd	Contract- omvang	Saldo waarde	Positieve waarde	Negatieve waarde
Rentederivaten	3 juni 2074	6.735.500	-1.055.122	72.459	1.127.580
Valutaderivaten	19 maart 2024	2.779.623	-55.179	3.171	58.350
Totaal		9.515.123	-1.110.300	75.630	1.185.931

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de derivatenpositie op 31 december 2023:

Type contract (bedragen x € 1.000)	Maximum looptijd	Contract- omvang	Saldo waarde	Positieve waarde	Negatieve waarde
Rentederivaten	16 januari 2073	4.273.500	-1.276.426	0	1.276.426
Valutaderivaten	12 maart 2024	2.469.167	41.143	46.190	5.047
Totaal		6.742.667	-1.235.282	46.190	1.281.473

11.7

Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Langlopende contractuele verplichtingen

Het pensioenfonds heeft een (modulair opgebouwde) Uitbestedingsovereenkomst afgesloten met TKP voor onbepaalde tijd. Het betreft een langlopende overeenkomst inzake pensioenadministratie voor een periode van onbepaalde tijd met een opzegtermijn van één jaar. De vergoeding voor 2024 van TKP bedroeg € 6,8 miljoen (2023: € 6,2 miljoen).

Het pensioenfonds heeft een overeenkomst afgesloten met Aegon AM inzake vermogensbeheer. Dit contract loopt tot 1 januari 2027.

Investeringsverplichtingen

Het pensioenfonds heeft ultimo 2024 investeringsverplichtingen ter grootte van € 292,7 miljoen, waarvan € 3,7 miljoen voor vastgoedbeleggingen, € 222,7 miljoen voor private equity en € 66,3 miljoen voor private debt. In 2023 was dit in totaal € 232,2 miljoen.

11.8

Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen het pensioenfonds, de aangesloten ondernemingen en hun bestuurders.

Transacties met (voormalige) bestuurders

De bezoldiging van de bestuurders wordt nader toegelicht in de toelichting op de staat van baten en lasten bij de pensioenuitvoeringskosten. Het pensioenfonds heeft geen leningen verstrekt aan de (voormalige) bestuurders. Ook heeft het pensioenfonds geen vorderingen op de (voormalige) bestuurders.

Overige transacties met verbonden partijen

Het pensioenfonds heeft een uitvoeringsovereenkomst afgesloten met KPN NV ten aanzien van de uitvoering van het pensioenreglement. De belangrijkste onderdelen uit deze overeenkomst zijn:

- KPN NV is verplicht al haar werknemers waarop de KPN-cao van toepassing is aan te melden voor deelneming in het pensioenfonds;
- KPN NV is verplicht de deelnemers aanspraken op pensioen toe te kennen overeenkomstig de geldende statuten en pensioenreglementen;
- KPN NV verplicht zich om het pensioenfonds alle gegevens inzake werknemers welke het bestuur van het pensioenfonds nodig acht voor de uitvoering van de pensioenregeling tijdig en op de overeengekomen wijze aan het pensioenfonds te verstrekken;
- KPN NV verplicht zich jaarlijks de CDC-premie aan het pensioenfonds te voldoen. De voorschotpremie bedraagt de geschatte som van de premiegrondslagen pensioenaanspraken van de deelnemers, vermenigvuldigd met het pensioenpremiepercentage (voor de periode 1 januari 2023 tot en met 31 december 2025 is dit 23%);
- het pensioenfonds biedt de deelnemers de mogelijkheid om, zolang de arbeidsovereenkomst voortduurt, door middel van individueel pensioensparen een spaarsaldo te verwerven. KPN NV draagt zorg voor periodieke of incidentele inhouding van de bijdragen op het salaris van de deelnemer en afdracht daarvan aan het pensioenfonds.

11.9

Toelichting op de staat van baten en lasten

Baten

13. Premiebijdragen voor risico pensioenfonds

(bedragen x € 1.000)	2024	2023
Pensioenpremie huidig jaar	81.995	96.927
Pensioenpremie voorgaande jaren	134	134
Totaal	82.129	97.061

(bedragen x € 1.000)	2024	2023
Kostendeekkende premie	131.191	122.017
Gedempte premie	114.950	125.516
Feitelijke premie	114.950	125.516

Kostendeekkende premie

De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate in de staat van baten en lasten verantwoord. De samenstelling van de kostendeekkende premie is als volgt:

(bedragen x € 1.000)	2024	2023
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	109.644	101.381
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	18.047	17.136
Opslag voor uitvoeringskosten	3.500	3.500
Totaal	131.191	122.017

Gedempte premie

(bedragen x € 1.000)	2024	2023
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	93.776	103.514
Risicopremie overlijden	6.152	6.430
Opslag voor uitvoeringskosten	5.536	5.974
Risicopremie voor WIA-excedent en premievrijstelling bij invaliditeit	9.486	9.598
Totaal	114.950	125.516

De premieopbrengsten zijn niet gesplitst naar een werkgevers- en een werknemersdeel, omdat de totale premie volgens overeenkomst aan de werkgevers in rekening wordt gebracht. Een deel van de premie wordt door de werkgevers ingehouden op het salaris van de werknemers. Aangezien er geen directe relatie is tussen het werkgevers- en het werknemersdeel, kunnen deze niet afzonderlijk worden weergegeven.

14. Premiebijdragen voor risico deelnemer

(bedragen x € 1.000)	2024	2023
Pensioenpremie BPR	35.349	29.726
Pensioenpremie IPS	828	756
Totaal	36.177	30.482

15. Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

(bedragen x € 1.000)	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten vermogensbeheer	Transactie kosten	Totaal
2024					
Vastgoedbeleggingen	55.369	-33.416	-8.302	-23	13.628
Aandelen	0	581.908	-7.229	-9.306	565.373
Vastrentende waarden	9.095	372.100	-12.868	-3.870	364.457
Derivaten	-145.483	16.398	0	-733	-129.818
Overige beleggingen	72.847	79.456	-18.920	0	133.382
Niet nader toe te rekenen kosten vermogensbeheer			-14.392		-14.392
Totaal	-8.172	1.016.445	-61.712	-13.931	932.630

De vermogensbeheerkosten (excl. transactiekosten) zijn in 2024 (0,60% van het gemiddeld belegd vermogen) met € 0,9 miljoen gestegen ten opzichte van de cijfers van 2023 (0,64% van het gemiddeld belegd vermogen). De lichte stijging van vermogensbeheerkosten in euro's is te verklaren door een hogere beheervergoeding in euro's voor externe managers en een hogere doorbelasting van overige kosten. De kosten zijn afhankelijk van de omvang van de beleggingen. Als percentage van het totaal gemiddeld belegd vermogen zijn de kosten juist gedaald met 0,04%. Dit wordt verklaard doordat van het totaal belegd vermogen in 2024 een kleiner deel belegd was in duurdere beleggingscategorieën, zoals vastgoed en private equity. Daarnaast is er sprake van een lichte daling van de performance fee.

De kosten van vermogensbeheer die rechtstreeks bij het pensioenfonds in rekening gebracht zijn, zijn tevens in het totaalbedrag opgenomen en bedragen in 2024 € 10,6 miljoen (2023: € 10,6 miljoen). Deze kosten bestaan voor het grootste gedeelte uit de fee voor de fiduciair en vermogensbeheerder (€ 10,3 miljoen, inclusief custody fee).

De (geschatte) transactiekosten worden gerapporteerd in euro's als een percentage van het gemiddelde van het totaal belegd vermogen. Het aandeel aan geschatte kosten is beperkt. De schattingen zijn gebaseerd op opgaven van externe managers van kosten in onderliggende beleggingsstructuren.

De gepresenteerde transactiekosten zijn licht gestegen ten opzichte van vorig jaar. Onderdeel van de transactiekosten zijn de kosten van toe- en uittredingskosten van het pensioenfonds (€ 3,7 miljoen; in 2023 € 2,4 miljoen) in beleggingscategorieën. De overige kosten zijn transactiekosten binnen de beleggingen. Deze transactiekosten komen voort uit aan- en verkopen vanwege beleidswijzigingen en vanwege bijsturingen om de beleggingsportefeuille binnen de gestelde bandbreedtes zoals gedefinieerd in het beleggingsbeleid te houden. In 2024 namen de transactiekosten toe door de volledige verkoop van de beleggingen in small caps en de aankoop van wereldwijde aandelen en aandelen opkomende markten.

In het verloop van de beleggingen zijn de indirecte vermogensbeheerkosten gesaldeerd met de herwaardering. In bovenstaande opstelling zijn de indirecte vermogensbeheerkosten gepresenteerd als onderdeel van de kosten vermogensbeheer. Om die reden sluiten de indirecte beleggingsopbrengsten niet aan met de herwaardering op de toelichting van de beleggingen risico pensioenfondsen.

(bedragen x € 1.000)	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten vermogensbeheer	Transactie kosten	Totaal
2023					
Vastgoedbeleggingen	25.102	-139.359	-7.472	-20	-121.748
Aandelen	0	427.254	-6.072	-5.835	415.348
Vastrentende waarden	-2.900	270.615	-9.947	-6.429	251.338
Derivaten	-116.362	178.047	0	-185	61.501
Overige beleggingen	60.575	51.486	-22.869	0	89.192
Niet nader toe te rekenen kosten vermogensbeheer			-14.466		-14.466
Totaal	-33.585	788.044	-60.826	-12.469	681.165

16. Beleggingsresultaten risico deelnemer

(bedragen x € 1.000)	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten vermogensbeheer	Transactie kosten	Totaal
2024					
Vastgoedbeleggingen	0	3.398	0	0	3.398
Aandelen	0	102.748	0	0	102.748
Vastrentende waarden	0	23.450	0	0	23.450
Overige beleggingen	0	66	0	0	66
Kosten vermogensbeheer			-1.048		-1.048
Totaal	0	129.662	-1.048	0	128.614

(bedragen x € 1.000)	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten vermogensbeheer	Transactie kosten	Totaal
2023					
Vastgoedbeleggingen	0	3.538	0	0	3.538
Aandelen	0	98.655	0	0	98.655
Vastrentende waarden	0	36.271	0	0	36.271
Overige beleggingen	0	79	0	0	79
Kosten vermogensbeheer			-1.169		-1.169
Totaal	0	138.543	-1.169	0	137.374

17. Baten uit herverzekering

(bedragen x € 1.000)	2024	2023
Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen	-597	-54
Totaal	-597	-54

18. Overige baten

(bedragen x € 1.000)	2024	2023
Ontvangen interest premies	82	7
Ontvangen interest waardeoverdracht	16	12
Ontvangen interest banken	496	402
Andere baten	2.360	666
Totaal	2.954	1.087

De andere baten bestaan uit een bate inzake de verschuiving van de schuld niet opvraagbare pensioenen naar de voorziening pensioenverplichtingen risico pensioenfonds (€ 1.143), bate inzake terugbetaling van btw (€ 772) en de bate voor de verrekening met TKP in het kader van de contractverlenging (€445).

Lasten

19. Pensioenuitkeringen

(bedragen x € 1.000)	2024	2023
Ouderdomspensioen	273.434	264.713
Partnerpensioen	44.141	41.978
Arbeidsongeschiktheidspensioen	505	645
Wezenpensioen	614	603
WAO-aanvulling	4.048	3.517
Anw-aanvulling	148	188
Afkopen	262	231
Overige uitkeringen	-33	27
Totaal	323.119	311.902

20. Pensioenuitvoeringskosten

(bedragen x € 1.000)	2024	2023
Bestuurskosten	850	790
Kosten verantwoordingsorgaan	95	66
Administratiekostenvergoeding	6.830	6.165
Controle- en advieskosten accountants	112	67
Controle- en advieskosten actuaris	103	67
Kosten bestuursbureau	1.322	1.115
Overige advieskosten	957	703
Contributies en bijdragen	982	815
Dwangsommen en boetes	0	0
Overige	286	267
Algemene kosten toegerekend aan de vermogensbeheerkosten	-3.725	-3.110
Totaal	7.812	6.945

De administratiekostenvergoeding bestaat, naast de kosten die voortvloeien uit de uitbestedingsovereenkomst tussen het pensioenfonds en TKP (€ 6.017), uit de facturen inzake WTP voor het jaar 2024 (€ 339) en aanvullende WTP vergoeding (€ 474).

Een deel van de pensioenuitvoeringskosten € 3.725 (2023: € 3.110) is toegerekend aan de vermogensbeheerkosten op basis van de procentuele verhouding tussen vermogensbeheerkosten en algemene pensioenuitvoeringskosten. De administratiekostenvergoeding voor TKP is in deze berekening buiten beschouwing gelaten. De algemene kosten zijn in 2024 gestegen ten opzichte van 2023 door met name de toename van advieskosten, bestuurskosten, kosten AFM en DNB en kosten bestuursbureau. Deze toename heeft te maken met extra werkzaamheden door de toekomstige wijzigingen in wet- en regelgeving. De AFM en DNB hebben hun tarieven verhoogd door de aanvullende toezichtcapaciteit voor de pensioentransitie.

Bezoldiging bestuurders

Op basis van het beloningsbeleid van het pensioenfonds ontvangen bestuurders een vaste vergoeding die varieert van € 66 per jaar (op basis van een gemiddelde tijdsbesteding van twee dagen per week) tot maximaal € 99 (op basis van een gemiddelde tijdsbesteding van drie dagen per week). De genoemde bedragen zijn exclusief btw. De vergoeding wordt uitbetaald aan de werkgever (voor de bestuursleden namens de werkgever) dan wel aan de betrokken bestuursleden zelf en in een enkele situatie aan de voordragende organisatie (bestuursleden namens de werknemers en pensioengerechtigden). De gemaakte noodzakelijke onkosten (bijvoorbeeld reiskosten) worden vergoed op declaratiebasis.

Aan betrokkenen zijn geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt.

De bezoldiging voor de bestuurders tezamen bedraagt € 778. Daarnaast zijn er vergaderkosten (€ 19) gemaakt, kosten gemaakt voor opleiding (€ 3) en een aantal overige bestuurskosten (€ 50). De bestuurskosten zijn voornamelijk toegenomen omdat de vergoedingen voor alle bestuursleden zijn gestegen.

Verantwoordingsorgaan

De vacatiegelden, opleidingskosten en onkostenvergoedingen voor de pensioengerechtigde leden van het verantwoordingsorgaan bedragen in 2024 € 95 (2023: € 66). Deze kosten zijn in 2024 gestegen doordat er extra kosten zijn gemaakt inzake ondersteuning van het verantwoordingsorgaan. De leden van het verantwoordingsorgaan in dienst bij de werkgever KPN ontvangen geen vergoeding. De leden van het verantwoordingsorgaan ontvangen geen andere bezoldigingen van het pensioenfonds voor de uitvoering van hun functie als lid van het verantwoordingsorgaan.

Accountantshonoraria

In het huidige boekjaar en vorig boekjaar zijn de volgende bedragen aan accountantshonorarium ten laste van het resultaat gebracht.

(bedragen x € 1.000)	Onafhankelijke accountant	Overige netwerk	Totaal
2024			
Controle van de jaarrekening	90	0	90
Datakwaliteit	10	0	10
Totaal	100	0	100

(bedragen x € 1.000)	Onafhankelijke accountant	Overige netwerk	Totaal
2023			
Controle van de jaarrekening	145	0	145
Datakwaliteit	36	0	36
Totaal	181	0	181

De accountantskosten van € 90 duizend (2023: € 145) t.b.v. de controle van de jaarrekening hebben betrekking op het huidige verslagjaar (€ 121 duizend) en bevatten ook een vrijval aan kosten van – € 30 duizend. Dit bedrag was vorig jaar opgenomen voor de controle van het duurzaamheidsverslag. Deze controle heeft in 2023 niet plaatsgevonden.

Ook zijn er voor de controle van datakwaliteit kosten gemaakt voor de werkzaamheden in 2024. Deze kosten bedragen € 47 duizend. De reservering van de controlekosten van datakwaliteit over 2023 zijn vrijgevallen – € 36 duizend.

Naast de accountantskosten ten behoeve van de controle van de jaarrekening van de fondsaccountant Deloitte zijn er ook nog kosten gemaakt voor fiscaal advies van de accountant PwC van € 12 duizend (2023: – € 114). De kosten van 2023 bevatten ook een vrijval m.b.t. de niet gerealiseerde kosten over 2022 van – € 131 duizend.

Aantal personeelsleden

Het pensioenfonds heeft sinds 1 januari 2019 een bestuursbureau ingericht. Eind 2024 zijn bij het bestuursbureau zeven medewerkers in dienst. De beheeractiviteiten (administratie en vermogensbeheer) worden op basis van een uitbestedingsovereenkomst verricht door personeel werkzaam bij TKP Pensioen BV en Aegon Investment Management BV.

21. Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

(bedragen x € 1.000)	2024	2023
Pensioenopbouw	72.308	69.392
Toeslagverlening	169.477	160
Rentetoevoeging	262.509	240.072
Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten	-329.843	-318.987
Wijziging marktrente	114.176	277.009
Wijziging actuariële grondslagen	-3.207	462
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-6.004	-3.830
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	56.771	35.537
Totaal	336.187	299.815

22. Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen

(bedragen x € 1.000)	2024	2023
Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen	-597	-54
Totaal	-597	-54

23. Mutatie overige technische voorzieningen

(bedragen x € 1.000)	2024	2023
Mutatie overige technische voorzieningen	1.143	733
Totaal	1.143	733

24. Mutatie pensioenverplichting voor risico deelnemer

(bedragen x € 1.000)	2024	2023
Mutatie pensioenverplichting voor risico deelnemers	92.100	118.113
Totaal	92.100	118.113

25. Saldo herverzekering

(bedragen x € 1.000)	2024	2023
Uitkeringen uit hoofde van herverzekeringen	-520	-104
Totaal	-520	-104

De uitkeringen uit hoofde van herverzekering betreffen de reguliere uitkeringen in 2024 van € 106 duizend en de afkoop van het herverzekeringscontract van Zwitserleven van € 414 duizend.

26. Saldo overdrachten van rechten

(bedragen x € 1.000)	2024	2023
Inkomende waardeoverdrachten	-2.644	-3.863
Inkomende waardeoverdrachten klein pensioen	-1.126	-3.400
Uitgaande waardeoverdrachten	14.264	10.455
Uitgaande waardeoverdrachten klein pensioen	186	4.405
Totaal	10.680	7.597

27. Overige lasten

(bedragen x € 1.000)	2024	2023
Niet opgevraagde pensioenen	0	407
Interestlasten waardeoverdracht	52	22
Interestlasten overig	3	1
Totaal	55	430

Vanaf 2024 worden de niet opgevraagde pensioenen verwerkt in de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds.

11.10

Gebeurtenissen na balansdatum

Er hebben zich geen gebeurtenissen voorgedaan na balansdatum die invloed hebben op de jaarrekening.

Amersfoort, 17 april 2025

dhr. P. van Gameren CPE, voorzitter

dhr. drs. J.D.A. Burcksen

mw. S.Y. Eijgermans CPE

mw. mr. D.M.J. Leijten

mw. drs. J.P. Messerschmidt - Otten RA

mw. E.L. Snoeij

mw. drs. G.P. van Tongeren CFA

dhr. C. Vlaar

dhr. drs H. Th. Luttenberg RBA EPP

dhr. P.G.J. Gaalman

dhr. E.J. Overbeeke

Overige gegevens

12.

12.1

Bijzondere statutaire zeggenschapsrechten

Het pensioenfonds maakt gebruik van een gewogen stemverhouding. Dit betekent dat wanneer tijdens een bestuursvergadering gestemd moet worden de bestuurders namens de werkgever elk twee stemmen hebben, de bestuurders namens de werknemers elk één stem, de bestuurders namens de pensioengerechtigden elk anderhalve stem en de niet-uitvoerende bestuurders elk één stem.

12.2

Statutaire regeling omtrent de bestemming van het batig saldo na liquidatie

Een eventueel na liquidatie overblijvend batig saldo zal worden bestemd tot verhoging van de pensioenaanspraken of rechten op pensioen van de (gewezen) deelnemers, de pensioengerechtigden en de na te laten betrekkingen zoveel mogelijk naar evenredigheid van hun reeds bestaande aanspraken of rechten; zo deze bestemming niet mogelijk zal zijn, zal het batig saldo zoveel mogelijk worden aangewend in overeenstemming met het doel van het pensioenfonds.

Bij een eventueel nadelig saldo zullen de pensioenaanspraken of rechten op pensioen voor bedoelde personen worden verminderd.

12.3

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds KPN te Amersfoort is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2024.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds KPN, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 118 miljoen. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 6 miljoen te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid

(materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. Op grond van overgangsrecht gelden genoemde artikelen, zoals deze tot de inwerkingtreding van de Wet toekomst pensioenen luiden.

De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- toereikende technische voorzieningen zijn vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen;
- het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen conform de wettelijke bepalingen zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegeven verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

Overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten zijn toereikende technische voorzieningen vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum hoger dan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. Hierbij merk ik op dat op grond van overgangsrecht de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet gelden, zoals deze tot de inwerkingtreding van de Wet toekomst pensioenen luiden.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is hoger dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds KPN is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening voldoende.

Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de toeslagen beperkt zijn.

Purmerend, 17 april 2025

drs. B.A. Weijers AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

12.4

Controleverklaring van de onafhankelijk accountant

Aan: het bestuur van Stichting Pensioenfonds KPN

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2024

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2024 van Stichting Pensioenfonds KPN te Amersfoort gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds KPN op 31 december 2024 en van het saldo van baten en lasten over 2024 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

- De balans per 31 december 2024.
- De staat van baten en lasten over 2024.
- De toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds KPN zoals vereist in de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang, de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Informatie ter ondersteuning van ons oordeel

Wij hebben onze controlewerkzaamheden bepaald in het kader van de controle van de jaarrekening als geheel en bij het vormen van ons oordeel hierover. Onderstaande informatie ter ondersteuning van ons oordeel en onze bevindingen moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen of conclusies.

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 118 miljoen. De materialiteit is gebaseerd op 1% van het pensioenvermogen. Wij beschouwen het pensioenvermogen als de meest geschikte benchmark omdat dit een bepalende factor is in de berekening van de (beleids)dekkingsgraad die de financiële positie van het pensioenfonds weergeeft. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met de met governance belaste personen overeengekomen dat wij aan deze personen tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 5,9 miljoen rapporteren, alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de controle

Stichting Pensioenfonds KPN kent een aantal kernactiviteiten welke grotendeels zijn uitbesteed aan serviceorganisaties. De stichting heeft het beheer van de beleggingen en de beleggingsadministratie en de pensioenadministratie uitbesteed aan respectievelijk Aegon Asset Management B.V. en TKP Pensioen B.V. (hierna gezamenlijk: 'de uitvoeringsorganisaties'). De jaarrekening wordt opgesteld op basis van informatie over de beleggingen en beleggingsopbrengsten die is verstrekt door Aegon Asset Management B.V. en

informatie over de voorziening pensioenverplichtingen, premiebijdragen, pensioenuitkeringen en overige financiële posten die is verstrekt door TKP Pensioen B.V.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de uitvoeringsorganisaties verleende diensten en het effect hiervan op de voor de controle relevante interne beheersing van het pensioenfonds. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang, bepalen wij de aard en omvang van de uit te voeren controlewerkzaamheden en voeren wij controlewerkzaamheden uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants inzake de voor Stichting Pensioenfonds KPN relevante interne beheersingsmaatregelen van de uitvoeringsorganisaties zoals weergegeven in de specifiek daarvoor opgestelde rapportages (Standaard 3402 type II voor respectievelijk Aegon Asset Management B.V. en Standaard 3402 type II en 3000A voor TKP Pensioen B.V.). Onze controlewerkzaamheden bestaan uit het bepalen van de minimaal verwachte interne beheersingsmaatregelen. Verder evalueren wij de in de Standaard 3402- en 3000A-rapportages beschreven interne beheersingsmaatregelen, de verrichte werkzaamheden ter toetsing van de effectieve werking gedurende 2024 en de uitkomsten daarvan. Ook beoordelen wij de evaluatie door het bestuur van de kwaliteit van de uitbesteding aan de uitvoeringsorganisaties.

In aanvulling hierop hebben wij eigen controlewerkzaamheden uitgevoerd, waaronder werkzaamheden ten aanzien van de aanwezige beheersingsmaatregelen op het niveau van het bestuur en het bestuursbureau.

Wij hebben de certificerend actuaris instructies gestuurd op basis van Standaard 620 en NBA handreiking 1120 'Gebruikmaken van de werkzaamheden van de certificerend actuaris bij de controle van de jaarrekening en staten van pensioenfondsen' ten aanzien van de actuariële certificering met betrekking tot onder andere

de consistentie, prudentie en actualiteit van schattingen ten aanzien van de voorziening pensioenverplichtingen en de financiële positie, in overeenstemming met relevante wetgeving. Wij hebben geëvalueerd of de certificerend actuaris heeft voldaan aan onze instructies. Daarnaast hebben wij de adequaatheid van de werkzaamheden van de actuaris geëvalueerd. Ook hebben wij de competentie, capaciteiten en objectiviteit van de actuaris geëvalueerd. Wij verwijzen hiervoor naar het kernpunt Waardering tegen passende actuariële grondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen.

Door bovengenoemde werkzaamheden bij de significante activiteiten, gecombineerd met zelfstandig verrichte werkzaamheden op het totaalniveau, hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de financiële informatie van het geheel verkregen om een oordeel te geven over de jaarrekening.

Controleaanpak frauderisico's

Wij hebben risico's geïdentificeerd en ingeschat op een afwijking van materieel belang op de jaarrekening die het gevolg is van fraude. Wij hebben tijdens onze controle inzicht verkregen in het pensioenfonds en haar omgeving, de componenten van het interne beheersingssysteem, waaronder het risico-inschattingsproces en de wijze waarop het bestuur inspeelt op frauderisico's en het interne beheersingssysteem monitort en de wijze waarop de met governance belaste personen toezicht uitoefenen, alsmede de uitkomsten daarvan.

Wij hebben de opzet en de relevante aspecten van het interne beheersingssysteem en in het bijzonder de frauderisicoanalyse, zoals opgenomen in de systematische integriteitsrisicoanalyse (SIRA), geëvalueerd alsook bijvoorbeeld de gedragscode en de klokkenluidersregeling. Wij hebben de opzet en het bestaan geëvalueerd, en voor zover wij noodzakelijk achten, de werking getoetst van interne beheersmaatregelen gericht op het mitigeren van frauderisico's.

Als onderdeel van ons proces voor het identificeren van risico's op een afwijking van materieel belang in de jaarrekening die het gevolg is van fraude, hebben wij

frauderisicofactoren overwogen met betrekking tot frauduleuze financiële verslaggeving, oneigenlijke toe-eigening van activa en omkoping en corruptie in nauwe samenwerking met onze forensische specialisten. Wij hebben geëvalueerd of deze factoren een indicatie vormden voor de aanwezigheid van het risico op afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude.

De door ons geïdentificeerde frauderisico's en uitgevoerde specifieke werkzaamheden zijn als volgt:

Doorbreken van interne beheersing door het bestuur (een verondersteld risico)

Risico

Het bestuur is in een unieke positie om fraude te plegen door de mogelijkheid het proces van financiële verslaggeving en resultaten te manipuleren door middel van het doorbreken van de interne beheersing die anderszins effectief lijken te werken.

Controleaanpak

- In onze controle bouwen wij een element in van onvoorspelbaarheid. Ook hebben wij de uitkomst van andere controlewerkzaamheden beoordeeld en overwogen of er bevindingen zijn die een aanwijzing geven voor fraude of het niet-naleven van wet- en regelgeving.
- Wij hebben kennisgenomen van de beschikbare informatie en om inlichtingen gevraagd bij leden van het bestuur en de met governance belaste personen.
- Wij hebben getoetst of de in het grootboek vastgelegde journaalposten en andere aanpassingen die tijdens het opstellen van de jaarrekening zijn aangebracht aanvaardbaar zijn.
- Wij hebben geëvalueerd of de keuze en toepassing van de grondslagen voor financiële verslaggeving door het pensioenfonds, met name die welke betrekking hebben op subjectieve waarderingen en complexe transacties, mogelijk wijzen op frauduleuze financiële verslaggeving.

- Wij hebben geëvalueerd of de oordeelsvormingen en beslissingen van het bestuur bij het maken van de in de financiële overzichten opgenomen schattingen wijzen op een mogelijke tendentie bij het bestuur van het pensioenfonds die mogelijk een risico vormt op een afwijking van materieel belang die het gevolg is van fraude. De oordeelsvormingen, schattingen en veronderstellingen die mogelijk een belangrijke invloed hebben op de jaarrekening zijn toegelicht de jaarrekening. Wij hebben een retrospectieve beoordeling uitgevoerd van de oordeelsvormingen en veronderstellingen van het bestuur met betrekking tot significante schattingen die in de jaarrekening van het voorgaande boekjaar zijn opgenomen.

Hieruit volgden geen signalen van fraude die kunnen leiden tot een afwijking van materieel belang.

Controleaanpak naleving van wet- en regelgeving

Wij hebben een algemeen inzicht verworven in het wet- en regelgevingskader dat van toepassing is op het pensioenfonds door inlichtingen in te winnen bij het bestuur en de met governance belaste personen en het lezen van notulen en rapporten van sleutelfunctiehouders.

Voor zover materieel voor de jaarrekening, hebben wij op basis van onze risicoanalyse, en rekening houdende met het feit dat het effect van niet-naleving van wet- en regelgeving aanzienlijk varieert, het belastingrecht en de vereisten in het kader van Titel 9 van Boek 2 BW, RJ 610 en de Pensioenwet aangemerkt als wet- en regelgeving met een directe invloed op de jaarrekening.

Wij hebben voldoende en geschikte controle-informatie verkregen omtrent het naleven van de bepalingen van die wet- en regelgeving die gewoonlijk wordt geacht van directe invloed te zijn op de jaarrekening.

Daarnaast is het pensioenfonds onderworpen aan overige wet- en regelgeving, zoals ook benoemd in de NBA Handreiking 1144 'Specifieke verplichtingen vanuit de toezichtwet- en regelgeving voor de interne auditor en de externe accountant bij pensioenfondsen', waarvan

de gevolgen van niet-naleving een van materieel belang zijnde invloed kunnen hebben op de jaarrekening, bijvoorbeeld ten gevolge van boetes of rechtszaken:

- Pensioenwet
- Besluit Financieel toetsingskader pensioenfondsen (Bftp)
- Algemene verordening gegevensbescherming (AVG)

Gezien de aard van de activiteiten van het pensioenfonds en de complexiteit van deze overige wet- en regelgeving bestaat het risico dat niet wordt voldaan aan de vereisten van deze wet- en regelgeving.

Ten aanzien van deze wet- en regelgeving die geen direct effect hebben op de vaststelling van de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening, zijn onze werkzaamheden beperkter. Naleving van wet- en regelgeving kan van fundamenteel belang zijn voor de operationele aspecten van het pensioenfonds, voor de mogelijkheid van het pensioenfonds om haar activiteiten voort te zetten, dan wel voor het voorkomen van sancties van materieel belang (bijv. het naleven van de voorwaarden van een vergunning voor het uitvoeren van een activiteit, of het naleven van regelgeving betreffende het milieu); niet-naleving van dergelijke wet- en regelgeving kan daarom van materieel belang zijnde invloed hebben op de jaarrekening. Onze verantwoordelijkheid is beperkt tot het uitvoeren van gespecificeerde controlewerkzaamheden ter bevordering van het identificeren van niet-naleving van wet- en regelgeving die een invloed van materieel belang kan hebben op de jaarrekening. Onze werkzaamheden ter bevordering van het identificeren van gevallen van niet-naleving van overige wet- en regelgeving die een invloed van materieel belang kan hebben op de jaarrekening zijn beperkt tot (i) het bestuur en, in voorkomend geval, de met governance belaste personen vragen of het pensioenfonds dergelijke wet- en regelgeving naleeft; (ii) de eventuele correspondentie met de desbetreffende vergunningverlenende of regelgevende of toezichthoudende instanties inspecteren.

Uiteraard zijn wij gedurende de controle alert op indicaties van (vermoedens van) niet-naleving van wet- en regelgeving.

Ten slotte hebben wij een schriftelijke bevestiging verkregen dat alle bekende gevallen van niet-naleving of vermoede niet-naleving van wet- en regelgeving ons ter kennis zijn gebracht.

Controleaanpak continuïteit

Het bestuur heeft de jaarrekening opgemaakt uitgaande van de continuïteit van het geheel van de activiteiten van het pensioenfonds voor de voorzienbare toekomst. Onze werkzaamheden om de continuïteitsbeoordeling van het bestuur te evalueren omvatten onder andere:

- het verkrijgen van controle-informatie omtrent het continuïteitsrisico en de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling bij de vaststelling van bedragen en in de financiële overzichten opgenomen toelichtingen;
- overwegen of de continuïteitsbeoordeling van het bestuur alle relevante informatie bevat waarvan wij als gevolg van onze controle kennis hebben en het bestuur bevragen over de belangrijkste veronderstellingen en uitgangspunten. Wij hebben hierbij onder andere aandacht besteed aan de vermogenspositie ten opzichte van het vereist eigen vermogen en de mate waarin beleggingen liquide gemaakt kunnen worden;
- nagaan of het bestuur gebeurtenissen of omstandigheden heeft geïdentificeerd die gerede twijfel kunnen doen ontstaan over de mogelijkheid van de entiteit om haar continuïteit te handhaven (hierna: continuïteitsrisico's);
- inwinnen van inlichtingen bij het bestuur over zijn kennis van continuïteitsrisico's na de periode van de door het bestuur verrichte continuïteitsbeoordeling;
- inspecteren van correspondentie met relevante toezichthoudende instanties.

De financiële positie van het pensioenfonds en de wettelijke mogelijkheid om onder bepaalde omstandigheden de pensioenverplichtingen te kunnen aanpassen is een belangrijk onderdeel van bovenstaande evaluatie. Onze controlewerkzaamheden hebben geen informatie opgeleverd die strijdig is met de veronderstellingen en aannames van het bestuur over de gehanteerde continuïteitsveronderstelling.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met de met governance belaste personen gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Waardering van illiquide beleggingen

Beschrijving van het kernpunt	De beleggingen zijn een significante post op de balans van het pensioenfonds. Deze beleggingen dienen volgens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Voor een groot deel van de beleggingen is de marktwaarde te toetsen aan direct of indirect genoteerde prijzen die tot stand zijn gekomen op liquide financiële markten. Illiquide beleggingen zijn beleggingen waarvoor een frequente marktnotering ontbreekt en de prijs daarom op basis van waarderingmodellen wordt bepaald. Het met behulp van deze modellen bepalen van de marktwaarde is complex en bevat een hoge mate van subjectiviteit. Hierdoor neemt de waardering-onzekerheid inherent toe bij beleggingen zonder frequent genoteerde marktprijzen en hangt dit samen met de beschikbaarheid en toepasbaarheid van marktgegevens. In de toelichting op de grondslagen voor waardering van activa en passiva geeft Stichting Pensioenfonds KPN inzicht in de gehanteerde waarderingmethoden van de beleggingen. Een beschrijving van deze modellen en technieken is weergegeven in de toelichtingen noot 1 van de jaarrekening. Uit deze toelichting blijkt dat voor 7,3% van de beleggingen van het pensioenfonds de waardering is gebaseerd op directe marktnoteringen, voor 47,9% op basis van afgeleide marktnoteringen, voor 11,4% op basis van overige methoden en voor 33,4% op basis van waarderingmodellen en technieken. Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole geïdentificeerde risico is dat illiquide beleggingen niet juist gewaardeerd zijn en dat de toelichting niet voldoet aan relevante verslaggevingsvereisten.
De wijze waarop dit kernpunt door ons is gecontroleerd	Om het risico te ondervangen hebben wij onder meer: • De opzet, het bestaan en de werking van de beheersingsmaatregelen rondom waardering van de illiquide beleggingen beoordeeld. • Gebruik gemaakt van Standaard 3402 type II-rapportages, en deze geanalyseerd op toereikendheid van de scoping, bevindingen en de impact hiervan op de controlewerkzaamheden. • Vastgesteld of de in de grondslagen voor waardering van activa en passiva beschreven modellen geschikt zijn om, binnen de geldende wettelijke bepalingen en de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, te kunnen komen tot een marktwaarde van deze illiquide beleggingen. • Getoetst of de toepassing van deze modellen en technieken bij het bepalen van de marktwaarde overeenkomstig de beschreven uitgangspunten heeft plaatsgevonden. • De gecontroleerde rapportage waarin de beleggingen zijn opgenomen aangesloten met de financiële administratie en de jaarrekening. • Vastgesteld dat de waarderinggrondslagen en waarderingonzekerheid van de beleggingen toereikend zijn toegelicht in de jaarrekening.
Onze observaties bij dit kernpunt	Wij achten de waardering van de illiquide beleggingen en de daarbij behorende toelichting in de jaarrekening per 31 december 2024 aanvaardbaar. Wij hebben geen materiële bevindingen te rapporteren.

Waardering tegen passende actuariële grondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen

Beschrijving van het kernpunt	De technische voorziening betreft de belangrijkste verplichting in de balans van het pensioenfonds en vormt één van de belangrijkste componenten voor de berekening van de actuele dekkingsgraad en de beleids-dekkingsgraad. De technische voorziening wordt, conform de vereisten van de Pensioenwet, gewaardeerd op marktwaarde. Deze marktwaarde komt tot stand door middel van een berekening waarin aanspraakgegevens van deelnemers en wordt berekend op basis van actuariële grondslagen en schattingselementen en is dan ook gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. De certificerend actuaaris onderzoekt onder meer de toereikendheid van de technische voorziening en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen uit de Pensioenwet. Stichting Pensioenfonds KPN heeft in de toelichting op de grondslagen voor waardering van activa en passiva de grondslagen voor de waardering van de technische voorziening toegelicht. In noot 7 is een verdere detaillering van de technische voorziening gegeven. Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole geïdentificeerde risico is dat actuariële grondslagen met betrekking tot de fonds specifieke ervaringssterfte en kostenopslag niet juist worden toegepast en toegelicht en/of dat actuariële berekeningen onjuist zijn.
De wijze waarop dit kernpunt door ons is gecontroleerd	Om het risico te ondervangen hebben wij onder meer: • De certificerend actuaaris instructies gestuurd over de te volgen controleaanpak, risico's, werkzaamheden en attentiepunten. • De redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen (actuariële) veronderstellingen en de gehanteerde waarderingsgrondslagen getoetst en besproken met de certificerend actuaaris. • De rapportage van de certificerend actuaaris geëvalueerd en de uitkomsten besproken. • Controlewerkzaamheden uitgevoerd op de pensioenaanspraken van de deelnemers om de gehanteerde administratieve basisgegevens te toetsen. • Vastgesteld dat de actuaaris met deze basisgegevens werkt bij het toetsen van de technische voorziening. • Vastgesteld dat de waarderingsgrondslagen van de technische voorziening toereikend zijn toegelicht in de jaarrekening.
Onze observaties bij dit kernpunt	Wij achten de waardering van de technische voorziening en de daarbij behorende toelichting in de jaarrekening per 31 december 2024 aanvaardbaar. Wij hebben geen materiële bevindingen te rapporteren.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Het jaarverslag omvat andere informatie, naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij.

De andere informatie bestaat uit:

- Het bestuursverslag.
- Meerjarenoverzicht van kerncijfers en kengetallen.
- 1 Je pensioenfonds financieel
- 2 Duurzaam en verantwoord beleggen voor een goed pensioen
- 3 Transparant over kosten
- 4 Onze organisatie: zo zorgen we voor je pensioen
- 5 Risico's beheersen
- 6 Je pensioenregeling en de ontwikkeling in wet- en regelgeving
- 7 Communicatie over je pensioen
- 8 Actuariële analyse

- 9 Verslag Intern Toezicht
- 10 Verslag Verantwoordingsorgaan
- 12 Overige gegevens
- 13 Bijlagen

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- Met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.
- Alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist voor het bestuursverslag en de overige gegevens.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verklaring betreffende overige door wet- of regelgeving gestelde vereisten

Benoeming

Wij zijn door het bestuur en de met governance belaste personen benoemd als accountant van Stichting Pensioenfonds KPN vanaf de controle van het boekjaar 2014 en zijn sinds dat boekjaar tot nu toe de externe accountant.

Geen verboden diensten

Wij hebben geen verboden diensten als bedoeld in artikel 5, lid 1 van de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang geleverd.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het

voornemen heeft om de stichting te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid, waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude en fouten ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- Het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven.
- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen.

- Het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing. In dit kader geven wij ook een verklaring aan het bestuur en de met governance belaste personen op grond van artikel 11 van de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang. De in die aanvullende verklaring verstrekte informatie is consistent met ons oordeel in deze controleverklaring.

Wij bevestigen aan het bestuur en de met governance belaste personen dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met deze personen over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

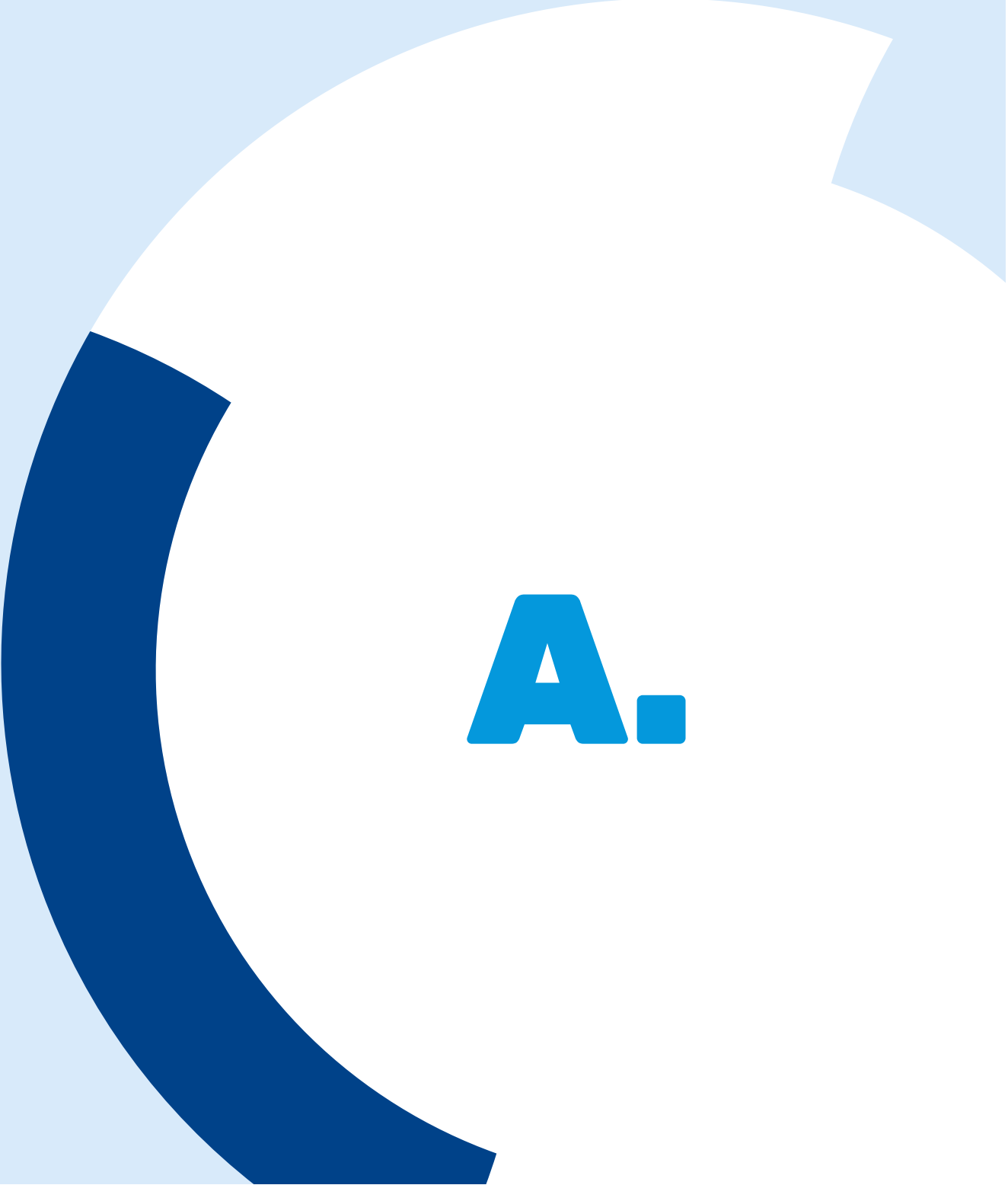
Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur en de met governance belaste personen hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Amsterdam, 17 april 2025

Deloitte Accountants B.V.

Was getekend: drs. M. van Luijk RA

Bijlage Personalia

A large, stylized letter 'A' in a light blue color, positioned on the left side of the page. It has a thick, dark blue outline and a white fill. The letter is partially cut off by the right edge of the page.

A.

Het pensioenfonds heeft een paritair gemengd bestuursmodel. De samenstelling van het bestuur in 2024 is als volgt:

Uitvoerende bestuursleden (benoemd namens de werkgever)

Naam	Geboortedatum	Functie in bestuur	Aanvang eerste termijn	Aanvang volgende termijn	Maximale zitting tot
dhr. drs. J.D.A. Burcksen	17-04-1969	Lid, sleutelfunctiehouder risicobeheer	01-07-2014	n.v.t. (laatste termijn)	01-04-2026
mw. mr. D.M.J. Leijten	25-06-1972	plaatsvervangend voorzitter	28-05-2020	n.v.t. (laatste termijn)	28-05-2028
dhr. drs. H.Th. Luttenberg RBA EPP	12-09-1958	Lid	08-12-2021	08-12-2025	08-12-2029

Uitvoerende bestuursleden (benoemd namens de werknemers)

Naam	Geboortedatum	Functie in bestuur	Aanvang eerste termijn	Aanvang volgende termijn	Maximale zitting tot
mw. E.L. Snoeij	17-07-1956	plaatsvervangend voorzitter/secretaris, voorzitter PCC	18-12-2013	n.v.t. (laatste termijn)	18-12-2025
dhr. C. Vlaar	05-10-1979	Lid, voorzitter BC	01-01-2016	n.v.t. (laatste termijn)	01-01-2028
mw. S.Y. Eijgermans CPE	11-10-1978	Lid, voorzitter FC	08-07-2020	n.v.t. (laatste termijn)	08-07-2028

Uitvoerende bestuursleden (benoemd namens de pensioengerechtigden)

Naam	Geboortedatum	Functie in bestuur	Aanvang eerste termijn	Aanvang volgende termijn	Maximale zitting tot
dhr. P.G.J. Gaalman	11-08-1957	Lid	29-09-2022	29-09-2026	29-09-2030
dhr. E.J. Overbeeke	13-03-1959	Lid	12-09-2022	12-09-2026	12-09-2030

Niet-uitvoerende bestuursleden

Naam	Geboortedatum	Functie in bestuur	Aanvang eerste termijn	Aanvang volgende termijn	Maximale zitting tot
dhr. P. van Gameren CPE	22-10-1965	Lid, voorzitter Pensioenfonds KPN	01-07-2014	n.v.t. (laatste termijn)	01-07-2026
dhr. C.C. van der Sluis	14-04-1948	Lid, voorzitter intern toezicht (tot 15 oktober 2024)	01-07-2014	n.v.t.	afgetreden per 15 oktober 2024
mw. drs. G.P. van Tongeren CFA	13-01-1976	Lid	13-06-2016	n.v.t. (laatste termijn)	13-06-2028
mw. drs. J.P. Messerschmidt - Otten RA	24-10-1967	Lid, voorzitter intern toezicht (vanaf 15 oktober 2024)	15-10-2024	15-10-2028	15-10-2032

Dagelijks Bestuur (DB)

dhr. P. van Gameren (*voorzitter DB*)

mw. D.M.J. Leijten

mw. E.L. Snoeij

Intern toezicht

dhr. C.C. van der Sluis (*voorzitter Intern Toezicht*) tot 15-10-2024

mw. J.P. Messerschmidt - Otten (*voorzitter Intern Toezicht*) vanaf 15-10-2024

dhr. P. van Gameren

mw. G.P. van Tongeren

De niet-uitvoerende bestuursleden vormen binnen het paritair gemengd model (one-tier) het intern toezicht.

Pensioen- en Communicatie Commissie (PCC)

mw. E.L. Snoeij (*voorzitter PCC*)

dhr. P. van Gameren

mw. D.M.J. Leijten

dhr. E.J. Overbeeke

dhr. C. Vlaar

Financiële Commissie (FC)

mw. S.Y. Eijgermans (*voorzitter FC*)

dhr. P.G.J. Gaalman

dhr. H.Th. Luttenberg

mw. J.P. Messerschmidt - Otten vanaf 15-10-2024

dhr. C.C. van der Sluis tot 15-10-2024

dhr. E.J. Overbeeke

Beleggingscommissie (BC)

dhr. C. Vlaar (*voorzitter BC*)

mw. S.Y. Eijgermans

dhr. P.G.J. Gaalman

dhr. H.Th. Luttenberg

mw. G.P. van Tongeren

Geschillencommissie (GC) - opgeheven per 5 september 2024

dhr. Mr. O.F. Blom (*voorzitter GC*)

dhr. H.Th. Luttenberg

dhr. C. Vlaar

Risicocommissie (RC)

dhr. J.D.A. Burcksen (*voorzitter RC*)

Interne auditcommissie (IAC)

dhr. J. Herder (*voorzitter IAC*)

Dhr. P.G.J. Gaalman

dhr. B. Krikken (*directeur bestuursbureau*)

Sleutelfunctiehouders

Risicobeheer: dhr. J.D.A. Burcksen

Interne Audit: dhr. J. Herder

Actuarieel: dhr. B. Weijers (WTW)

Compliance officer

dhr. H. Pullen (TriVu)

Verantwoordingsorgaan

dhr. J.A. van Dijk (05-10-1973), *namens de werkgever (voorzitter)*, vanaf 01-01-2016

dhr. L. Appeldoorn (01-12-1986), *namens de deelnemers*, vanaf 01-01-2025

mw. W. Belt - Berenbak (17-11-1984), *namens de werkgever*, vanaf 16-01-2024

mw. A.M. Graafland (28-03-1956), *namens de werkgever*, vanaf 16-01-2020 tot 16-01-2024

dhr. L.H. van Hurck (19-07-1956), *namens de pensioengerechtigden*, vanaf 01-10-2022

dhr. A.W. Nauta (08-06-1946), *namens de pensioengerechtigden*, vanaf 14-10-2020

dhr. E.P. Noorloos (26-02-1970), *namens de deelnemers (secretaris)*, vanaf 04-09-2018

dhr. J. Thorenaar (19-02-1979), *namens de deelnemers*, vanaf 19-12-2023 tot 31-12-2024

dhr. W.E. Velding (10-02-1950), *namens de pensioengerechtigden*, vanaf 11-03-2020

Uitvoeringsorganisaties

Het operationeel beheer van het pensioenfonds is opgedragen aan TKP Pensioen B.V. en Aegon Investment Management B.V. (Aegon AM).

Certificeerders

Deloitte Accountants BV, externe onafhankelijke accountant, tekenend accountant: dhr. M. van Luijk
WTW, certificerend actuaire: dhr. B. Weijers

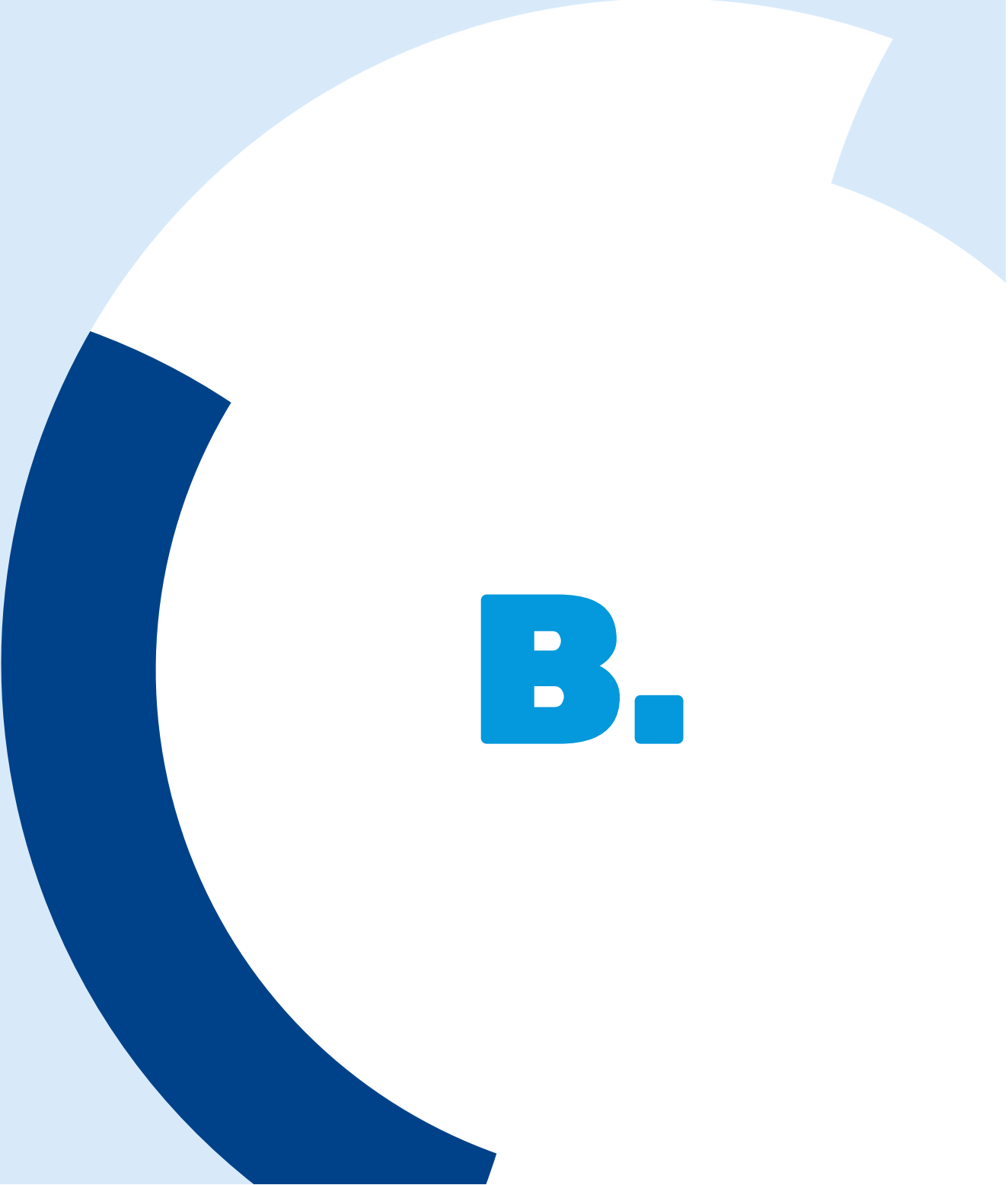
Bestuursbureau

Het pensioenfonds heeft een eigen bestuursbureau. Binnen het bestuursbureau zijn ultimo 2024 7 medewerkers in dienst.

Nevenfuncties bestuursleden

Persoon	Nevenfunctie
dhr. J.D.A. Burcksen	Trustee GTN UK pension Scheme Manager Risk (bestuursbureau), SFH RB Stichting Algemeen Pensioenfonds Stap
mw. S.Y. Eijgermans	Niet-uitvoerend bestuurslid Pensioenfonds PME Pensioenbestuurder FNV
dhr. P.G.J. Gaalman	Zelfstandig consultant Financial2all
dhr. P. van Gameren	Directeur Fincint BV Directeur Pelinagi Holding BV
	Lid commissie Extern Financieel Toezicht Hospice De Cirkel (Hendrik-Ido-Ambacht/Papendrecht)
	Strategisch adviseur Montae & Partners
mw. D.M.J. Leijten	Head of Pensions Netherlands en Employer Relations
dhr. H.Th. Luttenberg	Directeur Luxemburgse Sicav Kempen International Funds Bestuurslid Beleggers Compensatiefonds De Nederlandsche Bank
	Directeur Luxemburgse Sicav-RAIF Kempen Alternative Markets Investment Fund
	Lid van het bestuur van St. Eumedion
	Lid van de Raad van Toezicht van DSI
	Vz van de RvC van Monolith NV (tot april 2024)
	Vz van de StAk Monolith (tot april 2024)
	Directielid Luxemburgse Sicav Kempen Alternative Investment Fund
mw. J.P. Messerschmidt - Otten (vanaf 15 oktober 2024)	Bestuurder Stichting Shell Pensioenfonds Commissaris BMW Finance NV / BMW International Investments BV
	Lid raad van Toezicht Vereniging Buma / Stichting Stemra
	Sleutelfunctiehouder Internal Audit Stichting Nederlands Pensioenfonds Shell
	Lid Raad van Toezicht Stichting Biesieklette
	Directeur/eigenaar van TB&E Advice BV
	Eigenaar van J. Messerschmidt Beheer BV
dhr. E.J. Overbeeke	Eigenaar consultancy bedrijf (EOCON)
dhr. C.C. van der Sluis (tot 15 oktober 2024)	SFH IA Bedrijfstakpensioenfonds voor de Koopvaardij (tot 1 juli 2024)
	Voorzitter Raad van Toezicht Pensioenfonds DSM
	VITP - lid kascommissie jaarverslag 2024
mw. E.L. Snoeijs	Bestuurder Stichting Bestuur Leerstoelen
	Lid Commissie Advies-en Arbitragecommissie Rijk
	Lid commissie AGFA/AMAR
	Lid integriteitscommissie jenv.nl (tot 1 januari 2025)
	Lid rvt Oefenen.nl
mw. G.P. van Tongeren	Lid Raad van Toezicht Stichting Pensioenfonds Delta Lloyd
	Eigenaar Van Tongeren Bestuur en Advies
	Adviseur Stichting Pensioenfonds Avery Dennison
	Lid beleggingsadviescommissie Stichting Pensioenfonds IBM Nederland
	Lid Kascommissie Vrouwen in institutioneel Pensioen (tot en met 31 juli 2024)
dhr. C. Vlaar	Bestuurder Pensioenfonds PostNL
	Bestuurder PMT
	Pensioenbestuurder FNV
	Op ad hoc basis werkzaamheden als adviseur voor Linxx

Bijlage Code Pensioenfondsen

A large, stylized letter 'B' that serves as a background element. The left vertical stroke of the 'B' is a thick, dark blue arc. The right vertical stroke and the horizontal crossbar are white, creating a high-contrast graphic against the light blue background.

B.

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
1	Het pensioenfonds heeft een missie, visie en strategie. Daarin beschrijft het pensioenfonds wat het pensioenfonds wil betekenen en bereiken voor zijn belanghebbenden, rekening houdend met hun voorkeuren en belangen. Op deze wijze bepaalt het pensioenfonds wat zijn strategische doelstellingen en beleidsuitgangspunten, waaronder de risicohouding, zijn. Het pensioenfonds evalueert zijn missie, visie en strategie periodiek en rapporteert hierover in zijn bestuursverslag.	Ja	Missie, visie en strategie is nog ongewijzigd. We hebben in concept een nieuwe missie, visie en strategie geformuleerd, welke van toepassing wordt na de Wtp-transitie. In het jaarverslag wordt hier meer toelichting bij gegeven.
2	Het pensioenfonds heeft, rekening houdend met de voorkeuren en belangen van belanghebbenden, een beleggingsbeleid waarvan milieu- en klimaat- en sociale en governance factoren een uitdrukkelijk en kenbaar onderdeel zijn. Het pensioenfonds houdt op een proportionele wijze rekening met mogelijke langetermijneffecten van het beleggingsbeleid op mens, milieu en maatschappij en de effecten van duurzaamheidsrisico's op beleggingsbeslissingen.	Ja	We hebben een maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid, waar de in de Code Pensioenfondsen genoemde onderdelen in zijn opgenomen. Het pensioenfonds is transparant over keuzes met betrekking tot maatschappelijk verantwoord beleggen en rapporteert hier uitgebreid over op de website. Het draagvlak wordt periodiek getoetst in deelnemerspanels. Daarnaast staat maatschappelijk verantwoord beleggen met enige regelmaat op de agenda bij een overleg met het verantwoordingsorgaan. In hoofdstuk 3 van het bestuursverslag wordt hier uitgebreid op ingegaan.
3	Het pensioenfonds voert de pensioenregeling naar beste vermogen uit op basis van een evenwichtige afweging van belangen en is transparant in hoe deze afweging plaatsvindt.	Ja	Het bestuur is verantwoordelijk en zorgt voor de uitvoering van de pensioenregeling. Hoe we dit doen ligt vast in de missie, visie en doelstellingen. Bij besluitvorming speelt evenwichtige belangenafweging altijd een rol. Hierover leggen we verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan en in het bestuursverslag.
4	Het pensioenfonds verdiept zich in de voorkeuren van de bij het pensioenfonds betrokken belanghebbenden en betreft deze voorkeuren bij het bepalen van zijn strategische doelstellingen en beleidsuitgangspunten en gaat daarover met de belanghebbenden in gesprek. Het pensioenfonds rapporteert hierover jaarlijks in het bestuursverslag.	Ja	Regelmatig voeren we onderzoeken uit onder deelnemers. De uitkomsten van deze onderzoeken worden onder andere gebruikt voor het bijsturen van het beleid.
5	Het pensioenfonds heeft een beleid over de wijze waarop het deelnemers keuzebegeleiding biedt bij keuzes binnen de pensioenregeling. Het pensioenfonds evalueert periodiek de uitvoering en de effectiviteit van dit beleid en stuurt waar nodig bij.	Ja	Aan de vereiste keuzebegeleiding wordt voldaan.

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
6	Het pensioenfonds heeft een visie op de kwaliteit van de uitvoering van de pensioenregeling en het daarbij behorende kostenniveau. Het pensioenfonds monitort de kwaliteit en kosten van uitvoering en evalueert deze jaarlijks.	Ja	Een van de 5 strategische doelstellingen van het pensioenfonds luidt als volgt: De beheersing van continuïteit is gewaarborgd en de uitvoering van pensioenregelingen vindt nu en in de toekomst juist, tijdig, beheerst en volledig plaats. In het uitbestedingsbeleid is vastgelegd dat de evaluatie van de pensioenadministratie jaarlijks plaatsvindt en dat daarbij wordt gekeken naar o.a. kwaliteit en kosten. De bevindingen worden vastgelegd.
7	Het pensioenfonds legt in zijn uitbestedingsbeleid vast wanneer en onder welke voorwaarden het pensioenfonds besluit tot uitbesteding van taken of werkzaamheden. Bij uitbesteding van taken of werkzaamheden neemt het pensioenfonds adequate maatregelen in de overeenkomst op voor als de dienstverlener of een door hem ingeschakelde derde onvoldoende presteert, de overeenkomst niet naleeft en/of schade veroorzaakt door handelen of nalaten.	Ja	Het uitbestedingsbeleid en de uitbestedingsovereenkomsten en SLA's bevatten de in norm 7 gestelde elementen.
8	Het bestuur legt duidelijk vast op grond van welke overwegingen een besluit is genomen, wat de relatie is met de strategische doelstellingen en beleidsuitgangspunten en op welke wijze het bestuur de overige organen van het pensioenfonds betreft of heeft betrokken.	Ja	In de voorleggers, beleidsnotities en in de notulen leggen we vast welke bestuurlijk proces (inclusief de rol van sleutelfunctiehouders, het verantwoordingsorgaan en het intern toezicht) is gevolgd en welke overwegingen aan het besluit ten grondslag liggen.
9	Het bestuur weegt de aanbevelingen van het intern toezicht en de adviezen van overige organen zorgvuldig en motiveert afwijkingen.	Ja	Op de aanbevelingen van de sleutelfunctiehouders, het verantwoordingsorgaan en het intern toezicht wordt schriftelijk gereageerd. Hierbij wordt vastgelegd welke aanbevelingen zijn overgenomen en welke acties hiervoor nodig zijn. Wanneer relevant wordt gemotiveerd aangegeven waarom een aanbeveling niet wordt overgenomen.
10	Het bestuur legt vast wanneer het bestuur het oordeel van de sleutelfunctiehouders in zijn besluiten betreft. Wanneer het bestuur het oordeel van de sleutelfunctiehouders in zijn besluiten betreft, legt het bestuur vast hoe het bestuur dit oordeel heeft gewogen en betrokken in zijn besluiten.	Ja	De taken en bevoegdheden van de sleutelfunctiehouders zijn vastgelegd in reglementen en ingebed in het proces. Zie hiervoor ook de normen 8 en 9.
11	Het bestuur legt zijn beleid op strategische aandachtsgebieden schriftelijk vast en zorgt voor een gedocumenteerde beleids- en verantwoordingscyclus. Daarnaast toetst het bestuur periodiek de effectiviteit van zijn beleid en stuurt waar nodig bij.	Ja	De strategische aandachtsgebieden zijn uitgewerkt in diverse beleidsdocumenten: Beleggingsbeleid, Uitbestedingsbeleid, Communicatiebeleid en Risicobeleid. Over de uitvoering wordt o.a. in het jaarverslag verantwoording afgelegd. Het beleid wordt periodiek geëvalueerd en zo nodig aangepast.
12	Het bestuur zorgt voor een heldere en expliciete taak- en rolverdeling tussen bestuur en uitvoering. Daarbij betreft het bestuur de taak- en rolverdeling van bestuur, bestuurlijke commissies en sleutelfunctiehouders.	Ja	De taak- en rolverdeling binnen het pensioenfonds is vastgelegd in de statuten, reglementen en mandaten.

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
13	Het bestuur is collectief verantwoordelijk voor zijn functioneren. De voorzitter is het eerste aanspreekpunt en is als eerste verantwoordelijk voor zorgvuldige besluitvorming en procedures waarin ruimte en aandacht is voor de inbreng en diverse perspectieven van alle leden van het bestuur.	Ja	Beleidsbesluiten worden genomen in de bestuursvergaderingen. Daarnaast evalueert het bestuur aan het eind van iedere vergadering het verloop van de vergadering, waarin aan verschillende elementen, waaronder de in deze norm genoemde, aandacht wordt besteed.
14	Elk bestuurslid heeft stemrecht.	Ja	Elk bestuurslid heeft stemrecht. Dit is vastgelegd in de statuten, welke zijn te vinden op de website van het pensioenfonds.
15	Het bestuur vervult zijn taken op een voor belanghebbenden transparante, open en toegankelijke wijze. Het bestuur rapporteert jaarlijks in zijn bestuursverslag in ieder geval over: • de missie, visie en strategie; • de naleving van deze code en de interne gedragscode; • de evaluatie van het functioneren van het bestuur; • de afhandeling van klachten en geschillen en de wijzigingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.	Ja	De in deze norm bedoelde rapportage komt terug in Hoofdstuk 4 van het bestuursverslag en in deze bijlage.
16	Het bestuur bevordert en borgt een cultuur waarin risicobewustzijn vanzelfsprekend is. Het bestuur zorg ervoor dat het integrale risicomanagement adequaat georganiseerd is en dat er een noodprocedure beschikbaar is om in spoedeisende situaties te kunnen handelen.	Ja	Hoe het bestuur het integrale risicomanagement heeft georganiseerd is toegelicht in hoofdstuk 5 van het bestuursverslag. Als gevolg van het gevolgde proces zijn zowel het bestuur als het bestuursbureau zich ervan bewust dat risico's aanwezig zijn.
17	Het intern toezicht legt een toezichtvisie ten grondslag aan zijn toezicht. Deze visie omvat ten minste de volgende elementen: • de doelstelling van het intern toezicht; • de rol, rolinvulling en de werkwijze van het intern toezicht; • de interactie tussen intern toezicht en bestuur; • de interactie tussen intern toezicht en de diverse sleutelfunctiehouders; • de interactie tussen intern toezicht en het verantwoordingsorgaan of belanghebbendenorgaan.	Ja	Het intern toezicht heeft haar visie op het intern toezicht vastgelegd. De in de norm genoemde elementen komen daar voor een deel expliciet in terug.
18	Het intern toezicht legt vast hoe het intern toezicht het functioneren van het bestuur toetst, wat daarbij het normenkader is, wat het intern toezicht daarvoor nodig heeft, over welke onderwerpen het intern toezicht zich in een specifieke periode een oordeel wenst te vormen en waarover het in gesprek wil met bestuur en verantwoordingsorgaan of belanghebbendenorgaan.	Ja	Naast een toezichtvisie werkt het intern toezicht met een jaarlijks Toezichtsprogramma, waarin is vastgelegd aan welke onderwerpen in het betreffende jaar aandacht wordt besteed. De bevindingen worden vastgelegd en met het bestuur besproken. Over het proces en de bevindingen wordt door het intern toezicht verantwoording afgelegd aan het verantwoordingsorgaan.
19	Het intern toezicht is zich bewust van zijn verantwoordelijkheid als toezichthouder en gedraagt zich ernaar.	Ja	Geen toelichting.

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
20	Het intern toezicht stelt zich op als gesprekspartner van het bestuur.	Ja	De leden van het intern toezicht, de niet-uitvoerend bestuurders, zijn aanwezig bij alle bestuursvergaderingen en maken de aandachtspunten vanuit toezichtsperspectief bespreekbaar.
21	Het intern toezicht stelt zich onafhankelijk op ten opzichte van andere toezichthouders, overige fondsorganen en van welk ander belang dan ook en kan kritisch opereren.	Ja	Het intern toezicht vormt zich een eigen oordeel aan de hand van de verkregen informatie en stelt zich hierbij kritisch op.
22	Het bestuur draagt de accountant en actuaris die controle uitvoert c.q. certificeert in beginsel geen andere werkzaamheden op dan controle c.q. certificering. Geeft het bestuur wel een andere opdracht, dan vraagt dit een zorgvuldige afweging en een afzonderlijke opdrachtformulering.	Ja	De overeenkomst met de accountant en actuaris voorzien erin dat zij in beginsel slechts de certificerende werkzaamheden uitvoeren. Hier kan alleen in bijzondere omstandigheden van afgeweken worden.
23	Het bestuur beoordeelt vierjaarlijks het functioneren van de accountant en de actuaris en stelt het intern toezicht en het verantwoordingsorgaan of het belanghebbendenorgaan van de uitkomst op de hoogte.	Ja	Pf KPN beoordeelt het functioneren van de accountant en de actuaris tenminste een keer per drie jaar en informeert de organen van het pensioenfonds hierover.
24	Het bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het voor de toekomst maakt. Het bestuur maakt daarbij inzichtelijk hoe het de verschillende belangen heeft afgewogen. Ook geeft het bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn.	Ja	De bedoelde verantwoording en het inzicht in de risico's maken deel uit van het bestuursverslag.
25	Het bestuur gaat met het verantwoordingsorgaan of het belanghebbendenorgaan bij het afleggen van verantwoording in gesprek.	Ja	Aan de hand van het concept jaarverslag spreekt het voltallige bestuur met het verantwoordingsorgaan over het handelen van het bestuur, het gevoerde beleid en de beleidskeuzes die betrekking hebben op de langere termijn. Daarnaast vindt er gedurende het jaar periodiek overleg plaats tussen het dagelijks bestuur en het verantwoordingsorgaan, met als doel de actuele ontwikkelingen binnen het pensioenfonds toe te lichten.
26	Het intern toezicht legt in het bestuursverslag, op basis van een vooraf door het intern toezicht vastgestelde toezichtvisie en een eerder geformuleerd normenkader, verantwoording af over de verrichte werkzaamheden, rapporteert de bevindingen en doet (zo nodig) aanbevelingen.	Ja	Jaarlijks stelt het intern toezicht een uitgebreid jaarrapport op en legt hierin verantwoording af over de gevolgde werkwijze. Een samenvatting van dit rapport is opgenomen in het bestuursverslag.
27	Het intern toezicht is aanspreekbaar op de wijze waarop het toezicht houdt en is bereid in gesprek te gaan over de wijze waarop het toezicht is uitgevoerd en hoe daarover is gerapporteerd.	Ja	Ja, het intern toezicht plant proactief twee overleggen in met het verantwoordingsorgaan waarin de wijze waarop het intern toezicht haar taken heeft uitgevoerd aan de orde is.

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
28	Het verantwoordingsorgaan maakt het mogelijk dat het bestuur en het intern toezicht verantwoording kunnen afleggen en geeft een oordeel over het handelen van het bestuur. Daarnaast oefent het verantwoordingsorgaan de aan hem toegekende adviesrechten uit, tenzij het verantwoordingsorgaan daar gemotiveerd niet voor kiest. Het verantwoordingsorgaan houdt bij zijn taken rekening met alle belanghebbenden.	Ja	Hetgeen in de norm wordt beschreven, wordt door het verantwoordingsorgaan gedaan.
29	Het verantwoordingsorgaan bewaakt of het bestuur de verschillende belangen evenwichtig afweegt.	Ja	Het verantwoordingsorgaan neemt dit mee in haar jaarlijks oordeel, zoals opgenomen in het bestuursverslag.
30	Het belanghebbendenorgaan maakt het mogelijk dat het bestuur en het intern toezicht verantwoording kunnen afleggen en geeft een oordeel over het handelen van het bestuur. Daarnaast oefent het belanghebbendenorgaan de aan hem toegekende adviesrechten uit, tenzij het belanghebbendenorgaan daar gemotiveerd niet voor kiest. Ook oefent het belanghebbendenorgaan de aan hem toegekende goedkeuringsrechten uit. Het belanghebbendenorgaan houdt bij zijn taken rekening met alle belanghebbenden.	n.v.t.	Pf KPN heeft geen belanghebbendenorgaan.
31	Het belanghebbendenorgaan bewaakt of het bestuur de verschillende belangen evenwichtig afweegt.	n.v.t.	Pf KPN heeft geen belanghebbendenorgaan.
32	Het bestuur organiseert en stimuleert zijn dialoog met belanghebbenden op een manier die past bij het pensioenfonds en zijn (diverse groepen van) belanghebbenden.	Ja	Het bestuur voert de dialoog met belanghebbenden via het Verantwoordingsorgaan en zo nodig worden klantenpanels georganiseerd en onderzoeken uitgezet.
33	De samenstelling van fondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit en inclusie, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid.	Ja	Het bestuur hanteert een rooster van aftreden en start tijdig met de invulling van te verwachten vacatures. Hierbij houdt het bestuur rekening met de samenstelling van het bestuur en de fondsorganen.
34	Het pensioenfonds heeft een schriftelijk beleid vastgesteld om de diversiteit en inclusie in zijn fondsorganen te vergroten of in stand te houden. Dit beleid stelt passende doelen op ten aanzien van de mate van diversiteit op alle voor het pensioenfonds relevante maatschappelijke aspecten, waaronder tenminste geslacht of genderidentiteit, leeftijd en sociaal-culturele achtergrond. Op basis van dit beleid heeft het pensioenfonds een planmatige aanpak gericht op het bereiken van deze doelen. Het bestuur herijkt dit beleid periodiek en rapporteert jaarlijks in het bestuursverslag over de resultaten van dit beleid.	Gedeeltelijk	In het diversiteitsbeleid is een stappenplan opgenomen. Het element inclusie is nog een aandachtspunt.

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
35	Ten aanzien van leeftijdsdiversiteit geldt als minimum dat er tenminste één persoon zitting heeft in het bestuur en het verantwoordingsorgaan of het belanghebbendenorgaan die jonger is dan 40 jaar. Ten aanzien van genderdiversiteit geldt als minimum dat er in de genoemde organen variatie is in geslacht of genderidentiteit.	Gedeeltelijk	In het bestuur van Pf KPN zitten 5 vrouwen; er is één vrouwelijk lid van het verantwoordingsorgaan. Eén VO-lid is eind 2024 40 geworden. Per 1 januari 2025 is een nieuw VO-lid benoemd. Hij is jonger dan 40. Er is geen bestuurder jonger dan 40 jaar. Wel lopen deelnemers aan het PensioenLab stage in het bestuur.
36	Het bestuur, het intern toezicht, het verantwoordingsorgaan en het belanghebbendenorgaan houden rekening met het diversiteits- en inclusiebeleid bij het opstellen van de eisen waaraan nieuwe leden van het orgaan dienen te voldoen.	Ja	Bij vertrek van een bestuurder of lid van het verantwoordingsorgaan wordt bij het opstellen van het functieprofiel rekening gehouden met de leemtes in deskundigheid die ontstaan als gevolg van dit vertrek. Tevens wordt, ook bij de voordragende partijen, gevraagd om, naast het vereiste deskundigheidsniveau, rekening te houden met de gewenste diversiteit in de organen van het pensioenfonds.
37	De eerste zittingstermijn van een lid van het bestuur, de raad van toezicht, het belanghebbendenorgaan of verantwoordingsorgaan is maximaal vier jaar. Deze leden kunnen voor een tweede termijn van maximaal vier jaar worden benoemd. Een bestuurslid en een lid van het belanghebbendenorgaan of verantwoordingsorgaan kunnen als daarvoor aanleiding bestaat voor een derde termijn van maximaal vier jaar worden benoemd. In dat geval onderbouwt het bestuur de aanleiding voor een derde benoeming en deelt het bestuur dit met de overige organen. Leden van een visitatiecommissie zijn maximaal acht jaar betrokken bij hetzelfde pensioenfonds.	Ja	Deze norm is voor wat betreft het aantal zittingstermijnen van een bestuurder of lid van het verantwoordingsorgaan aangepast. Pf KPN heeft haar statuten op dit punt aangepast. De aangepaste statuten staan op de website van het pensioenfonds.
38	Benoeming en ontslag van de leden van de organen van het pensioenfonds zijn geregeld in de statuten van het pensioenfonds waarbij – behoudens in het geval van beroepspensioenfondsen – de procedure voor benoeming en ontslag als beschreven in bijlage 2 wordt gevolgd. Schorsing van de leden van het bestuur, het belanghebbendenorgaan, het verantwoordingsorgaan en het intern toezicht wordt geregeld in de statuten of reglementen van het pensioenfonds.	Ja	Is opgenomen in de statuten. Deze zijn te raadplegen op de website van het pensioenfonds.
39	Het pensioenfonds voert een beheerst en duurzaam beloningsbeleid voor de beloning van de leden van de organen van het pensioenfonds, aan commissies verbonden adviseurs en medebeleidsbepalers. Dit beleid is in overeenstemming met de doelstellingen van het pensioenfonds. Ook is het beleid passend gelet op de bedrijfstak, onderneming of beroepsgroep waarvoor het pensioenfonds de pensioenregeling uitvoert.	Ja	Het pensioenfonds kent een beloningsbeleid, dat aan het gestelde in de normen 39 t/m 42 voldoet. Het beloningsbeleid is op de website gepubliceerd.

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
40	De beloningen staan in redelijke verhouding tot verantwoordelijkheid, functie-eisen en tijdsbeslag.	ja	Zie norm 39
41	Het bestuur is terughoudend als het gaat om prestatie gerelateerde beloningen. Prestatie gerelateerde beloningen zijn niet hoger dan 20 procent van de vaste beloning en zijn niet gerelateerd aan de financiële resultaten van het pensioenfonds.	Ja	Zie norm 39
42	Het bestuur verstrekt bij tussentijds ontslag van een bestuurslid zonder arbeidsovereenkomst of van een lid van het intern toezicht geen transitie- of ontslagvergoeding. Bij ontslag van een andere medebeleidsbepaler moet een eventuele transitie- of ontslagvergoeding passend zijn gelet op de functie en de ontslagreden.	Ja	Zie norm 39
43	Het bestuur spreekt zich uit over de gewenste cultuur en gedraagt zich daarnaar. Aspecten in de cultuur waar het bestuur zich rekenschap van geeft, zijn onder meer het openstaan voor kritiek, het leren van fouten en de mate van inclusie in besluitvorming en functioneren.	Ja	Binnen het pensioenfonds wordt een 'open cultuur' nagestreefd. Iedere vergadering wordt afgesloten met een evaluatie van het verloop van de vergadering en de besluitvorming. Tevens vindt een jaarlijkse zelfevaluatie plaats. De analyses van klachten en incidenten worden gebruikt om van te leren en om te verbeteren.
44	Tegenstrijdige belangen, reputatierisico's en nevenfuncties worden gemeld. De leden van het bestuur, het verantwoordingsorgaan en belanghebbendenorgaan, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers vermijden elke vorm en elke schijn van persoonlijke bevoordeling of belangenverstrengeling. Zij laten zich op hun functioneren toetsen.	Ja	Op grond van de interne gedragscode worden tegenstrijdige belangen, reputatierisico's en nevenfuncties gemeld bij de compliance officer. Een overzicht van de bij de compliance officer gemelde relevante nevenfuncties is opgenomen in de bijlage Personalita. De compliance officer houdt daarnaast ook een administratie bij van de niet relevante nevenfuncties. Jaarlijks wordt het functioneren van de bestuursleden besproken.
45	Het bestuur zorgt dat onregelmatigheden kunnen worden gemeld en dat betrokkenen weten hoe en bij wie.	Ja	Het pensioenfonds streeft een open cultuur na, waarin onregelmatigheden besproken kunnen worden. Daarnaast beschikt het pensioenfonds o.a. over een gedragscode, klokkenluidersregeling en een reglement vertrouwenspersoon.
46	De leden van het bestuur, het verantwoordingsorgaan of het belanghebbendenorgaan, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers ondertekenen de interne gedragscode van het pensioenfonds en een jaarlijkse nalevingsverklaring en gedragen zich daarnaar.	Ja	Verbonden personen verklaren jaarlijks dat zij de Gedragscode naleven. De compliance officer stelt jaarlijks een rapportage op.
47	De voorzitter is samen met het bestuur verantwoordelijk om een open cultuur te bevorderen waarin sprake is van een lerende omgeving waarin ruimte en aandacht is voor de inbreng en diverse perspectieven van alle leden van het bestuur.	Ja	zie norm 43

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
48	Het bestuur waarborgt dat de leden van de organen van het pensioenfonds en medebeleidsbepalers onafhankelijk en kritisch kunnen opereren. De organen hebben daarnaast een eigen verantwoordelijkheid om het mogelijk te maken dat hun leden onafhankelijk en kritisch kunnen functioneren.	Ja	Om het zelfstandig functioneren te waarborgen, rekening houdend met de taken en bevoegdheden, (van de leden) van de organen te waarborgen ontvangen alle organen de noodzakelijke informatie en kunnen zij zo nodig eigen adviseurs inschakelen.
49	Het eigen functioneren is voor het bestuur, het intern toezicht, het belanghebbendenorgaan en het verantwoordingsorgaan een continu aandachtspunt. Deze organen evalueren in elk geval jaarlijks het eigen functioneren van het orgaan als geheel en van de individuele leden. Hierbij betrekken zij minstens één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij. De organen besteden daarbij in elk geval periodiek aandacht aan bestuursmodel, integriteit, geschiktheid, continuïteit, diversiteit en inclusie, de wijze van opereren en de mate waarin de individuele leden zich voldoende onafhankelijk en kritisch kunnen opstellen.	Ja	Zowel het bestuur, het intern toezicht als het verantwoordingsorgaan voeren een jaarlijkse zelfevaluatie uit, waarbij minstens één keer per drie jaar een onafhankelijke derde partij wordt betrokken. De uitkomsten van deze zelfevaluaties worden toegelicht in het bestuursverslag.

Bijlage SFDR- rapportage 2024

Model voor de periodieke informatieverstopping voor de financiële producten als bedoeld in artikel 8, leden 1, 2 en 2 bis, van Verordening (EU) 2019/2088 en artikel 6, lid 1, van Verordening (EU) 2020/852

Productbenaming: Stichting Pensioenfonds KPN

Identificatiecode voor juridische entiteiten (LEI): 724500DDF8E7OSRAVS64

Ecologische en/of sociale kenmerken (E/S-kenmerken)

Had dit financiële product een duurzame beleggingsdoelstelling?

☒ ☐ ☐ Ja

☐ Er zijn duurzame beleggingen met een milieudoelstelling gedaan: ____%

☐ in economische activiteiten die als ecologisch duurzaam zijn aangemerkt in de EU- taxonomie

☐ in economische activiteiten die niet als ecologisch duurzaam zijn aangemerkt in de EU- taxonomie

☐ Er zijn duurzame beleggingen met een sociale doelstelling gedaan: ____%

☒ ☐ ☒ Nee

☒ Het product promootte ecologische/sociale (E/S) kenmerken en hoewel het geen duurzame beleggingen als doelstelling had, had het een minimumaandeel duurzame beleggingen van 3,08%

☒ met een milieudoelstelling in economische activiteiten die als ecologisch duurzaam zijn aangemerkt in de EU- taxonomie

☐ met een milieudoelstelling in economische activiteiten die niet als ecologisch duurzaam zijn aangemerkt in de EU- taxonomie

☐ met een sociale doelstelling

☐ Het product promootte E/S-kenmerken, maar deed geen duurzame beleggingen

Duurzame belegging: een belegging in een economische activiteit die bijdraagt aan het behalen van een milieudoelstelling of een sociale doelstelling, mits deze belegging geen ernstige afbreuk doet aan milieu- of sociale doelstellingen en de ondernemingen waarin is belegd praktijken op het gebied van goed bestuur toepassen.

De **EU Taxonomie** is een classificatiesysteem dat is vastgelegd in Verordening (EU) 2020/852, waarbij een lijst van **ecologisch duurzame economische activiteiten** is vastgesteld. In de verordening is geen lijst van sociaal duurzame economische activiteiten vastgesteld. Duurzame beleggingen met een milieudoelstelling kunnen al dan niet in overeenstemming zijn met de taxonomie.

In hoeverre is voldaan aan de ecologische en/of sociale kenmerken die dit financiële product promoot?

Dit financieel product heeft beleggingen in emittenten vermeden waarvan is vastgesteld dat zij aanzienlijke negatieve gevolgen hebben voor de biodiversiteit, het milieu, de mensenrechten en gezondheid. Daarnaast is er een dialoog gevoerd met ondernemingen die gescreend zijn op de door ons vastgestelde criteria om deze ondernemingen te bewegen tot verandering op de geïdentificeerde tekortkomingen. Dit is bereikt door zich te houden aan de uitsluitingenlijst en het engagementbeleid zoals beschreven in het Beleid Maatschappelijk Verantwoord Beleggen. De uitvoering van het beleid is grotendeels uitbesteed aan de fiduciair vermogensbeheerder/de beheerder van de multi-manager (MM) beleggingsfondsen waarin we participeren. Hiermee commiteren we ons aan de Aegon MM NL Sustainability Risks and Impacts Policy.

Nieuwe beleggingen

In de verslagperiode is niet belegd in emittenten waarvan is vastgesteld dat zij betrokken zijn bij uitgesloten activiteiten.

Bestaande posities

Posities die niet langer voldeden aan het Aegon MM NL Sustainability Risks and Impacts Policy zijn in de verslagperiode actief beheerd en afgewikkeld. Duurzaamheidsindicatoren meten hoe wordt voldaan aan de ecologische of sociale kenmerken die het financiële product promoot.

Daarnaast heeft het pensioenfonds de Fondsbeheerder ook geïnstrueerd om actief te sturen op het reduceren van de "carbon footprint". De duurzaamheidsindicator die hiermee in verband staat is PAI#2. Deze geeft het deel van de emssies aan die door het fonds is gefinancierd. Dit wordt bepaald door de totale emissies van een emittent te corrigeren naar de verhouding tussen het geïnvesteerde bedrag en de totale bedrijfswaarde inclusief cash (EVIC). Ultimo 2024 heeft het pensioenfonds de reductie doelstelling (-45% in 2025 tov ultimo 2017) ten aanzien van de "carbon footprint" behaald (-70% ultimo 2024 tov ultimo 2017).

● **Hoe hebben de duurzaamheidsindicatoren gepresteerd?**

Duurzaamheidsindicator	Eenheid	Waarde
Aandeel van beleggingen dat 5% of meer van hun inkomsten haalt uit de exploratie, mijnbouw of raffinage van thermische steenkool.	(% betrokken)	0
Aandeel van beleggingen in bedrijven die jaarlijks meer dan 20 miljoen ton thermische steenkool produceren en actief bezig zijn met het uitbreiden van de exploratie, mijnbouw of raffinage van thermische steenkool. Ook wanneer de deze inkomsten minder dan 5% van de omzet bedragen.	(% betrokken)	0
Aandeel van beleggingen dat 5% of meer van hun inkomsten haalt uit thermische kolen.	(% betrokken)	0
Aandeel van beleggingen in bedrijven die een thermische kolencapaciteit van meer dan 10 gigawatt hebben en deze capaciteit actief aan het uitbreiden zijn. Ook wanneer de deze inkomsten minder dan 5% van de omzet bedragen.	(% betrokken)	0
Aandeel van beleggingen dat 5% of meer van hun totale olie-equivalentproductie halen uit teerzanden.	(% betrokken)	0
Aandeel van beleggingen dat 5% of meer van hun inkomsten haalt uit olie- en gasexploratie en -productie in arctische gebieden.	(% betrokken)	0
Aandeel van beleggingen in Pijpleidingbeheerders die significant betrokken zijn bij het transport van producten die zijn afgeleid van teerzand.	(% betrokken)	0
Aandeel in beleggingen in ondernemingen die 5% of meer van hun inkomsten halen uit de productie en/of distributie van palmolie.	(% betrokken)	0
Aandeel van beleggingen in ondernemingen die bossen beheren met 75% of minder FSC-certificeringsdekking.	(% betrokken)	0
Aandeel van investeringsmaatschappijen dat 5% of meer van hun inkomsten uit tabaksproductie haalt.	(% betrokken)	0
Aandeel van beleggingen in door de overheid uitgegeven leningen (overheidsobligaties) van landen die systematisch mensenrechten schenden of uit een land waarvan de regering onderworpen is aan een wapenembargo van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, de Verenigde Staten, de Europese Unie of waar een ander relevant multilateraal wapenembargo van kracht is.	(% betrokken)	0
Aandeel in beleggingen in ondernemingen die betrokken zijn bij ontwikkeling, productie, onderhoud en handel in: antipersoonsmijnen, biologische of chemische wapens, clustermunities, munitie met verarmd uranium, brandwapens met witte fosfor of kernwapensystemen.	(% betrokken)	0
Beleggingsaandeel in ondernemingen die belangrijke en speciale componenten voor controversiële wapens produceren of ontwikkelen, zoals hierboven vermeld, of die essentiële diensten aanbieden voor het gebruik ervan.	(% betrokken)	0
Aandeel beleggingen in ondernemingen die betrokken zijn bij wapenhandel naar landen waar een wapenembargo van kracht is door de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, de Verenigde Staten, de Europese Unie of een ander relevant multilateraal wapenembargo.	(% betrokken)	0

Duurzaamheids-indicatoren meten hoe wordt voldaan aan de ecologische of sociale kenmerken die het financiële product promoot

Aandeel beleggingen in ondernemingen die betrokken zijn bij wapenhandel naar landen die deel uitmaken van een oorlogsgebied.	(% betrokken)	0
Aandeel beleggingen in ondernemingen die betrokken zijn bij wapenhandel naar risicolanden waarvoor de Nederlandse overheid een 'presumptie van ontkenning' hanteert bij het goedkeuren van exportvergunningen.	(% betrokken)	0
Aandeel van investeringen in Russische en Wit-Russische bedrijven.	(% betrokken)	0
Aandeel van investeringen in beleggingen met een ESG score van 4 of 5.	(% betrokken)	0

● **...en in vergelijking tot voorafgaande perioden?**

De indicatoren laten een vergelijkbaar beeld zien als in de voorgaande periode.

● **Wat waren de doelstellingen van de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan en hoe droeg de duurzame belegging bij tot die doelstelling?**

N.v.t

● **Hoe hebben de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan geen ernstige afbreuk gedaan aan ecologische of sociale duurzame beleggingsdoelstellingen?**

N.v.t

— Hoe is rekening gehouden met de indicatoren voor ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren?

N.v.t

— Waren duurzame beleggingen afgestemd op de OESO-richtsnoeren voor multinationale ondernemingen en de leidende beginselen van de VN inzake bedrijfsleven en mensenrechten? Details:

N.v.t

In de EU-taxonomie is het beginsel “geen ernstige afbreuk doen” vastgesteld, dat inhoudt dat op taxonomie afgestemde beleggingen geen ernstige afbreuk mogen doen aan de doelstellingen van de EU-taxonomie en dat vergezeld gaat van specifieke EU-criteria.

Het beginsel “geen ernstige afbreuk doen” is alleen van toepassing op de onderliggende beleggingen van het financiële product die rekening houden met de EU-criteria voor ecologisch duurzame economische activiteiten. De onderliggende beleggingen van het resterende deel van dit financiële product houden geen rekening met de EU-criteria voor ecologisch duurzame economische activiteiten.

Andere duurzame beleggingen mogen ook geen ernstige afbreuk doen aan milieu- of sociale doelstellingen.

Hoe is in dit financiële product rekening gehouden met de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren?

Dit financieel product heeft rekening gehouden met de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren (Principal Adverse Impact indicators, hierna gerefereerd als PAIs) wanneer dit zinvol was en er voldoende gegevens beschikbaar waren (voor bepaalde soorten effecten of activaklassen zijn mogelijk weinig of geen PAI-gegevens beschikbaar). Derdenbeheerders hebben zich hieraan ook moeten committeren. Voor bepaalde soorten effecten of activaklassen kunnen beperkte of geen PAI-gegevens beschikbaar zijn. Voor dit deel van de portefeuille geldt dat we afhankelijk van de data-beschikbaarheid PAI's op een 'best effort' basis mee hebben gewogen.

Uitsluitingen:

De uitsluitingenlijst in ons duurzaamheidsbeleid is opgesteld door middel van screening op bepaalde belangrijke ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren (klimaatverandering, mensenrechten, enz.).

Engagement:

De belangrijkste PAIs zijn gebruikt om engagementactiviteiten te identificeren en te prioriteren. De belangrijkste ongunstige effecten zijn de belangrijkste negatieve effecten van beleggings- beslissingen op duurzaamheidsfactoren die verband houden met ecologische en sociale thema's en arbeidsomstandigheden, eerbiediging van de mensenrechten en bestrijding van corruptie en omkoping.

Portefeuillebeheer:

Waar relevant zijn PAIs door externe vermogensbeheerders beschouwd tijdens het portefeuillebeheerproces. Externe beheerders hebben de PAIs binnen de context van de beleggingsrichtsnoeren en -doelstelling van het fonds in beschouwing genomen. Dit waar gegevens voldoende beschikbaar waren.

Risicobeheer:

Portefeuillemanagers hebben PAIs beschouwd en beoordeeld tijdens vergaderingen met de externe vermogensbeheerders over het portefeuillerisico van de onderliggende mandaten.

De belangrijkste ongunstige effecten zijn de belangrijkste negatieve effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactor en die verband houden met ecologische en sociale thema's en arbeidsomstandigheden, eerbiediging van de mensenrechten en bestrijding van corruptie en omkoping.

PAI-statistieken:

Ongunstige duurzaamheidsindicator		Metriek	Gevolgen 2024
Klimaat- en andere milieugerelateerde indicatoren			
Uitstoot van broeikasgasemissies 	1. Broeikasgas emissies	Scope 1 BKG-emissies (tCO ₂ eq)	105,983.78 (35%)
		Scope 2 BKG-emissies (tCO ₂ eq)	37,554.91 (35%)
		Scope 3 BKG-emissies (tCO ₂ eq)	1,848,209.12 (35%)
		Totale broeikasgasemissies (tCO ₂ eq)	1,991,747.80 (35%)
	2. Ecologische voetafdruk	Koolstofvoetafdruk (tCO ₂ eq/EURm)	158.30 (35%)
	3. Broeikasgas intensiteit van ondernemingen waarin wordt belegd	Broeikasgas intensiteit van ondernemingen waarin wordt belegd (tCO ₂ eq/EURm)	409.75 (36%)
	4. Blootstelling aan bedrijven die actief zijn in de sector fossiele brandstoffen	Aandeel beleggingen in bedrijven die actief zijn in de fossiele sector	2.09% (37%)
	5. Aandeel in het verbruik en de productie van niet-hernieuwbare energie	Aandeel niet-hernieuwbare energieconsumptie van ondernemingen waarin wordt belegd uit niet-hernieuwbare energiebronnen in vergelijking met hernieuwbare energiebronnen, uitgedrukt als percentage	11.32% (20%)
		Aandeel niet-hernieuwbare energieproductie van ondernemingen waarin wordt belegd uit niet-hernieuwbare energiebronnen in vergelijking met hernieuwbare energiebronnen, uitgedrukt als percentage	0.41% (36%)
	6. Intensiteit van het energieverbruik per klimaatsector met een grote impact	Landbouw, bosbouw en visserij (GWh/EURm)	0.00 (0%)
		Bouwnijverheid (GWh/EURm)	0.00 (0%)
		Levering van elektriciteit, gas, stoom en airconditioning (GWh/EURm)	0.00 (0%)
		Verwerkende industrie (GWh/EURm)	0.02 (10%)
		Winning van delfstoffen (GWh/EURm)	0.01 (0%)
		Vastgoedactiviteiten (GWh/EURm)	0.01 (1%)
		Transport en opslag (GWh/EURm)	0.01 (1%)
		Watervoorziening, riolering, afvalbeheer en sanering (GWh/EURm)	0.00 (0%)
		Groot- en detailhandel in auto's en motorfietsen (GWh/EURm)	0.00 (2%)

Biodiversiteit

7. Activiteiten die een negatieve invloed hebben op de biodiversiteit – kwetsbare gebieden

Aandeel beleggingen in ondernemingen waarvan de vestigingen/activiteiten zich in of nabij biodiversiteitsgevoelige gebieden bevinden, waar de activiteiten van die ondernemingen waarin wordt belegd een negatieve invloed hebben op die gebieden

0.01% (36%)

Watergehalte

8. Emissies naar water

Tonnen emissies naar water gegenereerd door ondernemingen waarin wordt belegd per miljoen EUR belegd, uitgedrukt als gewogen gemiddelde

0.00 (0%)

Afval

9. Gevaarlijk afval verhouding

Tonnen gevaarlijk afval geproduceerd door ondernemingen waarin wordt belegd per miljoen EUR belegd, uitgedrukt als gewogen gemiddelde

0.38 (14%)

Sociale zaken en werknemers, respect voor mensenrechten, anticorruptie en anti-omkoping

10. Schendingen van de beginselen van het Global Compact van de VN en de OESO-richtlijnen voor Ondernemingen	Aandeel beleggingen in ondernemingen waarin is belegd en die betrokken zijn geweest bij schendingen van de UNGC - beginselen of de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen	1.32% (36%)
11. Gebrek aan processen en nalevingsmechanismen en om toezicht te houden op de naleving van de UNGC-beginselen en de OESO-richtlijnen voor multinationale Ondernemingen	Aandeel beleggingen in ondernemingen waarin wordt belegd zonder beleid om toezicht te houden op de naleving van de UNGC-beginselen of de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen of mechanismen voor de behandeling van klachten om schendingen aan te pakken	7.35% (32%)
12. Niet-gecorrigeerde loonkloof tussen mannen en vrouwen	Gemiddelde niet-gecorrigeerde loonkloof tussen mannen en vrouwen van ondernemingen waarin wordt belegd	0.22% (3%)
13. Genderdiversiteit in het bestuur	Gemiddelde verhouding vrouwelijke tot mannelijke bestuursleden in ondernemingen waarin wordt belegd	9.83% (30%)
14. Blootstelling aan controversiële wapens (antipersoonsmijnen, Cluster Munitie)	Aandeel beleggingen in ondernemingen waarin wordt geïnvesteerd en die betrokken zijn bij de productie of verkoop van controversiële wapens	0% (37%)

Indicatoren die van toepassing zijn op investeringen in overheden en supranationale bedrijven

Ongunstige duurzaamheidsfactor		Metriek	Gevolgen 2024
Milieu	15. Broeikasgas intensiteit	Broeikasgas intensiteit van de landen waarin wordt geïnvesteerd (KtonCO ₂ eq/EURm)	30.29 (12%)
Sociale	16. Landen waarin is geïnvesteerd en die te maken hebben met sociale schendingen	Aantal landen waarin is belegd die onderworpen zijn aan sociale schendingen (absoluut aantal en relatief aantal gedeeld door alle landen waarin is belegd), zoals bedoeld in internationale verdragen en conventies, beginselen van de Verenigde Naties en, indien van toepassing, nationaal recht	29.75 / 3.5% (12%)

Indicatoren die van toepassing zijn op beleggingen in vastgoedactiva

Ongunstige duurzaamheidsfactor		Metriek	Gevolgen 2024
Fossiele brandstoffen	17. Blootstelling aan fossiele brandstoffen via vastgoedactiva	Aandeel beleggingen in vastgoedactiva die betrokken zijn bij de winning, opslag, transport of productie van fossiele brandstoffen	0
Energie efficiëntie	18. Blootstelling aan energieinefficiënte vastgoedactiva	Aandeel beleggingen in energie inefficiënt vastgoed	60.86%

Andere indicatoren voor belangrijke ongunstige effecten

Ongunstige duurzaamheidsfactor		Metriek	Gevolgen 2024
Uitstoot van broeikasgassen	2.4 Beleggen in bedrijven zonder initiatieven voor koolstof emissiereductie	Aandeel beleggingen in ondernemingen waarin wordt belegd zonder initiatieven voor koolstofemissiereductie die gericht zijn op afstemming op de Overeenkomst van Parijs	17.39% (37%)
Mensenrechten	3.9 Gebrek aan een mensenrechtenbeleid	Aandeel beleggingen in bedrijven zonder mensenrechtenbeleid	14.52% (31%)

Andere staatsindicatoren voor belangrijke ongunstige effecten

Ongunstige duurzaamheidsfactor		Metriek	Gevolgen 2024
	Aandeel obligaties dat niet is uitgegeven op grond van Uniewetgeving inzake ecologisch duurzame obligaties	Aandeel obligaties dat niet is uitgegeven op grond van Uniewetgeving inzake ecologisch duurzame obligaties	0
	Gemiddelde inkomensongelijkheidsscore	Gemiddelde inkomensongelijkheidsscore	0.30 (12%)

Gegevens verstrekt door

Algemene uitleg

PAI's zijn een gemiddelde van vier kwartalen. Vanaf 2024 zijn cash en derivaten opgenomen volgens aanvullende regelgevende richtlijnen.

PAI-gegevens zijn beschikbaar op het niveau van de uitgevende instelling. Om te rapporteren over de PAI's is een doorkijk nodig.

De berekening van bovenstaande PAI-statistieken volgt uit de technische richtsnoeren van de Gedelegeerde EU-verordening 2022/1288 en aanvullende informatie van de gepubliceerde Q&A's (inclusief JC 2022 47 en JC 2022 62) en gebruikt waar beschikbaar gegevens van onze externe dataleverancier als input. In het geval van onze hypotheekproducten worden de PAI-gegevens aangeleverd door Aegon Hypotheken BV en ASR Levensverzekering N.V..

Volgens aanvullende richtlijnen van de toezichthouder worden de PAI's die worden weergegeven als portefeuillegewogen gemiddelde vanaf 2023 berekend door de absolute metriek te delen door alle beleggingen waarvoor een PAI theoretisch van toepassing is, inclusief investeringen waarvoor deze PAI mogelijk niet relevant is (zoals staatsobligaties). Voor de rapporten vóór 2023 werd de absolute metriek gedeeld door de som van de relevante beleggingen waarvoor deze PAI relevant was (bijv. voor de diversiteit van het bestuur zouden we bedrijven waarin wordt geïnvesteerd wel meenemen, maar staatsobligaties niet).

De dekkingspercentages houden rekening met alle investeringen binnen de portefeuille, in plaats van alleen in aanmerking komende beleggingen. Het rapporteert over de beschikbaarheid van gegevens voor alle posities, inclusief bedrijfsbelangen en staatsobligaties. De dekking wordt uitgedrukt als een percentage, dat het aandeel van posities met beschikbare gegevens per PAI-indicator vertegenwoordigt. De gerapporteerde dekkingsstatistieken zijn een gemiddelde van vier kwartalen.

Disclaimer

Alle rechten op de door Institutional Shareholder Services Inc. en haar gelieerde ondernemingen (ISS) verstrekte informatie berusten bij ISS en/of haar licentiegevers. ISS geeft geen uitdrukkelijke of impliciete garanties van welke aard ook en is niet aansprakelijk voor eventuele fouten, weglatingen of onderbrekingen in of in verband met enige door ISS verstrekte gegevens.

Externe ESG-gegevensleveranciers zijn geselecteerd als gegevensbronnen voor deze openbaarmaking over Principiële Nadelige Effecten. Voor bepaalde nadelige duurzaamheidsindicatoren is een beperkte hoeveelheid gegevens beschikbaar of helemaal niet beschikbaar (bijvoorbeeld voor ABS-instrumenten). De verhouding van geschatte versus gerapporteerde gegevens zal variëren per elk onderliggend gegevenspunt dat nodig is voor de berekening van die ESG-metriek. Voor bepaalde metrieken stellen externe ESG-gegevensleveranciers verdere informatie beschikbaar over de onderliggende gegevens, waarbij de bron van de gegevens wordt aangegeven: schatting op basis van een eigen model of publicaties door de uitgever. Bovendien kunnen gegevens die uit openbare bronnen zijn verkregen, ook tot op zekere hoogte geschat worden. De hier verstrekte informatie is deels gebaseerd op informatie van derden die niet onafhankelijk is geverifieerd door Aegon Investment Management B.V.. Aegon Investment Management B.V. heeft de rapporten van de huidige gegevensleverancier over de berekeningsmethodologie, gegevenskwaliteit en -zekerheid beoordeeld. De externe leveranciers bieden de garantie dat alle commercieel redelijke stappen worden ondernomen om naleving van een kwaliteitskader te garanderen. Aegon Investment Management B.V. gelooft dat het document op het moment van schrijven nauwkeurig is, maar het kan zonder kennisgeving worden gewijzigd. Gegevens toegeschreven aan een derde partij ("Gegevens van Derden") zijn eigendom van die derde partij en/of andere leveranciers (de "Gegevenseigenaar") en worden door Aegon Investment Management B.V. gebruikt onder licentie. Gegevens van Derden: (i) mogen niet gekopieerd of verspreid worden; en (ii) er wordt geen garantie gegeven dat ze nauwkeurig, volledig of tijdig zijn. Niemand van de Gegevenseigenaar, Aegon Investment Management B.V. of enige andere persoon verbonden aan, of van wie Aegon Investment Management B.V. Gegevens van Derden betreft, is aansprakelijk voor verliezen of aansprakelijkheden die voortvloeien uit het gebruik van Gegevens van Derden.

Wat waren de grootste beleggingen van dit financiële product?

Grootste aandeel beleggingen	Sector	% Activa	Land
AEGON Hypotheken BV	Hypothecaire producten	11,98	Nederland
AeAM Dutch Mortgage Fund	Hypothecaire producten	6,20	Nederland
Federal Republic of Germany	Overheid	4,19	Duitsland
Staat der Nederlanden	Overheid	2,13	Nederland
FIL Limited	Cash	1,57	Ierland
Blackrock, Inc.	Cash	1,55	Ierland
Morgan Stanley	Cash	1,55	Luxemburg
European Union	Overig	1,11	Supranationaal
NVIDIA Corporation	Informatietechnologie	1,06	Verenigde Staten
Amazon.com, Inc.	Cyclische goederen	0,77	Verenigde Staten
Alphabet Inc.	Telecommunicatiediensten	0,75	Verenigde Staten
Stichting Administratiekantoor Vesteda	Vastgoed	0,74	Nederland
Apple Inc.	Informatietechnologie	0,74	Verenigde Staten
French Republic	Overheid	0,71	Frankrijk
CBRE Europe Logistics Partner	Vastgoed	0,66	Luxemburg

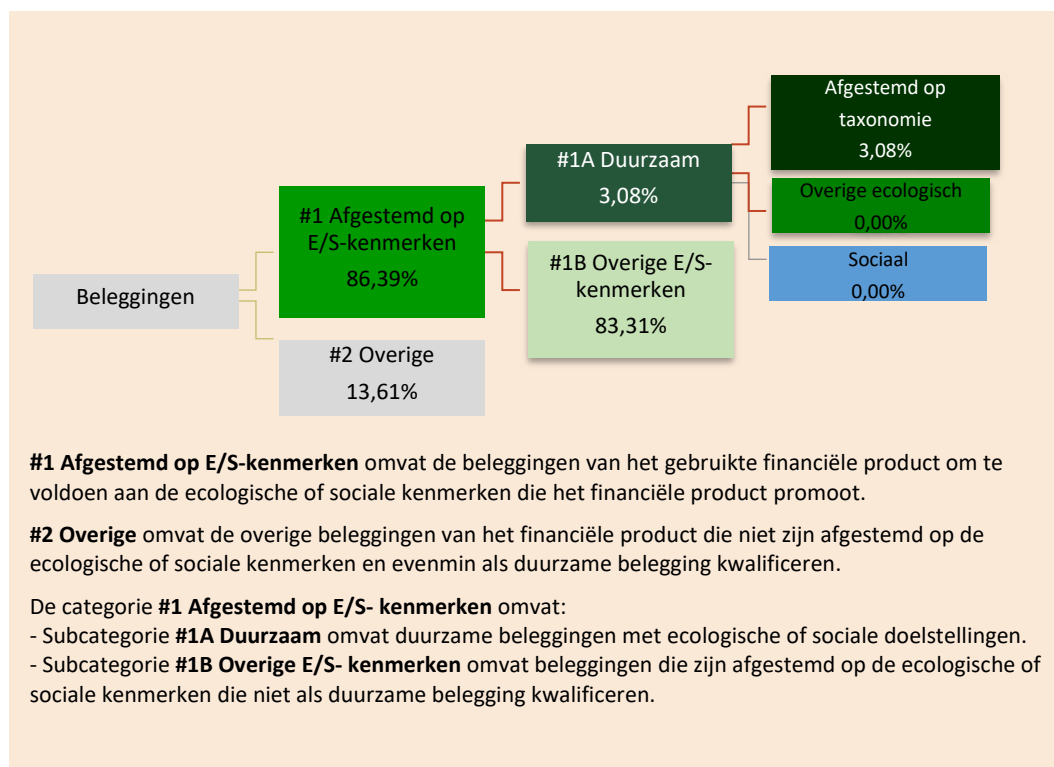
De top 15 participaties zijn samengesteld op basis van directe participaties in emittenten en onderliggende investeringen van fondsen. Dit waar informatie beschikbaar was.

De lijst bevat de beleggingen die **het grootste aandeel beleggingen** van het financiële product vormen tijdens de referentieperiode, te weten: 1-1-2024 t/m 31-12-2024

Wat was het aandeel duurzaamheidsgerelateerde beleggingen?

Hoe zag de activa-allocatie eruit?

In welke economische sectoren werd belegd?

Sector	% Activa
Hypothecaire producten	20,12%
Cash	16,44%
Overheid	12,19%
Overig	9,11%
Informatietechnologie	8,93%
Vastgoed	8,43%
Financiële diensten	8,19%
Industrie	6,12%
Cyclische goederen	5,65%
Telecommunicatiediensten	4,69%
Gezondheidszorg	3,55%
Niet-cyclische goederen	3,08%
Energie	1,24%
Nutsbedrijven	0,94%
Materialen	0,68%

Het is mogelijk dat de sectortoewijzing niet 100% bedraagt. Er kunnen beleggingen zijn die niet aan een sector kunnen worden toegewezen (bv. derivaten).

In welke mate waren de duurzame beleggingen met een milieudoelstelling afgestemd op de EU-taxonomie?

Het percentage duurzame beleggingen conform de EU-Taxonomie is beperkt voor dit product. Dit is geconcludeerd nadat de huidige participaties beoordeelt zijn op basis van daadwerkelijk gerapporteerde data.

Om te voldoen aan de EU Taxonomie, omvatten de criteria voor **fossiel gas** onder meer emissiebeperkingen en omschakeling op volledig hernieuwbare energie of koolstofarme brandstoffen tegen eind 2035. Voor **kernenergie** omvatten de criteria uitgebreide regels voor veiligheid en afvalbeheer.

Faciliterende activiteiten kunnen direct andere activiteiten inschakelen om een substantiële bijdrage te leveren aan een milieudoelstelling.

Transitionele activiteiten zijn activiteiten waarvoor onder andere nog geen koolstofarme alternatieven beschikbaar zijn en broeikasgasemissies die overeenkomen met de beste uitvoering.

Op de taxonomie afgestemde activiteiten worden uitgedrukt als aandeel van:

- de **omzet** die aangeeft hoe “groen” de ondernemingen waarin is belegd vandaag zijn;
- de **kapitaaluitgaven** (CapEx) die laten zien welke groene beleggingen zijn gedaan door
- de ondernemingen waarin is belegd die relevant zijn voor een transitie naar een groene economie;
- de **operationele uitgaven** (OpEx) die de groene operationele activiteiten van ondernemingen waarin is belegd weerspiegelen.

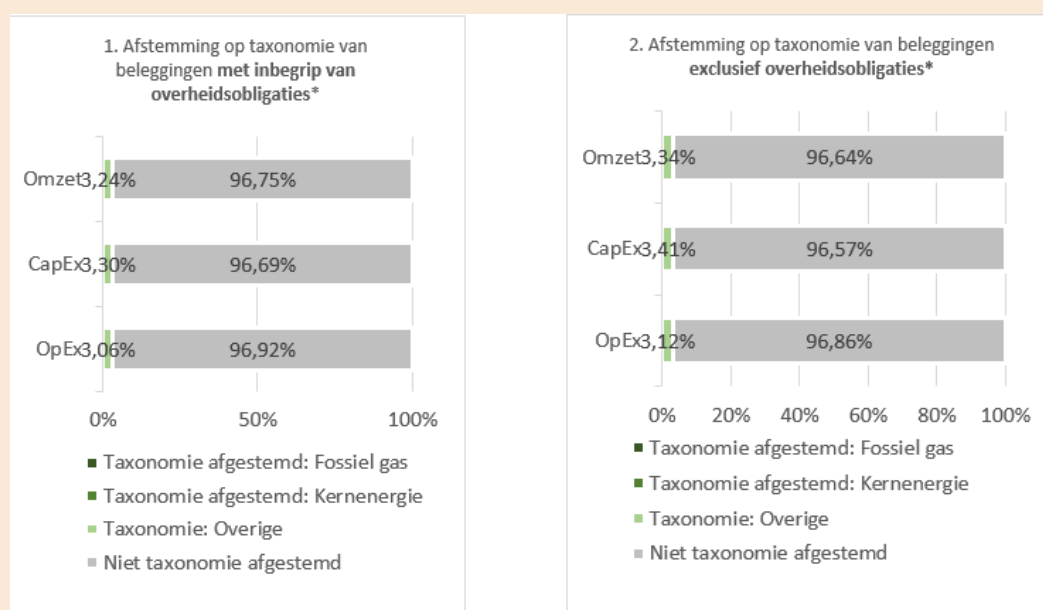
● **Heeft het financiële product geïnvesteerd in activiteiten die verband houden met fossiel gas en/of kernenergie in overeenstemming met de EU Taxonomie¹?**

☒ **Ja:**

☐ In fossiel gas ☒ In kernenergie

☐ **Nee**

De onderstaande grafieken tonen in groen het percentage beleggingen dat was afgestemd op de EU-taxonomie. Aangezien er geen geschikte methode is om te bepalen of overheidsobligaties zijn afgestemd op de taxonomie, toont de eerste grafiek de afstemming op de taxonomie voor alle beleggingen van het financiële product, met inbegrip van overheidsobligaties, terwijl de tweede grafiek de afstemming op de taxonomie toont voor uitsluitende de beleggingen van het financiële product anders dan in overheidsobligaties*

* Voor deze grafieken omvatten “overheidsobligaties” alle blootstellingen aan overheidsschulden.

Vanwege een te klein percentage niet opgenomen in de grafiek:

Omzet: Taxonomie afgestemd: Kernenergie 0,01% incl overheid, 0,02% excl overheid

CapEx: Taxonomie-afgestemd: Kernenergie 0,01% incl overheid, 0,02% excl overheid

OpEx: Taxonomie-afgestemd: Kernenergie 0,02% incl overheid, 0,02% excl overheid

¹ Fossiele gas- en/of nucleair gerelateerde activiteiten voldoen alleen aan de EU Taxonomie als ze bijdragen aan het beperken van de klimaatverandering (“klimaatveranderingsmitigatie”) en geen ernstige afbreuk doen aan de doelstelling van de EU Taxonomie - zie toelichting in de linkerbalk. De volledige criteria voor economische activiteiten op basis van fossiel gas en kernenergie die voldoen aan de EU Taxonomie zijn vastgelegd in Gedelegeerde Verordening (EU) 2022/1214 van de Europese Commissie.

● **Wat was het aandeel beleggingen in transitie- en faciliterende activiteiten?**

Financiële kengetallen	Activiteitstype	Aandeel in investeringen %
Omzet	Transition	0,02%
Omzet	Enabling	0,34%
CapEx	Transition	0,05%
CapEx	Enabling	0,38%
OpEx	Transition	0,04%
OpEx	Enabling	0,39%

● **Hoe verhoudt het percentage beleggingen dat is afgestemd op de EU-taxonomie zich tot het percentage tijdens eerdere referentieperiodes?**

Het percentage investeringen dat is afgestemd op de EU-taxonomie is gestegen van 1,88% in 2023 naar 3,08%.

Wat was het minimumaandeel duurzame beleggingen met een milieudoelstelling die niet waren afgestemd op de EU-taxonomie?

N.v.t

Wat was het minimumaandeel sociaal duurzame beleggingen?

N.v.t

Welke beleggingen zijn opgenomen in “overige”? Waarvoor waren deze bedoeld en waren er ecologische of sociale minimumwaarborgen?

Het pensioenfonds heeft met het oog op een efficiënt portefeuillebeheer belegd in overige beleggingen, bijvoorbeeld private equity, vastgoed, derivaten en liquide middelen. Deze overige beleggingen zijn op een best-effort basis onderworpen aan de generieke milieu- of sociale criteria van het pensioenfonds. Derivaten zijn uitsluitend gebruikt voor efficiënt portefeuillebeheer en voor het beperken van risico's in overeenstemming met de Pensioenwet.

Welke maatregelen zijn er in de referentieperiode getroffen om te voldoen aan de ecologische en/of sociale kenmerken?

Dit financieel product heeft beleggingen in emittenten vermeden waarvan is vastgesteld dat zij aanzienlijke negatieve gevolgen hebben voor de biodiversiteit, het milieu, de mensenrechten en gezondheid. Daarnaast is er een dialoog gevoerd met ondernemingen die gescreend zijn op de door ons vastgestelde criteria om deze ondernemingen te bewegen tot verandering op de geïdentificeerde tekortkomingen. Dit is bereikt door zich te houden aan de uitsluitingenlijst en het engagementbeleid zoals beschreven in het Beleid Maatschappelijk Verantwoord Beleggen.

zijn duurzame beleggingen met een milieudoelstelling die **geen rekening houden met de criteria** voor ecologisch duurzame economische activiteiten in het kader van de Verordening (EU) 2020/852.

Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de referentiebenchmark?

Er is geen referentie-benchmark gedefinieerd als referentie voor de milieu- of sociale kenmerken die door dit financieel product worden gepromoot.

Referentiebenchm

arks zijn indices waarmee wordt gemeten of het financiële product voldoet aan de ecologische of sociale kenmerken die dat product promoot.

- ***In welk opzicht verschilt de referentiebenchmark van een brede marktindex?***
N.v.t
- ***Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten aanzien van de duurzaamheidsindicatoren voor het bepalen van de afstemming van de referentiebenchmark op de gepromote ecologische en sociale kenmerken?***
N.v.t
- ***Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de referentiebenchmark?***
N.v.t
- ***Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de brede marktindex?***
N.v.t

Bijlage Risicohouding

A large, stylized graphic of the letter 'D' with a period. The 'D' is white and the period is dark blue. The graphic is positioned in the lower right quadrant of the page, partially overlapping the light blue background.

D.

Onze risicohouding

De mate waarin we beleggingsrisico's accepteren is met de sociale partners afgestemd en vastgelegd in de risicohouding. De risicohouding is ook afgestemd op onze missie, visie en doelstellingen. De vastlegging van de risicohouding vindt plaats op basis van een voorgeschreven methodiek. Die is hieronder voor de verschillende onderdelen van de pensioenregeling opgenomen.

Risicohouding lange termijn

De risicohouding voor de lange termijn toetst of we in staat zijn voor de lange termijn onze ambitie te halen. Het pensioenresultaat laat zien in welke mate we naar verwachting een voor prijsstijgingen gecorrigeerd pensioen kunnen uitkeren. Deze wettelijk voorgeschreven risicohouding wordt jaarlijks getoetst. Daarbij wordt ook gekeken of het pensioenresultaat in een slechtweerscenario niet te ver achterblijft.

In de tabel hieronder zijn deze grenzen voor de risicohouding van de middelloonregeling weergegeven.

Risicohouding middelloonregeling

(inclusief uitkeringsfase stabiele uitkeringen) in termen van pensioenresultaat

	Ondergrenzen vanuit beleid
Vanuit VEV-niveau	90%
Vanuit feitelijke financiële positie	92%
Maximaal aanvaardbare afwijking (verschil tussen verwacht en worst case)	35%

Risicohouding korte termijn

De risicohouding op korte termijn laat zien of we genoeg vermogen hebben om negatieve financiële schokken te kunnen opvangen. Dit wordt uitgedrukt in een percentage van het vereist eigen vermogen (VEV). Ons VEV was op 31 december 2023 (inclusief BPR/IPS-kapitaal) 16,5%. Het VEV is met de door De Nederlandsche Bank voorgeschreven methode vastgesteld. Het geeft de omvang aan van het eigen vermogen waarover we ten minste zouden moeten beschikken. Dit komt overeen met een dekkingsgraad van 116,5%. Met onze actuele dekkingsgraad per eind 2023 van 122,8% voldoen we hieraan.

Risicohouding BPR/IPS regeling

De risicohouding in de opbouwphase in de BPR/IPS-regeling voor de stabiele en variabele uitkering wordt uitgedrukt in de maximaal aanvaardbare afwijking van het pensioen op de pensioendatum (in reële termen). Zie de tabel hieronder. De berekeningen zijn gemaakt op basis van de wettelijk voorgeschreven Uniforme Reken Methode (URM). Hierbij schrijft de toezichthouder naast de rekenregels ook voor met welke scenario's gerekend moet worden. De risicohouding in de uitkeringsfase van de variabele uitkering wordt uitgedrukt in de maximaal aanvaardbare afwijking in de pensioenuitkering jaar op jaar in het slechtweerscenario (in nominale termen).

Risicohouding opbouwphase BPR

In termen van maximale variatie in reëel pensioen op pensioendatum tussen verwacht en worst case

Leeftijd	Stabiele uitkering	Variabele uitkering
tot 38 jaar	53%	57%
38 - 47 jaar	54%	57%
48 - 57 jaar	46%	52%
58 - 67 jaar	33%	42%

Risicohouding uitkeringsfase variabele uitkering

In termen van maximale afwijking van jaar op jaar in worst case

12%

Begrippenlijst

A

ABTN

Afkorting voor Actuariële en Bedrijfstechnische Nota. In deze, door de wet verplicht gestelde nota, wordt het beleid van het pensioenfonds beschreven op het gebied van financiering, beleggingen, pensioenen en toeslagverlening.

Actief/Passief beheer

De twee belangrijkste methodes van beleggen zijn actief en passief beleggen. De doelstelling van actief beleggen is om een hoger rendement te behalen dan de gehanteerde benchmark. Hiertoe gaat de belegger op zoek naar interessante beleggingen. Hij belegt ten opzichte van de benchmark extra in bedrijven of andere beleggingen waarvan de hoogste rendementen worden verwacht. Bij passief beleggen is de doelstelling het rendement van de benchmark te evenaren. Om dit te bereiken wordt de samenstelling van de beleggingen van de benchmark gevolgd.

Actuariële analyse

In deze analyse wordt de invloed verklaard van opgetreden verschillen tussen de actuariële grondslagen en werkelijke ontwikkelingen.

Actuele dekkingsgraad

De actuele dekkingsgraad is een belangrijkemaatstaf voor de financiële positie van een pensioenfonds. Het geeft het pensioenvermogen als percentage van de contante waarde van de pensioenverplichtingen weer. De actuele dekkingsgraad kan wijzigen door diverse factoren, zoals de ontwikkeling van het beleggingsresultaat, verzekeringstechnische ontwikkelingen en de ontwikkeling van de rentetermijnstructuur.

Afkoopfactor

De factor waarmee afhankelijk van de leeftijd de waarde van de opgebouwde pensioenaanspraken wordt bepaald. De afkoopfactor wordt gehanteerd bij het afkopen van kleine pensioenbedragen. Dit houdt in, dat de gewezen deelnemer in plaats van het kleine pensioen een bedrag ineens ontvangt.

AFM

Autoriteit Financiële Markten.

Asset Liability Management

Het in kaart brengen van de onderlinge samenhang van pensioenverplichtingen, premiebeleid en beleggingsportefeuille. Met behulp van ALM-simulatiemodellen worden beelden geschetst van de kansen en bedreigingen voor het pensioenfonds in diverse economische scenario's.

B

Beleggingsdepot

Ten behoeve van de beschikbare-premieregeling en/of de regeling individueel Pensioensparen heeft een deelnemer de keuze uit diverse beleggingsdepots. Elk beleggingsdepot heeft een bepaald risicoprofiel en daarbij behorende samenstelling van aandelen, obligaties en geldmarktinstrumenten.

Beleggingsfonds

Instelling die geld van derden belegt in aandelen of andere beleggingssoorten.

Beleggingsmix

De verdeling van beleggingen over verschillende beleggingscategorieën, zoals bijvoorbeeld aandelen, vastrentende waarden en overige beleggingen. Ook wel beleggingsportefeuille.

Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is de twaalfmaands gemiddelde dekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad geeft de financiële positie van het pensioenfonds weer.

Benchmark

Representatieve herbeleggingsindex waartegen de prestaties van de beleggingsportefeuille worden afgezet (bijvoorbeeld MSCI-index).

Beschikbare-premieregeling

Pensioenregeling waarin de hoogte van de verzekerde pensioenen afhankelijk is van de krachtens de regeling beschikbare premie en de daarmee te behalen (en behaalde) beleggingsopbrengsten. Met behulp van actuariële grondslagen en methoden wordt bij pensioneren de precieze hoogte van het pensioen vastgesteld. Bij andere typen pensioenregelingen wordt eerst de pensioenhoogte en vervolgens de hoogte van de premies vastgesteld.

C

CBS

Centraal Bureau voor de Statistiek.

Commodities

Commodities is de Engelse term voor grondstoffen. Grondstoffen zijn één van de verschillende soorten financiële instrumenten waarin belegd kan worden. Voorbeelden zijn goud, olie en graan.

Compliance

Met dit begrip wordt aangeduid dat een organisatie werkt in overeenstemming met vigerende wet- en regelgeving. Elke financiële instelling beschikt over een compliance regeling die voorschriften bevat waaraan de in die instelling werkzame personen zich dienen te houden en ook voorschriften over de wijze van controle op de naleving ervan. Ook veel instellingen die raakvlakken met de financiële sector hebben, zoals pensioenfondsen, hebben een compliance regeling. Een dergelijke regeling bevat bijvoorbeeld voorschriften over de wijze waarop functionarissen voor eigen rekening in effecten mogen handelen, restricties in de omgang met zakenrelaties en de omgang met vertrouwelijke informatie.

Contante waarde

De huidige waarde van een bedrag waarover je pas na een bepaalde periode de beschikking hebt.

Corporate Governance

Voor pensioenfondsen. Goed Pensioenfondsbestuur, waarbij integer en transparant handelen door het bestuur en het toezicht daarop zijn inbegrepen. Daarbij legt het bestuur verantwoording af over het gevoerde beleid.

Credit rating

Een rating is een risico-indicator. Een slechte rating betekent een hoog risico. Voor een hoog risico eisen beleggers en banken een hoge rente. Hoe slechter de rating dus is, hoe duurder het voor een onderneming wordt om geld te lenen. Een rating wordt toegekend door een daarin gespecialiseerd bedrijf. De grootste ratingbureaus zijn Moody's Investors Service en Standard & Poor's.

D**DB**

Is de aanduiding voor Defined Benefit en geeft een pensioenregeling weer waarbij aanspraken worden opgebouwd in termen van een levenslange uitkering. DB is dan een verzamelnaam voor eindloon- en middelloonregelingen. In het kader van Pensioenfondsen KPN wordt hier de middelloonregeling bedoeld over het jaarsalaris tot een bedrag van € 45.378 (peil 2023).

DC

Is de aanduiding voor Defined Contribution en geeft een pensioenregeling weer waarbij tijdens de opbouwfase de premies worden belegd. Op de pensioendatum wordt van het opgebouwde kapitaal een levenslang pensioen ingekocht. In het kader van Pensioenfondsen KPN wordt hier de beschikbare premieregeling bedoeld over het jaarsalaris boven € 45.378 (peil 2023) tot aan maximaal € 114.866 (peil 2023).

Dekkingsgraad

Dit betreft de nominale dekkingsgraad. De dekkingsgraad is de verhouding tussen de netto-activa en de voorziening pensioenverplichtingen, uitgedrukt in een percentage. Dit verhoudingsgetal geeft aan in hoeverre op lange termijn de pensioenverplichtingen kunnen worden nagekomen. De netto-activa zijn het saldo van het belegd vermogen, de andere activa en de schulden.

Derivaten

Van effecten afgeleide financiële instrumenten (beleggingsproducten), waarvan de waarde afhankelijk is van de waarde van andere meer onderliggende variabelen als valuta's, effecten en rentes. Voorbeelden zijn futures en swaps.

DNB

De Nederlandsche Bank.

Duratie

De gevoeligheid van een waarde voor fluctuaties in de kapitaalmarktrente, rekening houdend met de resterende looptijd van die waarde.

E

Eigen vermogen

Het eigen vermogen is het verschil tussen het aanwezige vermogen verminderd met de technische voorziening en de overige schulden van het pensioenfonds.

**Emerging markets
(opkomende markten)**

Markten die eerder achterbleven bij de economische ontwikkeling, maar waarvan de vooruitzichten nu goed zijn. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om markten in Midden- en Zuid-Amerika, Midden- en Oost-Europa, het Verre Oosten en Zuid-Afrika.

Ervaringssterfte

Omdat aangenomen wordt dat de werkende bevolking gezonder is dan de niet werkende bevolking wordt op basis van ervaringscijfers op de sterftekansen zoals ontleend aan de prognosetafel een leeftijdsafhankelijke afslag toegepast. Door rekening te houden met deze ervaringssterfte worden de sterftekansen fondsspecifiek gemaakt.

ESG

Bij beleggingsbeslissingen in de beleggingsportefeuilles wordt rekening gehouden met het milieu (Environment), met sociale factoren (Social) en met maatstaven voor goed bestuur (Governance).

F

FED

De Federal Reserve System of Federal Reserve of informeel ook wel The Fed is de federale, centrale bank van de Verenigde Staten van Amerika, vergelijkbaar met de Europese Centrale Bank.

Feitelijke premie

De feitelijke premie is de premie zoals deze daadwerkelijk wordt geheven in het boekjaar.

Financieel Toetsingskader

De door DNB uitgevoerde methodiek voor de toetsing van de financiële opzet en toestand van pensioenfondsen die vanaf 1 januari 2007 verplicht is. Met ingang van 1 januari 2015 is het FTK aangepast en de tenaamstelling gewijzigd in nFTK.

Franchise

Het deel van het salaris dat niet wordt meegenomen bij het berekenen van de pensioengrondslag.

Futures

Termijncontract, waarin toekomstige aankoop en verkoop van financiële waarden zijn vastgelegd. Futures worden gebruikt om beleggingsrisico's af te dekken, maar ook voor de uitvoering van (global) tactische asset allocatie.

G

Gedempte kostendeekkende premie

De gedempte kostendeekkende premie wordt berekend op basis van een eens in de vijf jaar vast te stellen rendementscurve. Bij de vaststelling van deze curve wordt rekening gehouden met de RTS-curve voor vastrentende waarden en het rendement op zakelijke waarden. Een en ander volgens de maximum parameters van de commissie Parameters.

Gedragscodes

Schriftelijk stuk waarin regels en richtlijnen worden gegeven ter voorkoming van belangenconflicten tussen het zakelijk belang en de privébelangen van bij het pensioenfonds betrokken personen en van misbruik van vertrouwelijke informatie.

Green Bonds

Obligaties die tot doel hebben om een bijdrage te leveren aan het thema klimaat of andere milieuduurzaamheid doeleinden, waarmee daarnaast een risicopremie wordt ontvangen.

Grondstoffen

Grondstoffen en goederen waarvan de prijs in hoge mate wordt bepaald door de actuele vraag en aanbod. Voorbeelden zijn olie, graan en metalen.

GUPO

Uniform Pensioenoverzicht, een overzicht van de pensioenaanspraken dat jaarlijks aan de pensioengerechtigden wordt gestuurd.

H

Haalbaarheidstoets

De haalbaarheidstoets geeft inzicht in de samenhang tussen de financiële opzet, het verwachte pensioenresultaat en de risico's die daarbij gelden. Over de uitkomsten van de haalbaarheidstoets wordt gecommuniceerd richting verschillende stakeholders.

Hedgefondsen

Fondsen waarbij gebruik wordt gemaakt van een brede selectie van beleggingsstrategieën en beleggingsinstrumenten om onder alle (markt-)omstandigheden een positief (absoluut) rendement te halen.

Herstelplan

In het geval dat de dekkingsgraad van het pensioenfonds lager is dan de vereiste dekkingsgraad dient het pensioenfonds een herstelplan op te stellen. In dit plan zijn maatregelen opgenomen waardoor het pensioenfonds binnen de wettelijke kaders kan herstellen.

High yield

Obligaties met een credit rating lager dan BBB, ook wel non-investment grade genoemd.

Hypotheeken

Een hypotheek is een lening om een huis te kunnen kopen. Een lening waarover rente wordt betaald en waarbij de woning als onderpand dient. Als belegger in hypotheeken investeer je geld, zodat hypotheeken verstrekt kunnen worden. De ontvangen hypotheekrente is een belangrijk element van het rendement.

Indexatieresultaat

Het indexatieresultaat is gedefinieerd als de cumulatief verleende indexatie in een bepaalde periode afgezet tegen de (cumulatieve) indexatie wanneer die gehele periode sprake zou zijn geweest van volledige (ten opzichte van de 100% prijsindex) indexatie. $\text{Indexatieresultaat} = \frac{\text{Cumulatieve indexatie}}{\text{Cumulatieve prijsinflatie}}$ Voorbeeld Het pensioen bij aanvang is 100. Stel dat de prijzen over een periode van 15 jaar met 50% zijn gestegen, als de toeslagverlening in dezelfde periode in totaal 25% heeft bedragen bedraagt het indexatieresultaat $25/50 = 50\%$.

Individueel Pensioensparen

Regeling voor deelnemers om naast het reguliere pensioen te beleggen voor aanvullend pensioen. Deelnemers kunnen vrijwillig deelnemen aan deze regeling.

Inkoopfactoren

Inkoopfactoren zijn de gehanteerde actuariële omzettingfactoren waarbij het spaarsaldo op pensioeningangsmoment wordt omgezet naar een jaarlijkse uitkering op basis van het dan geldende inkooptarief c.q. inkoopfactor.

Investment grade

Obligaties met een credit rating van BBB of hoger.

ISAE 3402, type II

Er zijn twee soorten ISAE 3402 rapportages; een type I rapport en een type II rapport. Inhoudelijk zijn beide typen rapporten hetzelfde. Het verschil wordt bepaald door de uitgevoerde controle; bij een type I audit stelt de accountant vast of het risk management framework en de beheersmaatregelen het normenkader afdekken (opzet) en bestaan op één bepaald moment. Bij een type II audit stelt de accountant gedurende een periode van minimaal zes maanden vast of de beheersmaatregelen ook effectief gewerkt hebben. Een type I rapportage heeft dus betrekking op één meetmoment en een type II rapportage heeft betrekking op minimaal zes maanden.

ISDA/CSA overeenkomst

Een ISDA-overeenkomst is een standaardcontract dat OTC-transacties tussen institutionele financiële partijen mogelijk maakt. CSA is een bijlage bij het ISDA-contract waarin partijen afspraken maken over het wederzijds te leveren en te accepteren onderpand.

K

Kostendekkende premie

Pensioenfondsen zijn verplicht om een kostendekkende premie te berekenen. De kostendekkende premie fungeert als (wettelijk) ijkpunt bij de beoordeling van de feitelijke premie die het pensioenfonds in rekening brengt. De kostendekkende premie bestaat uit de actuarieel benodigde premie voor de pensioenverplichtingen, een opslag die nodig is voor het in stand houden van het vereist eigen vermogen, een opslag voor uitvoeringskosten van het pensioenfonds en de premie die actuarieel benodigd is voor de voorwaardelijke onderdelen van de regeling.

L

Life Cycle

Ten behoeve van de beschikbare-premieregeling en/of de regeling individueel pensioensparen kan worden belegd in de Life Cycle. Het principe van Life Cycle-beleggen is dat er wordt belegd in een risicoprofiel waarbij de samenstelling van de beleggingsmix is afgestemd op het aantal jaren tot aan de pensioendatum.

M

Maatschappelijk Verantwoord Beleggen

Maatschappelijk Verantwoord Beleggen, ook wel aangeduid als Environmental, Social en Governance criteria (ESG), houdt rekening met hoe bedrijven en landen omgaan met mens en maatschappij.

Marktwaaarde

De marktwaaarde is het bedrag waarvoor een recht of een verplichting kan worden afgewikkeld tussen terzake goed geïnformeerde partijen, die tot een transactie bereid en onafhankelijk van elkaar zijn.

Matching portefeuille/ Return portefeuille

De matching portefeuille is het deel van de beleggingsportefeuille dat is ingericht om de rentegevoeligheid van de activa met de rentegevoeligheid van de passiva van een pensioenfonds af te stemmen. De return portefeuille is het deel van de beleggingsportefeuille dat is ingericht om extra rendement te genereren.

Middelloon

Het middelloon is de hoogte van het gemiddelde salaris gedurende de hele loopbaan. Bij de middelloonregeling hangt het uiteindelijke pensioen af van het aantal jaren dat een deelnemer bij de werkgever in dienst is geweest en het salarisverloop tijdens deze werkzame periode. Het op te bouwen pensioen is bij deze regeling een gewogen gemiddelde van alle pensioengrondslagen over de gehele periode van deelname aan de regeling.

Minimaal vereist eigen vermogen

Pensioenfondsen dienen een Minimum Vereist Eigen Vermogen aan te houden. Dit MVEV wordt berekend op basis van wettelijke regels.

Multi manager

Is een fondsmanager die een selectie maakt uit de best presterende beleggingsfondsen.

N**Netto-risico**

Het restant aan risico dat overblijft na het nemen van beheersmaatregelen.

Non-investment grade

Obligaties met een credit rating lager dan BBB, ook wel high yield genoemd.

O**Onderdekking**

Situatie dat de middelen van het pensioenfonds niet langer toereikend zijn om de voorziening pensioenverplichtingen en de reserve voor algemene risico's te dekken.

Opkomende markten

Markten die eerder achterbleven bij de economische ontwikkeling, maar waarvan de vooruitzichten nu goed zijn. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om markten in Midden- en Zuid-Amerika, Midden- en Oost-Europa, het Verre Oosten en Zuid-Afrika.

Outperformance

Het rendement dat een vermogensbeheerder heeft behaald over een door hem beheerde portefeuille ten opzichte van het rendement van de benchmark.

Over the counter

Deze term heeft betrekking op financiële transacties die niet via de beurs verlopen, maar die direct tussen twee partijen afgesloten worden

Overige beleggingen

Beleggingen anders dan de voor een pensioenfonds meer traditionele beleggingen zoals aandelen en vastrentende waarden. Onder overige beleggingen vallen de categorieën grondstoffen en hedgefondsen.

P**Partnerpensioen op kapitaalbasis/risicobasis**

Partnerpensioen op kapitaalbasis: er bestaat zowel aanspraak op partnerpensioen bij overlijden tijdens de deelneming als bij overlijden na einde deelneming (als gewezen deelnemer of pensioengerechtigde). Partnerpensioen op risicobasis: er bestaat alleen aanspraak op partnerpensioen bij overlijden tijdens de deelneming. Partnerpensioen voor de pensioendatum op risicobasis en na pensioendatum op kapitaalbasis: er bestaat aanspraak op partnerpensioen bij overlijden tijdens de deelneming of bij overlijden na ingang van het ouderdomspensioen; er bestaat geen aanspraak op partnerpensioen bij overlijden als gewezen deelnemer.

Pensioenaanspraak

Een recht op toekomstige pensioenuitkeringen. De aanspraak op pensioen wordt onderscheiden van het ingegane pensioen.

Pensioenfederatie

In de Pensioenfederatie zijn drie instellingen gefuseerd: de Vereniging van Bedrijfstakpensioenfondsen (VB), de Stichting voor Ondernemingspensioenfondsen (OPF) en de Unie van Beroepspensioenfondsen (UvB). De Pensioenfederatie vertegenwoordigt via deze koepels de aangesloten pensioenfondsen.

Pensioengrondslag

Het gedeelte van het salaris dat de grondslag vormt voor de pensioenopbouw van een deelnemer. De pensioengrondslag wordt berekend door het pensioengevend jaarsalaris te verminderen met de franchise.

Pensioenplanner

Een internettoepassing waarmee deelnemers inzicht hebben in hun opgebouwde pensioenrechten en berekeningen kunnen maken op basis van (mogelijke) veranderingen in persoonlijke en/of werksituatie.

Pensioenrecht

Een recht op ingegane pensioenuitkeringen.

Pensioenresultaat

Het pensioenresultaat is gedefinieerd als het (cumulatieve) niveau van de (toekomstige) pensioenuitkeringen na een bepaalde periode, afgezet tegen de (cumulatieve) hoogte van de (toekomstige) pensioenuitkeringen wanneer die gehele periode sprake zou zijn geweest van toeslag volgens de prijsinflatie. Het pensioenresultaat vergelijkt het nominale pensioen plus toeslag met het nominale pensioen plus prijsinflatie en geeft in feite de koopkracht van het pensioen weer. $\text{Pensioenresultaat} = (1 + \text{Cumulatieve toeslag}) / (1 + \text{Cumulatieve prijsinflatie})$ Voorbeeld Het pensioen bij aanvang is 100. Stel dat de prijzen over een periode van 15 jaar met 50% zijn gestegen, als de toeslagverlening in dezelfde periode in totaal 25% heeft bedragen, bedraagt het pensioenresultaat $1,25 / 1,50 = 83,33\%$

Pensioenwet

Op 1 januari 2007 is de Pensioenwet in werking getreden. De Pensioenwet heeft tot doel de waarborgen te verschaffen voor financiële zekerheid, individuele zekerheid en uitvoeringszekerheid.

Premiedepot

Dit is een depot dat geen onderdeel van het eigen vermogen is. De vaste premie van 23% wordt toegevoegd aan het premiedepot en de gedempte kostendeekkende premie en de premie voor de beschikbare premieregeling voor de jaarlijkse opbouw van pensioenaanspraken worden onttrokken. Dit depot kan alleen voor premiebetaling gebruikt worden en telt niet mee voor de bepaling van de hoogte van de (beleids)dekkingsgraad.

Premieovereenkomst

De premieovereenkomst heeft betrekking op de pensioenregeling voor het salarisdeel boven € 45.378, waarvoor een beschikbare- premieregeling (BPR) geldt en voor de Individueel Pensioenspaarregeling (IPS).

Prepensioen

Het pensioen ter overbrugging van de periode tussen het moment van vervroegde pensionering en het moment waarop het levenslange ouderdomspensioen ingaat.

Prognosetafels

Prognosetafels geven de gemiddelde waargenomen overlevings- en sterftefrequenties binnen de Nederlandse bevolking weer over een afgelopen vijfjarige periode en projecteren die naar de toekomst op basis van de in de in het verleden waargenomen en naar de toekomst doorgetrokken trends in deze frequenties. Zij worden gebruikt bij het berekenen van pensioenpremies en de waardering van de pensioenverplichtingen. Er zijn voor mannen en vrouwen aparte prognosetafels afgeleid: GBM en GBV. De prognosetafels worden verder aangeduid met jaartallen die de waarnemingsperiode aangeven, bijvoorbeeld GBM en GBV 2012-2062.

Q**Quorum**

Het aantal bestuursleden dat aanwezig moet zijn in een vergadering om geldige besluiten te kunnen nemen.

R**Raad van toezicht**

In het kader van de Principes voor Goed Pensioenfondsbestuur kan voor het intern toezichthoudend orgaan gekozen worden voor een raad van toezicht die het functioneren van het bestuur toetst en jaarlijks daarover aan het bestuur rapporteert.

Renterisico

Het risico dat rentefluctuaties – als gevolg van ontoereikende afstemming tussen rentegevoelige activa en passiva op het gebied van rentelooptijden en rentevoet – leiden tot ongewenste effecten op balans en resultaat.

Renteswap

Ruil van rendement op een vastgestelde lange rente tegen een variabele korte rente gedurende een vastgestelde looptijd.

Renteswaption

Een (rente)swaption is een optie op een renteswap. Een (rente)swaption kan worden vergeleken met een verzekering tegen rentedalingen. Het belangrijkste nadeel is de premie die voor dit instrument moet worden betaald.

Rentetermijnstructuur (RTS), inclusief ultimate forward rate (UFR)

Maandelijks door DNB gepubliceerde marktrente met een looptijd van 1 tot 60 jaar (rentecurve), waarmee de toekomstige kasstromen van de verplichtingen worden verdisconteerd.

Reservetekort

De Pensioenwet en het Besluit Financieel Toetsingskader Pensioenfondsen spreken van een reservetekort als de middelen ontoereikend zijn om naast de voorziening pensioenverplichtingen en de reserve voor algemene risico's, ook nog de vereiste reserve beleggingsrisico's, de reserve voorgenomen pensioenaanpassing en eventuele andere reserves te dekken.

Reële dekkingsgraad

Een reële dekkingsgraad laat zien in welke mate de reële verplichtingen gedekt zijn door nu aanwezig pensioenfondsvermogen. De reële verplichtingen zijn de nu en in de toekomst uit te keren pensioenen, maar dan zodanig verhoogd dat er sprake is van volledig koopkrachtbehoud. De reële dekkingsgraad laat zien in welke mate nu aanwezig vermogen in het pensioenfonds voldoet om pensioen uit te keren met volledig koopkrachtbehoud

Risicomanagement

Naar aanleiding van de negatieve marktontwikkelingen en de invloed daarvan op de dekkingsgraad heeft het bestuur het afgelopen jaar extra aandacht besteed aan het risicomanagement van de beleggingsportefeuille. Op basis hiervan is het beleggingsbeleid verder aangescherpt. De doelstelling van het gewijzigde beleggingsbeleid is het beschermen van de dekkingsgraad tegen extreme risico's. Hierbij is er nadruk gelegd op de twee grootste risico's voor de dekkingsgraad: het risico van dalende aandelenkoersen en het risico van een verder dalende rente. Daarnaast blijft het pensioenfonds toch deels profiteren van een eventueel oplopende rente en stijgende aandelenkoersen.

Risicopremie

Dit is de premie voor risicodekking, waarbij van jaar tot jaar wordt afgerekend. Er is geen voorziening voor de risicodekking.

RJ610

De Raad voor de Jaarverslaglegging (RJ) heeft een richtlijn opgesteld (RJ610) voor pensioenfondsen, met voorwaarden voor het jaarverslag en de jaarrekening.

S**S-toets**

Toets in het kader van het FTK. Naast het benodigde vermogen uit de minimumtoets dient in deze toets ook een buffer te worden aangehouden om bij tegenvallende beleggingsresultaten aan het einde van een jaar voldoende vermogen te hebben om op dat moment weer aan de minimumtoets te kunnen voldoen. Als uitgangspunt voor de toets geldt de aanname dat zich gedurende het jaar na balansdatum een ongunstig scenario voltrekt en dat één jaar na balansdatum de aanwezige verplichtingen aan een andere pensioenuitvoerder moeten kunnen worden overgedragen op marktconforme condities.

Securities lending

Security lending is het uitlenen van aandelen en obligaties voor een vastgestelde periode aan derden in ruil voor een geldelijke vergoeding. Doordat het economische eigendom bij de uitlener blijft, wordt er geen koersrisico gelopen.

Service Level Agreement rapportages

Een Service Level Agreement is een overeenkomst met afspraken over de dienstverlening tussen het pensioenfonds en een uitvoerder. In SLA rapportages wordt door de uitvoerder het pensioenfonds gerapporteerd over de mate waarin de gemaakte afspraken zijn nagekomen.

Sociale Partners

De Sociale Partners is de verzamelnaam voor de werkgevers- en werknemersorganisaties.

SPO

Stichting Pensioen Opleidingen.

Spread

Het renteverskil tussen bedrijfsobligaties en staatsobligaties.

Strategische allocatie

De verdeling van beleggingen over verschillende beleggingscategorieën, zoals bijvoorbeeld aandelen, vastrentende waarden en derivaten. Ook wel beleggingsportefeuille.

Strategische normportefeuille

De strategische normportefeuille is een schaduwportefeuille waarin het pensioengeld in theorie belegd zou kunnen worden. De normportefeuille is dan ook, net als de werkelijke portefeuille, omgeven met regels en afspraken. De normportefeuille bestaat uit meerdere beleggingscategorieën, bijvoorbeeld aandelen en vastrentende waarden. Elke categorie heeft een bepaalde weighting. Verder wordt per categorie een 'belegbare' index afgesproken die als vergelijkingsmaatstaf geldt.

Swap

Een swap is een derivaat waarbij een partij een bepaalde kasstroom of risico wisselt tegen dat van een andere partij. Deze twee componenten worden ook wel de 'legs' van de transactie genoemd. Swaps zijn derivaten, dat wil zeggen dat ze afgeleide producten zijn.

Systematische integriteitsrisicoanalyse

De systematische integriteitsrisicoanalyse richt zich op de beheersing van het integriteitsrisico binnen ons pensioenfonds en bij uitbestedingspartijen.

T**Technische voorziening**

Technische voorzieningen worden gevormd om alle uit de pensioenregeling of andere overeenkomsten voortvloeiende pensioenverplichtingen te kunnen nakomen.

Toekomst Bestendig Toeslagverlening

De grens voor Toekomst Bestendig Toeslagverlening is de grens waarop het pensioenfonds op basis van toekomstbestendige toeslagverlening de volledige toeslag kan toekennen. Deze grens wordt jaarlijks bepaald en is afhankelijk van de rentestand van dat moment.

Toeslagverlening

Om de koopkracht van pensioenen niet achteruit te laten gaan, kunnen pensioenen worden aangepast. Dit houdt in dat een toeslag kan worden gegeven op het pensioen. Het bestuur neemt jaarlijks een besluit over het al dan niet verhogen van uw pensioenaanspraken of -rechten. De toeslagverlening bij het pensioenfonds is voorwaardelijk. Er wordt slechts toeslag verleend voor zover de middelen van het pensioenfonds dit toelaten.

U

Uitkeringsovereenkomst

De uitkeringsovereenkomst heeft betrekking op de pensioenregeling voor het salarisdeel tot een bepaald bedrag, waarvoor een regeling op basis van het middelloonsysteem geldt.

Uitvoeringsovereenkomst

De overeenkomst tussen een werkgever en een pensioenfonds over de uitvoering van één of meer pensioenregelingen.

UPO

Uniform Pensioenoverzicht, een overzicht van de pensioenaanspraken dat jaarlijks aan de actieve en gewezen deelnemers wordt gestuurd.

V

Valutarisico

Door wisselkoersveranderingen loopt het pensioenfonds het risico dat beleggingen minder waard worden. Om dit risico te beperken dekt het pensioenfonds gedeeltelijk de valuta's af.

VBDO

Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling.

Verantwoordingsorgaan

De in de Principes voor Goed Pensioenfondsbestuur gehanteerde term voor een orgaan waarin de actieve deelnemers, de pensioengerechtigden en de financieel betrokken werkgever(s) zijn vertegenwoordigd en waaraan het bestuur periodiek verantwoording aflegt.

Verbonden personen

Alle leden van de organen van het pensioenfonds en andere personen die werkzaamheden voor het pensioenfonds verrichten, afhankelijk van de duur waarvoor of de juridische basis waarop zij werkzaam zijn.

Vereist eigen vermogen

De hoogte van het Vereist Eigen Vermogen is afhankelijk van de mate waarin een pensioenfonds risico's loopt. Oogmerk van het eigen vermogen is er voor te zorgen dat de pensioenverplichtingen met voldoende mate van zekerheid kunnen worden nagekomen. Voor de vaststelling van het VEV geldt een standaardmodel.

Voortzettende deelnemers

Deelnemers die wel pensioen opbouwen, maar niet meer in dienst zijn bij de werkgever. Dit geldt bijvoorbeeld voor medewerkers die gebruik hebben gemaakt van een VUT regeling of medewerkers die (gedeeltelijk) arbeidsongeschikt zijn verklaard.

Voorwaardelijk pensioen

Een extra voorwaardelijk pensioen wat in 2006 is vastgesteld voor de toen aanwezige deelnemers. De verdere voorwaarden zijn opgenomen in de bijlagen 6 en 9 van de cao.

VPL

De afkorting van de Wet aanpassing fiscale behandeling VUT/ prepensioen en introductie Levensloopregeling.

W

Waardeoverdracht

Het naar een andere pensioenregeling overdragen van de waarde van het opgebouwde pensioenrecht.

Wet toekomst pensioenen

Dit betreft de wet ten aanzien van de hervorming van het pensioenstelsel.

Wet verbeterde premieregeling

De Wet verbeterde premieregeling geeft deelnemers aan een premie- of kapitaalovereenkomst de mogelijkheid om op pensioendatum een keuze te maken tussen een vast (gegarandeerd) pensioen en een variabel (risicodragend) pensioen na pensioendatum waarvan de hoogte van de pensioenuitkering samenhangt met de waarde van de onderliggende beleggingen.

WIA

Dit is de afkorting voor de wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen.